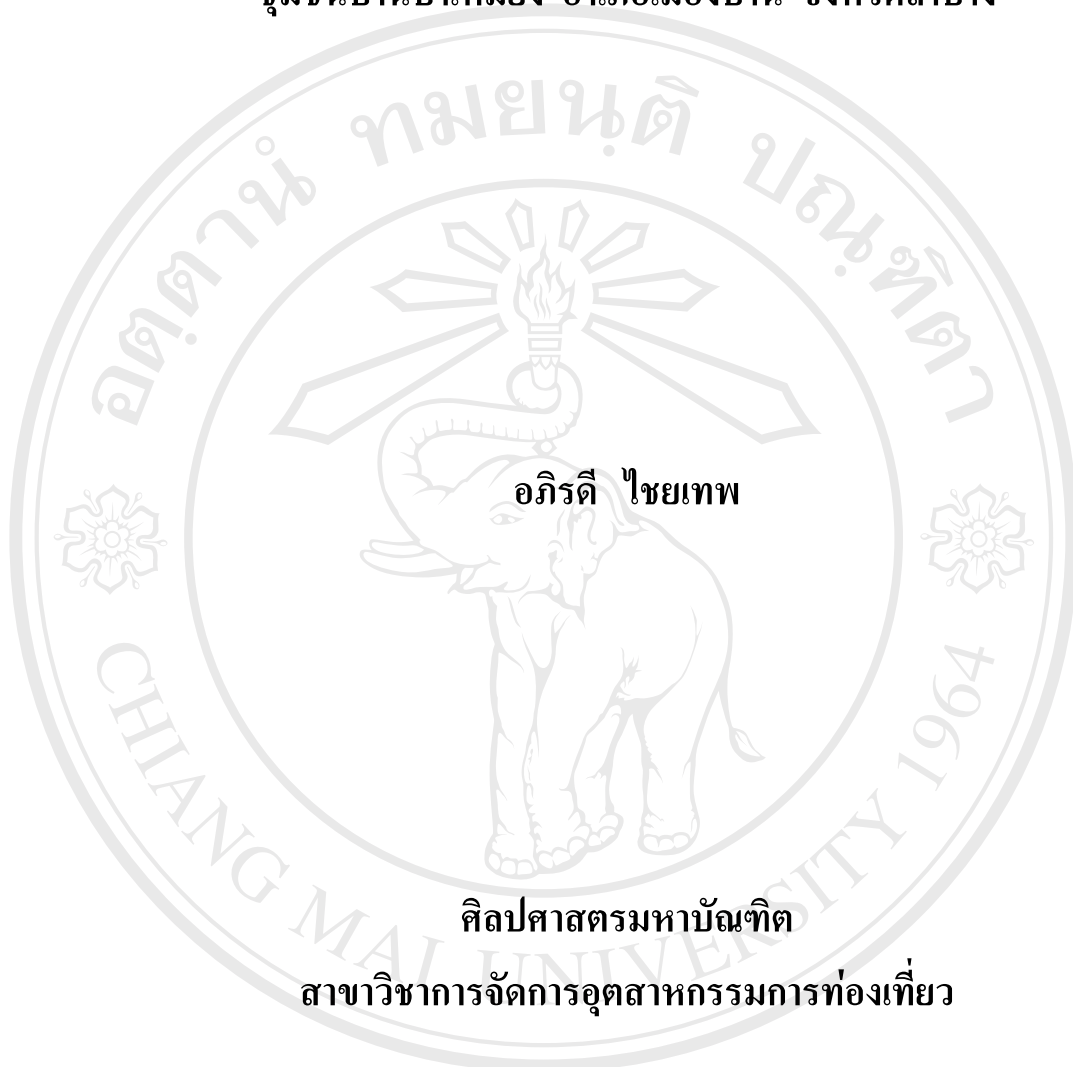

การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในเขตป่าอนุรักษ์: กรณีศึกษา
ชุมชนบ้านป่าเหมี้ยง อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Copyright © by Chiang Mai University

All rights reserved

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

พฤษภาคม 2549

การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในเขตป่าอนุรักษ์: กรณีศึกษา
ชุมชนบ้านป่าเหมี้ยง อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง

การค้นคว้าแบบอิสระนี้เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัยเพื่อเป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญา
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Copyright © by Chiang Mai University

All rights reserved

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

พฤษภาคม 2549

การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในเขตป่าอนุรักษ์: กรณีศึกษา
ชุมชนบ้านป่าเหมี้ยง อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง

อภिरดี ไชยเทพ

การค้นคว้าแบบอิสระนี้ได้รับการพิจารณาอนุมัติให้นับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว

คณะกรรมการสอบการค้นคว้าแบบอิสระ

รศ.

รศ. พลอยศรี โปราณานนท์

ประธานกรรมการ

ดร.

ดร. ขวัญชีวัน บัวแดง

กรรมการ

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Copyright © by Chiang Mai University

ดร. ประสิทธิ์ ลิปรีชา

กรรมการ

All rights reserved

22 พฤษภาคม 2549

© ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่

กิตติกรรมประกาศ

การค้นคว้าแบบอิสระครั้งนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยความกรุณาจาก รศ. พลอยศรี โปราณานนท์ ประธานกรรมการที่ปรึกษา ดร.ขวัญชีวัน บัวแดง และดร.ประสิทธิ์ ลิปรีชา คณะกรรมการที่กรุณาให้คำปรึกษาแนะนำ ข้อคิดเห็นที่ดีและตรวจทานแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ จนการค้นคว้าแบบอิสระนี้สำเร็จสมบูรณ์ ผู้ศึกษาขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ ที่นี้

ขอขอบพระคุณ รศ.ดร.ทักษิณา คุณารักษ์ ประธานกรรมการบริหารหลักสูตรสาขาวิชาการจัดการอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว รุ่นที่ 4 และคณาจารย์ทุกท่านที่ได้ประศาสน์วิชาความรู้แขนงต่างๆในการศึกษาครั้งนี้

ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่สาขาการท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกท่านที่เอื้อเฟื้อความสะดวกและให้ความช่วยเหลือเป็นอย่างดี

ขอขอบคุณรอยยิ้มและเสียงหัวเราะของพี่ๆ เพื่อนๆ ปริญญาโทสาขาการจัดการอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ที่คอยให้ความช่วยเหลือและเป็นกำลังใจแก่เด็กน้อยคนนี้ สร้างความทรงจำและมิตรภาพที่แสนดี

ขอบคุณอย่างสุดซึ้งสำหรับพี่รัชกุม พี่เข้มงวด และพี่เปะ ที่คอยชี้แนะและชักจูงความสุขทั้งทางโลกและทางธรรม ขอขอบคุณพี่คิวที่ให้ความช่วยเหลืองานต่างๆอย่างท้วมท้นในยามท้อแท้ ขอขอบคุณพี่กึ่งที่ช่วยแปลอังกฤษ พี่หญิงสำหรับข้อคิดที่ดี การเรียนปริญญาโทครั้งนี้คงไม่สมบูรณ์แบบหากขาดเพื่อนที่รู้ใจและคอยปรับทุกข์อย่างคำตองและน้ำฝนแสนงอน โกงสุตท้าย ขอขอบคุณพี่หวาน พี่น้อยและเพื่อนฝนที่คอยประสานงานให้ความช่วยเหลือสร้างกำลังใจคอยกระตุ้นการค้นคว้าครั้งนี้ (พระคุณนี้ไม่มีวันลืม)

ขอบคุณชาวบ้านชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงและอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อนสำหรับความช่วยเหลือและความร่วมมือในการเก็บข้อมูลภาคสนาม

ขอบคุณมากมายสำหรับความห่วงใยจาก Rice Family เพื่อนรักที่คอยดูแลและเข้าใจ จ๊ะเอ๋ และอ้อมแอ้มที่ทำให้เรายิ้มได้ในยามท้อแท้

สุดท้ายขอกราบขอบพระคุณแม่ผู้ให้กำเนิด ให้ความรักและความอบอุ่นอยู่เคียงข้างลูกคนนี้ตลอดเวลา ขอขอบคุณอย่างสูงสำหรับกำลังใจที่ส่งมาจากรุ่นพี่จากคุณลุง ความสำเร็จครั้งนี้ขอกราบแทบเท้ามอบแด่ท่านทั้งสองและคุณประโยชน์ใดที่ได้รับจากการค้นคว้าแบบอิสระครั้งนี้ขออุทิศให้คุณยายและครอบครัวไปชยเทพ

อภิรดี ไชยเทพ

ชื่อเรื่องการค้นคว้าแบบอิสระ การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในเขตป่าอนุรักษ์: กรณีศึกษา
ชุมชนบ้านป่าเหมี้ยง อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง

ผู้เขียน นางสาวอภิรดี ไชยเทพ

ปริญญา ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (การจัดการอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว)

คณะกรรมการที่ปรึกษาการค้นคว้าแบบอิสระ

รศ.พลอยศรี	โบราณานนท์	ประธานกรรมการ
ดร. ขวัญชีวัน	บัวแดง	กรรมการ
ดร. ประสิทธิ์	ลีปรีชา	กรรมการ

บทคัดย่อ

การค้นคว้าแบบอิสระนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงและพัฒนาการความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงกับอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อนในการจัดการการท่องเที่ยว เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์ชาวบ้านที่อาศัยในชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงและเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานภาครัฐที่มีหน้าที่ในการดูแลพื้นที่นี้รวมทั้งมีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการการท่องเที่ยว ใช้วิธีการสังเกตและสำรวจพื้นที่ และจากการศึกษาเอกสารบทความและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

จากการศึกษาพบว่า ชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงมีศักยภาพด้านสิ่งแวดล้อมที่สวยงามประกอบไปด้วยทรัพยากรทางธรรมชาติที่เอื้อต่อการท่องเที่ยวซึ่งได้แก่ ระบบนิเวศที่อุดมสมบูรณ์และมีความหลากหลายทางธรรมชาติ นอกจากนี้ชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงยังมีวัฒนธรรมที่น่าสนใจ จากการตั้งถิ่นฐานของชุมชนที่อาศัยบนที่ราบหุบเขา ส่งผลให้มีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับป่าไม้ มีการใช้พื้นที่ป่าเพื่อการปลูกดินเผียงและนำมาผ่านขั้นตอนการทำเผียงเพื่อจำหน่าย ก่อเกิดเป็นรายได้ให้กับชุมชน ซึ่งการทำเผียงถือเป็นภูมิปัญญาในการดำรงชีวิตของชุมชนแห่งนี้ อีกทั้งยังแสดงถึงการปรับตัวในการอยู่ร่วมกับธรรมชาติได้อย่างลงตัว เกิดการเรียนรู้ในการอยู่ร่วมกันระหว่างคนกับป่า นำมาซึ่งประโยชน์ในการใช้พื้นที่เพื่อการดำรงชีวิต แต่ต่อมาเมื่อป่าไม้ของชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงถูกประกาศให้เป็นเขตป่าอนุรักษ์มีอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อนเข้ามาเป็นผู้ดูแล มีกฎระเบียบที่ชาวบ้านในชุมชนต้องปฏิบัติตาม ทำให้การใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าไม้ของชาวบ้านกลายเป็นสิ่งผิดกฎหมาย

ส่งผลให้เกิดความขัดแย้งในการใช้พื้นที่ระหว่างชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงกับอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน ต่อมาความขัดแย้งของทั้งสองฝ่ายเริ่มคลี่คลายไปในทางที่ดีขึ้น เมื่อทั้งสองสามารถใช้ประโยชน์ร่วมกันจากเขตป่าอนุรักษ์ โดยนำการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเข้ามาเป็นตัวแทนเพื่อให้ชุมชนได้รายได้จากการท่องเที่ยวและสร้างความสัมพันธ์อันดีให้กับอุทยานในการอนุรักษ์พื้นที่แห่งนี้ เกิดความร่วมมือระหว่างชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงและอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการท่องเที่ยว มีการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่มีความพร้อมในการรองรับนักท่องเที่ยว นอกจากนี้ศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของชุมชนที่ประกอบไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ผสานกับประเพณีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาการทำเหมืองแล้ว ชุมชนยังได้มีการจัดกิจกรรมเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสกับวิถีชีวิตของชุมชน โดยการเข้าพักกับชาวบ้านในรูปแบบบ้านพักโฮมสเตย์ซึ่งนักท่องเที่ยวจะได้เรียนรู้วิถีชีวิตของชุมชนอย่างแท้จริง

อย่างไรก็ตามถึงแม้การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะนำมาซึ่งการเอื้อประโยชน์ซึ่งกันและกันระหว่างชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงและอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน แต่การจัดการที่เกิดขึ้นยังจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาความรู้ในด้านการจัดการการท่องเที่ยว เพื่อเพิ่มศักยภาพในการรองรับการท่องเที่ยวและมีการวางแผนการตลาดให้กับชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงเพื่อเพิ่มรายได้จากการท่องเที่ยว นอกจากนี้ยังควรมีการศึกษาขีดความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยวของพื้นที่แห่งนี้เพื่อไม่ให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในชุมชน อีกทั้งศึกษาถึงผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่มีต่อชุมชนเพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนต่อไป

Independent Study Title Ecotourism Management in Protected Areas: A Case Study of Pa Miang Village, Mueang Parn District, Lampang Province

Author Miss Apiradee Chaithep

Degree Master of Arts (Tourism Industry Management)

Independent Study Advisory Committee

Assoc. Prof. Ploysri Porananond Chairperson

Dr. Kwanchewan Buadaeng Member

Dr. Prasit Leepreecha Member

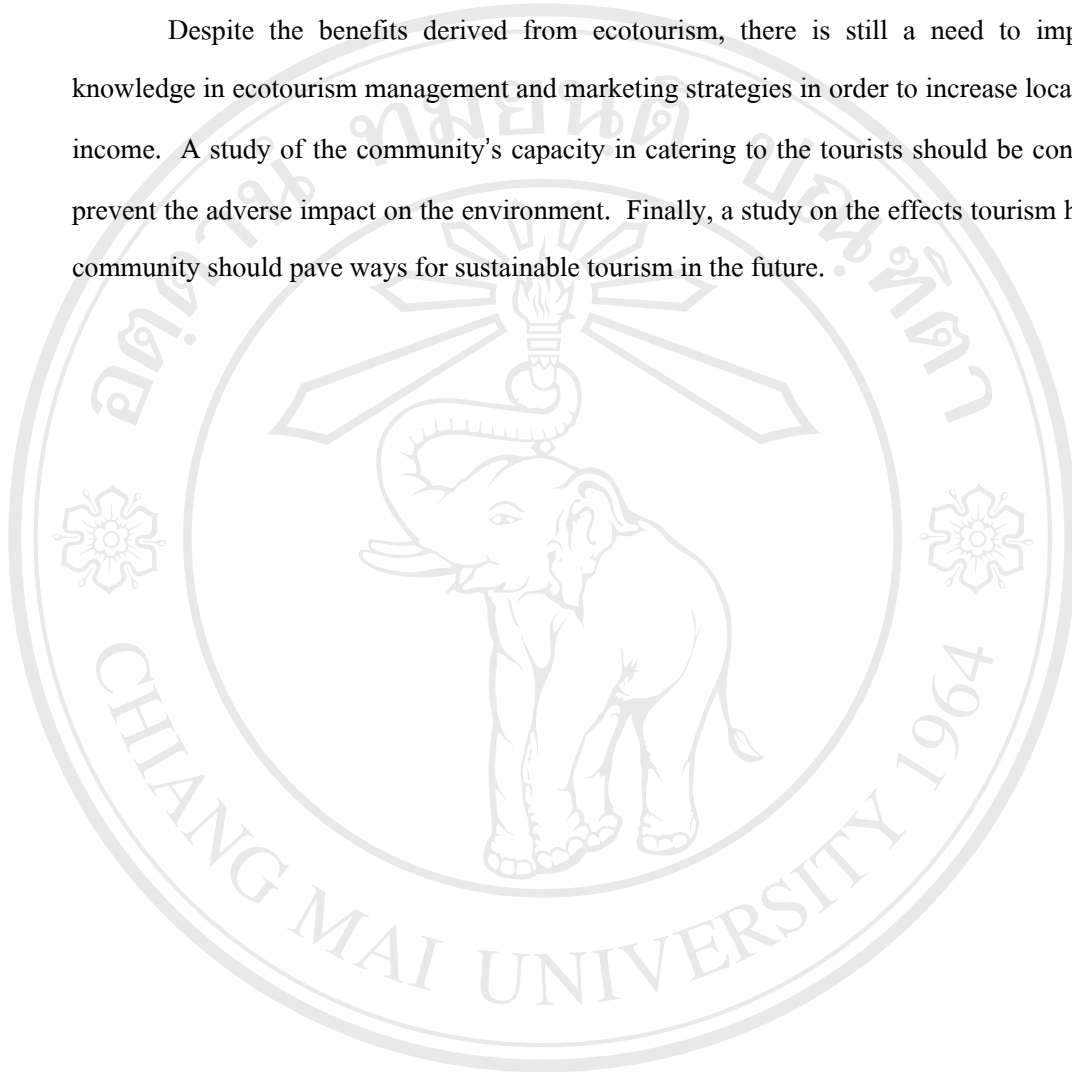
ABSTRACT

This qualitative study aimed to investigate the tourism potential of the Pa Miang community, and the development of the community's relationship to the Ja Son National Park regarding tourism management. The data was collected by interviewing the villagers and the government officials responsible for the area supervision and involved in the tourism activities. Moreover, observations, area surveys, and the study of documents, articles and findings from research associated with eco-tourism yielded additional data.

The findings demonstrates the potentiality of the community in managing eco-tourism because of its beautiful surrounding and rich natural resources, eco-system, and biodiversity. The community is also culturally interesting. Situated on the valley plateau, the villagers' ways of life are related to forests. *Miang* (chewing tea leave) has been extensively cultivated. The leaves are processed to become the local product which yielded a community income. The *Miang* production reflects the local wisdom as well as how well the community has learned to live in harmony with nature. However, after the forests in the area were declared protected and managed by the Ja-Son National Park, certain rules regulating the use of the forests were set up. The use of the forest area become illegal. This results in conflicts between the two parties. The problems have been gradually lessened when eco-tourism was introduced and both parties collaborated in

its management. Among various ecotouristic activities, homestay enables tourists to learn the villagers' way of living.

Despite the benefits derived from ecotourism, there is still a need to improve the knowledge in ecotourism management and marketing strategies in order to increase local peoples' income. A study of the community's capacity in catering to the tourists should be conducted to prevent the adverse impact on the environment. Finally, a study on the effects tourism has on the community should pave ways for sustainable tourism in the future.

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

สารบัญ

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	ค
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ฉ
สารบัญตาราง	ญ
สารบัญแผนภาพ	ฎ
สารบัญรูปภาพ	ฏ
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา	3
1.3 ขอบเขตการศึกษา	4
1.4 ระเบียบวิธีวิจัย	5
1.5 กรอบแนวคิด	8
1.6 นิยามศัพท์	9
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	10
2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	10
2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชน	15
2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวในอุทยานแห่งชาติ	20
2.4 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	31
บทที่ 3 บริบทชุมชนบ้านป่าเหมี้ยง	35
3.1 ประวัติความเป็นมาหมู่บ้านและการก่อตั้งถิ่นฐานของชุมชน	35
3.2 ลักษณะทางกายภาพ	37
3.3 โครงสร้างประชากรและการปกครอง	40
3.4 โครงสร้างพื้นฐานของชุมชน	43
3.5 โครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม	52
3.6 ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงกับอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน	58

บทที่ 4	ศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านป่าเหมี้ยง	67
4.1	แหล่งท่องเที่ยว	67
4.2	กิจกรรมการท่องเที่ยวในชุมชน	75
4.3	สิ่งอำนวยความสะดวกและการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว	79
บทที่ 5	การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนบ้านป่าเหมี้ยง	81
5.1	ประวัติความเป็นมาของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศภายในชุมชนบ้านป่าเหมี้ยง	81
5.2	การบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชน	82
5.3	บทบาทและความคิดเห็นของชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	88
5.4	ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	90
5.5	ผลที่ได้รับจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	90
บทที่ 6	สรุปอภิปรายผลและข้อเสนอแนะ	95
6.1	สรุป	95
6.2	อภิปรายผล	99
6.3	ข้อเสนอแนะ	103
บรรณานุกรม		106
ภาคผนวก		111
	ภาคผนวก ก	112
	ภาคผนวก ข	120
ประวัติผู้เขียน		131

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
ตารางที่ 3.1	วัฒนธรรมและประเพณีที่สำคัญในรอบปีของบ้านป่าเหมี้ยง	56
ตารางที่ 5.1	อัตราค่าบริการเกี่ยวกับค่าบริการและกิจกรรมการท่องเที่ยว เชิงนิเวศบ้านป่าเหมี้ยง	85
ตารางที่ 5.2	รายชื่อผู้เข้าร่วมโครงการบ้านพักโฮมสเตย์	88

สารบัญแผนภาพ

แผนภาพที่		หน้า
แผนภาพที่ 2.1	การมีส่วนร่วมของชุมชนต่อการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว	18
แผนภาพที่ 3.1	แสดงผังหมู่บ้านป่าเหมี้ยง หมู่ที่ 7 ตำบลแจ้ซ้อน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง	39
แผนภาพที่ 3.2	แผนที่เส้นทางเข้าถึงพื้นที่อุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน	61
แผนภาพที่ 3.3	แผนที่ตั้งอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน	62
แผนภาพที่ 4.1	แผนผังเส้นทางศึกษาธรรมชาติคอดยพระบาท	78

สารบัญรูปภาพ

รูปภาพที่	หน้า	
รูปภาพที่ 3.1	ลักษณะ “ปาง” ในอดีต	36
รูปภาพที่ 3.2	แสดงภาพท่อน้ำขนาดใหญ่ที่ใช้ในการส่งน้ำ	45
รูปภาพที่ 3.3	แสดงภาพฝายกั้นน้ำสำหรับส่งน้ำ	45
รูปภาพที่ 3.4	แสดงภาพการใช้ไฟฟ้าพลังน้ำ (เสาไม้) และไฟฟ้าส่วนภูมิภาค (เสาปูน)	46
รูปภาพที่ 3.5	แสดงภาพท่อส่งน้ำ	47
รูปภาพที่ 3.6	แสดงภาพถังสำหรับเก็บกักน้ำ	47
รูปภาพที่ 3.7	แสดงภาพโทรศัพท์แบบใช้การ์ดพินโฟน (PIN PHONE 108)	48
รูปภาพที่ 3.8	แสดงภาพลักษณะของห้องน้ำที่แยกออกจากตัวบ้านอย่างชัดเจน	49
รูปภาพที่ 3.9	แสดงภาพส้วมซึมที่ชาวบ้านใช้	50
รูปภาพที่ 3.10	แสดงภาพถังขยะ	50
รูปภาพที่ 3.11	แสดงภาพเตาเผาขยะและที่พักขยะ	51
รูปภาพที่ 3.12	แสดงภาพบ่อดินที่ใช้เผาขยะ	51
รูปภาพที่ 3.13	ผลิตภัณฑ์จักสานกายของชุมชนบ้านป่าเหมี้ยง	53
รูปภาพที่ 4.1	ต้นยวนผึ้ง	68
รูปภาพที่ 4.2	ต้นเมี่ยง	69
รูปภาพที่ 4.3	ไผ่หนึ่งเมี่ยง	70
รูปภาพที่ 4.4	เตาปิ้งและปิ้งที่ใช้หนึ่งเมี่ยง	71
รูปภาพที่ 4.5	หลัว (พิน)	72
รูปภาพที่ 4.6	บ่อหมักเมี่ยงหรือ “ถู” ในอดีต	73
รูปภาพที่ 4.7	บ่อหมักเมี่ยงในปัจจุบัน	73

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยได้ให้ความสำคัญกับการส่งเสริมและพัฒนากองทุนท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่องมาเป็นระยะเวลาเกือบครึ่งศตวรรษนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2502 ได้มีการก่อตั้งองค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (อ.ส.ท.) โดยพระราชกฤษฎีกาจัดตั้งองค์การส่งเสริมการท่องเที่ยว จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2522 มีการออกพระราชบัญญัติการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยระดับองค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (อ.ส.ท.) เป็นการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) และต่อมาในปี พ.ศ. 2545 ได้มีการจัดตั้งหน่วยงานที่เข้ามารับผิดชอบด้านการท่องเที่ยวเพิ่มเติม คือ กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ซึ่งก่อตั้งตามพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. 2545 เพื่อเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศที่มีภารกิจสำคัญในการบริหารยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวและกีฬาให้ขับเคลื่อนอย่างเป็นเอกภาพไปในทิศทางเดียวกันถือได้ว่า การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่ได้กลายมาเป็นส่วนสำคัญที่ช่วยเสริมสร้างความแข็งแกร่งทางเศรษฐกิจของประเทศด้วยการสร้างรายได้เป็นเงินตราต่างประเทศอยู่ในอันดับสูงมาโดยตลอด ดังนั้นอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของไทยจึงนับเป็นอุตสาหกรรมภาคบริการที่สามารถสร้างรายได้หลักกับประเทศเป็นจำนวนมาก (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาและคณะ, 2547 : 4) และจากรายงานของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย พบว่าในปี พ.ศ. 2543 ประเทศไทยมีนักท่องเที่ยวต่างชาติเข้ามาเที่ยวถึง 9,508,623 คน และมีรายได้จากการท่องเที่ยวเป็นจำนวนถึง 258,272.19 ล้านบาท (กองสถิติและวิจัย, 2544) ซึ่งเมื่อพิจารณาโดยภาพรวมแล้ว อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวไทยได้รับการตอบรับ จากนักท่องเที่ยวทั่วโลกเป็นอย่างดี จนกระทั่งได้รับการยอมรับให้เป็นผู้นำด้านการท่องเที่ยวในภูมิภาคเอเชียที่ประสบความสำเร็จจนกลายเป็นแบบอย่างของหลายประเทศ

อย่างไรก็ตามตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของประเทศไทยได้เจริญรุดหน้ามาตามลำดับเป็นผลให้เกิดรายได้หมุนเวียนที่มีมูลค่านับแสนล้านบาท ส่งผลดีต่อระบบเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศ แต่ในทางกลับกันการเจริญเติบโตของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวกลับทำให้สภาพแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยวและภาพพจน์ของการท่องเที่ยวถดถอยลงเช่นกัน การจัดการการท่องเที่ยวโดยทั่วไปมักประสบปัญหาที่สวนทางกันระหว่างการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสังคมกับการพัฒนาอยู่เสมอ มักจะมุ่งเน้นเรื่องการแสวงหา

ผลประโยชน์สูงสุดทางเศรษฐกิจ จึงมีผลทำให้สิ่งแวดล้อมหรือระบบนิเวศและระบบสังคมเสื่อมโทรมไปอย่างรุนแรง (นำชัย ทนุผล, 2542 : 14 - 15) เนื่องจากอุตสาหกรรมด้านการท่องเที่ยวจำเป็นต้องใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในประเทศ ซึ่งได้แก่ทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรทางศิลปวัฒนธรรม และทรัพยากรแรงงานบริการของประชากรในประเทศเป็นต้นทุนในการดำเนินการประกอบธุรกิจท่องเที่ยว เพื่อดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว โดยมุ่งผล คือ การทำรายได้ให้มากที่สุด แต่ไม่คำนึงถึงผลเสียที่ตามมาคือ การทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอาจหมายรวมถึงการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม การท่องเที่ยวอาจนำความทันสมัยและความสะดวกสบายเพิ่มเข้ามามากมายในชุมชนท้องถิ่น ขณะเดียวกันก็ทำให้ประสบปัญหาด้วยคือ รายได้ของชุมชนเท่าเดิม แต่รายจ่ายเพิ่มมากขึ้นเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงต่างๆ นอกจากนั้นผลกระทบของการท่องเที่ยวยังก่อให้เกิดปัญหาอาชญากรรม สิ่งเสพติด การค้าประเวณี ซึ่งมีให้เห็นเป็นจำนวนมากในแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงต่างๆ ของประเทศไทย (ศมา ณ ระนอง, 2545 : 3)

ดังนั้นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจึงเป็นสิ่งที่ถูกนำมาใช้เพื่อพัฒนาฟื้นฟูทรัพยากรทางการท่องเที่ยวที่เสื่อมโทรมและรักษาทรัพยากรให้ไปอย่างยั่งยืน รวมไปถึงการไม่ละเลยศักยภาพของระบบนิเวศ วิถีชีวิตภายในท้องถิ่น และพัฒนาท้องถิ่นให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) ที่ให้ความสำคัญกับการวางแผนในด้านการอนุรักษ์ฟื้นฟูและรักษาสภาพแวดล้อมชุมชน ศิลปวัฒนธรรมและแหล่งท่องเที่ยว ให้เกื้อหนุนการพัฒนาคุณภาพชีวิตและเศรษฐกิจชุมชน โดยรักษาสภาพแวดล้อมแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ ศิลปกรรมโบราณคดี เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2544 : 12) ประกอบกับการพยากรณ์การท่องเที่ยวโลกขององค์การท่องเที่ยวโลก (World Tourism Organization) ในส่วนแนวโน้มด้านนิสัยทางการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวจะเปลี่ยนไปในเชิงอนุรักษ์ประมาณร้อยละ 10 - 15 ของนักท่องเที่ยวทั่วโลก เป็นนักท่องเที่ยวเฉพาะกลุ่มที่มีความสนใจเฉพาะด้าน ซึ่งนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้เป็นผู้ที่มีการศึกษา มีฐานะทางเศรษฐกิจดีเห็นความสำคัญของขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่นและระบบนิเวศ ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีจะทำให้นักท่องเที่ยวเดินทางไปได้ทั่วทุกมุมโลก แหล่งท่องเที่ยวที่นิยมไม่จำเป็นต้องมีบริการระดับหรูหรา แต่อาจเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีจุดเด่นพิเศษ (วิไลลักษณ์ น้อยพยัคฆ์, 2542 : 20 - 24)

จากกระแสนิยมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศดังกล่าว ทำให้ผู้ศึกษามีความสนใจในการศึกษาการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนบ้านป่าเหมี้ยง¹ ซึ่งชุมชนนี้มีความน่าสนใจเนื่องจากเป็นพื้นที่ที่ตั้งอยู่ในเขตป่าอนุรักษ์อยู่ในความรับผิดชอบของอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน ซึ่ง

¹ ป่าเหมี้ยงเป็นชื่อชุมชนที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ คำว่า “เหมี้ยง” เป็นภาษาไทยภาคเหนือ มาจากคำว่า “เหมียง” ซึ่งหมายถึงใบชา

ในอดีตทั้งสองฝ่ายเกิดความขัดแย้งกันในการใช้พื้นที่ป่า เนื่องจากชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงอาศัยในพื้นที่แห่งนี้มานานก่อนที่จะมีการจัดตั้งอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน และเพื่อลดปัญหาที่เกิดขึ้นจากการใช้พื้นที่ ป่าอนุรักษ์ ดังนั้นจึงต้องหาวิธีที่จะช่วยให้ชุมชนที่อาศัยมานานสามารถอยู่ในพื้นที่ของตนต่อไปได้ อีกทั้งยังสามารถใช้ประโยชน์จากพื้นที่ โดยดำเนินอยู่ภายใต้กฎหมายที่ทางอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อนจะต้องควบคุมดูแล จากสภาพแวดล้อมของชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงที่มีความสวยงามทางธรรมชาติและวิถีชีวิตที่น่าสนใจแสดงออกถึงเอกลักษณ์ที่สะท้อนภูมิปัญญาในการทำเหมียง และชุมชนนี้ยังตั้งอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน ส่งผลให้ทางอุทยานเล็งเห็นว่าบ้านป่าเหมี้ยงน่าจะได้รับการส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติตามแนวทางการพัฒนาการบริหารและการจัดการทรัพยากรอันเป็นนโยบายของภาครัฐที่เน้นให้องค์กรประชาชนในท้องถิ่นมีบทบาทในการกำหนดโครงการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของตนเอง เพื่อให้ชุมชนสามารถใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ดังนั้นจึงได้มีการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยความร่วมมือระหว่างชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงกับอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน ซึ่งการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เกิดขึ้นถือเป็นทางเลือกหนึ่งที่จะช่วยให้ชุมชนมีรายได้จากพื้นที่ที่ตนอาศัย อีกทั้งเป็นทางออกที่ดีสำหรับอุทยานในการที่จะอนุรักษ์พื้นที่ป่าและได้รับความร่วมมือจากชุมชน เพื่อให้เกิดการใช้ทรัพยากรธรรมชาติร่วมกัน การศึกษาครั้งนี้จึงมุ่งประเด็นไปที่ การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในเขตป่าอนุรักษ์ และจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องได้รับความร่วมมือจากชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงและอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อนในการศึกษาถึงความสัมพันธ์ของทั้งสองฝ่ายในการจัดการท่องเที่ยว

ดังนั้นจากที่กล่าวมาผู้ศึกษาจึงมีความคิดเห็นว่าควรจะศึกษาถึงพัฒนาการความสัมพันธ์ในการอยู่ร่วมกันระหว่างอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อนกับชุมชนบ้านป่าเหมี้ยง เพื่อหาข้อเสนอแนะสำหรับรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวที่ถูกต้องตามหลักการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และคำถามในการวิจัยครั้งนี้คือ ชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงมีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวมากน้อยเพียงใดและสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้เพราะอะไร รวมถึงการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นเงื่อนไขต่อความสัมพันธ์ของชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงและอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อนอย่างไร และจะทำอย่างไรให้การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงเกิดความยั่งยืน

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านป่าเหมี้ยง
2. เพื่อศึกษาพัฒนาการความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงกับอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อนในการจัดการการท่องเที่ยว
3. เพื่อนำเสนอรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในเขตป่าอนุรักษ์

1.3 ขอบเขตการศึกษา

1.3.1 ขอบเขตด้านพื้นที่

การศึกษาครั้งนี้ศึกษาพื้นที่ทางกายภาพชุมชนบ้านป่าเหมี้ยง หมู่ที่ 7 ตำบลแจ้ซ้อน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง ซึ่งตั้งอยู่ในอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน และถือเป็นพื้นที่ป่าเพื่อการอนุรักษ์

1.3.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา

ศึกษาบริบททั่วไปของบ้านป่าเหมี้ยงตั้งแต่ประวัติศาสตร์การก่อตั้งหมู่บ้าน ที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ ลักษณะเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม รวมถึงสิ่งแวดล้อมธรรมชาติภายในชุมชนเพื่อนำมาเป็นข้อมูลพื้นฐาน และศึกษาถึงแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรมภายในชุมชน เพื่อให้ทราบถึงศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงรวมไปถึงการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ดำเนินการด้วยความร่วมมือระหว่างชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงและอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน เพื่อให้ทราบถึงความสัมพันธ์ของทั้งสองฝ่ายในการจัดการท่องเที่ยว รวมทั้งปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นเพื่อนำมาทำการวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาในครั้งนี้ เพื่อนำเสนอรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในเขตป่าอนุรักษ์

1.3.3 ขอบเขตด้านประชากร

การศึกษาครั้งนี้มุ่งเน้นศึกษาประชากรที่เป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) มีจำนวนทั้งสิ้น 15 คน โดยจะแบ่งประชากรออกเป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ 1 ชุมชนบ้านป่าเหมี้ยง ได้แก่ ผู้นำกลุ่มการผลิตเมี่ยง ผู้นำกลุ่มการทำหมอนใบชา ผู้นำกลุ่มเพาะเห็ด ผู้นำกลุ่มสมุนไพรพื้นบ้าน ผู้นำกลุ่มจักสาน เจ้าอาวาสวัดป่าเหมี้ยง กำนันตำบลแจ้ซ้อน ผู้ใหญ่บ้านบ้านป่าเหมี้ยง ผู้อาวุโส ผู้นำเยาวชน และนายกองค์การบริหารส่วนตำบลแจ้ซ้อน รวมทั้งสิ้น 11 คน

กลุ่มที่ 2 เจ้าหน้าที่หน่วยงานของภาครัฐ โดยจะมุ่งไปหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับชุมชนบ้านป่าเหมี้ยง โดย ได้แก่ หัวหน้าฝ่ายมวลชนสัมพันธ์อุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อนและหัวหน้ากลุ่มงานส่งเสริมกิจกรรมชุมชน หัวหน้าฝ่ายฝึกอบรมศูนย์พัฒนาชนบทเกษตรลำปางและเจ้าหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายให้ดูแลชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงโดยตรง จำนวนทั้งสิ้น 4 คน

1.4 ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาในครั้งนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพที่มุ่งศึกษาเรื่อง การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในเขตป่าอนุรักษ์ ซึ่งผู้ศึกษาได้ดำเนินการศึกษาตามขั้นตอนต่อไปนี้

1.4.1 ข้อมูลและแหล่งข้อมูล

การศึกษานี้ได้แบ่งข้อมูลออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

1. แหล่งข้อมูลจากบุคคล ได้แก่ ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านที่อาศัยในบ้านป่าเหมี้ยงและเจ้าหน้าที่หน่วยงานของรัฐที่มีหน้าที่ดูแลพื้นที่นี้ โดยการสังเกตและสำรวจพื้นที่
2. ข้อมูลจากเอกสาร ได้แก่ เอกสาร บทความ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในการศึกษารูปแบบการท่องเที่ยว โดยการศึกษาจากเอกสารการวิจัย งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งบุคคลอื่นได้ศึกษาไว้แล้วในส่วนของประเด็นในการศึกษา รวมถึง วารสาร หนังสือพิมพ์ ที่มีเรื่องราวเกี่ยวกับการทำเหมี้ยง โดยผู้ศึกษาได้ศึกษาเอกสารเหล่านี้จากห้องสมุดในสถาบันการศึกษาและหน่วยงานต่างๆ ได้แก่ สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ห้องสมุดคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ห้องสมุดมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ศูนย์ลำปาง และศูนย์ข้อมูลการท่องเที่ยวอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน

1.4.2 วิธีการและเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

การศึกษานี้ใช้วิธีการและเครื่องมือเพื่อทำการเก็บข้อมูลที่สำคัญดังต่อไปนี้

1. การสังเกต (Observation) ใช้ทั้งการสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม โดยผู้ศึกษาจะเข้าไปร่วมกิจกรรมกับชาวบ้านในภาคสนาม (Field Study) เพื่อให้ได้ข้อมูลเบื้องต้น
2. การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal Interview) โดยมีเค้าโครงในการสัมภาษณ์ เพื่อให้ทราบถึงบริบทโดยรวมและใช้ลักษณะการพูดคุย การสนทนาอย่างไม่เป็นทางการ
3. การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) ใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกในกลุ่มประชากรที่ได้กำหนดไว้ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ตรงกับวัตถุประสงค์ในการวิจัย

1.4.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้ศึกษาเข้าไปดำเนินการศึกษาภายในชุมชนบ้านป่าเหมี้ยง ในช่วงระหว่างเดือนพฤศจิกายน ปี พ.ศ. 2547 ถึงเดือน พฤษภาคม ปี พ.ศ. 2548 โดยแบ่งเป็น 3 ช่วงดังต่อไปนี้

ช่วงแรก ผู้ศึกษาเข้าไปในฐานะนักท่องเที่ยว โดยติดต่อประสานงานผ่านอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน โดยเดินทางด้วยรถยนต์ส่วนบุคคล จากอุทยานแห่งชาติไปสู่หมู่บ้านป่าเหมี้ยงเป็นระยะทาง 13 กิโลเมตร การเดินทางมีความยากลำบากและอันตราย โดยเฉพาะในช่วงฤดูฝนที่จะเจอกับสภาพของดินถล่มและโคลนรวมทั้งสภาพถนนที่มีความลาดชันคดเคี้ยว ส่วนสภาพแวดล้อมของการเดินทางจะพบกับความเป็นธรรมชาติที่สวยงามแวดล้อมไปด้วยขุนเขาและป่าไม้ที่เขียวชอุ่มและรอยยิ้มที่อบอุ่นจากชาวบ้านที่สัญจรผ่านไปมาด้วยรถจักรยานยนต์ และเมื่อเดินทางเข้าสู่หมู่บ้าน ผู้ศึกษาได้ไปสอบถามพ่อหลวงสุภชัย รักยั้งศ์ (คำว่าพ่อหลวงภาษาไทยภาคเหนือหมายถึงผู้ใหญ่บ้าน) ผู้ดูแลการเข้าพักของนักท่องเที่ยวและเป็นผู้สอบถามความต้องการของนักท่องเที่ยวจากการพูดคุยกับพ่อหลวงพบว่า พ่อหลวงเป็นบุคคลที่มีวิสัยทัศน์ที่ดี เนื่องจากในอดีตพ่อหลวงเคยเป็นผู้ใหญ่บ้านและเป็นผู้ริเริ่มให้ชาวบ้านหันมาสนใจด้านการท่องเที่ยว และพ่อหลวงเป็นคนที่กระตือรือร้นที่จะจัดการที่พักแบบโฮมสเตย์ให้ได้มาตรฐานของกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา

ผู้ศึกษาได้เข้าพักอาศัยที่บ้านของพี่แสงดาว คุญฎีโรจน์ ซึ่งประกอบอาชีพหลักคือ การทำเหมืองและมีอาชีพเสริมคือ การเปิดบ้านเป็นที่พักแบบโฮมสเตย์เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวและยังเป็นหมอนวดแผนไทย หารายได้เสริมเลี้ยงครอบครัว จากการพักอาศัยกับพี่แสงดาวทำให้ผู้ศึกษาลัมผัสได้ถึงความอบอุ่นที่ได้รับจากชุมชนชนบท การดูแลนักท่องเที่ยวเปรียบเสมือนการดูแลญาติ หลังจากนั้นผู้ศึกษาจึงได้ย้ายไปพักที่บ้านพักโฮมสเตย์หลังอื่นเพื่อสัมผัสกับวิถีชีวิตชาวบ้านและศึกษาการจัดการบ้านพักโฮมสเตย์ ซึ่งผู้ศึกษาได้ไปพักประมาณ 10 วัน โดยจ่ายค่าที่พักแรมตามอัตราที่ชุมชนกำหนด คือ วันละ 100 บาทและค่าอาหารมื้อละ 50 บาท ภายในหมู่บ้านมีการจัดกิจกรรมการเดินทางศึกษาเส้นทางธรรมชาติดกับชาวบ้านโดยมัคคุเทศก์ท้องถิ่น คือ นายบุญธรรม แก้วฟองคำ เจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติเพื่อเดินทางไปยังคอยถ่านและได้พูดคุยกับทางเจ้าหน้าที่และชาวบ้าน พบว่าความสัมพันธ์ของทั้งสองฝ่ายเป็นไปในแนวทางที่ดี ซึ่งในช่วงแรกของการเดินทางเข้าไปในพื้นที่ ผู้ศึกษาได้อธิบายเหตุผลในการเดินทางครั้งนี้ให้กับทางเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติและผู้ใหญ่บ้านป่าเหมี้ยง รับทราบถึงการเดินทางและขอความช่วยเหลือและความร่วมมือในการสัมภาษณ์ข้อมูลในครั้งต่อไป

ช่วงที่สอง ผู้ศึกษาได้เดินทางเข้าไปยังชุมชนและพักอาศัยที่บ้านของพ่อหลวงสุภชัย ประธานกลุ่มบ้านพักโฮมสเตย์ชุมชนบ้านป่าเหมี้ยง โดยในครั้งนี้ผู้ศึกษาไม่ต้องเสียค่าจ่ายใดๆ และได้เข้าพักกับกลุ่มเครือญาติของพ่อหลวงสุภชัย ในครั้งนี้มีการสัมภาษณ์แบบมีส่วนร่วมของชุมชนในการศึกษาถึงประวัติความเป็นมาของชุมชนรวมถึงวิถีชีวิตที่ผูกพันกับการทำเหมือง นอกจากนี้ผู้ศึกษายังได้สังเกตถึงการปฏิบัติตนของชาวบ้านในการอยู่ร่วมกับป่าและความสัมพันธ์ของชุมชนกับ

อุทยานรวมถึงการเข้าร่วมประชุมหมู่บ้านเพื่อแนะนำตัวเองและวัตถุประสงค์ในการเข้ามาศึกษาในชุมชนนี้ หลังจากนั้นผู้ศึกษาได้มีการสัมภาษณ์เชิงลึกกับชุมชนมีการสนทนากลุ่มผู้สูงอายุในพื้นที่เพื่อถามประวัติชุมชน มีการสัมภาษณ์ประธานกลุ่มที่พุกโฮมสแต่ย์ในการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยว และพูดคุยกับผู้นำชุมชนทั้งผู้ใหญ่บ้านและสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลแจ้ซ้อน ระหว่างการเข้ามาศึกษาในชุมชนผู้ศึกษาได้รับความช่วยเหลือจากทางอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อนเป็นอย่างดี ในการให้ข้อมูลพื้นฐานของทางอุทยานและการสัมภาษณ์ถึงการจัดการพื้นที่อุทยาน ซึ่งการเข้าพื้นที่ศึกษาในครั้งนี้ผู้ศึกษาได้เข้าไปศึกษาและรวบรวมข้อมูลประมาณ 20 วัน

ช่วงที่สาม หลังจากการรวบรวมข้อมูลภาคสนามที่ได้ ผู้ศึกษาได้นำข้อมูลทั้งหมดมาประมวลและอธิบายเชิงพรรณนา เพื่อตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อมูลที่ได้รับ

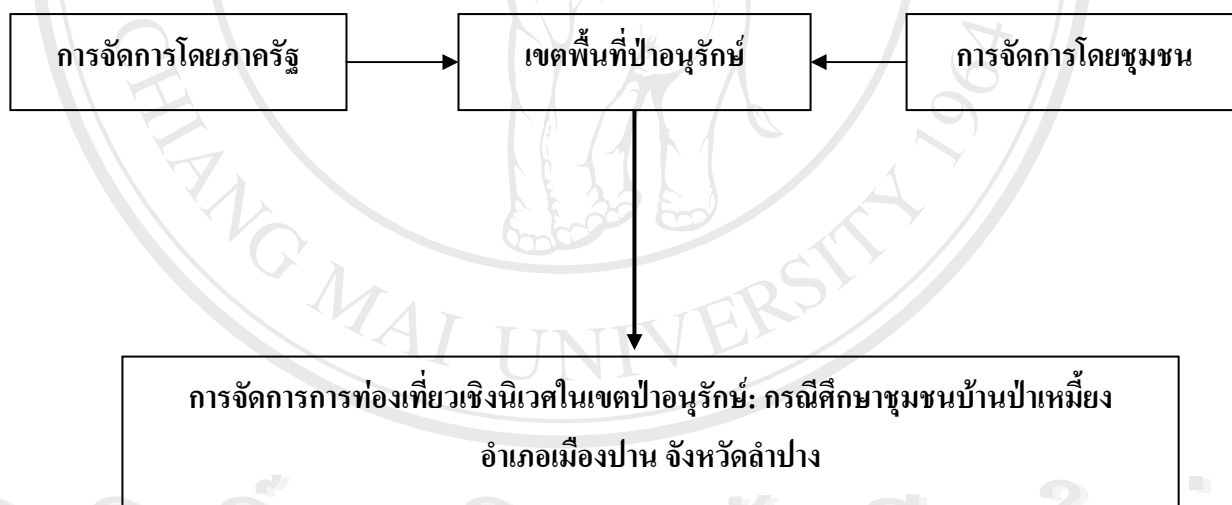
ในช่วงนี้ผู้ศึกษาได้รับการต้อนรับที่ดีจากชาวบ้านในชุมชน มีการพูดคุยกับเหมือนญาติพี่น้องและได้รับความช่วยเหลือในส่วนของข้อมูลที่ขาดหาย รวมถึงเจ้าหน้าที่ของอุทยานที่ได้ให้การข้อมูลในส่วนของทางราชการและให้ความเป็นกันเองในการสัมภาษณ์ข้อมูลส่วนอื่นๆ อีกทั้งยังอำนวยความสะดวกในการเดินทางเข้าไปในชุมชนและความปลอดภัยตลอดระยะเวลาที่มาศึกษา ในช่วงที่สามนี้ผู้ศึกษาใช้เวลาในการศึกษารวบรวมข้อมูลที่เหลือ ประมาณ 7 วัน

1.4.4 การตรวจสอบและการวิเคราะห์ข้อมูล

การตรวจสอบและการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้ศึกษาจะทำการเก็บข้อมูล รวบรวมข้อมูลตามแนวทางการวิจัยเชิงคุณภาพ พร้อมก็นำข้อมูลจากการสัมภาษณ์มาแยกแยะแล้วนำข้อมูลที่ได้ไปทำการวิเคราะห์พร้อมๆ กับการเปรียบเทียบกับกรอบแนวคิด และวัตถุประสงค์ในการศึกษา แล้วหาความสัมพันธ์เชื่อมโยงในประเด็นต่างๆ แล้วนำมาสรุปและบรรยายเชิงพรรณนาวิเคราะห์

1.5 กรอบแนวคิด

การศึกษาการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในเขตป่าอนุรักษ์ครั้งนี้ มุ่งศึกษาถึงชุมชนที่อาศัยในพื้นที่เขตป่าอนุรักษ์ และพยายามหาทางออกเพื่อให้พื้นที่ของตนนำมาซึ่งรายได้โดยใช้การท่องเที่ยวเข้ามาเป็นตัวนำและประสานความสัมพันธ์ของคนในพื้นที่ทั้งภาครัฐและประชาชน เนื่องจากพื้นที่ศึกษาแห่งนี้ตั้งอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน ดังนั้นการศึกษาชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงที่ตั้งอยู่ในเขตป่าอนุรักษ์ จึงจำเป็นต้องศึกษาความสัมพันธ์ของทั้งอุทยานและชุมชน โดยผู้ศึกษาได้วางกรอบแนวคิดมุ่งไปที่อุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อนและชุมชนบ้านป่าเหมี้ยง โดยศึกษาถึงการจัดการการท่องเที่ยวในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ที่เกิดจากความร่วมมือระหว่างอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อนและชุมชนบ้านป่าเหมี้ยง ซึ่งการจัดการที่เกิดขึ้นสำหรับตัวชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงนั้น ผู้ศึกษาจะเน้นไปที่บริบทของชุมชนในด้านต่างๆและศักยภาพด้านการท่องเที่ยว ส่วนอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อนผู้ศึกษาจะมองในประเด็นบทบาทหน้าที่ของอุทยานและความร่วมมือด้านการท่องเที่ยวในชุมชนบ้านป่าเหมี้ยง

1.6 นิยามศัพท์

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมายถึง การท่องเที่ยวที่ให้ความสำคัญกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมประเพณี รวมถึงภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งจะมีรูปแบบกิจกรรมที่เน้นการผจญภัย การท่องเที่ยวเพื่อศึกษาวิถีชีวิต ประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นในชุมชนบ้านป่าเหมี้ยง

การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมายถึง การท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบต่อแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นและแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศโดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้องภายใต้การจัดการสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวเพื่อมุ่งเน้นให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน

ชุมชนบ้านป่าเหมี้ยง หมายถึง ชาวบ้านท้องถิ่นในหมู่บ้านป่าเหมี้ยง ตำบลแจ้ซ้อน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง โดยคำว่า “เหมี้ยง” มาจากคำว่า “เหมียง” ซึ่งเป็นภาษาไทยภาคเหนือที่หมายถึงใบชา เนื่องจากชุมชนตั้งอยู่ในเขตที่ปลูกต้นชาได้ดีและมีอาชีพที่ผูกพันอยู่กับการทำป่าเหมี้ยง จึงตั้งชื่อหมู่บ้านว่าบ้านป่าเหมี้ยง โดยในที่นี้จะใช้คำว่า “ป่าเหมี้ยง” เพื่อเรียกชื่อหมู่บ้านตามการสะกดชื่อของทางราชการและใช้คำว่า “เหมียง” เมื่อพูดถึงพืช

ศักยภาพของชุมชน หมายถึง ความพร้อมของชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยพื้นที่นี้จะต้องมีสิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยว คือ ความหลากหลายของทรัพยากรธรรมชาติที่สวยงาม วิถีชีวิต วัฒนธรรม และประเพณีท้องถิ่น ตลอดจนการเดินทางเข้าถึงชุมชนและแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างสะดวกสบาย มีสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับนักท่องเที่ยวและระบบการบริหารจัดการที่ดี

ความพร้อมของชุมชน หมายถึง ความสามารถของชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงที่สนองตอบความต้องการเพื่อการท่องเที่ยว ในด้านพื้นที่ ด้านวิถีชีวิต ด้านประเพณีและวัฒนธรรม ด้านบุคลากรในการจัดการด้านการท่องเที่ยว ด้านระบบการจัดการท่องเที่ยว ด้านงบประมาณในการดำเนินงานให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่อง การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในเขตป่าอนุรักษ์: กรณีศึกษาชุมชนบ้านป่าเหมี้ยง อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง ผู้ศึกษาได้รวบรวมแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งได้จากการค้นคว้าข้อมูลจากแหล่งต่างๆ เพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาได้ดังนี้

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Eco-Tourism)

ปัจจุบันประเทศไทยได้หันมาให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมากขึ้น เนื่องจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการท่องเที่ยวอีกรูปแบบหนึ่งที่มีความสำคัญกับธรรมชาติและกำลังได้รับความนิยมและเป็นที่สนใจของนักท่องเที่ยวจำนวนมาก จากกระแสการตื่นตัวในเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศทำให้นักท่องเที่ยวและประชากรในหลายประเทศ หันมาใส่ใจกับการท่องเที่ยวที่เน้นธรรมชาติมากขึ้น ซึ่งประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งที่มีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติมากมายและกระจายอยู่ทั่วทุกภาคของประเทศ ดังนั้นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจึงเป็นทางเลือกหนึ่งให้กับนักท่องเที่ยวในประเทศและกำลังมีผู้สนใจให้การศึกษาในเรื่องนี้มากขึ้น

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Eco-tourism) เป็นการท่องเที่ยวที่อิงอยู่กับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติเป็นสำคัญ ซึ่งมีนักวิชาการในสาขาต่างๆ ได้หันมาให้ความสนใจคิดหากระบวนการจัดการกับแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติให้มีความถูกต้องและเหมาะสมตามหลักการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งสิ่งแรกที่จะต้องคำนึงถึงก็คือ ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งคำว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ แปลมาจากคำในภาษาอังกฤษที่ว่า Eco-tourism โดยการให้ความหมายของราชบัณฑิตยสถาน (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2543) และคำว่า Eco-tourism เป็นคำที่ผสมกันระหว่างคำว่า Ecology หรือ นิเวศวิทยา กับคำว่า Tourism หรือ การท่องเที่ยว ดังนั้นคำว่า Eco-tourism จึงหมายถึงการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในภาษาไทย มีความหมายคือเป็นการท่องเที่ยวรูปแบบหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการเดินทางไปยังแหล่งธรรมชาติ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อชื่นชม ศึกษาเรียนรู้ และเพลิดเพลินไปกับทัศนียภาพ พืชพรรณ และสัตว์ป่า ตลอดจนลักษณะทางวัฒนธรรมและประเพณีที่ปรากฏในแหล่งธรรมชาติเหล่านั้น (Hector Ceballos-Lascurain อ้างในคณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2547) ซึ่งสอดคล้องกับ สมชาย เดชะพรหมพันธ์และคณะ (2547) ที่ได้ให้ความหมายของ

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมายถึง การท่องเที่ยวที่ทำให้นักท่องเที่ยวได้รับความพึงพอใจ ความประทับใจ ควบคู่ไปกับการได้รับความรู้ในคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติระบบนิเวศ และสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติของแหล่งท่องเที่ยว โดยมีการบริหารและจัดการที่มุ่งเน้นให้เกิดความยั่งยืนของแหล่งท่องเที่ยว และต้องให้ความสำคัญต่อบทบาทของชุมชนท้องถิ่น แต่อย่างไรก็ตาม สิริวัฒนา ไจมาและคณะ (2544) ยังให้ความหมายที่แตกต่างไปจากนักวิชาการท่านอื่นโดยกล่าวเสริมในเรื่องของรายได้ที่เกิดจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศว่า การจัดการแหล่งท่องเที่ยวควรเน้นการนำเสนอธรรมชาติสิ่งแวดล้อมในพื้นที่และสภาพทางสังคมวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนให้แก่ นักท่องเที่ยว ซึ่งชาวบ้านในพื้นที่จะต้องได้รับประโยชน์เชิงเศรษฐกิจ และการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทุกขั้นตอนของการดำเนินงาน

นอกจากนี้ Tickell (1994) ได้กล่าวถึงนิยามการท่องเที่ยวเชิงนิเวศว่าเป็นการเดินทางท่องเที่ยวที่เน้นท่องเที่ยวในความหลากหลายทางธรรมชาติ ความหลากหลายทางวัฒนธรรมของมนุษย์ โดยปราศจากการทำลายสภาพแวดล้อม จากนิยามดังกล่าวเพื่อไม่ได้สภาพแวดล้อมถูกทำลาย ดังนั้นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจำเป็นจะต้องคำนึงถึงความยั่งยืนของการท่องเที่ยว ดังที่ The Ecotourism Association Of Australia (1992) ได้ให้ความหมายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศว่าต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมและเป็นการท่องเที่ยวที่เน้นการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ซึ่งคล้ายคลึงกับนิยามของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ Eco tourism Strategy of Australia (1994) ได้กล่าวไว้ว่า เป็นการท่องเที่ยวที่ขึ้นอยู่กับธรรมชาติ และต้องเกี่ยวข้องกับการให้ความรู้ด้านสิ่งแวดล้อม เพื่อการบริหารจัดการให้เกิดความยั่งยืนมากที่สุด

จากความหมายของสถาบันจากต่างประเทศ สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทยจึงได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Eco-tourism) และพอสรุปได้ว่า หมายถึง การท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบในแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้เกี่ยวข้องภายใต้การจัดการสิ่งแวดล้อม และการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งเน้นให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน ดังนั้นขอบเขตของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจึงครอบคลุมองค์ประกอบหลัก (Key Elements) 4 ด้าน กล่าวคือ

1. องค์ประกอบด้านพื้นที่ (Nature-based Tourism) เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติเป็นหลัก มีแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น (Identity of Authentic or Endemic or Unique) ทั้งนี้ รวมถึงแหล่งวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ (Eco-system) ในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวนั้น

2. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (Sustainable Managed Tourism) เป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม (Responsible Travel) ไม่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม (No or Low Impact) มีการจัดการที่ยั่งยืนครอบคลุมถึงการอนุรักษ์ทรัพยากร การจัดการสิ่งแวดล้อม การป้องกันและจำกัดมลพิษ และควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีขอบเขต

3. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (Environmental Education based Tourism) เป็นการท่องเที่ยวที่เอื้อต่อกระบวนการเรียนรู้ (Learning process) โดยมีการให้การศึกษา (Education) เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยว เป็นการเพิ่มพูนความรู้ (Knowledge) ประสบการณ์ (Experience) ความประทับใจ (Appreciation) เพื่อสร้างความตระหนักและปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องทั้งต่อนักท่องเที่ยว ประชาชนท้องถิ่น และผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้อง

4. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีส่วนร่วม (Community Participation-based Tourism) เป็นการท่องเที่ยวที่มีการคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชน (Involvement of local community of people participation) โดยให้ชุมชนท้องถิ่นในแหล่งท่องเที่ยวมีส่วนร่วมเกือบตลอดกระบวนการเพื่อก่อให้เกิดผลประโยชน์ต่อท้องถิ่น (Local benefit) ซึ่งได้หมายความรวมถึงการกระจายรายได้ การยกระดับคุณภาพชีวิต การได้รับผลตอบแทนเพื่อกลับมาบำรุงรักษาและจัดการแหล่งท่องเที่ยวด้วย และในที่สุดชุมชนท้องถิ่นจะมีส่วนร่วมในการควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพ ท้องถิ่นในที่นี้เริ่มต้นจากระดับรากหญ้า (Grass root) จนถึงการปกครองท้องถิ่นและอาจรวมถึงการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องจึงเป็นการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน (สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, 2540: 2-17)

นอกจากนี้ กองอนุรักษ์การท่องเที่ยว การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2536) ยังได้กำหนดองค์ประกอบที่เป็นตัวชี้วัดว่าแหล่งท่องเที่ยวใดที่มีลักษณะเป็นพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เช่น จำเป็นต้องมีองค์ประกอบด้านพื้นที่ที่เทียบพร้อมในด้านธรรมชาติ ทรัพยากร และระบบนิเวศที่สมบูรณ์ ตลอดจนการมีวัฒนธรรมอันโดดเด่น ส่วนองค์ประกอบด้านการจัดการต้องเกิดความร่วมมือจากการร่วมมือของชาวบ้านในพื้นที่ อันจะนำไปสู่การเรียนรู้ในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและได้รับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น ซึ่งเป็นวงจรพื้นฐานสำหรับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ แต่อย่างไรก็ตามกองอนุรักษ์การท่องเที่ยวยังได้เน้นในเรื่องการจัดการการท่องเที่ยวจะต้องขึ้นอยู่กับบริบทของพื้นที่ที่ท่องเที่ยวนั้นๆ ด้วย

ฉะนั้นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนี้ขึ้นอยู่กับความสมบูรณ์และลักษณะของพื้นที่มีองค์ประกอบไปทั้ง 4 ด้าน เข้ามาเกี่ยวข้องหากการท่องเที่ยวมีองค์ประกอบที่สมบูรณ์ตามลักษณะดังกล่าวแล้วก็จะจัดได้ว่าเป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่สมบูรณ์ หากขาดหรือปราศจากข้อใดข้อหนึ่ง ความสมบูรณ์จะลดน้อยลงจนอาจต้องจัดเป็นการท่องเที่ยวรูปแบบอื่น โดยอาจนำเสนอไม่เพียงแต่

เฉพาะธรรมชาติสิ่งแวดล้อมในพื้นที่และสภาพทางสังคมวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนเท่านั้นสมควรที่จะให้เกิดการมีส่วนร่วมจากชาวบ้านด้วย

นอกจากนั้นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศต้องเกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนรู้ เพราะการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมีหัวใจสำคัญอยู่ที่การมีจิตสำนึกในความเข้าใจที่จะดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการเชิงบูรณาการร่วมกันของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ซึ่งวิไลพร ลิวเกษมศานต์ (2545: 6) จึงได้นำเสนอแนวทางการดำเนินงานว่าต้องมีความตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญในการใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของชุมชนในท้องถิ่น อย่างไม่ใจต่อกระบวนการเรียนรู้ (Awareness) และองค์ความรู้ในการพัฒนาทรัพยากรท่องเที่ยว (Attention) และการปฏิบัติงานหรือการทำงานให้สำเร็จลุล่วงตามแผนที่วางไว้ (Action) เป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่จะก่อให้เกิดความชื่นชมและประทับใจในผลสำเร็จของงานนั้น (Appreciation)

ดังนั้นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศต้องมีกระบวนการจัดการที่ดี เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมในแหล่งท่องเที่ยวขึ้น อีกทั้งยังเอื้อประโยชน์ต่อชุมชนท้องถิ่น รวมถึงความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวกับรูปแบบของกิจกรรมที่มีการกำหนดขอบเขตอย่างชัดเจน เป็นการเรียนรู้ธรรมชาติและวัฒนธรรม โดยคำนึงถึงผลกระทบที่จะตามมา เพื่อให้เกิดการพัฒนาและเรียนรู้ร่วมกันของคนในท้องถิ่นกับนักท่องเที่ยว ซึ่งการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมีหลักการกว้างๆ คือเป็นการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติและวัฒนธรรม โดยนักท่องเที่ยวจะต้องได้รับความรู้จากการท่องเที่ยวอย่างแท้จริงและไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมทั้งทางวัฒนธรรมและธรรมชาติ รวมทั้งท้องถิ่นควรจะมีส่วนร่วมในการพัฒนาด้วย ซึ่งสอดคล้องกับพลอยศรี โปราณานนท์ (2544) ที่มีความเห็นเกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศว่า ต้องมีการวางแผนและพัฒนาการท่องเที่ยวและการกระทำต่างๆ ที่จะต้องรับผิดชอบต่อสังคม โดยที่การท่องเที่ยวจะนำมาซึ่งผลประโยชน์สู่สังคมของชุมชนในที่สุด

ในด้านการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะมีรูปแบบที่มุ่งเน้นการให้ความสำคัญต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม ในแหล่งท่องเที่ยว ตลอดจนเป็นการท่องเที่ยวที่มีกิจกรรมการเรียนรู้ และก่อให้เกิดประโยชน์ด้านการพัฒนาในชุมชน รวมทั้งต้องให้ชุมชนในแหล่งท่องเที่ยวได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา โดยเป้าหมายสูงสุดของการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือ ความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม ทั้งในด้านเศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น ที่จะส่งผลต่อความยั่งยืนของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในที่สุด

หากศึกษาเกี่ยวกับชุมชนในแต่ละชุมชน ต่างก็มีพลังทางสังคมเป็นพลังต้นทุนและมีพลังทางธรรมชาติอยู่เป็นพื้นฐาน หรือเรียกว่าต้นทุนสำหรับการพัฒนาท่องเที่ยวของตนเองอยู่ในตัว ซึ่งภักดี รัตนผล (2544: 11) ได้สรุปเกี่ยวกับทรัพยากรทางธรรมชาติว่าเป็นต้นทุนทางการท่องเที่ยว

และยังเป็นตัวแบบ (Paradigm) ของการท่องเที่ยวโดยชุมชน ที่ได้แสดงพลังต้นทุนของชุมชน พร้อมได้อธิบายเพิ่มเติมไว้ว่า

1. ต้นทุนทางสังคม (Social Capital) ซึ่งได้แก่ กลุ่มต่าง ๆ 3 ลักษณะ

- 1.1 กลุ่มซึ่งรวมตัวกันตามธรรมชาติ เช่น กลุ่มผู้นำทางธรรมชาติกลุ่มอาวูโส เป็นต้น
- 1.2 กลุ่มที่รวมตัวกันเพื่อร่วมทำกิจกรรมร่วมกัน มีระเบียบ กฎเกณฑ์ของกลุ่ม เช่น กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มทอผ้า กลุ่มผลิตสินค้าหัตถกรรม กลุ่มแพทย์แผนไทย เป็นต้น
- 1.3 กลุ่มองค์กรปกครองท้องถิ่น (Local authority) คือ องค์กรที่มาจากการเลือกตั้ง มีงบประมาณของตนเอง ส่วนหนึ่งถือได้ว่าเป็นองค์กรประชาธิปไตยพื้นฐานของประเทศ

2. ต้นทุนทางธรรมชาติและต้นทุนทางวัฒนธรรม

และจากทรัพยากรทางธรรมชาติต่างๆ อาทิเช่น ป่าเขา ลำเนาไพร น้ำตก แม่น้ำ ถ้ำ น้ำพุร้อน โขดหิน ภูเขา ปะการัง ทะเล ล้วนแล้วแต่เป็นต้นทุนทางธรรมชาติของการท่องเที่ยว หรือ เป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่เป็นรากฐานสำคัญของเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นเองโดยไม่ต้องสร้างขึ้นใหม่ เพียงแต่รู้จักการใช้ที่ถูกต้องวิธี ไม่ทำลาย รู้จักบูรณะฟื้นฟูเมื่อสึกหรอ หรือเสื่อมโทรมลงเท่านั้น เพราะในแต่ละชุมชนชนบท มีต้นทุนที่สำคัญ 2 ประการดังกล่าวเป็น “ทุนเดิม” แต่สิ่งที่จะเชื่อมพลัง หรือ ต้นทุนทั้งสองนี้ คือ การจัดการ (Management) ที่มีประสิทธิภาพจะทำให้พลังทางสังคม พลังทางธรรมชาติถูกใช้อย่างเหมาะสมเพื่อการท่องเที่ยว และจะส่งผลให้ชุมชนมีรายได้ของตนเอง เพียงพอที่จะไม่ต้องพึ่งพาสังคมภายนอก กลายเป็นชุมชนเข้มแข็งพึ่งตนเอง และที่สำคัญยิ่งคือ ผลพลอยได้ที่จะทำให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนวัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตดั้งเดิมมีความยั่งยืนตลอดไป

จะเห็นได้ว่าการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะมีรูปแบบที่มุ่งเน้นการให้ความสำคัญต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม ในแหล่งท่องเที่ยว และโดยเฉพาะชุมชนในท้องถิ่นมีความเหนียวแน่นในการอนุรักษ์ป่า ระบบนิเวศป่า และการดำรงชีวิตบนพื้นฐานวัฒนธรรมเดิม คนกับป่าสามารถอยู่ด้วยกันได้ โดยไม่ไปทำลายแหล่งต้นน้ำธารและพื้นที่ป่าที่ดำรงอยู่โดยใช้ภูมิปัญญาที่มีอยู่อย่างชาญฉลาดบริหารจัดการธรรมชาติและทรัพยากรป่าไม้ ชุมชนในท้องถิ่นได้ประโยชน์จากผืนป่าโดยที่ป่าไม้และแหล่งต้นน้ำลำธารไม่ถูกทำลาย จึงสามารถพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันได้อย่างสมบูรณ์ (สุทธิทร ชูชาติ, 2544)

ตลอดจนต้องเน้นการจัดการการท่องเที่ยวและการพัฒนาการท่องเที่ยวให้เป็นการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนและต้องพัฒนาสิ่งแวดล้อมควบคู่กันไป โดยใช้ประโยชน์จากสิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้อง

เหมาะสม รวมทั้งต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงและต้องมีรายได้เข้าสู่ชุมชน แต่ยังคงรักษาวิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณีของชุมชนเอาไว้ได้ และการศึกษาและวางแผนเพื่อส่งเสริมและสร้างสรรค์ให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวมอย่างคุ้มค่าและยาวนานที่สุด ในขณะเดียวกัน ต้องอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมให้คงอยู่หรือเสื่อมสภาพน้อยที่สุด เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างประชาชน และสิ่งแวดล้อมร่วมกับการท่องเที่ยวให้ได้มากที่สุด

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชน (Community Based-Tourism)

รูปแบบของการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในปัจจุบัน ส่วนใหญ่จะเน้นในเรื่องการนำชุมชนในพื้นที่ท่องเที่ยวต่างๆ เข้ามาร่วมในกระบวนการจัดการในทุกๆ ขั้นตอน ดังนั้นจึงทำให้เกิดแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนขึ้นมา ซึ่งจะเห็นได้ว่าการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์หรือการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มักจะเริ่มต้นจาก การวางแผน การพัฒนา และการบริหารที่จะให้ทรัพยากรทางธรรมชาติและองค์ประกอบด้านอื่นๆ เกิดความยั่งยืน และรากฐานความพร้อมของชุมชนท้องถิ่นนั้น ต้องพร้อมที่จะเข้ามาร่วมกันจัดการ โดยการกระตุ้นให้ชุมชนและผู้บริหารการท่องเที่ยวในท้องถิ่น ค้นหาประวัติศาสตร์ ตำนาน ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมท้องถิ่นเสียก่อน จนเกิดความเข้าใจอันถ่องแท้เกี่ยวกับความเป็นมาของท้องถิ่น ความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับท้องถิ่นนี้ จนเป็นเครื่องมือสำคัญในการกำหนดทิศทางการบริหารและจัดการการท่องเที่ยวที่เหมาะสมต่อไป

นอกจากนี้ ความรู้ที่เกิดขึ้นยังเป็นแหล่งข้อมูลที่ใช้ในการให้ความรู้กับนักท่องเที่ยวหรืออาจเป็นที่มาของคำโฆษณา (Advertising Cliché) ตลอดจนสัญลักษณ์ประจำถิ่น (Mascot) ซึ่งชุมชนและผู้บริหารท้องถิ่นที่มีความพร้อมและมีความเข้าใจในคุณค่าของทรัพยากรท่องเที่ยวในท้องถิ่นของตนเท่านั้น จึงจะสามารถรักษาทรัพยากรท่องเที่ยวในท้องถิ่นให้ยั่งยืนได้ ส่วนความรู้เกี่ยวกับท้องถิ่นยังสามารถตอบสนองความต้องการทางปัญญาและจิตวิญญาณ ซึ่งเป็นความต้องการที่ละเอียดอ่อนและมีคุณค่าด้วย แหล่งความรู้เหล่านั้นยังเป็นที่มาของการสร้างมูลค่าเพิ่มแก่สินค้าและบริการการท่องเที่ยวได้อีกด้วย (สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2544 : 209) อนึ่งหากความคิดนี้เป็นวิธีการวางแผนและจัดการการท่องเที่ยวต้องเริ่มที่การเตรียมความพร้อมของชุมชนและความพร้อมด้านความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดจนคงต้องเน้นให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในรูปแบบต่างๆ ตามที่ชุมชนต้องการ โดยเน้นชุมชนเป็นสำคัญก่อนที่จะเปิดตลาดการท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเยือน

การบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชนนั้น ชุมชนจำเป็นต้องมีองค์กรเข้ามาร่วมรับผิดชอบในการทำงาน เนื่องจากงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว โดยเน้นให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมนั้นเรียกได้ว่าเป็นงานที่ต้องอาศัยความรับผิดชอบจากบุคคลภายนอกชุมชนที่มีความรู้และความ

เข้าใจอย่างแท้จริง เพื่อที่จะสามารถนำชุมชนเข้าร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้อย่างถูกต้องและเหมาะสมที่สุด แต่องค์ประกอบที่สำคัญของการจัดการให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมหรือมีหน้าที่จัดการการท่องเที่ยว เพื่อจัดการผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวนั้น จำต้องประกอบไปด้วยสิ่งต่างๆ ซึ่งพจนานวนศรี (2546) ได้แสดงแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชน ดังนี้

- 1) การมีส่วนร่วมโดยเน้นชุมชนเข้าร่วมกันกระทำการใดๆ
- 2) การกระจายบทบาทการทำงาน
- 3) การกระจายผลประโยชน์
- 4) มีระบบการทำงานที่โปร่งใสและสามารถตรวจสอบได้
- 5) มีมาตรการในการควบคุมและป้องกันผลกระทบทางด้านสังคม วัฒนธรรม ประเพณี และสิ่งแวดล้อม

อย่างไรก็ตาม การท่องเที่ยวโดยชุมชน Community Based Tourism – CBT เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่ไม่ได้เน้นเฉพาะกิจกรรมการท่องเที่ยวในเส้นทางศึกษาธรรมชาติที่ต้องการนักท่องเที่ยวที่มีความรู้และมีความรู้และมีทักษะในการนำเที่ยว แต่ยังมีกิจกรรมต่างๆ ที่นักท่องเที่ยวสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมกับชาวบ้านได้ เช่น การเข้าร่วมกิจกรรมในวิถีชีวิตของชาวบ้าน ความน่าสนใจอยู่ที่การเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้เข้าร่วมกิจกรรม ซึ่งชาวบ้านเป็นผู้รู้ในเรื่องนั้นคืออยู่แล้ว นอกจากนี้การบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนจำเป็นต้องมีองค์กรที่เข้ามาร่วมรับผิดชอบในการทำงาน เนื่องจากลักษณะงานต้องติดต่อสัมพันธ์กันกับนักท่องเที่ยวซึ่งเป็นบุคคลภายนอก หรือหน่วยงานภายนอกที่ต้องประสานงานด้วย และการท่องเที่ยวยังเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากร จึงจำเป็นต้องสร้างรูปแบบการบริหารจัดการองค์กรให้ชัดเจน เพื่อบริหารงานและรับผิดชอบต่อสิ่งต่างๆ ที่จะเกิดขึ้น ให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมและตรวจสอบทำงานได้ (พจนานวนศรี, 2546 : 68)

แต่อีกนัยหนึ่ง ชูเกียรติ ลิสุวรรณ์ (2544: 77) ได้ให้ความเห็นว่า จากความเชื่อที่ว่ามนุษย์เป็นสิ่งที่มีความรู้และมีปัญญา ตระหนักรู้ และควบคุมสิ่งแวดล้อมได้ ดังนั้นมนุษย์ไม่อาจจะอยู่ห่างไกลเพียงใด จึงควรมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่มีผลกระทบต่อชีวิตของเขาเอง นอกจากนั้นแล้วการมีส่วนร่วมยังช่วยลดปัญหาความแตกแยก เนื่องจากการนำเข้าสู่สิ่งต่างๆ จากภายนอกเข้าไปในชุมชนนั้นด้วย

การมีส่วนร่วมควรมีปัจจัยสำคัญหลายประการ ที่ผลักดันให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาท้องถิ่น อันได้แก่ 1) ปัจจัยสภาพแวดล้อมทั้งทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง และความปลอดภัย 2) ปัจจัยผลักดันจากบุคคลอื่น โดยเฉพาะผู้นำ เช่น ผู้นำผู้ใหญ่บ้าน 3) ปัจจัยที่เป็นรางวัลตอบแทน ได้แก่ ค่าตอบแทนแรงงาน เงินปันผลจากสหกรณ์ออม

ทรัพย์สิน 4) ปัจจัยภายในตัวบุคคล ได้แก่ ความคาดหวังในประโยชน์ส่วนรวม ความรู้สึกเกรงใจ ไม่กล้าปฏิเสธเมื่อถูกชักชวนหรือความรู้สึกว่าเป็นพันธะที่ต้องเข้าร่วมเพื่อให้เกิดความสามัคคี (ปรัชญา เวสารัชช์, 2528 : 170)

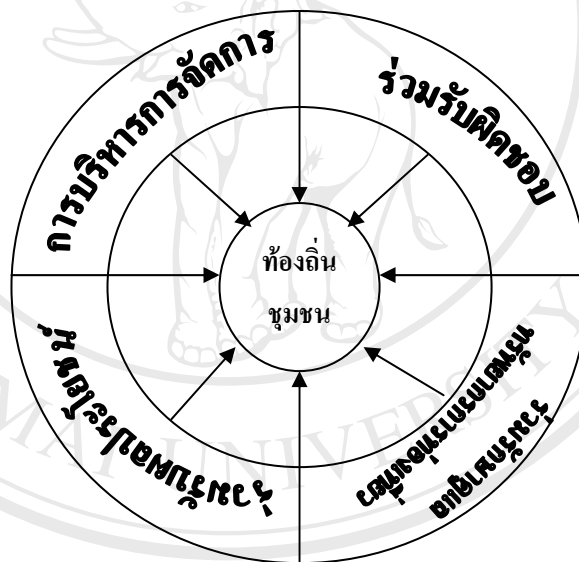
จากแนวคิดและความหมายที่แท้จริงของการมีส่วนร่วมนั้น ต้องมีกระบวนการและต้องเป็นไปตามลำดับขั้นตอนจึงจะส่งผลทำให้การมีส่วนร่วมได้ถูกนำไปปฏิบัติใช้ ซึ่งตามแนวคิดของ เจมส์ ค็อกซ์ บีนทง (2528: 22) ได้แยกแยะขั้นตอนประชาชนหรือชุมชนต้องเข้ามามีส่วนร่วมไว้เป็น 4 ขั้นตอน คือ (1) การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาของชาวชนบท (2) การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม เป็นขั้นตอนต่อไปที่ขาดไม่ได้ (3) การมีส่วนร่วมในการลงทุนและปฏิบัติ (4) การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล เป็นขั้นตอนสุดท้ายที่สำคัญอย่างยิ่งเช่นกัน เพราะถ้าหากการติดตามงานและการประเมินผลงานขาดการมีส่วนร่วมของชาวชนบท แต่การดำเนินงานโดยบุคคลภายนอก ชาวชนบทย่อมจะไม่ได้ประเมินตนเองว่างานที่ทำไปนั้น ได้รับผลดีได้รับประโยชน์หรือไม่อย่างไร การดำเนินกิจกรรมอย่างเดียวกันในโอกาสต่อไปจึงอาจเกิดปัญหาได้

อย่างไรก็ตามการมีส่วนร่วมในแนวนโยบายของภาครัฐนั้น หมายถึง กระบวนการที่รัฐบาลทำการส่งเสริม ชักนำ สนับสนุน และสร้างโอกาสให้ประชาชนในชุมชนทั้งในรูปของบุคคล ชมรม กลุ่มคน สมาคม มูลนิธิ และองค์กรอาสาสมัคร ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือหลายเรื่องร่วมกันที่เกี่ยวข้องกับในเรื่องต่อไปนี้ให้บรรลุตามวัตถุประสงค์และนโยบายการพัฒนาที่กำหนดไว้คือ

1. ร่วมทำการศึกษาค้นคว้าปัญหาและสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนตลอดจนความต้องการของชุมชน
2. ร่วมคิดหา สร้างรูปแบบวิธีการพัฒนาเพื่อแก้ไข และลดปัญหาของชุมชนหรือเพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนหรือสนองความต้องการของชุมชน
3. ร่วมวางแผนนโยบายหรือแผนงานหรือโครงการหรือกิจกรรม เพื่อจัดและแก้ไขปัญหาและสนองความต้องการของชุมชน
4. ร่วมตัดสินใจการใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมร่วมจัดหรือปรับปรุงระบบการบริหารงานพัฒนาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล
5. ร่วมการลงทุนในกิจกรรมโครงการของชุมชนตามขีดความสามารถของตนเองและของหน่วยงาน
6. ร่วมปฏิบัติตามนโยบาย แผนงาน โครงการและกิจกรรมให้บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้

7. ร่วมควบคุมติดตามประเมินผลและร่วมบำรุงรักษาโครงการและกิจกรรมที่ได้ทำไว้ทั้งโดยเอกชนและรัฐบาลให้ใช้ประโยชน์ได้ตลอดไป (ไพรัตน์ เศษรินทร์, 2527: 6 - 7)

หากกล่าวถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนในเรื่องการบริหารจัดการการท่องเที่ยวตามกระแสการท่องเที่ยวของโลกในการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนแล้ว คงต้องกล่าวถึงแผนปฏิบัติการ 21 หรือ Agenda 21 โดยเฉพาะกระแสการพัฒนาคนโดยการมีส่วนร่วมของประชาชนและท้องถิ่น เป็นแรงผลักดันต่อการปรับเปลี่ยนแนวคิด และวิธีการจัดการการท่องเที่ยวไปสู่การดำเนินงานแบบมีส่วนร่วมระหว่างภาครัฐ ท้องถิ่น ชุมชน และภาคเอกชน ให้เกิดความเหมาะสม เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ทั้งขอบเขต ภารกิจ และวิธีการดำเนินการเริ่มจากต้องให้ชุมชนและท้องถิ่นเข้าไปมีส่วนร่วม นับตั้งแต่การร่วมคิด ร่วมดำเนินการ ร่วมรับผิดชอบ ร่วมดูแลรักษา และร่วมรับประโยชน์ในการจัดการทรัพยากรท่องเที่ยวในท้องถิ่นและชุมชนของตนเอง (ภักดี รัตนผล, 2544 : 4 - 6)

แผนภาพที่ 2.1 การมีส่วนร่วมของชุมชนต่อการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว

ที่มา: ภักดี รัตนผล, 2544: 4

ภักดี รัตนผล (อ้างแล้ว) ยังได้กล่าวเสริมถึงบทบาทการมีส่วนร่วมระหว่างภาครัฐกับท้องถิ่นและชุมชนต่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในระบบการท่องเที่ยว (Tourism System) ว่ามีปัจจัยสำคัญที่เป็นข้อพิจารณา คือ 1) แหล่งสถานที่ท่องเที่ยว 2) ตลาดการท่องเที่ยว และ 3) บริการท่องเที่ยว ซึ่งปัจจัยทั้ง 3 ส่วนนี้ ยังจะต้องสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องและพิจารณาร่วมกับระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อมสภาพเศรษฐกิจและสังคม องค์กรและการมีส่วนร่วมของรัฐและเอกชน และระเบียบกฎหมายที่

เกี่ยวข้อง ในทิศทางปัจจุบันและอนาคต ควรเป็นไปในลักษณะที่ภาครัฐเป็นหน่วยงานสนับสนุน โดยท้องถิ่น ชุมชน และภาคเอกชนเป็นหน่วยดำเนินการจัดการภายใต้วัตถุประสงค์ร่วมคือ การพัฒนาที่ยั่งยืน โดยมีเหตุผลสนับสนุนใน 4 ประการคือ

1. ตามข้อบัญญัติรัฐธรรมนูญในเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
2. เพื่อสร้างการมีส่วนร่วม ความรับผิดชอบและความรู้สึกในความเป็นเจ้าของต่อการจัดการทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวในท้องถิ่น และชุมชน
3. จากข้อกำหนดและแนวทางในการกระจายอำนาจในการจัดการงบประมาณ และการคลัง จากส่วนกลาง และส่วนภูมิภาคลงสู่ท้องถิ่น อันจะส่งผลให้ท้องถิ่นมีรายได้เพียงพอที่จะดึงดูดและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในท้องถิ่นและชุมชนของตนเอง
4. จากข้อเท็จจริงที่ปรากฏว่าคนในท้องถิ่นจะมีความรู้สึกรักและหวงแหนทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวของเขาเองมากกว่าคนอื่น โดยความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ท้องถิ่นและชุมชน ต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยว จะสามารถสร้างรายได้ให้แก่จังหวัดและประชาชนในท้องถิ่น ตลอดจนพัฒนาและยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในท้องถิ่นและประการสำคัญ ทำให้ชุมชนและท้องถิ่นมีความรับผิดชอบและมีความรัก หวงแหน ในทรัพยากรธรรมชาติที่เขามีอยู่

นอกจากนี้การมองการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในมิติของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติในฐานะเป็นวิถีชีวิตในระบบนิเวศเดียวกัน โดยไม่อาจแบ่งแยกออกจากกันได้โดยเด็ดขาด ในลักษณะเช่นนี้การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจึงเป็นรูปแบบหนึ่งของการสร้างแรงจูงใจเพื่อให้ชุมชนท้องถิ่นใช้ประโยชน์จากทรัพยากรอย่างยั่งยืนและเป็นธรรมภายใต้หลักการที่ว่า คนที่ดูแลรักษาทรัพยากรย่อมสมควรได้รับประโยชน์จากการดูแลรักษา นั้น การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจึงเป็นการปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติให้มีลักษณะการอนุรักษ์และพัฒนาอย่างเข้มแข็งยิ่งขึ้น โดยเน้นการรักษาสภาพความสมบูรณ์ของผืนป่า สายน้ำ ฝูงปลา นก และสัตว์ป่า ไว้ให้นักท่องเที่ยวได้ชื่นชมและชุมชนได้ประโยชน์จากกิจกรรมทางการท่องเที่ยว ในขณะที่เดียวกันมีการกระจายผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวออกไปในวงกว้าง เพื่อให้สมาชิกของชุมชนทั้งหมดได้รับอันติงคจากท่องเที่ยวโดยตรงในการพิจารณาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในบริบทของสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติช่วยให้เรามองเห็นว่า ความเป็นธรรมทางสังคม เป็นเงื่อนไขสำคัญของความเป็นธรรมของระบบนิเวศ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจึงจะประสบความสำเร็จได้มิใช่บนพื้นฐานของสำนึกในคุณค่าของการอนุรักษ์ธรรมชาติแวดล้อมเท่านั้น แต่ยังขึ้นอยู่กับหลักการสำคัญของการสร้างแรงจูงใจให้ผู้ที่ทำการอนุรักษ์ธรรมชาติแวดล้อมได้รับประโยชน์ โดยตรงจากการกระทำของตน (ยศ สันตสมบัติและคณะ, 2544: 8 - 9)

ความแตกต่างสำคัญระหว่างการมองการท่องเที่ยวจากมุมมองของรัฐและภาคธุรกิจเอกชนกับการมองท่องเที่ยวจากมุมมองของชุมชนอยู่ที่ว่า มุมมองด้านแรกเป็นการมองแบบการสั่งการจากบนล่างและเน้นความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวและเม็ดเงินจากรายได้เป็นสำคัญ ในขณะที่มุมมองแบบหลังเน้นการวางแผนจากเบื้องล่างสู่ส่วนบน โดยเน้นให้การท่องเที่ยวตอบสนองความพึงพอใจทั้งของนักท่องเที่ยวและชุมชนท้องถิ่น อีกทั้งยังให้ความสำคัญกับกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นนั้นในระดับการวางแผน การบริหารจัดการ และการแบ่งปันผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวอย่างยุติธรรม และยังเน้นว่าชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญสำหรับนักเดินทาง ดังนั้นการท่องเที่ยวโดยชุมชน จึงมีนัยสำคัญอยู่ที่การเปิดโอกาสให้องค์กรชุมชนได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการวางแผนการท่องเที่ยว และสร้างให้เกิดกระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับการวางแผนงานบริหารจัดการทรัพยากรและการกระจายอำนาจการตัดสินใจ โดยเน้นความสำคัญของการจัดการธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และการพัฒนาชุมชนไปพร้อมกัน (ยศ สันตสมบัติและคณะ, อ้างแล้ว) บทบาทและการมีส่วนร่วมของท้องถิ่นในการจัดการการท่องเที่ยวและสภาพแวดล้อมธรรมชาติทำให้อารมณ์ความรู้สึกการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเริ่มเป็นที่สนใจอย่างจริงจังเพิ่มขึ้นเป็นลำดับ ยิ่งไปกว่านั้น ในรอบทศวรรษที่ผ่านมา การท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้กลายมาเป็นธุรกิจที่เจริญเติบโตรวดเร็วที่สุดในวงการอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว

2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวในอุทยานแห่งชาติ

การท่องเที่ยวในอุทยานแห่งชาติ เป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยม เนื่องจากความหลากหลายทางชีวภาพของทรัพยากรทางธรรมชาติที่มีอยู่อย่างมากมายจนกลายเป็นจุดสนใจอีกแห่งหนึ่งในด้านการท่องเที่ยว และทำให้นักท่องเที่ยวเริ่มสนใจและเห็นคุณค่าเพิ่มมากขึ้นตามลำดับ อย่างไรก็ตามยังมีนักวิชาการได้ให้ความหมายของอุทยานไว้ ดังเช่น

Paul F.J. Eagles and Stephen F. McCool (2004: 36) ได้สรุปแนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวในอุทยานแห่งชาติว่า การท่องเที่ยวในอุทยานแห่งชาตินั้นนอกจากจะเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติแล้ว ยังเกี่ยวข้องกับสัตว์ป่า นานาชนิดในผืนป่าธรรมชาติ เกี่ยวข้องกับทรัพยากรทางธรรมชาติที่มีมาแต่ดั้งเดิม รวมไปถึงสิ่งอำนวยความสะดวกที่มนุษย์สร้างขึ้น ตลอดจนการจัดการท่องเที่ยวแบบกิจกรรมนันทนาการที่เกิดขึ้นในอุทยานแห่งชาตินั้นๆ ด้วย

แต่อุทยานแห่งชาติว่าเป็นพื้นที่ที่มีขนาดใหญ่ ซึ่งประกอบไปด้วยระบบนิเวศสำคัญที่เป็นตัวแทนของภาคลักษณะเด่นตามธรรมชาติหรือที่วิทัศน์งดงามเป็นแหล่งของพืชพรรณและสัตว์ป่า ธรณีสัณฐานและเป็นถิ่นที่อาศัยที่มีคุณค่าด้านวิทยาศาสตร์ การศึกษาและนันทนาการ โดยไม่ให้มีการเปลี่ยนแปลงสภาพไปจากเดิม (ดร.รชนี เอมพันธ์ และสุรเชษฐ์, 2540)

สำนักวนसार กรมป่าไม้ (2544) ได้ให้ความหมายของอุทยานแห่งชาติไว้ว่าเป็นพื้นที่อันกว้างใหญ่ไพศาลมีทรัพยากรธรรมชาติสวยงามแปลกประหลาดเป็นที่อัศจรรย์เหมาะสำหรับการพักผ่อน มีคุณค่าทางการศึกษา เช่น แหล่งที่อยู่อาศัยของพืชสัตว์ป่าหายากหรือมีสิ่งที่น่าสนใจเป็นพิเศษ ทางด้านประวัติศาสตร์ศิลปะหรือวัฒนธรรม

การจัดตั้งอุทยานแห่งชาติมีวัตถุประสงค์ 3 ประการคือ

1. เพื่อรักษาพื้นที่ให้คงอยู่ในสภาพเดิมอย่างถาวรตลอดไป หรือเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพธรรมชาติ
2. เพื่อรักษาพื้นที่ที่มีความสวยงามเป็นพิเศษเอาไว้สำหรับใช้ประโยชน์ในด้านพักผ่อนหย่อนใจและพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับนักท่องเที่ยว
3. เพื่อเป็นแหล่งให้ด้านการศึกษาค้นคว้า วิจัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านธรรมชาติวิทยา

จะเห็นได้ว่าอุทยานแห่งชาติมีคุณประโยชน์ในการให้ความรู้ในด้านต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติโดยตรง ประเทศไทยจึงเล็งเห็นถึงความสำคัญของอุทยานแห่งชาติ จนกระทั่งทำให้นโยบายที่จะร่วมกันออกกฎหมายเพื่อคุ้มครองทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในอุทยานแห่งชาติ จากหนังสือเรื่องรวมแหล่งท่องเที่ยวทางอุทยานแห่งชาติ ของสำนักวนसार กรมป่าไม้ (2544: 85-88) ได้เสนอแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับอุทยานแห่งชาติได้สรุปเนื้อหาที่สำคัญไว้ว่า

ในปี พ.ศ. 2415 ประเทศสหรัฐอเมริกาได้เริ่มการอนุรักษ์แหล่งอุทยานแห่งชาติ โดยได้ประกาศให้เขตโลสโตน (Yellowstone) เป็นอุทยานแห่งชาติ ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันทั่วโลก หลังจากนั้นประเทศต่างๆ ก็ได้นำแบบอย่างของการจัดการอุทยานแห่งชาติเขตโลสโตนไปดำเนินการจัดการอุทยานแห่งชาติในประเทศของตน ซึ่งปัจจุบันประมาณกันว่าทั่วโลกมีอุทยานแห่งชาติไม่น้อยกว่า 1,392 แห่ง และมีพื้นที่อนุรักษ์ประเภทต่างๆ อีกนับหมื่นแห่ง แต่สำหรับประเทศไทยนั้นกรมป่าไม้ได้พิจารณาจัดตั้งอุทยานแห่งชาติขึ้นเป็นแห่งแรกที่ “ป่าภูกระดึง จังหวัดเลย” เป็นวนอุทยานแห่งแรกของประเทศ จนถึงปี พ.ศ. 2502 ฯพณฯท่านจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ นายกรัฐมนตรี ได้นำเรื่องการจัดตั้งอุทยานแห่งชาติเสนอต่อคณะรัฐมนตรี และคณะรัฐมนตรีก็ได้มีมติให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์และกระทรวงมหาดไทยร่วมดำเนินการจัดตั้งอุทยานแห่งชาติ พร้อมกับร่างพระราชบัญญัติสำหรับบังคับใช้ขึ้นเป็นการเร่งด่วน ต่อมาในปี พ.ศ. 2504 ได้มีพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติประกาศใช้ในปี พ.ศ.2505 รัฐบาลได้ประกาศให้ “เขาใหญ่” เป็นอุทยานแห่งชาติแห่งแรกของประเทศไทย และทำให้ในปี พ.ศ.2538 ประเทศไทยมีอุทยานแห่งชาติจำนวนทั้งสิ้น 79 แห่ง ซึ่งนับว่าการจัดการระบบอุทยานแห่งชาติของประเทศได้ก้าวหน้ารวดเร็วที่สุดประเทศหนึ่งของโลก

และจากหนังสือของสำนักวนสาร กรมป่าไม้ (2544: 95) ยังได้ให้ความหมายเกี่ยวกับอุทยานแห่งชาติว่า อุทยานแห่งชาติ หมายถึง ที่ดินซึ่งรวมทั้งที่ดินทั่วไป ภูเขา ห้วย หนอง คลอง บึง บาง ลำน้ำ ทะเลสาบ เกาะ และชายฝั่ง ที่ได้รับการกำหนดให้เป็นอุทยานแห่งชาติ ลักษณะที่ดินดังกล่าวเป็นที่ที่มีสภาพน่าสนใจ และมีได้อยู่ในกรรมสิทธิ์หรือครอบครองโดยชอบด้วยกฎหมายของบุคคลใด ซึ่งมีใช้ทบวงการเมือง ทั้งนี้การกำหนดดังกล่าวก็เพื่อให้คงอยู่ในสภาพเดิม เพื่อสงวนไว้ให้เป็นประโยชน์แก่การศึกษาและความรื่นรมย์ของประชาชน

นอกจากนี้สำนักงานวนสาร กรมป่าไม้ (2544: 86-87) ยังได้ให้ความหมายเกี่ยวกับระบบอุทยานแห่งชาติของประเทศไทยว่า ในประเทศไทยมีพื้นที่ที่อนุรักษ์อยู่ 2 ประเภท คือ อุทยานแห่งชาติและวนอุทยาน ส่วนความหมายกว้างๆ ที่เกี่ยวข้องกับอุทยานแห่งชาติยังได้สรุปเอาไว้ว่า อุทยานแห่งชาติ (National Park) หมายถึง พื้นที่ที่ทางรัฐบาลเห็นว่ามีสภาพทางธรรมชาติเป็นที่น่าสนใจสมควรสงวนไว้เป็นพิเศษ เพื่อรักษาสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติให้คงเดิมถาวรตลอดไป เพื่อประโยชน์ในการท่องเที่ยวพักผ่อนหย่อนใจและการศึกษาค้นคว้าหาความรู้ เพราะ โดยทั่วไปอุทยานแห่งชาติจะประกอบไปด้วยพื้นที่อันกว้างขวางและหลากหลายด้วยธรรมชาติที่โดดเด่นและสวยงามหาได้ยาก อุทยานแห่งชาติที่อยู่ในระดับมาตรฐานสากล นอกจากจะมีคุณลักษณะดีเด่นระดับชาติแล้ว จะต้องมีย่านที่ไม่ต่ำกว่า 10 ตารางกิโลเมตร หรือ 6,250 ไร่ ที่บริหารโดยหน่วยงานของรัฐบาลกลาง และมีเจ้าหน้าที่เพียงพอที่จะสามารถคุ้มครองป้องกันพื้นที่อนุรักษ์ให้รอดพ้นจากการบุกรุกทำลายได้ และนอกจากนี้ยังได้ให้ความหมายเกี่ยวกับวนอุทยานไว้ด้วยว่า วนอุทยาน (Forest Park) หมายถึง พื้นที่ขนาดเล็กจัดตั้งขึ้นเพื่อการพักผ่อน หย่อนใจ มีความสำคัญในระดับท้องถิ่น จุดเด่นอาจจะได้แก่ น้ำตก หุบเหว ถ้ำ หรือหาดทราย โดยปกตินวนอุทยานเป็นสถานที่ไม่ไกลจากชุมชนมากนักและสามารถเข้าถึงได้โดยสะดวก

อย่างไรก็ตามแนวคิดและความหมายของการท่องเที่ยวในอุทยานแห่งชาติยังมีอีกมากมาย ซึ่งในประเทศสหรัฐอเมริกา มีการกล่าวถึงแนวความคิดเรื่องอุทยานแห่งชาตินี้เริ่มประมาณ 100 กว่าปีมาแล้ว กล่าวคือในช่วงเวลานั้นได้มีการสำรวจและบุกเบิกดินแดนทางตะวันตกของทวีปอเมริกาเหนือ เพื่อการตั้งถิ่นฐานขยายพื้นที่เพาะปลูกและการตั้งถิ่นฐานขยายพื้นที่เพาะปลูกและเพื่อความรู้อันดินแดนที่ยังไม่มีการบุกเบิกเหตุผลผลักดันให้มีการสำรวจและบุกเบิกดังกล่าว ทำให้มีการค้นพบภูมิประเทศที่งดงามหลายแห่ง นอกจากนั้นยังก่อให้เกิดการตั้งถิ่นฐานและการเพาะปลูกในพื้นที่ที่บุกเบิกซึ่งมักเป็นพื้นที่ป่าไม้ จนหลายปีต่อมามีการตั้งถิ่นฐานและการถากถางพื้นที่ เพื่อการเพาะปลูกในพื้นที่ป่าไม้มีมากขึ้น จนทำให้พื้นที่ป่าไม้ลดลงอย่างมากจนในปี ค.ศ.1864 แนวความคิดทางนิเวศวิทยาของจอร์จ เพอร์กินส์ มาร์ช (George Perkins Marsh) ในหนังสือมนุษย์และธรรมชาติ (Man and Nature) ที่ว่า “มนุษย์ต้องอยู่ร่วมกับธรรมชาติการทำลาย

ธรรมชาติก็เท่ากับเป็นการทำลายตัวมนุษย์เอง” ได้จุดประกายให้มีการริเริ่มการสงวนแหล่งธรรมชาติขึ้นในประเทศสหรัฐอเมริกา โดย อับราฮัม ลินคอล์น (Abraham Lincoln) โดยในระยะแรกมีวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งอุทยานแห่งชาติก็เพียงเพื่อป้องกันแหล่งธรรมชาติที่สวยงามเท่านั้น จนกระทั่งศตวรรษ 1930 จึงเริ่มมีอุทยานแห่งชาติที่จัดตั้งขึ้นเพื่อการรักษาสภาพแวดล้อม โดยจัดตั้งขึ้นที่บางส่วนของบึงเอฟเวอร์เกลดในมลรัฐฟลอริดา (อ้างในศุภมิตร เอกวรรณัง, 2537)

ตั้งแต่นั้นมาจัดตั้งอุทยานแห่งชาติจึงเป็นไปอย่างต่อเนื่องทั้งในประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศอื่นๆ ทั่วโลกโดยมีเหตุผลพื้นฐานในการจัดตั้งนั้น สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (2525) ได้ให้เหตุผลไว้ว่า

1. มนุษย์ต้องการขอบข่ายอันกว้างขวางและนานาประการทางด้านชีวะและด้านนิเวศของอุทยานแห่งชาติ
2. มนุษย์ต้องการอุทยานแห่งชาติเพื่อสุขภาพทางกายภาพและทางจิตและความผาสุกเพื่อที่ถ่วงดุลกับชีวิตในเมืองใหญ่และความกดดันทางสังคม
3. มนุษย์ต้องการอุทยานแห่งชาติไว้เป็นพื้นที่ตัวอย่างสำหรับเปรียบเทียบกับภาคพื้นทั้งหลายที่มนุษย์เข้าไปเปลี่ยนแปลงแล้วหรือกำลังเปลี่ยนแปลงอยู่
4. มนุษย์ต้องการอุทยานแห่งชาติไว้เป็นที่ทดลองที่มีชีวิตสำหรับศึกษาอัตราการเจริญพัฒนาทางด้านชีววิทยา วิวัฒนาการ และจำนวนประชากรซึ่งเปลี่ยนแปลงไม่คงที่
5. มนุษย์ต้องการอุทยานแห่งชาติเพื่อเป็นแหล่งสะสมเชื้อพันธุ์สำหรับพืชและสัตว์ป่าเพื่อพันธุ์ที่ถูกล่าหายไปแล้วเพื่อวัตถุประสงค์ด้านการศึกษาและประวัติศาสตร์

ต่อมาในระยะ 50 ปีมานี้ คำว่า “อุทยานแห่งชาติ” ได้ถูกหลายประเทศนำไปใช้ในพื้นที่ที่มีสถานภาพและวัตถุประสงค์ที่ต่างกันมากขึ้นทุกที ดังนั้นสหภาพนานาชาติว่าด้วยการอนุรักษ์ธรรมชาติและทรัพยากร – ธรรมชาติ (International Union for Conservation of Nature and Natural Resources หรือ IUCN) จึงได้กำหนดลักษณะของอุทยานแห่งชาติไว้ในการประชุมใหญ่ของสหภาพนานาชาติ ครั้งที่ 10 ณ กรุงนิวเดลี ประเทศอินเดีย เมื่อเดือนพฤศจิกายน ค.ศ.1969 กล่าวว่ายูทยานแห่งชาติคือพื้นที่ขนาดใหญ่ที่ซึ่ง

- 1) ระบบนิเวศหนึ่งหรือหลายประเภทไม่ได้ถูกเปลี่ยนแปลงโดยการทำลายและการครอบครองของมนุษย์และยังเป็นที่ซึ่งพันธุ์พืชและสัตว์ ภูมิทัศน์และถิ่นที่อยู่อาศัยของพืชและสัตว์มีลักษณะเฉพาะเป็นที่น่าศึกษาและเป็นที่น่าสนใจในการพักผ่อนหย่อนใจหรือมีภูมิทัศน์ทางธรรมชาติที่สวยงาม

2) องค์การอันมีอำนาจสูงสุดของประเทศได้เข้าป้องกันหรือจัดการทำลายที่เกิดขึ้นหรือการครอบครองพื้นที่ทั้งหมดโดยเร็วที่สุดเท่าที่จะทำได้และได้เข้าปกป้องลักษณะทางนิเวศวิทยาธรณีสถิติฐาน หรือสุนทรียศาสตร์ได้นำมา ซึ่งการก่อกำเนิดพื้นที่ในลักษณะดังกล่าว

3) ผู้คนสามารถเข้าไปเยี่ยมชมได้ภายใต้เงื่อนไขพิเศษซึ่งการเยี่ยมชมดังกล่าวก็เพื่อจุดมุ่งหมายทางจิตใจ วัฒนธรรม และการนันทนาการ (International Union for Conservation of Nature and Natural Resources หรือ IUCN)

ส่วนพื้นที่ที่มีลักษณะทำนองนี้ซึ่งอาจจะได้จัดตั้งเป็น “อุทยานแห่งชาติ” ไปแล้วก็ควรจะเปลี่ยนชื่อเสียในเวลาอันควร อาจกล่าวได้ว่าอุทยานแห่งชาติในปัจจุบันมักถูกจัดตั้งขึ้นเพื่อ

1) คุ่มครองรักษาและอนุรักษ์สภาพธรรมชาติ ถิ่นกำเนิดของทรัพยากรธรรมชาติตลอดจนทรัพยากรทั้งหมดที่อยู่ในอุทยานแห่งชาตินั้น 2) การศึกษา ค้นคว้า วิจัยทางวิชาการ และ 3) การพักผ่อนหย่อนใจนันทนาการและการท่องเที่ยว (คณะวนศาสตร์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2533)

แต่การที่พื้นที่ใดจะถูกสงวนไว้ให้เป็นอุทยานแห่งชาตินั้นจะต้องคำนึงถึงความเหมาะสมในตัวของมันเองซึ่งการเลือกพื้นที่ดังกล่าวมีข้อควรพิจารณาหลายประการดังที่ อนงค์ทิพย์ พงษ์สุวิเศษศักดิ์ (2529) กล่าวโดยสามารถสรุปได้ดังนี้

- 1) ขนาด (ขอบเขต) ควรมีขนาดใหญ่มากกว่า 10 ตารางกิโลเมตร
- 2) พืชและสัตว์ต้องมีความหลากหลาย (Diversity) มีความหลากหลาย (Rarity) มีลักษณะที่เป็นตัวแทนของระบบนิเวศของโลก (Typicalness/Representativeness) และมีความเปราะบางต่อการสูญพันธุ์ (Fragility)
- 3) ทำเลที่ตั้งของพื้นที่ควรอยู่ในตำแหน่งของหน่วยงานนิเวศวิทยาและทางภูมิศาสตร์ เพื่อให้มีความต่อเนื่องหลากหลายไม่แยกโดดเดี่ยวและสนับสนุนการแพร่พันธุ์ของพืชและสัตว์
- 4) มีภูมิประเทศ แหล่งวัฒนธรรม รวมทั้งพันธุ์พืชและสัตว์ที่หายากแปลกตาสมควรต่อการนันทนาการหรือการท่องเที่ยว
- 5) มีลักษณะทางการเมืองสังคมและเศรษฐกิจที่เหมาะสมต่อการเป็นอุทยานแห่งชาติ
- 6) พื้นที่นั้นควรมีลักษณะทางอุทกวิทยาที่ส่งเสริมต่อการเป็นพื้นที่ลำธาร

จากข้อสังเกตไม่ว่าวัตถุประสงค์ของอุทยานแห่งชาติจะมีอย่างใดก็ตามก็ควรวางกฎว่าจะลดมาตรการทางด้านการจัดการให้มน้อยที่สุดเท่าที่จะทำได้แต่หากจำเป็นต้องมีการจัดการการพัฒนานั้นก็ต้องมีแผนการจัดการ ซึ่งเป็นแผนการจัดการของอุทยานแห่งชาตินั้นๆ เองโดยใช้ผลการวิจัยเป็นพื้นฐานและใช้นโยบายเป็นเครื่องพิจารณาตัดสิน ดังนั้นสำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ (สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2525) ได้เสนอการจัดการมักเป็นไปในลักษณะอเนกประสงค์ (Multipurpose) กล่าวคือจะต้องจัดการเพื่อให้สามารถรักษาหรือคงไว้ซึ่งสภาพ

ธรรมชาติและสมดุลของระบบนิเวศควบคู่ไปกับการจัดการเพื่อการใช้ประโยชน์ในด้านการศึกษาวิจัยและการใช้ประโยชน์ด้านนันทนาการ เพื่อให้การจัดการเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ จึงมักแบ่งกลุ่มการจัดการออกเป็น 3 กลุ่ม คือ

1) กลุ่มการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม (Resources and Environmental Management Objectives) ในกลุ่มนี้จะให้ความสำคัญกับเรื่องของระบบนิเวศ ชนิดพันธุ์ โดยเฉพาะที่หายากและกำลังสูญหายไปจากพื้นที่ (Endemic, Rare and Unique Species) นอกจากนี้ ยังเน้นพื้นที่ที่พบหลักฐานร่องรอยที่แสดงถึง เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมและพื้นที่ที่มีทัศนียภาพงดงามโดดเด่นรวมถึงทรัพยากรน้ำและการชะล้างพังทลายของดิน

2) กลุ่มการจัดการเกี่ยวกับผู้ใช้ประโยชน์ (User Management Objectives) ในกลุ่มนี้เน้นที่จะหลีกเลี่ยงกิจกรรมและการพัฒนาที่รบกวนระบบนิเวศ หรือทำให้เสียสมดุลและธรรมชาติ โดยเฉพาะในพื้นที่ที่เปราะบาง (Fragility) มีการจัดเส้นทางเข้าถึงและอำนวยความสะดวกให้ผู้มาเยือนสามารถเข้าถึงหรือสัมผัสกับจุดที่มีสภาพธรรมชาติและหลักฐานทางวัฒนธรรมน่าสนใจให้ ความรู้ความเพลิดเพลินกับผู้มาเยือนดูแลรักษาความปลอดภัยสนับสนุนให้มีการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกด้านการท่องเที่ยวภายนอกเขตอุทยานแห่งชาติ

3) กลุ่มการปฏิบัติ การบริหาร และการประสานงาน (Operation Administration and Co-operation Objectives) ในส่วนนี้จะให้ความสำคัญกับการอำนวยความสะดวกให้กับ การศึกษาวิจัยและการตรวจสอบระบบสิ่งแวดล้อม การจัดให้มีพื้นที่ วัสดุอุปกรณ์ บุคลากร และงบประมาณเพียงพอกับความจำเป็นที่จะต้องใช้ในการจัดการพื้นที่ต่างๆ ด้าน การบำรุงรักษา เครื่องมือและเครื่องใช้ในการปฏิบัติงานและสถานที่ การประสานงานกับองค์กรอื่นๆ ในภูมิภาค เกี่ยวกับการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็น เช่น ระบบถนนที่เชื่อมต่อระหว่างอุทยานกับพื้นที่รอบนอกเกี่ยวกับการใช้ที่ดินรอบเขตอุทยานแห่งชาติ การสร้างข่ายงานด้านการส่งเสริมเผยแพร่ และประชาสัมพันธ์ เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจที่ดีต่องานอุทยานแห่งชาติให้กับกลุ่มต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง และการกระจายรายได้และหรือผลประโยชน์ในลักษณะอื่นๆ ให้กับชุมชนท้องถิ่นผ่านโครงการพัฒนาขนาดเล็ก นอกจากนี้ที่มีวัตถุประสงค์ของการจัดพื้นที่และการจัดการพื้นที่อุทยานแห่งชาติเป็นวัตถุประสงค์ร่วมดังกล่าวมาแล้ว ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่จะต้องกำหนดพื้นที่และแนวทางการจัดพื้นที่ทั้งส่วนที่จะอนุรักษ์และส่วนที่จะต้องใช้ประโยชน์แต่การใช้ประโยชน์ก็ไม่ใช่ เฉพาะการใช้ประโยชน์ด้านนันทนาการเพียงอย่างเดียว บางครั้งการใช้พื้นที่แต่ละลักษณะก็มีความขัดแย้งกัน การแบ่งเขตการจัดการ (Management Zoning) และกำหนดแนวทางการจัดการจัดพื้นที่แต่ละเขตอย่างชัดเจนจึงเป็น “หัวใจ” ของการจัดทำแผนการจัดการอุทยานแห่งชาติเป็นอย่างยิ่ง

หากจะสรุปถึงวัตถุประสงค์ในเชิงวิชาการของการแบ่งเขตการจัดการของ อนงค์ทิพย์ พงษ์สุวรรณศักดิ์ (2531) ได้กล่าวไว้ว่าการแบ่งเขตการจัดการเป็นการจัดการเป็นการดำเนินการที่มุ่งแบ่งพื้นที่ขนาดใหญ่ออกเป็นหน่วยย่อยที่ง่ายต่อการจัดการและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์เฉพาะเรื่องหรือกิจกรรมเฉพาะอย่าง หากจะมีการเปลี่ยนแปลงใด ๆ ในเขตซึ่งวางแผนไว้แล้วก็ย่อมกระทำได้แต่จะต้องผ่านขั้นตอนการศึกษามาโดยละเอียดแล้ว ในการแบ่งเขตดังกล่าวมีหลักการพื้นฐานดังนี้

- 1) เขตการจัดการที่กำหนดขึ้นจะต้องสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การจัดการในแต่ละด้าน และสอดคล้องกับลักษณะเฉพาะของพื้นที่ รวมทั้งศักยภาพของพื้นที่ที่จะรองรับกิจกรรมการใช้ประโยชน์ที่เสนอแนะให้มีขึ้นในแต่ละเขต
- 2) แนวทางการจัดการพื้นที่แต่ละเขตที่กำหนดขึ้นจะต้องช่วยให้สามารถรักษาลักษณะเฉพาะของพื้นที่ไว้ได้ ทั้งควรจะมีส่วนช่วยเพิ่มขีดความสามารถของระบบนิเวศโดยรวมให้คงอยู่ได้ในระยะยาว
- 3) การแบ่งเขตการจัดการควรหลีกเลี่ยงการเปลี่ยนแปลงเงื่อนไขต่าง ๆ ที่เป็นอยู่เดิมของพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็นส่วนของสภาพธรรมชาติหรือส่วนของการใช้ประโยชน์ และหากเมื่อใดก็ตามที่การใช้ประโยชน์หรือกิจกรรมที่เคยปฏิบัติอยู่ถูกห้ามในเขตหนึ่งนักวางแผนจะต้องเสนอทางออกหรือหาพื้นที่ส่วนอื่น ๆ ทดแทนเสมอ
- 4) การแบ่งเขตการจัดการควรหลีกเลี่ยงการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ทับในระหว่างเขตที่ควบคุมสูง หรือที่จะอนุรักษ์ไว้ให้ปลอดจากกิจกรรมใด ๆ อย่างเข้มงวด กับเขตที่ควบคุมต่ำหรือเขตที่มีการใช้ประโยชน์เข้มข้น
- 5) ในการแบ่งเขตการจัดการควรใช้ลักษณะทางกายภาพที่โดดเด่นของพื้นที่ เช่น แนวสันเขา ลำห้วย หรือแม้แต่เส้นทางเดินเท้า กำหนดแนวเขตแต่ละเขต

สำหรับในด้านบทบาทและความสำคัญของอุทยานแห่งชาติ ธรรมณี เอ็มพันธ์ และสุรเชษฐ์ เศรษฐมาต (2540) ได้สรุปและให้ทรรศนะว่าอุทยานแห่งชาติ สามารถนำประโยชน์มาสู่ชุมชนในภูมิภาคอย่างน้อย 14 ประการ ซึ่งสามารถสรุปได้ดังต่อไปนี้

1. อุทยานแห่งชาติช่วยสร้างความมั่นคงด้านอุทกวิทยา ป่าไม้และพืชคลุมดินธรรมชาติ ทำหน้าที่คล้ายกับเป็น “ฟองน้ำ” ช่วยดูดน้ำฝนและควบคุมการไหลบ่าของน้ำตามผิวดินรากของต้นไม้ที่ซอมน้ำไปตามชั้นดินจะทำให้น้ำฝนสามารถซึมลงสู่ดินได้อย่างเต็มที่ผิวดินที่ที่ไม่มีป่าหรือต้นไม้ ซึ่งเท่ากับเป็นการลดปริมาณของน้ำที่ไหลบ่าตามผิวดิน จึงส่งผลให้มีปริมาณของน้ำที่ไหลบ่าตามผิวดินมีปริมาณน้ำไหลตามลำธารอยู่สม่ำเสมอทุกฤดูกาล ไม่เว้นแม้แต่ฤดูแล้ง ในบางกรณี

บทบาทและความสำคัญด้านอุทกวิทยานี้ อาจให้ประโยชน์แก่ชุมชนมหาศาล มีมูลค่าคิดเป็นพันล้านบาทต่อปี

2. อุทยานแห่งชาติช่วยคุ้มครองรักษาดิน ดินในเขตร้อนอย่างประเทศไทยเสื่อมคุณภาพอย่างรวดเร็วอันเนื่องมาจากการชะล้างและการเผาไหม้ของธาตุอาหารตามผิวดิน ดังนั้นการป้องกันรักษาป่าไม้และพืชคลุมดินตลอดจนถึงก้านของต้นไม้ที่ตกหล่นตามธรรมชาติจะสามารถอนุรักษ์ขีดความสามารถในการผลิตของพื้นที่อุทยานแห่งชาติ ช่วยป้องกันการถล่มทลายของดินที่อาจมีอันตรายต่อชีวิต ช่วยสร้างความคงทนให้ชายฝั่งทะเล และฝั่งแม่น้ำ ช่วยป้องกันความเสียหายที่อาจเกิดกับแนวปะการัง และการประมงชายฝั่งอันเกิดจากการทับถมของตะกอน

3. อุทยานแห่งชาติช่วยควบคุมสภาพภูมิอากาศ เป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวาง ว่าป่าธรรมชาติที่ไม่ถูกรบกวนจะช่วยทำให้ฝนตกในบริเวณใกล้เคียงอย่างสม่ำเสมอ โดยการคายความชื้นกลับไปสู่บรรยากาศ และเรือนยอดของต้นไม้มีส่วนช่วยทำให้บรรยากาศแปรปรวนจนทำให้เกิดฝน ซึ่งสิ่งนี้มีความสำคัญทำให้ฝนตกในช่วงฤดูแล้งและเป็นผลดีต่อการเกษตรมากยิ่งขึ้นกว่าลมมรสุมตามปกติ นอกจากนี้การที่มีป่าปกคลุมยังช่วยทำให้อุณหภูมิประจำถิ่นอยู่ในระดับต่ำซึ่งเป็นประโยชน์ต่อเกษตร การคายน้ำ และขาดแคลนน้ำจะต่ำลง และทำให้คนท้องถิ่นได้รับอากาศค่อนข้างเย็นสบาย ไม่ร้อนจนเกินไป

4. อุทยานแห่งชาติ ช่วยอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติชนิดที่ทดแทนได้รวมทั้งผลผลิตทางชีวภาพภายใต้สภาพตามธรรมชาติเกิดขึ้น โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย และโดยทั่วไปให้ผลผลิตสูงกว่ารูปแบบอื่นๆ ที่มนุษย์สร้างหรือทำขึ้น เช่น เนื้อไม้ของป่าต่างๆ ฯลฯ ปริมาณ และคุณภาพของผลผลิตเหล่านี้จะแตกต่างกันไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับประเภทของพื้นที่อนุรักษ์ อย่างไรก็ตามอุทยานแห่งชาติมิได้ประกาศจัดตั้งเพื่อการนำผลผลิตจากพื้นที่มาใช้ประโยชน์โดยตรง แต่ต้องการเปรียบเทียบให้เห็นความแตกต่างของความสามารถในการผลิตของอุทยานแห่งชาติกับพื้นที่ที่ใช้ในการผลิตที่มนุษย์จัดสร้างขึ้นเอง เช่น สวนป่า เป็นต้น

5. เป็นแหล่งคุ้มครองรักษาทรัพยากรพันธุกรรม มนุษย์ใช้ประโยชน์จากพืชป่าและสัตว์ป่าจำนวนมากหลายชนิดพันธุ์ เพื่อนำมาเป็นอาหาร ยารักษาโรค เครื่องนุ่งห่ม และข้าวของเครื่องใช้ต่างๆ และนักวิทยาศาสตร์เชื่อกันว่า ยังมีชนิดพันธุ์พืชป่าและสัตว์ป่าที่มีศักยภาพสามารถอยู่ได้หรือปรับปรุงพันธุ์ได้ดีขึ้นได้ อาจจำเป็นจะต้องมีการผสมพันธุ์กับชนิดพันธุ์ของพืชป่าหรือสัตว์ป่าบางคุณค่าของทรัพยากรพันธุกรรมมีคุณค่าต่อมนุษย์มากมายทั้งในระยะสั้น และระยะยาว ซึ่งทั้งหมดนี้คือ เหตุผลที่จะต้องมีการสงวนรักษาแหล่งธรรมชาติให้คงอยู่ต่อไป เพื่อรอการศึกษาค้นคว้าทดลองก่อนที่จะนำทรัพยากรพันธุกรรมในเขตอุทยานแห่งชาติไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อมนุษย์ในอนาคต

6. เป็นแหล่งอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ เช่นเดียวกับทรัพยากรพันธุกรรม อุทยานแห่งชาติจัดว่าเป็นแหล่งที่มีทรัพยากรทางชีวภาพที่มีคุณค่าและเป็นประโยชน์ต่อมวลมนุษยชาติในประเทศและทั่วโลก เพราะอุทยานแห่งชาติจัดว่าเป็นแหล่งของพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ และปลาหลากหลายชนิด รวมทั้งที่เป็นถิ่นที่อาศัยตามธรรมชาติ ซึ่งทั้งพืชและสัตว์ชนิดต่างๆ สามารถเข้ามาหลบภัยและรวมตัวกันสร้างเป็นระบบนิเวศที่สำคัญต่อความอยู่รอดของมนุษย์

7. อุทยานแห่งชาติเป็นแหล่งสนับสนุนด้านการท่องเที่ยว พื้นที่อุทยานแห่งชาติทุกแห่ง มีศักยภาพที่จะพัฒนาให้เป็นแหล่งนันทนาการและการท่องเที่ยว หากอุทยานแห่งชาติใดได้รับการวางแผนพัฒนาด้านการท่องเที่ยวและนันทนาการ ก็จะส่งผลประโยชน์ด้านเศรษฐกิจต่อชุมชนท้องถิ่นอย่างมากทีเดียว สำหรับในระดับชาติการท่องเที่ยวจะเป็นการนำเงินตราต่างประเทศมาสู่ประเทศเป็นจำนวนมากและในระดับท้องถิ่นการท่องเที่ยวและนันทนาการจะช่วยเป็นตัวกระตุ้นอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องมากมาย เช่น การโรงแรม ร้านอาหาร ระบบการขนส่ง ของที่ระลึก เครื่องแกละสลักและบริการนำเที่ยว

8. เป็นแหล่งอำนวยความสะดวกด้านนันทนาการ ชุมชนท้องถิ่นและนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ สามารถได้รับประโยชน์จากสิ่งอำนวยความสะดวกประเภทต่างๆ ซึ่งจัดบริการโดยอุทยานแห่งชาติ และประโยชน์ด้านนันทนาการนี้มีคุณภาพมากขึ้น ถ้าหากแหล่งนันทนาการธรรมชาติในบริเวณใกล้เคียงมีอยู่น้อย หรือไม่มีอยู่เลย

9. เป็นแหล่งการจ้างงาน นอกจากอุทยานแห่งชาติจะสามารถรับคนเข้ามาทำงานเป็นเจ้าหน้าที่หรือลูกจ้างเป็นจำนวนพอสมควร อุทยานแห่งชาติ ยังสามารถทำให้เกิดการจ้างงานในท้องถิ่น ตามอีกด้วยเช่น การจัดงานเกี่ยวกับบริการต่างๆ การพัฒนาด้านการท่องเที่ยว การปรับปรุงและสร้างถนนหนทาง และการจ้างงานเป็นไกด์ หรือผู้นำทางเป็นต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งประโยชน์ดังกล่าวจะเห็นได้ชัดเจนขึ้น หากภูมิภาคหรือท้องถิ่นที่อุทยานแห่งชาติตั้งอยู่เป็นพื้นที่หรือเขตที่มีผลผลิตด้านการเกษตรค่อนข้างต่ำ หรือมีคุณค่าทางเกษตรน้อย

10. เป็นแหล่งค้นคว้าวิจัยและติดตามผล อุทยานแห่งชาติทุกแห่งสามารถใช้เป็นห้องปฏิบัติการตามธรรมชาติ เพื่อให้ผู้สนใจเข้าไปศึกษาวิจัยหรือทดลองทั้งทางด้านวิทยาศาสตร์กายภาพชีวภาพและสังคมตลอดจนการวิจัยเปรียบเทียบระหว่างอุทยานแห่งชาติกับพื้นที่ใช้ประโยชน์เพื่อวัตถุประสงค์อื่นๆ ซึ่งผลของการศึกษา วิจัยเหล่านี้ไม่เพียงแต่จะเป็นประโยชน์ต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และยังเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของภูมิภาค และของประเทศโดยรวมด้วย

11. เป็นแหล่งให้ความรู้และการศึกษา อุทยานแห่งชาติจัดว่าเป็นสถานที่ที่มีคุณค่าต่อการ

ศึกษาของคนทุกกลุ่มได้แก่ผู้มาเยือน นักท่องเที่ยว นักเรียน และนิสิตนักศึกษาเกี่ยวกับสาขาวิชา เฉพาะเช่น ชีววิทยา นิเวศวิทยา ธรณีวิทยา ภูมิศาสตร์ และเศรษฐกิจสังคม ฯลฯ เกี่ยวกับการอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อม และทรัพยากรธรรมชาติ และสามารถใช้จ่ายเป็นค่าเพื่อให้คนส่วนใหญ่ในท้องถิ่นด้วย เช่นกัน

12. อุทยานแห่งชาติสามารถช่วยรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม ประชากรที่อาศัยอยู่ใกล้กับ อุทยานแห่งชาติมักจะได้รับผลประโยชน์ อย่างชัดเจนจากการที่มีสิ่งแวดล้อมซึ่งให้คุณค่าแก่ชีวิต เช่น อุทยานแห่งชาติสร้างความสวยงามร่มรื่น และช่วยดูดซับมลพิษต่างๆ ตลอดจนเป็นแหล่งสงบ เงียบต่าง ไปจากสิ่งแวดล้อมแบบอื่นๆ จะเห็นว่ามูลค่าของที่ดินที่อยู่ติดกับอุทยานแห่งชาติมีราคา สูงขึ้นถ้าคนภายในเข้ามาปลูกบ้านตากอากาศในบริเวณดังกล่าว นอกจากนี้การพัฒนา รีสอร์ท หรือ โรงแรมมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น เพราะคุณภาพของสิ่งแวดล้อมรอบอุทยานแห่งชาติเป็นตัวดึงดูดการ ลงทุน

13. อุทยานแห่งชาติช่วยรักษาความสมดุลของสิ่งแวดล้อม การมีอุทยานแห่งชาติจะเป็นตัว ช่วยรักษาสมดุลของระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ใกล้เคียงและภูมิภาคเพราะอุทยานแห่งชาติ เป็นแหล่งที่อยู่อาศัย และขยายพันธุ์ของสัตว์ป่านานาชนิด ตัวอย่างเช่น ประชากรนกจะช่วยควบคุม แมลง และโรคที่มีผลร้ายต่อพื้นที่เกษตรที่อยู่รอบๆ ข้าวคาว นก และพืชในป่าธรรมชาติจะช่วยให้มีการผสมเกสรดอกไม้ของเกษตร ที่อยู่ใกล้เคียงเป็นต้น

14. เป็นแหล่งสร้างความภาคภูมิใจให้ประชากรในภูมิภาค แม้จะไม่สามารถวัดหรือประเมิน กันอย่างชัดเจนได้ แต่ก็เป็นที่ยอมรับกันทั่วไปว่าอุทยานแห่งชาติสร้างความภูมิใจแก่คนในภูมิภาค และท้องถิ่นเช่น การบริจาคทรัพย์ หรือวัสดุอุปกรณ์อื่นๆ เพื่อบำรุงรักษาอุทยานแห่งชาติ โดยบุคคล หรือหน่วยงานต่างๆ ซึ่งให้เห็นว่าคนเหล่านั้นมีความยินดี และความพึงพอใจในสมบัติส่วนรวมใน ภูมิภาคของตนเป็นต้น

ในด้านความสำคัญ และประโยชน์ของอุทยานแห่งชาติดังที่กล่าวข้างต้น แม้จะเป็นรูปธรรม มากน้อยแตกต่างกัน หรือเกิดขึ้นในช่วงเวลาแตกต่างกัน หรือตกอยู่กับคนแตกต่างกันแต่เป็นสิ่ง สะสมเพิ่มพูนขึ้นเรื่อยๆ จนทำให้คุณค่ารวมที่มีต่อภูมิภาคและท้องถิ่นอยู่ในระดับสูงอย่างไรก็ดี ประโยชน์ทั้ง 14 ข้อนั้น อาจไม่สามารถได้รับพร้อมกันทั้งหมดจากอุทยานแห่งชาติ แต่ละแห่ง ประโยชน์บางข้ออาจเกิดขึ้นในทันทีทันใดที่มีการประกาศจัดตั้งอุทยานแห่งชาติขึ้นในขณะที่ ประโยชน์บางอย่างจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีมาตรการในการจัดการที่ถูกต้องและเหมาะสมเท่านั้น ดังที่ ดร.รชนี เอมพันธ์และสุรเชษฐ์ เศรษฐมาต (2540) ได้อธิบายถึงการแบ่งเขตการจัดการอุทยาน แห่งชาติว่าเป็นเครื่องมือที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งของการจัดการอุทยานแห่งชาติ การจัดแบ่งพื้นที่ ออกเป็นเขตต่างๆ จะทำให้เกิดความสะดวกในการบริหารและการจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ

เพราะการแบ่งเขตพื้นที่เป็นกระบวนการกำหนดรูปแบบการใช้ประโยชน์อุทยานแห่งชาติให้สอดคล้องกับสภาพภาพและศักยภาพของทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อมและใช้เป็นแนวทางในการควบคุมกรรมการจัดการ โดยปกติการแบ่งเขตพื้นที่ที่จะกระทำควบคู่ไปกับการวางแผน และผลลัพธ์ของการแบ่งเขตนี้จะเป็นแผนที่พร้อมระบุความหมายและกฎเกณฑ์การใช้ประโยชน์อย่างชัดเจน

โดยทั่วไปจะมี 3 เขต แต่บางพื้นที่อาจต้องแบ่งมากกว่า 3 เขตก็ได้ ขึ้นอยู่กับความจำเป็นและความเหมาะสม

1. เขตบริการ (Service zone) หรืออาจเรียกว่า เขตการใช้ประโยชน์อย่างเข้มข้น (intensive use zone) หมายถึง เขตที่แบ่งไว้เพื่อการพัฒนาสิ่งก่อสร้าง และสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ได้อย่างเต็มที่ ได้แก่ อาคารสถานที่เพื่อการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่เช่น ที่ทำการ บ้านพักโรงเก็บพัสดุ ครุภัณฑ์ โรงเรียนสำหรับสาธารณูปโภค สาธารณูปการ เป็นต้น สิ่งอำนวยความสะดวกของนักท่องเที่ยว เช่น ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว ที่พักแรมที่เป็นอาคารบ้านพัก ร้านค้า ร้านอาหาร ลานจอดรถ ห้องสุขา ฯลฯ ปกติแล้วพื้นที่หรือบริเวณที่เหมาะสมสำหรับเขตบริการควรเป็นบริเวณที่อยู่ใกล้กับเส้นทางคมนาคมหลักหรือสามารถเข้าออกได้สะดวกมีความลาดชันค่อนข้างต่ำอยู่ใกล้แหล่งน้ำ และควรเป็นบริเวณที่สภาพธรรมชาติเสื่อมโทรม หรือถูกทำลายไปแล้ว อุทยานแห่งชาติหนึ่งๆ อาจกำหนดให้มีเขตบริการเพียงจุดเดียว หรือหลายจุดก็ได้ขึ้นอยู่กับขนาดของพื้นที่และปริมาณการใช้ประโยชน์ แต่ควรมีพื้นที่รวมกันไม่เกินร้อยละ 5 ของพื้นที่

2. เขตนันทนาการ (Recreation zone) หมายถึงเขตที่รวมเอาสิ่งที่น่าสนใจ หรือจุดสนใจต่างๆ ที่เหมาะสมกับกิจกรรมนันทนาการต่างๆ ไว้เข้าด้วยกันเช่น น้ำตก ถ้ำ แหล่งน้ำชายหาด จุดชมวิว ทางสะดวกเท่าที่จำเป็นแก่การเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการของประชาชนเท่านั้น เช่น ที่จอดรถ ห้องสุขา ตัวกลางสื่อความหมายธรรมชาติ เป็นต้น เขตนันทนาการนี้มีเนื้อที่ไม่แน่นอนขึ้นอยู่กับลักษณะเด่นของพื้นที่ว่ามีมากน้อยและประชาชนมีความพอใจจะใช้ประโยชน์มากน้อยเพียงใด

3. เขตป่าเป็ลี่ยว (Primitive zone) หรืออาจเรียกว่า เขตสงวนสภาพธรรมชาติ (Environmental preservation zone) หมายถึง บริเวณที่มีสภาพสมบูรณ์ และมีความเปราะบางหรือเกิดผลกระทบได้ง่าย (หากให้มีการใช้ประโยชน์โดยไม่มีการควบคุม) ตลอดจนเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าและเป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร ปกติจะไม่มีการอนุญาตให้มีการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกใดๆ ทั้งสิ้นนอกจากจัดให้มีทางเท้าแบบง่ายๆ ให้นักนันทนาการที่นิยมเดินป่าและศึกษาธรรมชาติได้เข้าไปใช้ในบางฤดูกาล เขตป่าเป็ลี่ยวนี้โดยมากจะมีเนื้อที่กว้างใหญ่บางกรณีจะมีเนื้อที่ถึงร้อยละ 90 - 95 ของพื้นที่ทั้งหมด

กล่าวโดยสรุป ได้ว่าการสงวนพื้นที่ธรรมชาติในลักษณะของอุทยานแห่งชาตินั้น เป็นความพยายามในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติโดยเฉพาะอย่างยิ่งพันธุ์พืชและสัตว์ในป่า รวมไปถึงการสนับสนุนนันทนาการและการท่องเที่ยวที่สัมพันธ์กับธรรมชาติ นอกจากนี้ยังมีประโยชน์ทางอ้อมต่อสังคมได้แก่ การสร้างความมั่นคงในระบบอุทกวิทยา สนับสนุนความมั่นคงของภูมิอากาศ ป้องกันดิน สนับสนุนความสมดุลทางธรรมชาติของสภาพแวดล้อม โดยรอบและการจัดให้มีสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับการวิจัยทางวิชาการและการศึกษา ดังนั้นการป้องกันและการรักษาพื้นที่อุทยานแห่งชาติ จึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งทั้งที่เพื่ออุทยานแห่งชาติจะสามารถคงสภาพที่เอื้อประโยชน์แก่ส่วนรวมอย่างต่อเนื่องในระยะยาว

2.4 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เนื่องจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มีรูปแบบการท่องเที่ยวที่ต้องเข้าไปสัมพันธ์กับชุมชนที่อยู่ในพื้นที่ท่องเที่ยว จึงทำให้การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ต้องให้ความสำคัญกับชุมชน โดยควรที่จะคำนึงถึงการให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการ และคำนึงถึงการรักษาไว้ซึ่งวัฒนธรรมของชุมชน ดังที่ Wendy Brewer Lama (1996) ได้ศึกษาเรื่อง Community-based Tourism for Conservation and Women's Development ซึ่งพบว่า การบริหารจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนบนภูเขาหิมาลัยของชาวเนปาลนั้นมีสิ่งที่จะต้องได้รับการอนุรักษ์มิใช่เพียงความหลากหลายทางชีวภาพบนภูเขาเท่านั้น แต่ยังต้องรวมถึงมรดกทางวัฒนธรรมด้วย และในช่วงระยะเวลา 3 ปี ได้ให้ชุมชนในเนปาลทั้งสิ้น 9 ชุมชน เข้ามามีส่วนร่วมบริหารจัดการและร่วมวางแผนการท่องเที่ยว โดยส่งเสริมให้สตรีเป็นแกนนำในการร่วมประเมิน ซึ่งสตรีเหล่านี้มาจากเนปาลและรัฐสิกขิม เพราะสตรีเหล่านี้ได้รับการฝึกฝนให้เป็นมัคคุเทศก์เดินป่า และได้รับการอบรม APPA — Appreciative Participating Planning and Action based Tourism Programme และยังได้รับความร่วมมือจาก 7 ประเทศในภูมิภาคแอฟริกาและเอเชียได้ ซึ่งการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ได้ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชุมชน ดังที่ สถาบันวิจัยชาวเขา (2543) ได้ทำการศึกษาเรื่อง รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวของหมู่บ้านชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงบ้านรวมมิตร อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย เป็นการท่องเที่ยวที่จัดอยู่ในกลุ่มทัศนอาจร นักท่องเที่ยวให้ความสนใจในการเยี่ยมชม สภาพวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ในการเดินทางจะเดินทางโดยเรือและแพในชุมชนจะมีกลุ่มนายทุนท้องถิ่นนำช้างมาให้นักท่องเที่ยวเช่าเพื่อการเยี่ยมชมหมู่บ้านลักษณะของการจัดทัวร์โดยนำช้างมาเป็นสื่อในการขายงานบริการนั้นได้ก่อให้เกิดผลกระทบต่อการแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติระหว่างชาวบ้านกับช้าง ซึ่งชาวบ้านกล่าวว่า “เดี๋ยวนี้ต้องแบ่งหน่อไม้กับช้าง” หมายถึง แต่เดิมการเก็บหาอาหารในป่าสามารถทำได้ง่ายเพราะมีเหลือเฟือ ปัจจุบันช้างจำนวนมากต้องการใช้ป่าเพื่อเป็นแหล่งอาหาร ทำให้เกิด

ความขาดแคลนการหาหน่อไม้ที่มีมากแต่เดิม ปัจจุบันจึงกลายเป็นสิ่งที่หายากและต้องแข่งกับช้างเมื่อนักท่องเที่ยวนิยมซื้อช้างที่บ้านรวมมิตร คนจากที่อื่นก็เริ่มเข้ามาเช่าหรือซื้อที่ดินบริเวณท่าเรือเพื่อเปิดร้าน ขายของที่ระลึก ขายอาหาร ทำเกสเฮาส์ (Guest House) ทั้งที่เป็นคนเมือง แม้ว เข้าและอาข่า ซึ่งในปัจจุบันมีจำนวนประชากรมากกว่าประชากรชาวกะเหรี่ยงที่เป็นชาวบ้านมาแต่เดิม ความเจริญเติบโตของการท่องเที่ยวที่หมู่บ้าน แต่อีกด้านหนึ่งนั้นได้สร้างแรงงาน สร้างอาชีพให้กับคนหมู่บ้าน ซึ่งนับว่าเป็นเรื่องที่ดี แต่วิถีชีวิตและสภาพแวดล้อมกำลังถูกทำลายไป โดยที่เกินกำลังความสามารถขององค์กรระดับหมู่บ้านที่จะจัดการกับธุรกิจการท่องเที่ยวที่ขยายขอบเขตเข้าสู่หมู่บ้านได้ ผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นกับชุมชนนั้น จะนำมาสู่ความเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ของชุมชน ดังที่ ศรีพรรณ สมบุญธรรม กล่าวถึงรายงานของ Lynda Thom, Alister Mathieson และ Geoffrey Wall (อ้างใน สินธุ์ สโรบล, 2546: 44) ที่ให้ความเห็นเกี่ยวกับการประเมินผลกระทบทางสังคมและวัฒนธรรมจากการท่องเที่ยว ว่าปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมจากการท่องเที่ยวได้แก่ (1) การปรับปรุงสภาพแวดล้อมของคนในชุมชน เป็นผลให้เกิดการปรับตัวทางวัฒนธรรมจากการท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดความเหมาะสม (2) การติดต่อสื่อสารระหว่างคนที่มาจากสังคมที่ต่างกัน อาจก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงด้านทัศนคติ ค่านิยม พฤติกรรม ฯลฯ ทั้งต่อผู้มาเยือนและเจ้าของชุมชนนั้นๆ และ (3) การเปลี่ยนแปลงตามพัฒนาการของสังคม ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการปรับตัว เพื่อตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลงทั้งจากภายในสังคม และการเปลี่ยนแปลงที่มาจากภายนอก

จะเห็นได้ว่า การท่องเที่ยวได้ส่งผลกระทบต่อชุมชนในด้านต่าง ๆ ทำให้การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จึงควรที่จะพิจารณาถึงปัจจัยด้านการท่องเที่ยวที่แวดล้อมชุมชนด้วย เพื่อให้การจัดการการท่องเที่ยวเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ พื้นที่ตัวอย่างของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งมีความสอดคล้องกับขนบธรรมเนียมประเพณี และวิถีชีวิตของชุมชน จากงานวิจัยของชูสิทธิ์ ชูชาติ (2544) ที่ศึกษาเรื่อง “รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในเขตลุ่มแม่น้ำวาว” พบว่าชุมชนในท้องถิ่นมีความเหนียวแน่นในการอนุรักษ์ป่า ระบบนิเวศป่า และการดำรงชีวิตบนพื้นฐานวัฒนธรรมเดิม คนกับป่าสามารถอยู่ด้วยกันได้ โดยไม่ไปทำลายแหล่งต้นน้ำลำธารและพื้นที่ป่าที่ดำรงอยู่โดยใช้ภูมิปัญญาที่มีอยู่อย่างชาญฉลาดบริหารจัดการธรรมชาติและทรัพยากรป่าไม้ ชุมชนในท้องถิ่นได้ประโยชน์จากผืนป่าโดยที่ป่าไม้และแหล่งต้นน้ำลำธารไม่ถูกทำลาย จึงสามารถพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันได้อย่างสมบูรณ์ จากการศึกษานี้พบว่าเป็นการแสดงให้เห็นว่าชาวบ้านพื้นราบทราบว่าชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงเหล่านี้ไม่ใช่เป็นผู้ทำลายป่าไม้และต้นน้ำลำธาร เนื่องจากประเพณีและวัฒนธรรมต่างๆ การดำรงชีวิตของชุมชนเหล่านี้ สอดคล้องในการรักษาป่าและแหล่งต้นน้ำลำธาร ลดความขัดแย้งระหว่างชุมชนชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงกับเจ้าหน้าที่ของรัฐและชาวเขาพื้นราบที่กล่าวหา

ว่าชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงเป็นผู้ทำลายป่าและต้นน้ำธาร นับว่าเป็นพื้นที่ตัวอย่างในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

นอกจากการจัดการท่องเที่ยวสามารถประสบความสำเร็จได้ด้วยการจัดการของชุมชน ยังสามารถประสบความสำเร็จเพราะหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ดังที่พลอยศรี โปราณานนท์ (2544) ได้ศึกษากรณี การจัดการสิ่งแวดล้อมด้านการท่องเที่ยวของสาธารณรัฐมัลดีฟ สรุปได้ว่าการดำเนินงานที่มีประสิทธิภาพของสาธารณรัฐมัลดีฟ เกิดจากความสามารถของสำนักงานการท่องเที่ยว ภาครัฐบาลและความสามารถในการประสานงานในด้านการท่องเที่ยว นอกจากนี้ยังมีปัจจัยอื่นๆ เข้ามาช่วยให้เกิดการพัฒนากการท่องเที่ยวของมัลดีฟประสบความสำเร็จ เนื่องจากการที่มีรัฐบาลที่เข้มแข็ง ค่านิยมของคนในสังคมที่ประชาชนนับถือศาสนาเดียวกันและการควบคุมพื้นที่ของรัฐบาล

จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องซึ่งได้กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่า การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ควรที่จะมุ่งเน้นให้ความสำคัญกับชุมชนในพื้นที่ ทั้งในส่วนของ การมีส่วนร่วมในการจัดการ และในส่วนของผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับชุมชน โดยควรที่จะร่วมมือกันระหว่างชุมชนกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดการจัดการที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงนั้น ถือได้ว่าชุมชนเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการจัดการ ดังที่ปัจฉิมา มูลเมืองและคณะ (อังกินสินธุ์ สโรบล, 2546) ได้ศึกษา แนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่เอื้อประโยชน์ต่อชุมชนบ้านป่าเหมี้ยง จังหวัดลำปาง โดยสรุปได้ว่าเป็นการศึกษาหาแนวทางในการจัดการการท่องเที่ยวให้ชุมชนป่าเหมี้ยง โดยให้ชาวบ้านเข้ามาเรียนรู้ร่วมกันเพื่อวางแผนปฏิบัติวัตถุประสงค์และเป้าหมายการวิจัยคือเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึก และตระหนักในการอนุรักษ์ธรรมชาติสิ่งแวดล้อมของบ้านป่าเหมี้ยง เพื่อศึกษาหารูปแบบการจัดการกิจกรรมการศึกษาธรรมชาติ และการศึกษาวิถีชีวิตชุมชนบ้านป่าเหมี้ยง นอกจากนี้ยังเป็นการสร้างอาชีพและเสริมสร้างรายได้แก่ชุมชนด้วยการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ผลการศึกษาพบว่าในการดำเนินการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน กระบวนการมีส่วนร่วมเป็นสิ่งสำคัญ ควรเน้นให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการคิดวิเคราะห์สถานการณ์และเหตุการณ์ต่างๆร่วมกันชุมชนสามารถสรุปเป็นแนวทางการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้ด้วยตนเอง รวมทั้งดึงเจ้าหน้าที่ของรัฐให้เข้ามามีส่วนร่วมและบทบาทของผู้นำมีความสำคัญอย่างยิ่งในการดำเนินงานต่างๆ และจากผลการศึกษาของปัจฉิมา มูลเมืองที่ได้กล่าวมานั้น สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการเริ่มต้นการจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน เป็นการกระตุ้นให้ชาวบ้านเล็งเห็นคุณค่าของทรัพยากรที่ตนเองอาศัย ผลการศึกษาครั้งนี้เป็นเพียงการวางแผนการท่องเที่ยวให้ชุมชนแต่ยังขาดการศึกษาต่อถึงผลการดำเนินงานที่เกิดขึ้น เนื่องจากผู้ศึกษา แนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่เอื้อประโยชน์ต่อชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงมีปัญหาเกี่ยวกับสุขภาพร่างกายในระหว่างทำการศึกษา จึงขอปิด

รายงานการวิจัยก่อนระยะเวลาที่กำหนดพร้อมทั้งได้นำเสนอผลการศึกษาเท่าที่ได้เข้าไปศึกษา ร่วมกับชุมชนและสรุปผลก่อนระยะเวลาการศึกษาทั้งหมด ดังนั้นเมื่อชาวบ้านนำมาปฏิบัติจึงไม่บรรลุผลตามวัตถุประสงค์ เนื่องจากชุมชนยังขาดความรู้ความเข้าใจในด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการจัดการธุรกิจท่องเที่ยว อีกทั้งความรู้ในการใช้พื้นที่ในเขตป่าอนุรักษ์ซึ่งจะต้องได้รับความร่วมมือจากอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน

ดังนั้นในการศึกษาเรื่อง การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในเขตป่าอนุรักษ์ กรณีศึกษาชุมชนบ้านป่าเหมี้ยง ผู้ศึกษาจึงได้เน้นไปที่ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงและอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อนในการจัดการการท่องเที่ยว ซึ่งจะมีบางส่วนคล้ายคลึงกับการศึกษาของปัจฉิมา มุลเมือง ในด้านศักยภาพด้านการท่องเที่ยว แต่จะมีความต่างในประเด็นของการอยู่ร่วมกันของชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงและอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

บทที่ 3

บริบทชุมชนบ้านป่าเหมี้ยง

3.1 ประวัติความเป็นมาหมู่บ้านและการก่อตั้งถิ่นฐานของชุมชน

หมู่บ้านป่าเหมี้ยงเป็นหมู่บ้านหนึ่ง ของเขตการปกครองตำบลแจ้ซ้อน จากคำบอกเล่าของ คนเฒ่าคนแก่ในหมู่บ้านป่าเหมี้ยง โดยการนำของพ่อหลวงวัน ข้อมือเหล็ก กล่าวถึงการเข้ามาตั้ง ถิ่นฐานบ้านเรือนในหมู่บ้าน มีประมาณ 200 กว่าปีมาแล้ว โดย“หลวงธิกับหลวงเครื่อง” เป็นพวก แรกที่เข้ามา สมัยนั้นมีชาวบ้านประมาณ 25 หลังคาเรือน ส่วนใหญ่ประกอบด้วยคนเมืองหรือคน ลำปางที่หนีการเกณฑ์ทหารในช่วงสงครามและหนีการเก็บภาษี 4 บาทในสมัยก่อน ขมุที่มาจาก เกาะไทรประเทศลาวซึ่งเข้ามาค้าขายกับคนเมืองและยังมีพวกม่านหรือเงี้ยวที่เข้ามาหาที่ทำกิน ซึ่ง ชาวบ้านเหล่านี้มีหลายเชื้อสายและมาจากหลายพื้นที่ เช่น หลวงธิและหลวงเครื่องมาจากจังหวัด น่าน ปู่จันทร์มาจากอำเภอวังเหนือ จังหวัดลำปาง หลังจากมีการตั้งบ้านเรือนเพื่ออยู่อาศัยแล้ว ชาวบ้านยังได้หักร้างพงเพื่อประกอบอาชีพในการทำไร่ และเนื่องจากในอดีตยังมีชาวไทยภูเขา เผ่าม้งอาศัยรวมอยู่ด้วยซึ่งชาวไทยภูเขาเหล่านี้นิยมการปลูกฝิ่นซึ่งได้ราคาดี แต่ต่อมาถูกหน่วยงาน ราชการเข้ามาปราบปราม ทำให้ชาวไทยภูเขาเผ่าม้งอพยพไปยังพื้นที่อื่น การปลูกฝิ่นจึงหมดไป จากบ้านป่าเหมี้ยงและเนื่องจากพื้นที่บ้านป่าเหมี้ยงเหมาะสมกับการทำสวนเมี่ยงซึ่งให้รายได้ดี จึงทำ ให้ชาวบ้านหันมาทำสวนเมี่ยงกันอย่างแพร่หลาย ส่งผลให้ชาวบ้านยึดอาชีพทำสวนเมี่ยงเป็นหลัก ร่วมกับการหาของป่าจากบริเวณใกล้เคียง ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าสาเหตุหลักของการมาตั้งรกรากที่ บ้านป่าเหมี้ยงในช่วงแรกๆ นั้น สันนิษฐานได้ว่าชาวบ้านส่วนใหญ่ต้องการหาที่พักห่างไกลเพื่อ หนีข้อกฎหมายในอดีตและต้องการพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การตั้งถิ่นฐาน

ลักษณะการก่อตั้งถิ่นฐานในอดีตของบ้านป่าเหมี้ยงเรียกว่า “ปาง” ซึ่งมีลักษณะเป็นที่พัก ชั่วคราวของคนพื้นราบที่ขึ้นมาทำการผลิตเมี่ยง โดยปางแรกคือ “ปางเหนือ” การเลือกตั้งถิ่นฐาน บริเวณปางเหนือ เนื่องจากอยู่ใกล้กับแหล่งน้ำเหมาะสำหรับใช้ในการอุปโภคบริโภคและยังใกล้กับ ฐานทรัพยากรทางธรรมชาติ ได้แก่ ต้นเมี่ยง สัตว์ป่า ของป่า ที่สามารถใช้ดำรงชีพเพื่อความอยู่รอด อีกทั้งที่ตั้งแห่งนี้มีความปลอดภัยจากลมพายุ เนื่องจากตั้งอยู่ในช่องเขา มีภูเขากำบัง เพื่อให้รอดพ้น จากอันตรายของภัยธรรมชาติ ซึ่งอาจจะทำลายบ้านเรือนเสียหายได้ และต่อมาได้มีการขยายตัวไป ทาง “ปางใต้”ซึ่งเรียกตามลักษณะทิศที่ตั้ง การตั้งบ้านเรือนในปางใต้นั้น ช่วงแรกๆได้ตั้งบริเวณลุ่ม แม่น้ำป่านหลวงและแม่น้ำน้อยที่ไหลเวียนมาบรรจบกัน ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ ยังผลให้เกิดการตั้งถิ่นฐาน

ในช่วง พ.ศ. 2490 สภาพบ้านป่าเหมี้ยงในปางเหนือและปางใต้ก็เริ่มเปลี่ยนแปลงไป บ้านเรือนที่มีลักษณะเป็นตูป เปลี่ยนมาเป็นการสร้างบ้านด้วยไม้ โดยการใช้ไม้กฤษณา จากบทสัมภาษณ์ของพ่อยอด ต๊ะคำ เล่าว่า “สมัยก่อนบ้านเขาเป็นตูป ชาวบ้านเขาก็ได้ไปตัดไม้กฤษณา มาสร้างบ้าน ไปซื้อเหลื่อตีสันกำแพง (จังหวัดเชียงใหม่) มาเหลื่อไม้ สมัยก่อนป่าไม้เป็นของหมู่เฮา ใครจะตัดก็ได้ แล้วไม้กฤษณาเอามาสร้างบ้านมันงาม ก็เลยพากันไปตัดมาสร้างบ้านกันหมดจนเป็น (ทางการ) อีอเล็กตัดไม้นี้แหละ” (นายยอด ต๊ะคำ, 2548: สัมภาษณ์) และเมื่อจำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้นทำให้พื้นที่ในการอยู่อาศัยไม่เพียงพอ จึงเริ่มมีการขยับขยายมาสร้างปางใหม่ ได้แก่ ปางม่อนพญาวงศ์ (อยู่ทางเหนือสุดของหมู่บ้าน) ปางสันลมจอย (ทางทิศตะวันตกเส้นทางผ่านไปเชียงใหม่) ปางสันป่าแก (ใต้สุดของหมู่บ้านป่าเหมี้ยง) ตามลำดับ

รูปภาพที่ 3.1 ลักษณะปางในอดีต

ในช่วง พ.ศ. 2520 ทางการก็ได้สร้างถนนบ้านป่าเหมี้ยง เนื่องจากในช่วงนั้นมีปัญหาทางการเมืองมีสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยได้ไปหลบซ่อนยังบริเวณคอยล้าน ณ บริเวณคอยล้านจึงกลายเป็นพื้นที่ที่สืบทอด ชาวบ้านป่าเหมี้ยงในบริเวณปางใต้จึงเริ่มย้ายจากที่ลุ่มริมแม่น้ำขึ้นมาตั้งบ้านเรือนแถบริมถนน จากการสัมภาษณ์นางคำหล้า ต๊ะคำ เล่าว่าอดีตปางใต้สร้างบ้านเรือน (ตูป) ในที่ลุ่มแม่น้ำติดกับสวนเมี่ยงของตน แต่พอเริ่มมีถนนเข้ามาที่หล้าก็ย้ายจากที่เดิม (ลุ่มแม่น้ำ) ขึ้นมาสร้างบ้านติดกับถนน โดยนำพื้นที่สวนเมี่ยงถางต้นเมี่ยงออกแล้วปลูกบ้านแทน (นางคำหล้า ต๊ะคำ, 2548 : สัมภาษณ์)

เนื่องจากบ้านป่าเหมี้ยงตั้งอยู่ในพื้นที่ราบสูง ทำให้มีอากาศเย็นมากในฤดูหนาว และจะค่อนข้างเย็นและชื้นในฤดูฝน แล้วในฤดูร้อนอากาศจะเย็นสบาย ประกอบกับมีการเก็บเมี่ยงเป็นปัจจัยหลัก นอกจากบ้านป่าเหมี้ยงในอดีตจะทำการผลิตเมี่ยงแล้วยังมีการปลูกข้าวไร่อีกด้วย

โดยการจับจองพื้นที่ หากว่าใครสามารถวางได้เท่าไร ก็สามารถปลูกได้เท่านั้น แต่ถึงอย่างไรข้าวก็ไม่พอเพียงต่อการบริโภค เนื่องจากมีสัตว์ป่าเข้ามากิน จึงทำให้มีการแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างคนบ้านป่าเหมี้ยงกับคนพื้นที่ราบ จนเกิดยุคของพ่อเลี้ยงม้าต่างวัวต่าง แต่พอในช่วงปี พ.ศ. 2531 ทางราชการก็ได้ประกาศให้พื้นที่ของหมู่บ้านป่าเหมี้ยงเป็นเขตป่าอนุรักษ์ ของอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน และมีมาตรการป้องกันมิให้ตัดไม้ทำลายป่า ห้ามล่าสัตว์และหาของป่า มีการจัดพื้นที่ใช้สอยในเขตหมู่บ้านเพื่อไม่ให้บุกรุกพื้นที่ป่า ทำให้การดำเนินชีวิตของชาวบ้านป่าเหมี้ยงเปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากการจำกัดพื้นที่และออกกฎข้อห้ามในการใช้พื้นที่ป่า ทำให้ชาวบ้านเลิกทำข้าวไร่เนื่องจากจำนวนพื้นที่ลดลงไม่เพียงพอต่อผลผลิตที่ได้ การหาของป่าและการตัดไม้ที่ชาวบ้านสามารถกระทำได้กลับกลายเป็นสิ่งผิดกฎหมาย ชาวบ้านจะต้องปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ที่ตั้งขึ้นเพื่อให้สามารถอยู่รอดได้ในพื้นที่ที่กำหนด ด้วยเหตุนี้จึงส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในการดำเนินชีวิตของชุมชนแห่งนี้หลายประการ รวมถึงการนำการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเข้ามาเป็นทางเลือกหนึ่งที่จะช่วยให้ชาวบ้านสามารถใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าของชุมชนที่ตนอาศัยมาเป็นระยะเวลายาวนานซึ่งจะได้กล่าวถึงในบทที่ 5

และในปัจจุบันหมู่บ้านป่าเหมี้ยงมีจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 133 ครัวเรือน โดย “ปางเหนือ” เป็นศูนย์กลางของหมู่บ้าน เป็นที่ตั้งของวัดและโรงเรียน มีจำนวนประชากรและบ้านเรือนหนาแน่นที่สุด

3.2 ลักษณะทางกายภาพ

3.2.1. สภาพที่ตั้งและพื้นที่ทางภูมิศาสตร์

บ้านป่าเหมี้ยง เป็นหมู่บ้านหนึ่งในภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย อยู่ในเขตปกครองของ ตำบลแจ้ซ้อน อำเภอเมืองปาน ซึ่งตำบลแจ้ซ้อน ประกอบด้วยหมู่บ้าน จำนวน 10 หมู่บ้าน ดังนี้

- หมู่ที่ 1 บ้านแม่แจ่ม
- หมู่ที่ 2 บ้านศรีดอนมูล
- หมู่ที่ 3 บ้านดินดำ
- หมู่ที่ 4 บ้านทุ่ง
- หมู่ที่ 5 บ้านศรีดอนมูล
- หมู่ที่ 6 บ้านสบลี
- หมู่ที่ 7 บ้านป่าเหมี้ยง
- หมู่ที่ 8 บ้านใหม่พัฒนา

หมู่ที่ 9 บ้านช่วงกอม

หมู่ที่ 10 บ้านปางต้นหนูน

พื้นที่บ้านป่าเหมียงทั้งหมดอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน ซึ่งเป็นอุทยานแห่งชาติลำดับที่ 58 ตามประกาศในพระราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 105 ตอนที่ 122 ลงวันที่ 28 กรกฎาคม 2531 มีพื้นที่ประมาณ 1,369 ไร่ (ข้อมูลพื้นฐานชุมชนบ้านป่าเหมียง, ม.ป.ป.)

3.2.2. อาณาเขตและเขตติดต่อ

บ้านป่าเหมียง ตั้งอยู่ในเขตป่าของเทือกเขาผีปันน้ำ ซึ่งต่อมาป่าแถบนี้ได้ถูกทางราชการประกาศเป็นเขตป่าอนุรักษ์ พื้นที่ลุ่มน้ำชั้นที่ 1 ในอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อนและมีพื้นที่โดยรวมของหมู่บ้านป่าเหมียงทั้งหมดประมาณ 1,369 ไร่ มีระยะห่างจากหมู่บ้านป่าเหมียงถึงที่ทำการองค์การบริหารส่วนตำบลแจ้ซ้อนประมาณ 25 กิโลเมตร อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอเมืองปานประมาณ 34 กิโลเมตร และอยู่ห่างจากตัวอำเภอเมืองลำปาง 102 กิโลเมตร ซึ่งมีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่ข้างเคียงคือ

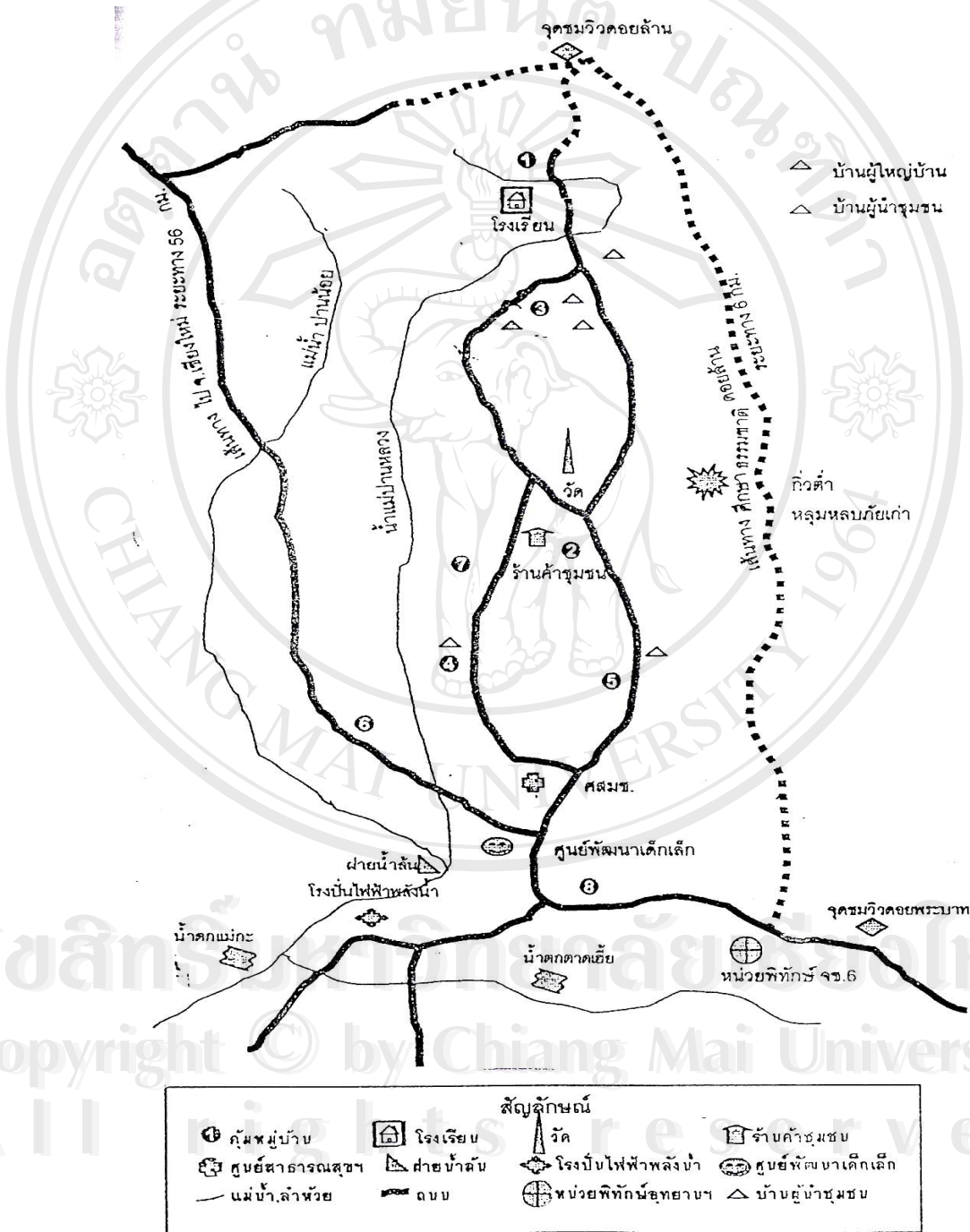
ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	บ้านแม่แจ่ม	หมู่ที่ 1 ตำบลแจ้ซ้อน อ. เมืองปาน
ทิศใต้	ติดต่อกับ	บ้านคอนไชย	หมู่ที่ 6 ตำบลเมืองปาน อ. เมืองปาน
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	บ้านศรีดอนมูล	หมู่ที่ 2 ตำบลเมืองปาน อ. เมืองปาน
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	บ้านห้วยแก้ว	อำเภอแม่ออน จ. เชียงใหม่

3.2.3. ลักษณะภูมิประเทศและลักษณะภูมิอากาศ

ลักษณะพื้นที่ของหมู่บ้านป่าเหมียงส่วนใหญ่เป็นเทือกเขาสูงสลับซับซ้อนเป็นป่าดิบเขา ตั้งอยู่ช่องเขาบนพื้นที่สูง โดยมีภูเขาล้อมรอบทางสันปันน้ำทิศตะวันออกของเทือกเขาผีปันน้ำตะวันตกซึ่งทอดตัวตามแนวทิศเหนือ-ทิศใต้ เป็นเขตแบ่งระหว่างจังหวัดลำปางและจังหวัดเชียงใหม่ มียอดเขาสูงสุดคือ คอยล้าน ซึ่งมีความสูงประมาณ 1,830 เมตร พื้นที่โดยเฉลี่ยของบ้านป่าเหมียง มีความสูงประมาณ 1,010 เมตร จากระดับน้ำทะเล โดยพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นป่าต้นน้ำลำธาร และแหล่งกำเนิดลำห้วยใหญ่ๆ ได้แก่ แม่น้ำแม่ปานหลวงและแม่น้ำแม่ปานน้อยซึ่งไหลจากขุนแม่ปานและแม่น้ำแม่กะ มาบรรจบที่ปางแม่กะได้กลายเป็นแม่น้ำสายเดียว แล้วไหลต่อไปลงสู่แม่น้ำแม่วังซึ่งเป็นแม่น้ำสายสำคัญของจังหวัดลำปาง

ลักษณะภูมิอากาศ โดยทั่วไปประกอบด้วย 3 ฤดู คือ ฤดูฝน จะมีลมพัดมาจากทางตอนใต้ของหมู่บ้านในระหว่างเดือนพฤษภาคม- ตุลาคม ฤดูหนาวระหว่างเดือนพฤศจิกายน – มีนาคม ซึ่งเป็นช่วงที่มีอากาศหนาวเย็นเหมาะสำหรับการเดินทางมาท่องเที่ยวพักผ่อน ฤดูร้อนลมจะพัดมาจาก

ทางใต้ของหมู่บ้านในระหว่างเดือนมีนาคม – เมษายน แต่เนื่องจากหมู่บ้านป่าเหมี้ยงตั้งอยู่บนภูเขาสูงและพื้นที่เป็นลักษณะป่าดิบเขา มีป่าไม้คลุมมากจึงทำให้อากาศเย็นสบาย ตลอดทั้งปี อุณหภูมิเฉลี่ยประมาณ 26 องศาเซลเซียส โดยต่ำสุดที่ 7 องศาเซลเซียสและสูงสุดที่ 36 องศาเซลเซียส

แผนที่ 3.1 แสดงผังหมู่บ้านป่าเหมี้ยง หมู่ที่ 7 ตำบลแจ้ซ้อน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง
ที่มา: ข้อมูลพื้นฐานชุมชนบ้านป่าเหมี้ยง

3.3 โครงสร้างประชากรและการปกครอง

3.3.1 จำนวนประชากรและการปกครอง

หมู่บ้านป่าเหมี้ยงมีจำนวน 133 หลังคาเรือน มีประชากรทั้งหมด 439 คน ชาย 234 คน หญิง 205 คน ปัจจุบันหมู่บ้านป่าเหมี้ยงเป็น 1 ใน 10 หมู่บ้านที่อยู่ในเขตการปกครองของตำบลแจ้ซ้อนซึ่งเป็นหน่วยการปกครองย่อยของอำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง มีผู้ใหญ่บ้านคือ นายवल ต๊ะคำ เป็นผู้ใหญ่บ้านลำดับที่ 13 โดยมี นายคำรณ เสวี นายทิพย์ หวานแหลมและนายสมศักดิ์ กิตติไชยวุฒิ เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านจะได้รับมอบหมายจากกำนันซึ่งรับคำสั่งจากนายอำเภออีกต่อหนึ่ง งานส่วนใหญ่เป็นการบันทึกรายงานต่าง ๆ เกี่ยวกับข้อมูลสำมะโนครัวของหมู่บ้านในฐานะผู้นำของหมู่บ้าน ผู้ใหญ่บ้านจะรับภาระเป็นผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเล็ก ๆ น้อย ๆ ของลูกบ้านและทำหน้าที่เป็นตัวแทนของชาวบ้านในการไกล่เกลี่ยคดีวิวาทระหว่างหมู่บ้าน ซึ่งหมู่บ้านป่าเหมี้ยงมีข้อบังคับหมู่บ้านดังนี้

1. ผู้ไต่ฝ่าฝืนลักลอบเล่นการพนัน โดยผิดกฎหมาย มีโทษปรับเป็นเงิน 500 -1,000 บาท
2. ผู้ใดขาดการประชุมของหมู่บ้าน โดยไม่มีเหตุผล ยกเว้นจำเป็น เช่น ป่วย มีโทษปรับเป็นเงิน 50 บาท
3. เมื่อมีการพัฒนาหมู่บ้าน ผู้ใดขาดการพัฒนาโดยไม่มีเหตุผลจำเป็น มีโทษปรับเป็นเงิน 100 บาท
4. ผู้ใดก่อการทะเลาะวิวาทในหมู่บ้านสร้างความเดือดร้อนรำคาญแก่ผู้อื่น มีโทษปรับเป็นเงิน 500 - 1,000 บาท
5. ผู้ใดขิงปิ่นในยามวิกาล โดยไม่มีเหตุผล มีโทษปรับเป็นเงิน 500 บาท
6. ผู้ใดใช้ไฟฟ้า ช็อต, จี้, ระเบิด หรือวางยาเบื่อปลา ในแหล่งน้ำของหมู่บ้าน มีโทษปรับตั้งแต่ 500 – 5,000 บาท
7. ผู้ใดจุดไฟเผาป่าหรือกระทำการใด ๆ อันเป็นการทำลายทรัพยากรป่าไม้ มีโทษปรับเป็นเงิน 1,000 – 10,000 บาท
8. ผู้ใดลักลอบเอาหน่อไม้ออกขายให้พ่อค้า มีโทษปรับตั้งแต่ 500 – 1,000 บาท
9. ผู้ใดลักลอบตัดไม้ทำลายป่า ถ้าจับได้ให้ส่งเจ้าหน้าที่ทางราชการดำเนินคดี
10. ผู้ใดลักเล็กขโมยน้อย ถ้าจับได้ให้ส่งเจ้าหน้าที่ทางราชการดำเนินคดี
11. ผู้ใดทำลายทรัพย์สินของหมู่บ้านและทางราชการ มีโทษปรับเป็นเงิน 500 – 1,000 บาท
12. ห้ามปล่อยปละละเลยสัตว์เลี้ยง

เงินค่าปรับที่ได้จากผู้ที่ถูกปล่อยปละตามข้อบังคับหมู่บ้าน ข้อ 1 - 12 ให้บันทึกไว้เป็นหลักฐานและมอบค่าปรับให้คณะกรรมการหมู่บ้านฝ่ายการคลังเป็นผู้เก็บรักษา และนำไปใช้ประโยชน์เพื่อการพัฒนาสิ่งสาธารณประโยชน์ของหมู่บ้านต่อไป สำหรับกฎข้อบังคับของชุมชนถือเป็นจุดหนึ่งที่สามารถสร้างความมั่นใจให้กับนักท่องเที่ยวที่เข้ามาพักยังชุมชนบ้านป่าเหมี้ยง ซึ่งจะพบภายในชุมชนมีการวางกฎระเบียบเพื่อสร้างความปลอดภัยในการอยู่ร่วมกันของคนในชุมชน

3.3.2 การศึกษา

การศึกษาเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้คนมีความรู้และสามารถยกระดับคุณภาพชีวิตของคนให้มีความเป็นอยู่ที่ดี การศึกษาของคนบ้านป่าเหมี้ยงในอดีต เริ่มต้นอาศัยเรียนหนังสือที่วัดป่าเหมี้ยง เพียงแค่พออ่านออกเขียนได้เท่านั้น จนถึงช่วงพัฒนาประเทศให้ก้าวไปสู่ความทันสมัย (แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 1) จึงได้มีการตั้งโรงเรียนตามพระราชบัญญัติประถมศึกษาขึ้นมา 1 แห่ง ในปี พ.ศ.2502 ชื่อว่าโรงเรียนบ้านป่าเหมี้ยง ตั้งอยู่ทางบริเวณปางเหนือ โดยมี นายอินตา รักบุตร เป็นครูใหญ่คนแรก และ นายอภัยภูธร มาชบุชา เป็นครูใหญ่คนปัจจุบัน การศึกษาในช่วงแรกของชาวบ้านจะเรียนถึงแค่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เท่านั้น ซึ่งถือเป็นชั้นเรียนที่สูงสุดของโรงเรียนบ้านป่าเหมี้ยง ต่อจากนั้นชาวบ้านจะไม่มีเรียนต่อ เนื่องจากต้องออกมาช่วยพ่อแม่เก็บใบเหมี้ยงและในสมัยนั้นการศึกษาขั้นพื้นฐานบังคับถึงแค่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ดังนั้นชาวบ้านจึงไม่มีการเรียนต่อในระดับที่สูงขึ้น เพียงแค่อ่านออกเขียนได้และไม่ขัดต่อกฎหมาย แต่ในปัจจุบันการศึกษาขั้นพื้นฐานมุ่งให้เด็กศึกษาต่อถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ดังนั้นชาวบ้านจึงจำเป็นต้องส่งลูกหลานไปศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษาที่โรงเรียนเมืองปานวิทยา ซึ่งตั้งอยู่ในตัวอำเภอเมืองปาน แต่ถึงอย่างไรในปัจจุบันโรงเรียนบ้านป่าเหมี้ยงก็ยังคงได้รับการสนับสนุนจากชุมชนเป็นอย่างดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางหมู่บ้านและวัดบ้านป่าเหมี้ยงรวมทั้งอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน ได้ร่วมกันจัดผ้าป่าสามัคคีเพื่อตั้งกองทุนอาหารกลางวันให้แก่เด็กในโรงเรียนบ้านป่าเหมี้ยงเป็นประจำทุกปี ทำให้เด็กมีอาหารกลางวันทานเป็นประจำทุกวัน นอกจากการศึกษาภายในโรงเรียนแล้ว ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังนิยมส่งเด็กผู้ชายไปบวชเรียนหลังจากจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โดยจะบวชเรียนที่วัดอื่นนอกหมู่บ้าน เช่น วัดในตัวของจังหวัดเชียงใหม่

นอกจากนี้ ชาวบ้านป่าเหมี้ยงยังได้ร่วมกันปรับปรุงโรงทำใบชาเดิม ใกล้ฝายน้ำล้นทางเข้าหมู่บ้าน เพื่อจัดตั้งเป็นศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านป่าเหมี้ยง โดยมีเด็กเข้ารับการเลี้ยงดูเพื่อเตรียมความพร้อมก่อนวัยเรียนในระดับประถมศึกษา โดยได้รับการสนับสนุนค่าตอบแทนสำหรับผู้ดูแลเด็กจากกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย จำนวน 1 อัตรา และ เก็บค่าบริการเลี้ยงดูเด็กจาก

ผู้ปกครองคนละ 30 ต่อเดือน ในหมู่บ้านยังมีที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้านอีก 1 แห่ง หอกระจายข่าว 1 แห่ง และมีสนามกีฬากลางประจำหมู่บ้าน 1 แห่ง

3.3.3 ศาสนา

ชาวบ้านทั้งหมดในหมู่บ้านนับถือศาสนาพุทธและในหมู่บ้านมีวัดเพื่อให้ชาวบ้านได้ประกอบศาสนกิจอยู่ 1 แห่ง คือ “วัดป่าเหมี้ยง” ซึ่งแต่เดิมมีชื่อเรียกว่า “วัดศรีบุญชุม” มีความหมายว่าวัดที่มีคนหลายหมู่บ้านมาทำบุญ สาเหตุเนื่องจากบ้านป่าเหมี้ยงมีคนหลายๆแห่งอพยพขึ้นมาอยู่ในหมู่บ้านและมาร่วมกันทำบุญที่วัดนี้ ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็น วัดป่าเหมี้ยง ตามชื่อหมู่บ้าน (สัมภาษณ์เจ้าอาวาสวัดป่าเหมี้ยง) จากการที่ชาวบ้านป่าเหมี้ยงทั้งหมดนับถือศาสนาพุทธ จึงได้มีการปฏิบัติศาสนกิจที่วัดป่าเหมี้ยงเป็นประจำทุกวันพระ โดยถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติของหมู่บ้าน ซึ่งในวันพระชาวบ้านจะหยุดเก็บใบเหมี้ยงเพื่อไปทำบุญที่วัด เนื่องจากมีความเชื่อว่า ถ้าเก็บใบเหมี้ยงในวัดพระ จะทำให้ต้นเหมี้ยงตายหรือเจริญเติบโตช้าไม่สมบูรณ์ บ้างก็ว่าเป็นการงดทำบาปจากการเก็บใบเหมี้ยง แต่เมื่อพิจารณาแล้วเราจะพบว่าความเชื่อเรื่องการเก็บใบเหมี้ยงในวันพระจะทำให้ต้นเหมี้ยงตายถือเป็นความเชื่อที่เป็นภูมิปัญญาของคนในอดีตที่ต้องการให้ชาวบ้านเข้าวัดเพื่อประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เนื่องจากการเก็บใบเหมี้ยงจะทำกันในช่วงเช้าซึ่งเป็นช่วงเวลาเดียวกับการประกอบพิธีกรรมทางพุทธศาสนาในวันพระ และเพื่อให้ชาวบ้านได้จัดเตรียมอาหารเพื่อไปทำบุญโดยไม่ต้องรีบเร่งไปทำงานในสวนเหมี้ยง อีกทั้งจะได้หยุดพักผ่อนอยู่กับครอบครัว

จากการงดเก็บใบเหมี้ยงในวันพระของชุมชนป่าเหมี้ยง ได้สะท้อนถึงความเชื่อของคนในอดีตที่ต้องการจะปลูกฝังการไปทำบุญที่วัดเพื่อทนุบำรุงพระพุทธศาสนา เนื่องจากเหมี้ยงเป็นฐานการผลิตที่สำคัญของชุมชน ดังนั้นคนในอดีตจึงใช้เหมี้ยงผูกกับความเชื่อให้เกิดเป็นจารีตประเพณีปฏิบัติที่ยึดถือสืบต่อกันมาเป็นเวลาช้านาน การนำเอาความเชื่อและพิธีกรรมทางศาสนามาเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตชุมชน สร้างให้เกิดการยึดถือปฏิบัติเพื่อให้การดำเนินชีวิตดำรงอยู่ภายใต้พุทธศาสนาและสามารถเชื่อมโยงจิตใจพุทธศาสนิกชนให้อยู่ร่วมกันได้ ดังแสดงให้เห็นจากความเชื่อของชุมชนบ้านป่าเหมี้ยง ดังนั้นความเชื่อนี้จึงถือได้ว่าเป็นความเชื่อที่สามารถผสมเอาวิถีชีวิตของชุมชนที่ประกอบอาชีพการทำเหมี้ยงเป็นหลัก ให้มีความเชื่อมโยงกับพุทธศาสนา โดยตั้งอยู่บนความเชื่อที่ยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมา เพื่อให้พระพุทธศาสนายังคงยึดเหนี่ยวจิตใจคนและถ่ายทอดมาเป็นวิถีปฏิบัติที่หล่อหลอมให้การประกอบอาชีพวางอยู่บนพื้นฐานความเชื่อที่มีพุทธศาสนาเป็นศูนย์กลางในการยึดเหนี่ยวจิตใจชาวบ้านในชุมชนป่าเหมี้ยงถึงแม้กาลเวลาจะผ่านล่วงไป ชาวบ้านก็ยังคงยึดถือปฏิบัติตามหลักความเชื่อและประกอบอาชีพการทำเหมี้ยงควบคู่กับการทนุบำรุงพุทธศาสนาสืบต่อไป จะเห็นได้ว่าการนำเอาความเชื่อในเรื่องการงดเก็บใบเหมี้ยงในวันพระ ถือเป็นจุดหนึ่งที่น่าสนใจ

สำหรับการถ่ายทอดภูมิปัญญาโดยใช้ศาสนาเป็นตัวเชื่อมและยังแสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตของพุทธศาสนิกชนในชุมชนบ้านป่าเหมี้ยง สามารถนำมาถ่ายทอดความรู้ให้นักท่องเที่ยวที่มีความเข้าใจในการดำเนินวิถีชีวิตของชุมชน ซึ่งกำลังได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวที่เข้ามาศึกษาวิถีชีวิตของชุมชนแห่งนี้ เพราะถึงแม้การพัฒนาความเจริญด้านวิทยาศาสตร์จะก้าวไกลเพียงใด แต่ความเชื่อที่ถ่ายทอดจากภูมิปัญญาก็ยังคงอยู่ และสามารถนำมาอธิบายให้ผู้สนใจทราบถึงความสำคัญในจุดนี้ได้

3.4 โครงสร้างพื้นฐานของชุมชน

3.4.1 การคมนาคม

การเข้าถึงหมู่บ้านป่าเหมี้ยง มีเส้นทางเข้าสู่หมู่บ้าน จำนวน 2 เส้นทาง

เส้นทางที่ 1 คือเส้นทางหลักของหมู่บ้าน ซึ่งสามารถติดต่อกับ ตำบลต่างๆ ของอำเภอเมืองปาน และอำเภอแจ้ห่ม โดยผ่านเข้าทางอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน เป็นถนนดินลูกรัง และบางส่วนที่ผ่านหมู่บ้านคอนไชย ตำบลเมืองปานเป็นถนนลาดยาง ประมาณ 1 ก.ม. บ้านป่าเหมี้ยง อยู่ห่างจากอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน ประมาณ 13 ก.ม. สภาพการสัญจรค่อนข้างลำบาก ถนนลัดเลาะไปบนภูเขาสูง คดเคี้ยวไปตามป่าเขาและลำห้วย

บ้านป่าเหมี้ยง อยู่ห่างจากที่ทำการองค์การบริหารส่วนตำบลแจ้ซ้อน ประมาณ 25 ก.ม. และอยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอเมืองปาน ประมาณ 34 ก.ม. หากเดินทางจากจังหวัดลำปาง ถึงหมู่บ้าน ระยะทางประมาณ 81 ก.ม. ตามทางหลวงสาย 1157 (ลำปาง – ห้วยเป้ง – เมืองปาน) และระยะทางประมาณ 88 ก.ม. ตามทางหลวงหมายเลข 1035 (ลำปาง – แจ้ห่ม) ซึ่งทั้งสองเส้นทางต้องผ่านเข้าทางอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อนก่อน

เส้นทางที่ 2 คือเส้นทางที่สามารถใช้ติดต่อกับ เขตตำบลห้วยแก้ว กิ่งอำเภอแม่อน จังหวัดเชียงใหม่ สามารถใช้เป็นเส้นทางลัดไปสู่ อำเภอสันกำแพง และเข้าตัวเมืองเชียงใหม่ได้ ระยะทางประมาณ 56 ก. ม. สภาพถนนในอดีตเป็นถนนดินลูกรังลัดเลาะไปตามภูเขาและป่าไม้เหมาะสำหรับผู้ชำนาญเส้นทาง หรือ ชอบการเดินทางแบบผจญภัยและมีพาหนะที่มีสมรรถนะสูง ต่อมาทางภาครัฐได้เข้ามาสร้างถนนคอนกรีตแล้วเสร็จเมื่อวันที่ 11 เมษายน 2547 ทำให้เส้นทางนี้มีความสะดวกมากขึ้นต่อการเดินทางไปยังจังหวัดเชียงใหม่

ส่วนถนนภายในหมู่บ้าน ส่วนใหญ่เป็นถนนคอนกรีตเสริมไม้ไผ่ ค่อนข้างสะดวก ชาวบ้านส่วนใหญ่ใช้รถจักรยานยนต์และรถยนต์ โดยมีรถยนต์ในหมู่บ้าน จำนวน 6 คัน สามารถเดินทางเข้าออกหมู่บ้านได้ทุกวัน

จากสภาพการเดินทางมายังชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงที่สะดวกมากขึ้น อีกทั้งยังเชื่อมต่อไปยังจังหวัดใกล้เคียงได้ ส่งผลให้มีนักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชมชุมชนจำนวนมากขึ้น เนื่องจากมีถนนหนทางที่สะดวกสบาย สำหรับบางคนที่ต้องการใช้เส้นทางนี้เป็นเพียงทางผ่านไปยังจังหวัดเชียงใหม่แต่เมื่อพบกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติของชุมชน ส่วนใหญ่จะจอดแวะพักและสอบถามข้อมูลเรื่องการท่องเที่ยวจากชาวบ้าน สามารถเปิดชุมชนให้ผู้ที่ผ่านไปมาได้ทราบถึงการเปิดชุมชนเพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยวได้อีกทางหนึ่ง ซึ่งการเดินทางเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวที่สะดวกย่อมเป็นผลดีและปลอดภัยสำหรับการเดินทางมาท่องเที่ยวยังชุมชนบ้านป่าเหมี้ยง

3.4.2 ระบบสาธารณูปโภค

ไฟฟ้า

บ้านป่าเหมี้ยงมีการใช้ไฟฟ้า 2 แบบ คือ ไฟฟ้าพลังน้ำในปี พ.ศ. 2530 และไฟฟ้าส่วนภูมิภาคได้เข้ามาในปี พ.ศ.2545 โดยระบบไฟฟ้าพลังน้ำ ถือเป็นไฟฟ้าระบบแรกที่บ้านป่าเหมี้ยงใช้มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2530 ซึ่งใช้น้ำจากน้ำแม่ปานหลวง ลักษณะการนำน้ำมาใช้เป็นพลังงานไฟฟ้าคือชาวบ้านจะมีการต่อท่อน้ำขนาดใหญ่ (ดังรูปภาพที่ 3.2) และมีการทำฝายกั้นน้ำสำหรับส่งน้ำโดยเฉพาะ (ดังรูปภาพที่ 3.3) จากนั้นจะมีการส่งต่อไปยังโรงปั่นไฟฟ้าพลังน้ำ และส่งต่อไปยังบ้านแต่ละหลัง การใช้ไฟฟ้าพลังน้ำนี้มีมูลค่าคือเสียค่าบำรุง โดยคิดเป็นหน่วยเหมือนกับไฟฟ้าส่วนภูมิภาค ใครใช้มากก็เสียมากใครใช้น้อยก็เสียน้อย พอถึงสิ้นปีก็จะมีเงินปันผลให้ โดยระบบนี้มีการจัดการแบบสหกรณ์ เรียกว่า “สหกรณ์ไฟฟ้าบ้านป่าเหมี้ยง จำกัด” มีการส่งคนในหมู่บ้านจำนวน 4 คน ประกอบด้วย นายประสิทธิ์ เจริญทอง นายเกษม ทาอินทร์ นายคำรณ เสวี และนายสมพงษ์ ปิติ ชัยวุฒิ เข้ารับการอบรม หลักสูตรช่างควบคุมโรงไฟฟ้าพลังน้ำขนาดเล็ก รุ่นที่ 4 (ระหว่างวันที่ 24 สิงหาคม ถึง 4 กันยายน 2530) ณ สำนักงานพลังงานแห่งชาติ กระทรวงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและการพลังงานแห่งชาติ (จังหวัดเชียงใหม่) ปัจจุบันมีเงินทุนหมุนเวียน ประมาณ 780,000 บาท โดยชาวบ้านจะลงหุ้นกัน หลังคาเรือนละ 10 บาทต่อเดือน และให้ชาวบ้านกู้ยืมเงินกองทุนไปประกอบอาชีพ โดยคิดดอกเบี้ยร้อยละ 1 บาทต่อเดือน สหกรณ์ไฟฟ้าจึงเป็นแหล่งเงินทุนที่สำคัญของคนในหมู่บ้าน ไฟฟ้าในระบบพลังน้ำที่ในหมู่บ้านมีปัญหาที่พบคือ เมื่อระบบไฟฟ้าขัดข้องต้องติดต่อช่างที่จังหวัดเชียงใหม่เพื่อมาแก้ไขและซ่อมแซมเป็นเวลาหลายวัน อีกทั้งในช่วงเดือน มีนาคมถึงพฤษภาคม 2544 เกิดปรากฏการณ์น้ำในฝายน้ำล้นมีปริมาณน้อยไม่สามารถใช้ปั่นไฟได้ทำให้ไม่มีไฟฟ้าใช้ทั้งหมู่บ้าน สาเหตุเนื่องจากปริมาณน้ำในแหล่งน้ำมีน้อยลง

และต่อมาไฟฟ้าส่วนภูมิภาคได้เข้ามาในปี พ.ศ. 2545 ให้ชาวบ้านได้ใช้ควบคู่ไปกับไฟฟ้าพลังน้ำ แต่ปัจจุบันนี้ชาวบ้านจะหันไปใช้ไฟฟ้าส่วนภูมิภาคมากกว่า เพราะไฟฟ้าจากส่วนภูมิภาคไม่ตกบ่อยเหมือนกับไฟฟ้าจากพลังน้ำ อีกทั้งหน่วยที่ใช้วัดก็เหมือนกัน ค่าไฟก็จะเท่ากันด้วยทุกประการ ดังนั้นชาวบ้านจึงหันไปใช้ไฟฟ้าส่วนภูมิภาคมากกว่าการใช้ไฟฟ้าพลังน้ำ แต่ก็จะมีบางหลังคาเรือนที่ยังใช้ไฟฟ้าพลังน้ำและไฟฟ้าส่วนภูมิภาคควบคู่กันอยู่ (ดังรูปภาพที่ 3.4) เมื่อเวลาไฟฟ้าจากส่วนใดส่วนหนึ่งดับก็จะมีไฟฟ้าจากอีกส่วนสำรองใช้

รูปภาพที่ 3.2 แสดงภาพท่อน้ำขนาดใหญ่ที่ใช้ในการส่งน้ำ

รูปภาพที่ 3.3 แสดงภาพฝายกั้นน้ำสำหรับส่งน้ำ

รูปภาพที่ 3.4 แสดงภาพการใช้ไฟฟ้าพลังน้ำ (เสาไม้) และไฟฟ้าส่วนภูมิภาค (เสาปูน)

ประปา

ในปี พ.ศ. 2525 ชาวบ้านได้เริ่มคิดหาวิธี การจัดการน้ำเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ จึงได้คิดค้นวิธีจากภูมิปัญญาชาวบ้านกลายเป็น “ประปาดอย” หรือระบบประปาธรรมชาติ บ้านป่าเหมี้ยงมีการใช้ประปาจากน้ำ 3 สายแบ่งการใช้ออกเป็นแต่ละปางซึ่งบ้านป่าเหมี้ยงจะมีปางอยู่ 5 ปางคือ ปางเหนือ ปางใต้ ปางมอนพญาวงศ์ ปางสันลมจอยและปางสันป่าแก ซึ่งวิธีการใช้น้ำประปານี้จะทำการต่อท่อน้ำมาจากน้ำสายหลักทั้ง 3 สาย จากนั้นจะนำน้ำมาเก็บไว้ที่ถังสำหรับเก็บกักน้ำแล้วส่งต่อไปยังบ้านแต่ละบ้าน เพื่อนำไปใช้ต่อไป อย่างไรก็ตามจะเห็นได้ว่าชาวบ้านมีภูมิปัญญานำมาจัดการเกี่ยวกับการใช้น้ำประปານี้ คือ ถังสำหรับเก็บกักน้ำที่ต่อมาจากท่อส่งน้ำจากน้ำสายหลักโดยตรงนั้น (ดังรูปภาพที่ 3.5) ชาวบ้านจะมีการตั้งถังสำหรับเก็บกักน้ำไว้ในที่ที่มีความสูงเหนือหมู่บ้านนั้นก็คือนอกเหนือหมู่บ้าน (ดังรูปภาพที่ 3.6) เพื่อที่จะให้ง่ายต่อการส่งน้ำ เพราะการตั้งถังไว้ที่สูงกว่า หมู่บ้านจะทำให้มีแรงดันในการส่งน้ำมาก ซึ่งเป็นประโยชน์ในการนำน้ำมาใช้ต่อไปยังในหมู่บ้านแต่ละปาง

การใช้น้ำประปาจากน้ำ 3 สายนี้จะแบ่งได้ดังนี้ น้ำสายแรกคือน้ำแม่ปานหลวง จะมีชาวบ้านปางเหนือและชาวบ้านปางมอนพญาวงศ์เป็นผู้ใช้น้ำสายนี้ โดยมีนายสมศักดิ์ ทองคำเหลือง เป็นหัวหน้าผู้ควบคุมดูแล ส่วนน้ำสายที่สองคือน้ำแม่ปานน้อย จะมีชาวบ้านปางสันลมจอยเป็นผู้ใช้น้ำ มีนายทอง ตั้งตัวเป็นหัวหน้าผู้คอยควบคุมดูแล และน้ำสายสุดท้ายคือน้ำห้วยเก๋าริน จะมีชาวบ้านปางใต้และชาวบ้านปางสันป่าแกเป็นผู้ใช้น้ำ โดยมีนายบุญมี ยะสุรินทร์เป็นหัวหน้า

ควบคุมดูแล ซึ่งกฎของการใช้น้ำทั้ง 3 สายนี้ คือ ชาวบ้านจะเสียเงินค่าบำรุงเดือนละ 10 บาทต่อหลังคาเรือน โดยจะใช้น้ำมากหรือน้อยก็จะเสีย 10 บาทเท่ากันหมดทุกหลังคาเรือน เนื่องจากเป็นระบบประปาธรรมชาติ รับน้ำจากแหล่งน้ำบนภูเขาโดยตรง ไม่มีระบบกรองน้ำเพื่อการจัดการให้น้ำสะอาด ก่อนการบริโภค ดังนั้นชาวบ้านจึงต้องการระบบประปาที่ได้มาตรฐาน มีระบบกรองน้ำเพื่อให้ น้ำสะอาด ไม่มีสิ่งเจือปน สามารถใช้อุปโภคและบริโภคได้ตลอดปีและลดปัญหาการเป็นโรคน้ำของคนในหมู่บ้านด้วย

รูปภาพที่ 3.5 แสดงภาพท่อส่งน้ำ

รูปภาพที่ 3.6 แสดงภาพถังสำหรับเก็บกักน้ำ

การสื่อสาร

บ้านป่าเหมี้ยงเป็นหมู่บ้านที่มีการสื่อสารโดยเทคโนโลยีระหว่างกันน้อยมาก เพราะบ้านป่าเหมี้ยง ไม่มีคลื่นสัญญาณโทรศัพท์ มีเพียงโทรศัพท์แบบใช้การ์ดพินโฟน (PIN PHONE 108) เท่านั้นที่จะสามารถใช้ได้ (ดังรูปภาพที่ 3.7) ซึ่งไม่สามารถใช้ได้ทุกวันเนื่องจากสัญญาณก็ไม่ได้ และบ้านป่าเหมี้ยงมีจุดตั้งโทรศัพท์อยู่ 2 จุด คือ โรงเรียนบ้านป่าเหมี้ยงและบ้านพักที่อยู่ตรงข้ามโรงเรียน อย่างไรก็ตามแม้ว่าภายในชุมชนจะไม่มีคลื่นสัญญาณโทรศัพท์ แต่นอกเหนือบริเวณที่ตั้งของชุมชนก็ยังมีจุดรับคลื่นโทรศัพท์ได้บ้าง เช่น จุดชมวิวดอกเสี้ยว (ชงโค) หรือบริเวณคอย่านซึ่งอยู่ไกลจากบริเวณชุมชนพอสมควร ส่วนในเรื่องของการติดต่อสื่อสารกันทางจดหมายและการส่งพัสดุต่าง ๆ นั้น ทางบ้านป่าเหมี้ยงจะได้รับจดหมายและพัสดุเข้ามา เนื่องจากเวลาที่มีจดหมายหรือพัสดุต่าง ๆ ทางไปรษณีย์ตำบลแจ้ซ้อนจะนำจดหมายและพัสดุนั้นมาให้เพียงสัปดาห์ละครั้งเท่านั้น แต่ถ้าไม่มีก็จะไม่ขึ้นมาเลย หรือบางครั้งถ้ามีจดหมายหรือพัสดุทางไปรษณีย์ก็จะฝากชาวบ้านที่ได้ลงไปทำธุระในตัวตำบลแจ้ซ้อนหรือละแวกใกล้เคียงขึ้นมาให้ทางผู้รับที่อยู่บ้านป่าเหมี้ยง ซึ่งวิธีหลังจะเป็นวิธีที่ใช้บ่อยกว่าวิธีแรก เนื่องจากสะดวกทั้งทางไปรษณีย์เองและรวดเร็วต่อผู้รับด้วย

รูปภาพที่ 3.7 แสดงภาพโทรศัพท์แบบใช้การ์ดพินโฟน (PIN PHONE 108)

3.4.3 การสาธารณสุข

ด้านสุขภาพอนามัย ในหมู่บ้านมีศูนย์สาธารณสุขมูลฐานประจำหมู่บ้านจำนวน 1 แห่ง มีอาสาสมัครสาธารณสุข จำนวน 11 คน อาสาสมัครมาลาเรีย จำนวน 1 คน เนื่องจากหมู่บ้านมีระยะทางไกลและการเดินทางลำบาก จากสถานพยาบาลของรัฐ ชาวบ้านจึงต้องรับการพยาบาล

เบื้องต้นจากสมาชิกอาสาสมัครสาธารณสุขขั้นมูลฐานหรือ อสม. ที่ได้รับการฝึกอบรมจากทางหน่วยงานราชการ ซึ่งอสม. ของบ้านป่าเหมี้ยงได้สร้างชื่อเสียงให้บ้านป่าเหมี้ยงและอำเภอเมืองปาน โดยนายคำรณ เศวี ได้รับรางวัลอาสาสมัครสาธารณสุขขั้นมูลฐานดีเด่นระดับเขต เมื่อ ปี พ.ศ. 2540 และมีโอกาสได้ไปทัศนศึกษาที่ประเทศจีน และมีงบประมาณสนับสนุนเป็นเงินทุนหมุนเวียนในศูนย์สาธารณสุขมูลฐานชุมชน จำนวน 5,000 บาท

ในหมู่บ้านมีกองทุนยา จำนวน 1 แห่ง เด็กหมู่บ้านส่วนใหญ่มีสุขภาพแข็งแรง แต่มีเด็กขาดสารอาหารระดับ 1 จำนวน 3 คน เนื่องจากอาชีพหลักของคนในหมู่บ้านมีอาชีพการทำสวนเมี่ยงต้องเก็บใบเมี่ยงตลอดทั้งวัน โรคที่พบบ่อยมากในผู้ใหญ่วัยทำงานคือ โรคกล้ามเนื้ออักเสบ ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ

ห้องน้ำ

ห้องน้ำของบ้านป่าเหมี้ยงจะมีลักษณะที่แยกออกจากตัวบ้านอย่างชัดเจนเช่นเดียวกับห้องครัว (ดังรูปภาพที่ 3.8) อย่างไรก็ตามยังถือได้ว่าอยู่ในบริเวณของบ้านนั้นๆอยู่ ซึ่งชาวบ้านส่วนใหญ่จะใช้ส้วมซึม (ดังรูปภาพที่ 3.9) โดยมีกรก้นฝาทั้ง 4 ด้าน มีทั้งฝาที่ใช้ไม้และฝาที่ใช้คอนกรีต และมีหลังคาปิดโดยที่จะมีช่องระบายลมไว้ระหว่างหลังคาและฝักั้น มีลักษณะเหมือนเพิงหมาแหงน (เพิงหมาแหงน คือ สิ่งก่อสร้างที่สร้างเป็นเพิงที่ทำให้หลังคาด้านหน้าสูงกว่าด้านหลังเหมือนหมานั่งหงนหน้าดังรูป) บ้านบางหลังก็เริ่มสร้างห้องน้ำไว้ในตัวบ้านและมีการใช้ส้วมชักโครกเพื่อความสะดวกในปัจจุบัน

รูปภาพที่ 3.8 แสดงภาพลักษณะของห้องน้ำที่แยกออกจากตัวบ้านอย่างชัดเจน

รูปภาพที่ 3.9 แสดงภาพส้วมซึมที่ชาวบ้านใช้

การกำจัดขยะ

การกำจัดขยะของบ้านป่าเหมี้ยงจะมีการเก็บขยะในทุกวันพระ ซึ่งในหนึ่งเดือนจะมีวันพระอยู่ 4 ครั้งด้วยกัน ผู้ที่ทำการเก็บขยะจะได้รับเงินค่าจ้างหลังคาละ 15 บาทต่อเดือน ปัจจุบันผู้ที่เก็บขยะคือ นายนิคม รักเพื่อน เก็บขยะโดยการนำรถกระบะของตนมาเก็บขยะที่ชาวบ้านจะนำมาตั้งไว้ในถังขยะหน้าบ้าน (ดังรูปภาพที่ 3.10) ซึ่งถังขยะจะเป็นงบประมาณจากองค์การบริหารส่วนตำบลแจ้ซ้อน เมื่อเก็บขยะจากบ้านแต่ละหลังคาเรือนเสร็จแล้ว นายนิคม รักเพื่อน ก็จะนำขยะนั้นมาเผาที่จุดกำจัดขยะ ซึ่งจุดกำจัดขยะนั้นจะมี 2 รูปแบบ คือ การใช้เตาเผาขยะและการเผาขยะลงในบ่อดินที่ขุดไว้

รูปภาพที่ 3.10 แสดงภาพถังขยะ

การใช้เตาเผาขยะจะใช้เมื่อเวลาฝนตก ซึ่งจะมีที่พักขยะอยู่ข้างๆ (ดังรูปภาพที่ 3.11) ส่วนบ่อดินที่ใช้เผาขยะจะใช้เวลาที่ฝนไม่ตก เพราะสามารถเผาขยะได้ในปริมาณที่มากกว่าการเผาขยะแบบการใช้เตาเผาขยะ (ดังรูปภาพที่ 3.12)

รูปภาพที่ 3.11 แสดงภาพเตาเผาขยะและที่พักขยะ

รูปภาพที่ 3.12 แสดงภาพบ่อดินที่ใช้เผาขยะ

สำหรับโครงสร้างพื้นฐานของชุมชนซึ่งได้แก่ การคมนาคม ระบบสาธารณสุขโลก และการสาธารณสุข เป็นส่วนหนึ่งที่สามารถเอื้อประโยชน์ต่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศภายในชุมชนบ้านป่าเหมี้ยง ในด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวที่มีความสะดวกและปลอดภัย รวมถึงการจัดการภายในชุมชนที่มีความถูกต้องตามหลักสุขอนามัยสร้างความสะดวกสบายให้กับนักท่องเที่ยวที่ต้องการมาสัมผัสกับวิถีชีวิตของชุมชนบ้านป่าเหมี้ยง

3.5 โครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

ชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงมีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับการทำสวนเมี่ยงมาเป็นเวลายาวนาน เนื่องจากสภาพที่ตั้งที่เอื้อต่อการทำเกษตรกรรมที่อยู่บนพื้นที่สูง เมี่ยงจึงเป็นสิ่งที่สะท้อนถึงวิถีชีวิตของชุมชนนี้ได้เป็นอย่างดี ส่งผลให้ชาวบ้านป่าเหมี้ยงประกอบอาชีพหลักคือการทำสวนเมี่ยงและการทำเมี่ยงแบบครบวงจร นั่นก็คือขั้นตอนตั้งแต่การปลูก การดูแลไปจนถึงการเก็บใบเมี่ยงและการแปรรูปจนถึงการส่งขาย โดยชาวบ้านทั้ง 133 หลังคาเรือนมีรายได้ไม่ต่ำกว่าวันละ 100 บาทต่อวัน จากการทำเมี่ยงในขั้นตอนต่างๆ นอกจากนี้ชาวบ้านยังมีรายได้เสริมจากการรวมกลุ่มเพื่อประกอบกิจกรรมอื่นๆอีก รวมทั้งรายได้เสริมจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศภายในชุมชนโดยการนำการปลูกเมี่ยงแบบครบวงจร มาให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสและปฏิบัติร่วมกับชาวบ้าน

3.5.1 การประกอบอาชีพ

การทำเมี่ยงเป็นอาชีพหลักของคนในหมู่บ้าน ทุกหลังคาเรือนมีสวนเมี่ยงเป็นของตนเอง เฉลี่ยประมาณครัวเรือนละ 10 ไร่ มีรายได้ไม่ต่ำกว่าวันละ 100 บาท วิถีชีวิตในการทำเมี่ยงจึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจและน่าศึกษา ซึ่งจะกล่าวในส่วนของภูมิปัญญาการทำเมี่ยงในบทต่อไป ในที่นี้จะแนะนำต้นเมี่ยงหรือต้นชาและขั้นตอนการปลูกจนถึงการเก็บเกี่ยวดังนี้

จากเอกสารแนะนำต้นเมี่ยงซึ่งจัดทำขึ้นโดยอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อนทำให้ทราบว่า ต้นเมี่ยงหรือต้นชา มีชื่อสามัญคือ Tea และชื่อวิทยาศาสตร์คือ *Camelliasinensis* (L.) Okuntze. ต้นเมี่ยงเป็นไม้ยืนต้นขนาดเล็ก สูงประมาณ 30 ฟุต ทรงพุ่มเป็นรูปกรวย เป็นไม้แอบอิง ต้องการร่มเงาในการเจริญเติบโต เพราะจะช่วยลดอุณหภูมิในช่วงกลางวัน ลดปริมาณของแสงแดดที่ส่องยังต้นชาโดยตรง ทำให้ใบชาสามารถสังเคราะห์แสงได้ดีขึ้น เพราะถ้าต้นชาได้รับแสงแดดจัดเต็มที่โดยตรงจะทำให้ใบมีขนาดเล็ก เหลืองหรือทำให้เกิดใบไหม้ ต้นจะโทรมและตายในที่สุด

การปลูกชา ช่วงที่เหมาะสมควรเป็นช่วงฤดูฝน ประมาณเดือนพฤษภาคมถึงมิถุนายน ภายหลังจากมีฝนตก 2 -3 ครั้ง ต้นกล้าที่นำมาปลูก ถ้าปลูกจากต้นเพาะเมล็ดควรมีอายุ 18 – 24 เดือน ต้นปักชำควรมีอายุ 18 เดือน การตัดแต่งกิ่งชาเป็นการปฏิบัติที่สำคัญ เพื่อตกแต่งทรงพุ่มไม้สะดวกในการเก็บเกี่ยว กระตุ้นให้เกิดยอดใหม่ได้เร็วขึ้นและช่วยกำจัดโรคพืช และแมลงด้วย

การเก็บเกี่ยวใบเมี่ยง เป็นสิ่งที่สำคัญมาก เพราะการผลิตชาให้ได้คุณภาพดี ต้องเริ่มจากใบเมี่ยงสดที่มีคุณภาพที่ดีที่สุด คือใบเมี่ยงที่เก็บจากยอดเมี่ยงที่ประกอบด้วย 1 ยอดกับ 2 ใบ ในการเก็บเกี่ยวใบชาหรือใบเมี่ยงของชาวบ้านป่าเหมี้ยงนั้น จะมีอยู่เกือบตลอดปี โดยใบเมี่ยงแต่ละช่วงเวลาจะมีคุณภาพที่ไม่เหมือนกัน

เมื่อเก็บใบเมี่ยงแล้วชาวบ้านจะนำไปนึ่ง แล้วนำไปขายแก่ตัวแทนชาวบ้านที่รับซื้อเมี่ยง เนื่องจากปริมาณที่เก็บได้ในแต่ละวันมีจำนวนน้อยไม่พอนำไปหมัก จึงต้องนำไปขายเพื่อรวมกันหมักในที่เดียวกัน

3.5.2 การรวมกลุ่มของชุมชนบ้านป่าเหมี้ยง

กลุ่มต่างๆ ที่จัดตั้งขึ้นนี้เกิดจากการที่ชาวบ้านต้องการร่วมกันทำกิจกรรมที่ตนเองสนใจ ถือเป็นงานอดิเรกอย่างหนึ่ง อีกทั้งจัดตั้งขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์ในการรวมกลุ่มเพื่อแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบในงานต่างๆ ของชุมชนเช่น งานประเพณีที่สำคัญทางพุทธศาสนา และการรวมกลุ่มอาชีพเช่น กลุ่มการทำเมี่ยง ได้จัดตั้งเพื่อสร้างอำนาจในการต่อรองราคาสำหรับการค้าขายเมี่ยงของชุมชน ซึ่งการรวมกลุ่มของชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงมีรายละเอียดโดยสรุปดังต่อไปนี้

1. **กลุ่มจักสาน** ประธานกลุ่มคือ นายเต็ม ปวงสายใจ มีสมาชิกจำนวน 11 คน ด้านกิจกรรมของกลุ่มคือฝึกหัดให้สมาชิกมีความสามารถในการจักสาน โดยใช้ไม้ไผ่ มาทำเป็นผลิตภัณฑ์ต่างๆ ที่ชาวบ้านสามารถใช้ในชีวิตรประจำวัน เช่น ช่า เป็อะ แจ็ก (ภาชนะใส่ของ) ทอต่าง (ภาชนะที่เอาไว้ใส่เมี่ยงที่หมักแล้ว) น้ำคอก (กระบอกไม้ไผ่ใส่น้ำกิน) ไม้กวาด หมวกและตะกร้าขนาดต่างๆ

รูปภาพที่ 3.13 ผลิตภัณฑ์จักสานภายในของชุมชนบ้านป่าเหมี้ยง

นอกจากผลิตภัณฑ์จักสานที่ทำจากไม้ไผ่แล้ว ทางกลุ่มยังสามารถสานเสื่อตองหรือสาด สามารถใช้งานได้ทนทานและเมื่อนำมาใช้ปูนอนจะรู้สึกเย็นสบาย ผลิตภัณฑ์ต่างๆ เหล่านี้สามารถจัดจำหน่ายได้ทั้งภายในหมู่บ้านและสำหรับผู้ที่มาชมหมู่บ้าน

2. **กลุ่มสมุนไพรพื้นบ้าน** ประธานกลุ่มคือ นายยอด ต๊ะคำ มีสมาชิกจำนวน 3 คน ด้านกิจกรรมของกลุ่มคือการปลูกพืชสมุนไพรและจัดเก็บพืชสมุนไพรภายในหมู่บ้านและในป่ามาทำเป็นยาสมุนไพรพื้นบ้านเพื่อจัดจำหน่าย ซึ่งบ้านป่าเหมี้ยงมีพืชสมุนไพรอยู่หลายชนิด เช่น ฟ้าทลายโจร พญาเสือโคร่ง นางจืด หอมควน แฮ้ม เป้าน้อย เป้าหลวง ต้นขอ ม้ากะทียบโรง รากเดือยเหิน เสดดพังพอน ต้นครั่ง ปะคำดีควาย สรพิชคำ สามารถนำมาใช้รักษาโรคต่างๆได้

3. **กลุ่มการทำเหมียง** ประธานกลุ่มคือ นายธวัช คำมุงเมือง และทุกหลังคาเรือนจะเป็นสมาชิกของกลุ่มนี้ โดยมีกิจกรรมที่ประกอบเป็นอาชีพหลักทุกหลังคาเรือนได้แก่ การทำเหมียงแบบครบวงจร โดยเริ่มตั้งแต่ ปลูกต้นเหมียง เก็บใบเหมียงเพื่อนำไปแปรรูปเป็นใบชาตากแห้ง รวมถึงเหมียงหมัก เพื่อจัดจำหน่ายทั้งภายในและภายนอกหมู่บ้าน ซึ่งเป็นอาชีพหลักของชุมชน เนื่องจากการทำเหมียงเป็นอาชีพที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของคนบ้านป่าเหมี้ยง

4. **กลุ่มทำเห็ดหอม** ประธานกลุ่มคือ นายศุภชัย รั้ววงศ์ มีสมาชิกจำนวน 28 คน และกิจกรรมกลุ่มคือการเพาะปลูกเห็ดหอม ด้วยไม้ก่อ เนื่องจากสภาพอากาศที่เย็นสบายของบ้านป่าเหมี้ยงจึงเหมาะแก่การเพาะเห็ดหอมและสามารถเก็บผลผลิตเพื่อจำหน่ายได้เกือบตลอดปี แต่ในระยะหลังไม้ก่อเริ่มหายากจึงทำให้การเพาะปลูกเห็ดหอมมีผลผลิตที่ลดลง

5. **กลุ่มแม่บ้าน** ประธานกลุ่มคือนางทรายคำ เจริญทอง สมาชิกได้แก่ แม่บ้านของทุกหลังคาเรือน ซึ่งเป็นแกนนำในการทำกิจกรรมสาธารณประโยชน์ และการผลิตแปรรูปจำหน่ายผลิตภัณฑ์ภายในหมู่บ้านได้แก่ การนำเห็ดหอมมาประกอบเป็นอาหาร เช่น ใส่อั่วเห็ดหอม น้ำพริกเผาเห็ดหอม และการนำดอกเสี้ยวมาประกอบเป็นอาหารเช่น ยำดอกเสี้ยว น้ำพริกหนุ่มกับดอกเสี้ยวลวก รวมถึงการนำใบเหมียงมาประกอบเป็นอาหารและอาหารว่าง เช่น ส้าใบเหมียงเหมียงสามรส และนอกจากนี้ยังมีการนำใบเหมียงไปตากแห้งหรือที่เราเรียกกันว่าใบชามาทำเป็นหมอนใบชาเพื่อไปจำหน่ายยังนอกชุมชน และกลุ่มแม่บ้านยังเป็นแกนนำในการสืบสานวัฒนธรรมด้านศิลปะการแสดง เช่น การฟ้อนเล็บ การฟ้อนเก็บเหมียงอีกด้วย

นอกจากกลุ่มที่กล่าวมาแล้วยังมีกลุ่มอื่นๆ ที่ตั้งขึ้นมาเพื่อเป็น โครงสร้างของกลุ่มการท่องเที่ยวเชิงนิเวศบ้านป่าเหมี้ยงแต่ยังไม่ค่อยมีบทบาทมากนัก อย่างเช่นกลุ่มนวดแผนไทยซึ่งมีนางแสงดาว คุณฎีโรจน์เป็นประธานและกลุ่มมัคคุเทศก์ที่มีนายสวาท เทพสิงห์เป็นประธาน เป็นต้น

3.5.3 สังคม วัฒนธรรมและวิถีชีวิต

ชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงมีความสัมพันธ์กันแบบเครือญาติ สังเกตได้จากนามสกุลที่ใช้ยังคงมีนามสกุลเดียวกันหลายครอบครัวและหากถามถึงปู่ย่าตายายก็ยังคงมีความเกี่ยวข้องกัน ดังนั้นทุกครอบครัวจึงมีการให้ความร่วมมือกันภายในชุมชนเป็นอย่างดี สะท้อนให้เห็นภาพสังคมแบบ

ชนบทที่มีความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และอีกสิ่งหนึ่งที่เราเห็นได้อย่างชัดเจนนั่นก็คือลักษณะบ้านเรือน ในบริเวณกลุ่มเครือญาติ มักจะปลูกใกล้ชิดกันและไม่มีรั้วกันเขตที่ชัดเจน บ้านเรือนส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นไม้ 2 ชั้น และบางหลังก็มีการต่อเติมเป็นปูนในส่วนชั้นล่าง ห้องน้ำมีทั้งในตัวบ้านและแยกกับตัวบ้าน นอกจากนี้ภายในบริเวณบ้านสิ่งที่จะสะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมที่เป็นจุดเด่นของชุมชนก็คือสวนพื้นที่สำหรับการทำเมี่ยง ซึ่งจะแยกกับตัวบ้านอย่างชัดเจนแต่ไม่ห่างมากนัก

วิถีชีวิตของชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงได้เปลี่ยนแปลงไปจากอดีต เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2531 ภายหลังจากที่พื้นที่ป่าของบ้านป่าเหมี้ยงถูกประกาศให้เป็นเขตอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน ซึ่งที่ผ่านมาในอดีตก่อนปี พ.ศ.2531 นั้นชาวบ้านทำมาหากินกับการทำเมี่ยง โดยตื่นเช้ามาชาวบ้านก็จะออกไปสวนเมี่ยงเพื่อเก็บใบเมี่ยง โดยบางคนอาจไปเก็บคนเดียว ในขณะที่บางคนอาจออกไปกับลูกและภรรยา พอตอนเย็นก็จะเอาใบเมี่ยงที่ได้มานั่ง ฟอนึ่งเสร็จก็นำมามัด แล้วเอาไปขายชาวบ้านจะทำเมี่ยงไปถึงประมาณเดือนธันวาคม พอถึงช่วงประมาณเดือนมกราคมถึงเดือนมีนาคมช่วงนี้จะไม่มีเมี่ยงออกชาวบ้านก็จะหันไปเก็บไม้มาจักตอก (สำหรับมัดเมี่ยง) ตีหั่ว (ทำฟืน) และเข้าไปหาของป่ามาเพื่อบริโภค โดยการหาของป่านั้นถ้าเป็นพวกพืช ผักและผลไม้ก็จะไปเก็บคนเดียว ส่วนสัตว์ป่าถ้าเป็นสัตว์เล็กจำพวก กระรอก อีเห็น ก็มักจะไปล่าคนเดียว แต่ถ้าเป็นสัตว์ใหญ่อาทิเช่น หมูป่า ก็จะไปกันเป็นกลุ่ม พอถึงประมาณเดือนเมษายน ชาวบ้านที่บ้านป่าเหมี้ยงก็จะมีการไปตีผึ้งกัน หลังจากเดือนเมษายน ชาวบ้านก็จะเริ่มเก็บเมี่ยงกันอีกเก็บไปเรื่อย ๆ จนถึงช่วงที่เมี่ยงไม่ออกชาวบ้านก็จะเข้าป่าไปหาไม้มาจักตอก และเก็บของป่ามาบริโภคอีก

ภายหลังจากในปี พ.ศ.2531 พื้นที่ป่าทั้งหมดของบ้านป่าเหมี้ยงถูกประกาศเป็นพื้นที่ในเขตป่าอนุรักษ์ของอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน ส่งผลให้ชาวบ้านไม่สามารถเข้าไปเก็บของป่าหรือล่าสัตว์ได้ ถ้าหากใครฝ่าฝืนก็จะถูกลงโทษจากเจ้าหน้าที่ป่าไม้ที่อยู่ในความรับผิดชอบของอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน ชาวบ้านจะเก็บได้เฉพาะพวกพืชผัก เห็ด หน่อไม้ ผลไม้ ที่มักขึ้นตามสวนเมี่ยงซึ่งสามารถเก็บมาบริโภคได้ ช่วงที่ชาวบ้านว่างจากการเก็บเมี่ยงเดือนมกราคมถึงเดือนมีนาคมนั้น ชาวบ้านก็ไม่ได้เข้าป่าไปหาของป่ามาบริโภคอีก ช่วงที่ว่าง ๆ จากการเก็บเมี่ยง ชาวบ้านจะเข้าไปเก็บไม้มาจักตอก ตีหั่ว ซึ่งจะเก็บได้เฉพาะในสวนเมี่ยงและ หลังจากนั้นเดือนเมษายนก็ยังคงมีการตีผึ้งเหมือนเดิม การตีผึ้งก็สามารถทำได้ภายในสวนเมี่ยงของตน แต่ถ้าผึ้งมันไปขึ้นตามป่าเขตอุทยานก็ไม่สามารถเก็บได้

ปัจจุบันชาวบ้านที่บ้านป่าเหมี้ยงก็ไม่สามารถเข้าไปในป่าเพื่อเก็บของป่า ล่าสัตว์ได้อีก จะทำได้ภายในบริเวณสวนเมี่ยงของตนเองมาบริโภคเท่านั้น แต่ทางอุทยานก็ยังยึดหยุ่นให้ชาวบ้านเดินเข้าป่าได้แต่ห้ามมิให้ไปตัดไม้และล่าสัตว์รวมถึงหาของป่าที่มีการอนุรักษ์ ซึ่งปัจจุบันมีเพียงชาวบ้านบางกลุ่มเดินทางเข้าไปเพื่อหาสมุนไพรบางชนิดเท่านั้น

วัฒนธรรมและประเพณี ที่สำคัญในรอบปีของบ้านป่าเหมี้ยง มีดังนี้

ตารางที่ 3.1 วัฒนธรรมและประเพณีที่สำคัญ ในรอบปีของบ้านป่าเหมี้ยง

เดือน	เดือน (พื้นเมือง)	วัฒนธรรมและประเพณีที่วันสำคัญ
มกราคม	สี่เป็ง	ทานข้าวจี, ทำบุญข้าวใหม่, งานวันเด็ก
กุมภาพันธ์	ห้าเป็ง	เทศกาลวันดอกเสี้ยวบาน (เริ่มครั้งแรก เมื่อปี 2543 ในเดือนกุมภาพันธ์ 2543 ครั้งที่ 2 - ระหว่างวันที่ 16-18 กุมภาพันธ์ 2544 โดยจัดงานบริเวณปางป่ายาบ)
มีนาคม	หก	ตีผึ้ง, ตีหั่ว, จักตอก (สำหรับไว้กำเมียง)
เมษายน	เจ็ด	- เทศกาลปีใหม่ (สงกรานต์) รดน้ำดำหัว, ขนทรายเข้าวัด สร้างน้ำพระเลี้ยงผีปู่ย่า - ส่งเคราะห์บ้าน (เพื่อเป็นสิริมงคลแก่คนในบ้านและปิด เป่าสิ่งชั่วร้ายออกจากบ้านไป) - เริ่มเก็บเมียง
พฤษภาคม	แปด	- เก็บเมียง
มิถุนายน	เก้า	- บุญเดือนเก้า, บุญบ้องไฟ(จับออกไฟ)
กรกฎาคม	สิบ	- เข้าพรรษา
สิงหาคม	สิบเอ็ด	- วันแม่ (พัฒนาหมู่บ้านมีการแข่งกีฬานักเรียนและกลุ่ม แม่บ้าน)
กันยายน	สิบสองเป็ง	- ตานเมียง (แทน ตามก้วยสลาท แต่ชาวบ้านจะเอาเมียงไป ทำบุญที่วัดแล้วนำไปขายนำเงินเข้าวัด)
ตุลาคม	เกียง	- ออกพรรษา
พฤศจิกายน	ยี่ (เป็ง)	- แห่โคมสาย งานลอยกระทง
ธันวาคม	สาม	วันฟ้อ, พัฒนาหมู่บ้าน

ที่มา : ดัดแปลงมาจากวิถีชีวิตชุมชนบ้านป่าเหมี้ยง

ในส่วนของวัฒนธรรมพื้นบ้านในด้านเพลงพื้นบ้าน ชาวบ้านป่าเหมี้ยงยังมีการร้องเพลงพื้นบ้าน คือ คำว ซึ่งเป็นบทขับร้องที่มีทำนองสูงต่ำมีความไพเราะ และยังมีเพลงซอ ซึ่งเป็นการขับร้องโต้ตอบเกี่ยวพาราสีกันระหว่างชายหญิง และจ้อยซึ่งเป็นการขับลำนำในโอกาสต่างๆ ซึ่งส่วนใหญ่จะสามารถร้องได้ในกลุ่มผู้สูงอายุ

นอกจากนี้จากวิถีชีวิตส่วนใหญ่ของชุมชนที่มีความผูกพันกับการทำสวนเมี่ยง เป็นผลให้กลุ่มแม่บ้านโดยการนำของ นางอุไร เจริญทอง และ นางทรายคำ เจริญทอง ซึ่งเป็นประธานกลุ่มแม่บ้าน ได้ร่วมกันคิดประดิษฐ์ทำรำที่ประยุกต์มาจากท่าทางของการเก็บเมี่ยงนำมาประกอบดนตรี เพื่อใช้แสดงในงานรื่นเริงและเพื่อเป็นการเผยแพร่ท่าทางในการเก็บเมี่ยงให้มีความเพลิดเพลินและสะท้อนถึงวิถีชีวิตของชุมชนได้ง่าย และได้ตั้งชื่อการแสดงนี้ว่า “ฟ้อนเก็บเมี่ยง” แล้วนำมาถ่ายทอดให้เยาวชนในหมู่บ้านได้ฝึกหัด ซึ่งประกอบไปด้วย ท่ารำ 10 ท่าทาง ดังนี้

- ทำห้องเมี่ยง (แสดงถึง ท่าทางทางการโน้มกิ่งเมี่ยง)
- ทำทางเก็บใบเมี่ยง (แสดงถึง ท่าทางการเก็บใบเมี่ยง)
- ทำเปาะใบเมี่ยง (แสดงถึง ท่าทางการนำใบเมี่ยงมารวมกัน)
- ทำมัดใบเมี่ยง (แสดงถึง ท่าทางการนำใบเมี่ยงมามัดรวมกัน)
- ทำโยนใส่แจ็ก (แสดงถึง ท่าทางการโยนมัดใบเมี่ยงใส่ภาชนะคล้ายตะกร้า)
- ทำเดินกลับ (แสดงถึง เมื่อเก็บใบเมี่ยงเสร็จ ก็เดินทางกลับบ้าน)
- ทำเช็ดเหงื่อ (แสดงถึง ความเหน็ดเหนื่อยหลังจากการกลับจากเก็บใบเมี่ยง)
- ทำนั่งล้อมมัดเมี่ยง (แสดงถึง ขั้นตอนการนั่งล้อมมัดเมี่ยงหลังจากนั่งเสร็จแล้ว)
- ทำพักผ่อนนอนหลับ (แสดงถึง หลังจากทำงานเสร็จก็พักผ่อนนอนหลับ)
- ทำตบกระเป่า (แสดงถึง ความยินดีที่มีรายได้จากการขายเมี่ยง)

การฟ้อนเก็บเมี่ยง จึงเป็นการแสดงออกถึงภูมิปัญญาของชาวบ้านที่สามารถถ่ายทอดวิถีชีวิตที่แท้จริงของชาวบ้านออกมาเป็นศิลปการแสดงในเพลงพื้นบ้าน

นอกจากนี้ในหมู่บ้าน ยังมีศิลปินที่มีความสามารถในการ “ฟ้อนเจิง” และ “รำตบมะผาบ” (ฟ้อนหลวงหวน ซ้อมือเหล็ก ฟ้อนเต็ง มักได้ และนายทองคำ คุโน) ซึ่งแสดงถึงศิลปะการต่อสู้ของคนพื้นเมืองเหนือที่สืบทอดกันมา และมีศิลปินทางด้านดนตรีที่มีความสามารถในการเล่นดนตรีพื้นเมือง เช่น สะล้อ ซึง ขลุ่ย กลอง ฯลฯ ร่วมแสดงในเทศกาลงานสำคัญๆ ของจังหวัด โดยการนำของนายบุญเล็ก เจริญทองหรือศิลปินนักแต่งเพลงที่มีนามแฝงคือ เกียรติศักดิ์ หอมทักย์ดี สำหรับอาหารพื้นบ้านที่เป็นที่สร้างชื่อเสียงให้แก่กลุ่มแม่บ้านป่าเหมี้ยง มีหลายรายการ เช่น ส้าใบเมี่ยง ยำดอกเสี้ยว หลามปลี น้ำพริกเผาเห็ดหอม ไข่อั่วเห็ดหอม เป็นต้น

โครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมที่ได้กล่าวในข้างต้นแสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตที่มีความผูกพันแบบเครือญาติ การประกอบอาชีพการทำเมี่ยงแบบครบวงจรที่น่าสนใจรวมถึงวัฒนธรรมที่สะท้อนถึงวิถีชีวิตที่มีความสัมพันธ์กับธรรมชาติ มีการประยุกต์การดำเนินชีวิตของชุมชนกับความงามทางธรรมชาติเพื่อแสดงผ่านท่าทางในการฟ้อนรำ รวมถึงศิลปะที่ถ่ายทอดจากวิถีชีวิตแลกรอยยิ้มด้วยหยาดเหงื่อ เพื่อสร้างความบันเทิงในชุมชนและยังนำมาใช้เป็นส่วนหนึ่งใน

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนกล่าวคือ เป็นการนำทุนทางวัฒนธรรมที่มีอยู่เดิมนำมาเป็นทรัพยากรหนึ่งเพื่อรองรับการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้น และสามารถดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเรียนรู้วิถีชีวิตชุมชนทางหนึ่ง

3.6 ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงกับอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน

3.6.1 ประวัติความเป็นมาของอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน

จากเอกสารของ กองจัดการที่ดินป่าสงวนแห่งชาติ กรมป่าไม้ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ การเกษตร (2535) ได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อนไว้ว่า เป็นพื้นที่คุ้มครองของรัฐที่สำคัญยิ่ง ทั้งนี้เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวคุ้มครองระบบนิเวศน์ทางธรรมชาติที่ให้ประโยชน์ ทั้งในแง่ของการป้องกันรักษาป่าต้นน้ำลำธารป้องกันการชะล้างพังทลายของดิน เป็นแหล่งสงวนพันธุ์พืช เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า ตลอดจนเป็นสถานที่สำหรับการศึกษาวิจัย และประกอบกิจกรรมนันทนาการ

ในช่วงเวลา 15 ปีที่ผ่านมาการขยายและการจัดตั้งอุทยานแห่งชาติได้เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ในแต่ละปี และปัจจุบันอุทยานแห่งชาติ ที่ได้รับการประกาศราชกฤษฎีกา จัดตั้งไปแล้วมีจำนวน 92 แห่ง เป็นเนื้อที่รวม 27,569,621.25 ไร่ หรือประมาณ 7.66 เปอร์เซ็นต์ ของเนื้อที่ประเทศและมีอุทยานแห่งชาติที่กำลังอยู่ในระหว่างการเตรียมการออกประกาศราชกฤษฎีกา อีกจำนวน 42 แห่ง จากการเพิ่มอุทยานแห่งชาติอย่างรวดเร็ว พบว่า ในส่วนของประสิทธิภาพของการบริหารและการจัดพื้นที่ยังไม่ได้รับการปรับปรุงเท่าที่ควร ประกอบกับปัญหา ความไม่สมดุลในด้านกำลังเจ้าหน้าที่และงบประมาณที่ได้รับจัดสรรกับขนาดพื้นที่ และขอบข่ายงานในความรับผิดชอบปัญหาการบุกรุกทำลายทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ที่เป็นปัญหาต่อเนื่องยาวนานของอุทยานแห่งชาติและสภาพการที่พื้นที่ธรรมชาติได้รับความสนใจในด้านการท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น โครงการจัดทำแผนแม่บทและการจัดการพื้นที่อุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า กรมป่าไม้ เป็นโครงการที่มุ่งวัตถุประสงค์หลักที่จะเพิ่มประสิทธิภาพการบริหาร และการจัดพื้นที่คุ้มครองทั้ง 2 รูปแบบให้มีการป้องกันรักษาทรัพยากรธรรมชาติและใช้ประโยชน์พื้นที่เป็นไปอย่างถูกต้อง เหมาะสมและประสานประโยชน์กับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศอย่างต่อเนื่อง จึงได้รับการเสนอให้บรรจุไปในแผนพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ภายใต้แผนงานพัฒนาพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ในแผนพัฒนาทรัพยากรป่าไม้ของชาติ

อุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน เป็นอุทยานแห่งชาติแห่งหนึ่งที่มีความสำคัญของประเทศไทย เพราะเป็นกำเนิดและรวมคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติหลายอย่าง ที่มีความอุดมสมบูรณ์มีสภาพป่าหลายชนิดที่ยังคงเป็นแหล่งพันธุกรรมที่สำคัญ พื้นที่ที่เป็นเขตต้นน้ำลำธาร ชั้นที่ 1 ของลุ่มน้ำวัง

ตลอดจนเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าโดยเฉพาะเลี้ยงผา ซึ่งเป็นสัตว์ป่าสงวนและใกล้สูญพันธุ์ของประเทศไทย และเอกลักษณ์ที่เป็นจุดเด่นที่สำคัญที่น่าสนใจของอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน ซึ่งเป็นบ่อน้ำพุร้อนที่มีความงดงาม ที่ทำเลที่ตั้งแปลกกว่าที่อื่น จึงเป็นพื้นที่หนึ่งที่ได้กำหนดให้การจัดการและดำเนินการในช่วง 5 ปี ตามโครงการจัดทำแผนแม่บทการจัดการพื้นที่อุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า โดยทำแผนแม่บทดังกล่าวนี้จะเป็นแนวทางในการบริหารการจัดการ และการพัฒนาอันจะก่อให้เกิดประโยชน์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การศึกษาวิจัยตลอดไป

บริเวณป่าถาวรของชาติในเขตเทือกเขาดอยลังกา กลุ่มน้ำแม่กาและกลุ่มน้ำแม่มอน ในท้องที่ตำบลแจ้ซ้อน กิ่งอำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง ซึ่งได้ถูกกำหนดให้เป็นส่วนหนึ่ง ในเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าแม่สุกและป่าแม่มอย ตามประกาศกฎกระทรวงฉบับที่ 560 (พ.ศ. 2516) เป็นแหล่งกำเนิดน้ำตกและน้ำพุร้อนแจ้ซ้อนที่มีธรรมชาติที่แตกต่างกว่าที่แห่งอื่น ทั้งนี้เนื่องจากเป็นน้ำพุร้อนที่มีอุณหภูมิเฉลี่ยที่ผิวพื้นประมาณ 73°C ไหลมาบรรจบกับลำน้ำ ซึ่งเป็นแหล่งกำเนิดน้ำตกแจ้ซ้อนจนทำให้เกิดสบห้วยที่ชาวบ้านเรียกว่า “แอ่งน้ำอุ่น” ซึ่งประชาชนได้ใช้เป็นแหล่งน้ำในการอาบน้ำมาเป็นเวลานาน ทางสำนักงานป่าไม้เขตลำปางจึงได้สั่งการให้เจ้าหน้าที่ป่าไม้ได้แก่หัวหน้าโครงการปรับปรุงพื้นที่ป่าเสื่อมโทรมในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติแม่ปายร่วมกับป่าไม้ อำเภอแจ้ห่ม ออกไปทำการสำรวจพื้นที่บริเวณบ่อน้ำพุร้อน บริเวณน้ำตกและบริเวณใกล้เคียงว่ามีความเหมาะสมที่จะดำเนินการจัดตั้งเป็นวนอุทยานแห่งชาติหรืออุทยานแห่งชาติหรือไม่ประการใด ซึ่งผู้สำรวจมีความเห็นว่าควรจัดตั้งเป็นวนอุทยาน สำนักงานป่าไม้เขตลำปางจึงดำเนินการเสนอรอกรมป่าไม้ให้พิจารณาให้ความเห็นชอบ และการป่าไม้ได้อนุมัติให้จัดตั้งได้เมื่อวันที่ 18 สิงหาคม 2525 โดยใช้ชื่อว่า “วนอุทยานน้ำตกแจ้ซ้อน” (Chae Son Forest Park) มีเนื้อที่ประมาณ 72 ตารางกิโลเมตร (ประมาณ 45,000 ไร่) โดยอยู่ในความดูแลของสำนักงานป่าไม้เขตลำปาง

ต่อมากรมป่าไม้ได้มีหนังสือที่ กษ 0713/13868 และที่ กษ 0713/13870 ลงวันที่ 2 สิงหาคม 2526 ขอความเห็นที่จะยกฐานะวนอุทยานน้ำตกแจ้ซ้อน เป็นอุทยานแห่งชาติต่อจังหวัดลำปาง และป่าไม้ที่เขตลำปาง ซึ่งจังหวัดลำปางได้มีหนังสือด่วนมาก ที่ ลป. 0009/18356 ลงวันที่ 12 กันยายน 2526 และป่าไม้เขตได้ให้ความเห็นชอบและสนับสนุน ในการที่จะกำหนดเป็นอุทยานแห่งชาติ เพื่อเป็นสถานที่ท่องเที่ยวและพักผ่อนหย่อนใจ เป็นการสอดคล้องกับมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 25 มกราคม 2526 ที่กำหนดให้จังหวัดลำปางเป็นจังหวัดส่งเสริมการท่องเที่ยว กองอุทยานแห่งชาติ สำนักงานป่าไม้เขตลำปางและส่วนราชการองค์กรภาคเอกชน ของจังหวัดลำปางได้เริ่มโครงการจัดตกแต่งวนอุทยานน้ำตกแจ้ซ้อนเพื่อเฉลิมพระเกียรติแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในวโรกาส พระชนมายุครบ 60 พรรษา ตั้งแต่เดือนพฤษภาคม 2529 ถึงวันที่ 5 ธันวาคม 2530 และเมื่อวันที่ 13 กุมภาพันธ์ 2530 ฯพลฯ นายกรัฐมนตรี (พล

เอกเปรม ติณสูลานนท์) ได้เดินทางไปตรวจราชการเกิดความประทับใจในธรรมชาติที่สวยงามของอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน จึงเสนอในที่ประชุมคณะรัฐมนตรีเพื่อวางแผนพัฒนาเป็นสถานที่ท่องเที่ยวต่อไป และคณะรัฐมนตรีได้มีมติเห็นชอบ เมื่อวันที่ 17 กุมภาพันธ์ 2530

กองอุทยานแห่งชาติ กรมป่าไม้ จึงได้มีคำสั่งที่ 388/2530 ลงวันที่ 4 มีนาคม 2530 ให้เจ้าหน้าที่จากกองอุทยานแห่งชาติ ออกไปดำเนินการสำรวจพื้นที่บริเวณน้ำตกแจ้ซ้อนและพื้นที่ใกล้เคียงเพื่อประกอบการพิจารณาขออนุญาตอุทยานน้ำตกแจ้ซ้อนเป็นอุทยานแห่งชาติ โดยที่บริเวณดังกล่าวมีลักษณะทางธรรมชาติและสภาพป่าที่สมบูรณ์ ตลอดจนพื้นที่ในบริเวณนี้เป็นแหล่งต้นน้ำลำธารชั้นที่ 1 ของลุ่มน้ำวัง จึงได้นำเสนอคณะกรรมการอุทยานแห่งชาติพิจารณา ซึ่งได้มีมติในการประชุมครั้งที่ 1/2530 เมื่อวันที่ 18 มิถุนายน 2530 เห็นชอบให้เป็นอุทยานแห่งชาติ และได้มีพระราชกฤษฎีกากำหนดที่ดินบริเวณป่าแม่สุก ป่าแม่สอย ป่าแม่ต๋อยฝั่งซ้ายและป่าแม่ต๋อยฝั่งขวา ในท้องที่ตำบลแจ้ซ้อน ตำบลเมืองปาน ตำบลบ้านขอ ตำบลทุ่งกว้าง กิ่งอำเภอเมืองปาน อำเภอแจ้ห่ม และตำบลบ้านคำ อำเภอเมืองลำปางให้เป็นอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2531 ประกาศไว้ในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 105 ตอนที่ 122 ลงวันที่ 28 กรกฎาคม 2531 นับเป็นอุทยานแห่งชาติลำดับที่ 58 ของประเทศไทย

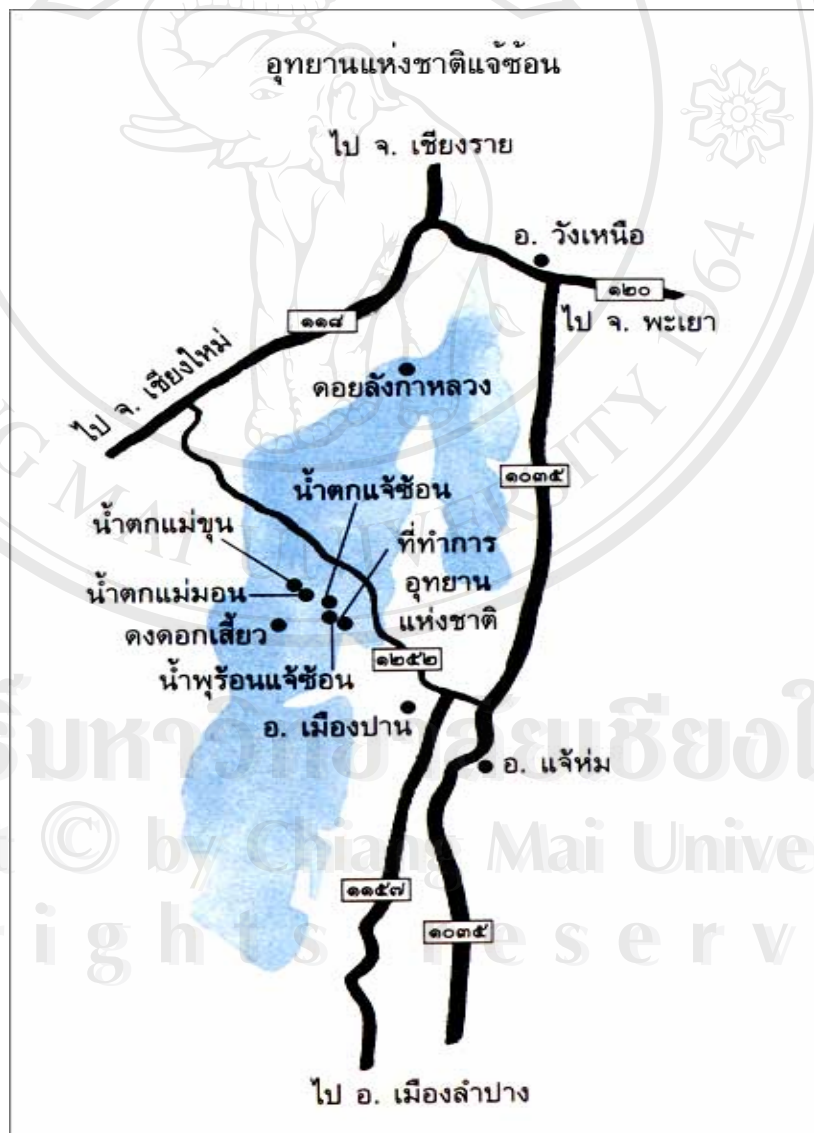
เมื่อวันที่ 14 มิถุนายน 2537 ได้มีมติคณะรัฐมนตรีอนุมัติให้ร่างพระราชกฤษฎีกาผนวกพื้นที่ บริเวณที่ดินป่าขุนวังแปลงที่ 3 ป่าแม่สุกและป่าแม่สอยในท้องที่ตำบลวังใต้ ตำบลร่องเคาะ อำเภอวังเหนือ ตำบลแม่สุก อำเภอแจ้ห่ม ตำบลหัวเมือง ตำบลเมืองปาน อำเภอปาน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง เนื้อที่ประมาณ 110,000 ไร่ หรือประมาณ 176 ตารางกิโลเมตร ซึ่งเป็นพื้นที่ที่สภาพป่าอุดมสมบูรณ์เป็นแหล่งต้นน้ำที่สำคัญของแม่น้ำวัง ประกอบด้วยพันธุ์ไม้ สัตว์ป่านานาชนิด มีจุดเด่นทางธรรมชาติที่สวยงาม และเป็นป่าที่ติดต่อกับอุทยานแห่งชาติป่าแม่สุก ป่าแม่สอย ป่าแม่ต๋อยฝั่งซ้าย และป่าแม่ต๋อยฝั่งขวา ในท้องที่ตำบลแจ้ซ้อน ตำบลเมืองปาน ตำบลบ้านขอ ตำบลทุ่งกว้าง กิ่งอำเภอเมืองปาน อำเภอแจ้ห่ม และตำบลบ้านคำ อำเภอเมืองลำปาง ให้เป็นอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อนตามนัยมาตราที่ 7 แห่งพระราชอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 ดังนั้นอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อนจึงมีพื้นที่รวมทั้งสิ้น 480,000 ไร่ หรือ 778 ตารางกิโลเมตร

3.6.2 ที่ตั้งและอาณาเขตของอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน

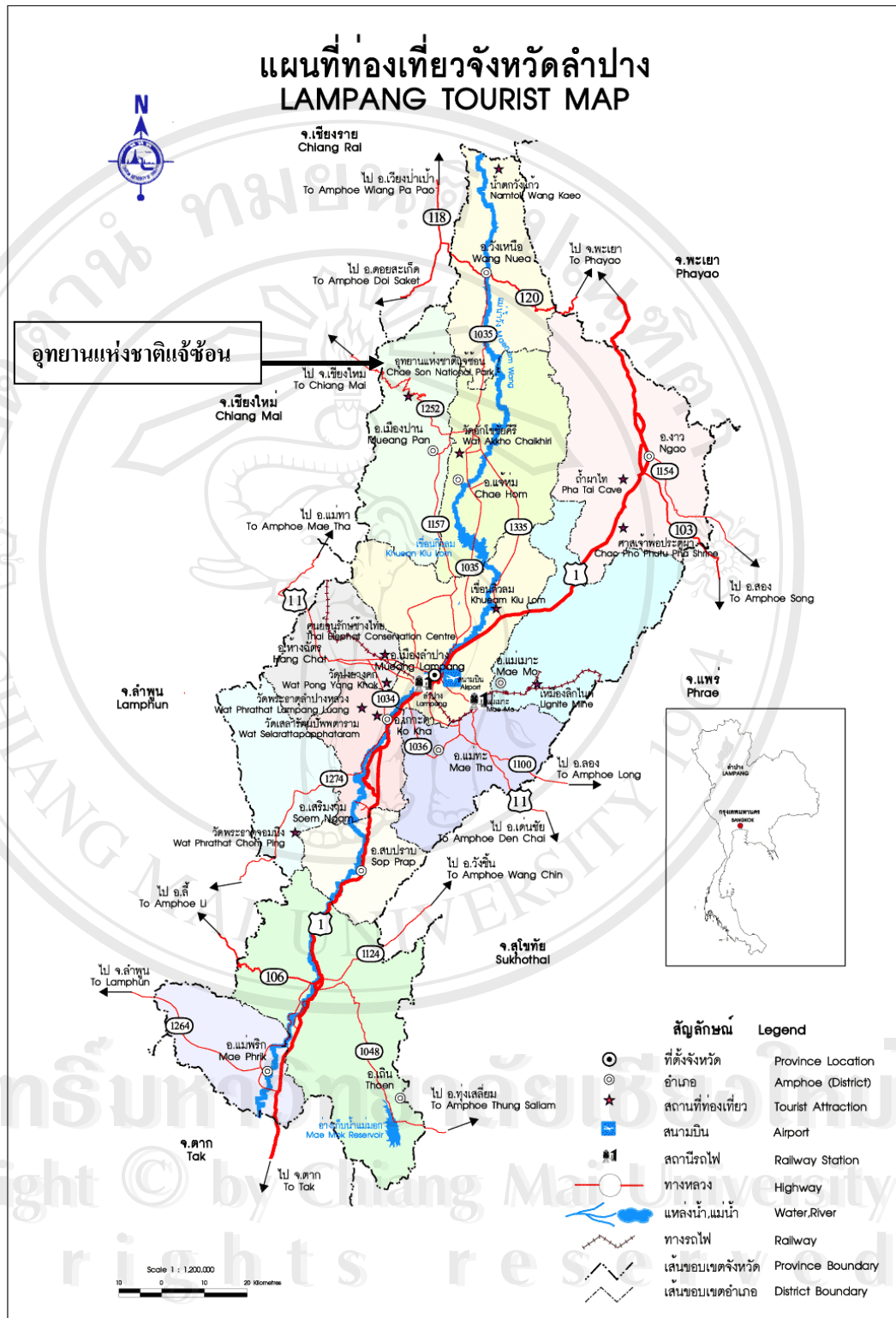
อุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน ตั้งอยู่บริเวณภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย ท้องที่กิ่งอำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง อยู่ระหว่างเส้นรุ้งที่ 18 องศา 30 ลิปดาเหนือ ถึงเส้นรุ้งที่ 19 องศา 10 ลิปดาเหนือและอยู่ระหว่างเส้นแวงที่ 99 องศา 20 ลิปดาตะวันออก ถึงเส้นแวงที่ 99 องศา 55 ลิปดาตะวันออก เขตอุทยานแห่งชาติครอบคลุมพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติแม่สุก ป่าแม่สอย ป่าแม่ต๋อย

ฝั่งซ้าย และป่าแม่ต๋อยฝั่งขวา มีเนื้อที่ประมาณ 778 ตารางกิโลเมตรหรือประมาณ 480,000 ไร่ ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่การปกครองของตำบลแจ้ซ้อน ตำบลบ้านขอ และตำบลทุ่งกว้าว กิ่งอำเภอเมืองปาน ตำบลแม่สุก อำเภอแจ้ห่ม ตำบลหัวเมือง ตำบลเมืองปาน ตำบลบ้านด่าน อำเภอเมืองปาน ตำบลวังใต้ และตำบลร่องเกะ อำเภอวังเหนือ จังหวัดลำปาง

ทิศเหนือ	จรดเขตอำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย (พื้นที่อุทยานแห่งชาติคอยหลวง)
ทิศตะวันออก	จรดเขตอำเภอวังเหนือ จังหวัดลำปาง
ทิศใต้	จรดเขตอุทยานแห่งชาติคอยขุนตาล
ทิศตะวันตก	จรดอำเภอสันกำแพงและอำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่

แผนภาพที่ 3.2 แผนที่เส้นทางเข้าถึงพื้นที่อุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน

แผนภาพที่ 3.3 แผนที่ตั้งอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน (ดัดแปลงจากแผนที่ท่องเที่ยวจังหวัดลำปาง)

3.6.3 เส้นทางคมนาคมและการเข้าถึงพื้นที่

อุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน ตั้งอยู่ห่างจากตัวเมืองจังหวัดลำปางประมาณ 75 กิโลเมตร การเดินทางเข้าสู่จังหวัดลำปางสามารถทำได้ทั้งทางบก (รถยนต์, รถไฟ) และทางอากาศโดยจะมีสนามบินลำปาง การคมนาคมทางบกโดยอาศัยรถยนต์เป็นวิธีการที่สะดวกและได้รับความนิยมมากที่สุด โดยเดินทางจากกรุงเทพฯ ตามทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 32 และหมายเลข 1 (ถนนพหลโยธิน) ผ่านจังหวัดอยุธยา อ่างทอง สิงห์บุรี ชัยนาท ถึงจังหวัดนครสวรรค์ แล้วเลี้ยวเข้าทางหลวง หมายเลข 117 (สายนครสวรรค์ – พิษณุโลก) และเข้าสู่ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 11 ผ่านอุตรดิตถ์ แพร่ เข้าสู่จังหวัดลำปาง จากนั้นเดินทางต่อมายังอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน นักท่องเที่ยวที่จะเดินทางสู่อุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อนสามารถเดินทางมาได้ 4 เส้นทางด้วยกัน คือ

1. จากจังหวัดลำปางมาตามทางหลวงจังหวัดหมายเลข 1035 (จังหวัดลำปาง อำเภอวังเหนือ) จนถึงปากทางเข้าอำเภอแจ้ห่มไปประมาณ 3 กม. จนถึงกิโลเมตรที่ 58 เลี้ยวซ้ายมาตามทางหลวงจังหวัดหมายเลข 1287 ซึ่งผ่านอำเภอเมืองปาน และเลี้ยวไปตามทางหลวงหมายเลข 1252 เป็นระยะทางประมาณ 14 กิโลเมตร แล้วเลี้ยวซ้ายเข้าถึงอุทยานแห่งชาติตามทางศูนย์เร่งรัดพัฒนาชนบท อีกประมาณ 3 กิโลเมตรก็จะถึงที่ทำการอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน รวมระยะทางทั้งสิ้นประมาณ 75 กิโลเมตร

2. จากจังหวัดเชียงใหม่ สามารถเดินทางมาตามทางหลวงจังหวัดหมายเลข 118 (จังหวัดเชียงใหม่ – อำเภอคอกยสะเกิด – จังหวัดเชียงราย) ประมาณ 75 กิโลเมตร เลี้ยวขวาเข้าทางหลวงจังหวัดหมายเลข 1035 เป็นระยะทางประมาณ 60 กิโลเมตร แล้วเลี้ยวขวาเข้าทางหลวงจังหวัดหมายเลข 1252 และเดินทางไปตามรายละเอียดในข้อ (1)

3. จากจังหวัดเชียงราย สามารถเดินทางมาตามทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1 (พหลโยธิน) ประมาณ 25 กิโลเมตร เลี้ยวขวาตามทางหลวง 118 ถึงอำเภอแม่สรวยแล้วเดินทางต่อมาตามทางหลวงจังหวัดหมายเลข 118 ถึงตำบลแม่จะจาน อำเภอเวียงป่าเป้าจังหวัดเชียงรายประมาณ 85 กิโลเมตรแล้วเดินทางไปตามทางหลวงจังหวัดหมายเลข 1035 ตามรายละเอียดในข้อที่ (2)

4. จากจังหวัดพะเยาเดินทางมาตามทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1 (พหลโยธิน) ถึงหลักกิโลเมตรที่ 72.5 เลี้ยวขวาเข้าทางหลวงสายพะเยาอำเภอวังเหนือระยะทางประมาณ 44 กิโลเมตร แล้วเลี้ยวซ้ายไปตามทางหลวงจังหวัดหมายเลข 1035 แล้วเดินทางต่อไปตามรายละเอียดในข้อ (2)

ในปัจจุบันยานพาหนะคือ รถยนต์โดยสารประจำทางที่เข้าสู่อุทยานแห่งชาติโดยตรงยังไม่แน่นอน นอกจากจะเป็นยานพาหนะส่วนตัว หรือจะต้องเดินทางโดยรถยนต์โดยสารสองแถวประจำทางลำปาง-บ้านแจ้ซ้อน โดยจ้างเหมาให้ส่งถึงที่ทำการอุทยานแห่งชาติได้ (ศูนย์บริการนักท่องเที่ยวอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน)

3.6.4 การอยู่ร่วมกันของชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงและอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน

อุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อนถูกประกาศจัดตั้งขึ้นในวันที่ 28 กรกฎาคม 2531 ดังนั้นคงจะปฏิเสธไม่ได้ว่าอุทยานได้เข้ามาครอบครองพื้นที่ป่าภายหลังชุมชนบ้านป่าเหมี้ยง สิ่งที่เกิดขึ้นประการแรกที่เราจะพบเห็นในกรณีเช่นนี้ก็คือ การที่อุทยานมักจะบีบชุมชนให้อยู่ในพื้นที่ที่จำกัด เกิดภาวะเบียดที่ส่งผลต่อการลดอำนาจในการใช้พื้นที่และทรัพยากรในพื้นที่ที่ตนอยู่มาเป็นเวลานาน ซึ่งสิ่งที่เกิดขึ้นนี้จึงเป็นเหตุให้หลายพื้นที่ที่ถูกประกาศให้เป็นเขตอุทยานแห่งชาติไปจนถึงเขตป่าอนุรักษ์ในพื้นที่ต่างๆเกิดกรณีพิพาทระหว่างชุมชนและเจ้าหน้าที่ของรัฐ ดังนั้นชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงและอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อนจึงเป็นหนึ่งในกรณีที่น่าศึกษาถึงการปรับตัวและอยู่ร่วมกันเพื่อลดปัญหาความขัดแย้งภายในพื้นที่ และอยู่ร่วมกันเพื่อหาทางออกที่ดีในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างรู้คุณค่าและเพื่อประโยชน์ของทั้งสองฝ่ายโดยไม่ขัดต่อกฎหมายและพระราชบัญญัติคุ้มครองเขตป่าอนุรักษ์

ในช่วงแรกของการเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน ชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงผู้ซึ่งอยู่ภายในพื้นที่นี้มาเป็นเวลายาวนานถูกกล่าวหาว่าเป็นผู้บุกรุกพื้นที่ป่า ความเป็นอยู่และวิถีชีวิตที่เคยปฏิบัติมาถือเป็นสิ่งผิดกฎหมาย ป่าไม้ที่เคยใช้ประโยชน์ได้กลับกลายเป็นเขตป่าอนุรักษ์ และในทางกลับกันอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อนรวมถึงเจ้าหน้าที่ของอุทยานก็เสมือนคำสั่งครุของชุมชน เนื่องจากมักจะเกิดกรณีพิพาทในการใช้พื้นที่ ชาวบ้านมักจะถูกจับและห้ามไม่ให้เข้าไปใช้พื้นที่ป่า ดังนั้นการปะทะกันระหว่างเจ้าหน้าที่ของอุทยานและชาวบ้านจึงเกิดขึ้นอยู่เสมอ ในระยะเวลาต่อมาปัญหาความรุนแรงในการใช้พื้นที่ป่าก็ลดลง เนื่องมาจากการปรับตัวเพื่ออยู่ร่วมกันและหาทางออกที่ดีสำหรับทั้งสองฝ่าย ทางอุทยานได้ปรับกฎ ระเบียบให้สอดคล้องกับกฎระเบียบภายในชุมชนบ้านป่าเหมี้ยง ซึ่งในช่วงแรกตนเองได้คอยดูแลพื้นที่ป่าและป้องกันไม่ให้เกิดการลักลอบตัดไม้ หลังจากนั้นจึงค่อยแทรกซึมเข้าไปในชุมชนให้ความช่วยเหลือชาวบ้านในด้านต่างๆ รวมถึงชี้ให้เห็นประโยชน์ในการรักษาป่าไม้ แต่ถึงอย่างไรการฝ่าฝืนและลักลอบกระทำผิดก็ยังคงเกิดขึ้น จนกระทั่งทางอุทยานได้นำกฎระเบียบมาชี้แจงและกำหนดในชาวบ้านปฏิบัติ ถ้าผู้ใดฝ่าฝืนก็จะไม่ได้อยู่ในพื้นที่นี้สร้างความไม่พอใจแก่ชาวบ้านจำนวนมาก จากการสัมภาษณ์นายบุญธรรม แก้วฟองคำ หัวหน้ามวลชนสัมพันธ์อุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อนได้กล่าวว่า “ในช่วงแรกตนเองไม่สามารถเข้าไปในชุมชนป่าเหมี้ยงได้ ต่อมาภายหลังตนเองสามารถเข้าไปนั่งทานข้าวและนอนที่บ้านหลังไหนก็ได้ในชุมชน” สังกัดได้ว่าสิ่งสำคัญที่ทำให้ชาวบ้านยอมรับและปฏิบัติตามกฎในเวลาต่อมาก็คือการที่เจ้าหน้าที่อุทยานใช้ความจริงใจในการปฏิบัติตนกับชาวบ้านมีการให้ความรู้และชี้แจงทางออกที่ดีให้กับชาวบ้านเพื่อประโยชน์ของทรัพยากรทางธรรมชาติ พยายามปรับแนวคิดในการใช้ประโยชน์จากผืนป่าโดยการนำออกมาจากพื้นที่นั้นเปลี่ยนเป็นการใช้ประโยชน์

โดยการเข้าไปสัมผัสกับธรรมชาติและรักษาสິงนั้นให้ยาวนานเปลี่ยนหน้าที่จากการล่าสัตว์มาเป็น การชื่นชมแทน เช่นการถือปืนไปยิงนกเปลี่ยนมาเป็นการเดินป่าเพื่อชมนกแทน โดยการให้พราน ป่าที่มักเข้าไปล่าสัตว์เปลี่ยนมาเป็นผู้รู้ในการเดินป่าคอยเผยแพร่ความรู้ต่างๆที่ได้ในป่าให้แก่ ชาวชนและนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวในอุทยานรวมถึงชาวบ้านภายในชุมชนบ้านป่าเหมี้ยง

สิ่งหนึ่งที่ช่วยให้อุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อนและชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงอยู่ร่วมกันได้ก็คือการ แบ่งปันผลประโยชน์ในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ป่าเดียวกัน โดยการนำการท่องเที่ยว เชิงนิเวศเข้ามาปรับใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์ทั้งสองฝ่าย นั่นคือชาวบ้านมีรายได้ที่เกิดจากการจัดการ ท่องเที่ยวของชุมชน โดยการนำนักท่องเที่ยวเข้ามาเพื่อชมความงามของธรรมชาติและสัมผัสกับ วิถีชีวิตชุมชน จากการนำของมีค่าจากป่าไปขายนอกพื้นที่ เปลี่ยนมาเป็นนำการท่องเที่ยวเข้ามาเพื่อ หารายได้เสริมให้กับชุมชนและเป็นทางหนึ่งที่จะกระตุ้นให้ชุมชนเห็นความสำคัญของทรัพยากรที่ ตนมีอยู่ เปลี่ยนจากการทำลายมาเป็นการอนุรักษ์ให้พื้นที่ที่มีความสมบูรณ์ เพื่อที่จะได้รับความ สนใจจากนักท่องเที่ยว โดยได้รับความช่วยเหลือในด้านการจัดการจากอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อนใน ช่วงแรก และหลังจากนั้นชาวบ้านก็ได้นำมาประยุกต์ใช้ให้เกิดความสอดคล้องและเหมาะสมกับวิถี ชีวิตของตน และประโยชน์สำหรับอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อนก็คือสามารถดูแลพื้นที่ป่าอนุรักษ์ให้มี ความสมบูรณ์ได้ด้วยความร่วมมือร่วมใจจากชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงในการดูแล อนุรักษ์และหวงแหน ทรัพยากรธรรมชาติภายในชุมชนเพื่อให้เกิดผืนป่าที่อุดมสมบูรณ์ซึ่งเป็นแหล่งกำเนิดต้นน้ำที่สำคัญ จะเห็นได้ว่าชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงและอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อนพัฒนาความสัมพันธ์การอยู่ร่วมกัน โดยใช้การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเข้ามาเป็นตัวประสานความสัมพันธ์ที่ดีของทั้งสองฝ่าย และต่างได้รับ ประโยชน์ร่วมกัน

จากบริบทของชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงทำให้เราทราบถึงประวัติความเป็นมาของชุมชนที่ได้ กล่าวถึงบรรพบุรุษให้คนรุ่นหลังได้รับรู้ เมื่อมีการท่องเที่ยวในชุมชนเกิดขึ้นประวัติชุมชนถือเป็นจุด หนึ่งที่มีความสำคัญในการแนะนำชุมชนให้นักท่องเที่ยวทราบถึงภูมิหลังของการตั้งถิ่นฐาน อีกทั้ง ยังเป็นตัวเสริมให้คนในชุมชนมีความรักในรากเหง้าของตน ประกอบกับลักษณะทางกายภาพที่ได้ แสดงถึงที่ตั้งและลักษณะของพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์มีสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่สวยงาม เอื้อต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ รวมถึงระบบการจัดการเพื่อรองรับการท่องเที่ยวที่มีพื้นฐานมาจาก โครงสร้างประชากรและการปกครองที่ได้วางกฎข้อบังคับให้คนในชุมชนอาศัยรวมกันได้อย่างสันติ นอกจากนี้ยังมีโครงสร้างพื้นฐานของชุมชนที่สามารถรองรับการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้น ผนวกกับ โครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมที่ถ่ายทอดความนำสนใจของชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงได้ อย่างลงตัวเช่น ภูมิปัญญาการทำเหมี้ยงและวิถีชีวิตในชุมชน

นอกจากนี้ยังเป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติ เนื่องจากชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงตั้งอยู่ในเขตป่าอนุรักษ์ และอยู่ในความดูแลของอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน ดังนั้นจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ทั้งสองฝ่ายจะต้องมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน การใช้พื้นที่ร่วมกันจะต้องเกิดจากเข้าใจกันและนำมาซึ่งผลประโยชน์ของทั้งสองฝ่าย ฉะนั้นการจัดการการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงจึงต้องมีการประสานงานร่วมกันเพื่อให้เกิดความร่วมมือในการพัฒนาพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและมีการจัดการที่ดีภายใต้ระเบียบข้อบังคับที่ทั้งสองฝ่ายตกลงร่วมกัน ซึ่งจะก่อให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงได้รับผลประโยชน์จากพื้นที่ของตน และเป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติตามหลักการท่องเที่ยวที่ถูกต้อง ตามกรอบหน้าที่การดูแลพื้นที่ของเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

บทที่ 4

ศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านป่าเหมี้ยง

ชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงตั้งอยู่ในเขตป่าอนุรักษ์ ที่มีความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรทางธรรมชาติ ส่งผลให้พื้นที่ของชุมชนมีจุดเด่นด้านความสวยงามของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ รวมถึงขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมที่แสดงออกมาในรูปแบบของวิถีชีวิตที่มีความน่าสนใจ อีกทั้งกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ได้ผสมเอาความหลากหลายทางธรรมชาติเข้ากับวิถีชีวิตของชุมชนได้อย่างลงตัว ซึ่งสิ่งต่างๆ เหล่านี้เกิดขึ้นจากการจัดการร่วมกันระหว่างชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงและอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน ซึ่งจะกล่าวต่อไปในบทที่ 5

4.1 แหล่งท่องเที่ยว

ชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงเป็นชุมชนหนึ่งที่มีความน่าสนใจทั้งวิถีชีวิตความเป็นอยู่และมีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ สามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีเอกลักษณ์และสามารถดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวได้เป็นจำนวนมากหากได้รับการจัดการที่ถูกต้อง

4.1.1 แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ

จากสภาพภูมิประเทศที่เป็นภูเขาสลับซับซ้อน มีป่าไม้ สัตว์ป่าและแหล่งน้ำอันอุดมสมบูรณ์ จึงเป็นแหล่งที่มีทรัพยากรธรรมชาติที่มีความหลากหลายทางชีวภาพ (Biodiversity) มีระบบนิเวศ (Ecosystem) ที่เกิดขึ้นเฉพาะถิ่นที่ไม่เหมือนที่อื่น สภาพป่าประกอบด้วยป่าดิบเขา ป่าดิบป่าเต็งรังและป่าเบญจพรรณ ป่าแต่ละชนิดจะขึ้นกระจายอยู่ทั่วไป ตามความสูงของพื้นที่ มีพันธุ์ไม้ที่สำคัญได้แก่ เต็ง รัง ไม้ก่อ สนสองใบ สนสามใบ ประดู่ ฯลฯ และที่สำคัญคือกฤษณา หรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่า ปอแต ซึ่งขึ้นอยู่กระจายในพื้นที่ รวมถึงสมุนไพรต่างๆ ที่สามารถนำมารักษาโรคได้ นอกจากนี้ยังมีกล้วยไม้نانาพันธุ์ที่ปัจจุบันบางชนิดหาชมได้ยาก

เนื่องจากสภาพป่าที่อุดมสมบูรณ์ มีพรรณไม้ขึ้นอยู่อย่างหนาแน่นและหลากหลายชนิด ตลอดจนระดับความสูงที่แตกต่างกัน ทำให้เกิดเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า ซึ่งในอดีตพบเห็นได้มากมายจนมาถึงปัจจุบันสัตว์ป่าที่สามารถพบเห็นได้ก็คือ เก้ง กระซัง หมูป่า เลียงผา กระต่ายป่า กระรอก กระแต บ่าง และนกนานาชนิด โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณคอกยลัน มีแหล่งที่เป็นถิ่นที่อยู่ของหมีด้วย

นอกจากพันธุ์พืชที่มีความหลากหลายทางชีวภาพและสัตว์ป่านานาชนิดแล้ว บ้านป่าเหมี้ยงยังมีแหล่งต้นน้ำที่อุดมสมบูรณ์และมีจุดเด่นทางธรรมชาติที่สวยงามอีกหลายแห่ง ได้แก่

ดอยพระบาทและดอยล้าน ที่มีทัศนียภาพอันสวยงาม อากาศที่แสนบริสุทธิ์สัมผัสกับบรรยากาศบนยอดดอยที่มีเสน่ห์ให้น่าหลงใหล พอดอกยามเย็นก็จะเห็นแสงทองของพระอาทิตย์ที่สาดส่องกำลังจะลาลับขอบฟ้าสร้างความประทับใจให้แก่ผู้ที่ได้มาเยือน นอกจากนี้ยังมีน้ำตกตาดเหียะและน้ำตกตาดวัด ซึ่งเป็นน้ำตกขนาดกลางที่มีความสูงลดหลั่นกันเป็นชั้นๆ สภาพป่าโดยรอบมีความอุดมสมบูรณ์ควรคู่กับการเป็นแหล่งต้นน้ำของลำน้ำแม่ปาน

และอีกสิ่งหนึ่งที่ธรรมชาติสรรค์สร้างขึ้นมาให้พื้นที่แห่งนี้ได้รับความน่าสนใจก็คือ ต้นเสี้ยวป่า หรือ ต้นเสี้ยวขาว (*Bauhinia variegata*) เป็นต้นไม้ขนาดกลางออกดอกในฤดูแล้ง เมื่อออกดอกจะผลัดใบหมดต้นจึงเห็นแต่ดอกสีขาว โพลนไปทั้งต้น ดอกเสี้ยวขาวเป็นพันธุ์ไม้เฉพาะถิ่นภาคเหนือซึ่งยังไม่เคยพบในป่าภาคอื่นของประเทศไทยเลย ดอกเสี้ยวขาวเป็นดอกไม้ขนาดใหญ่ มีเส้นผ่าศูนย์กลางราว 3-4 นิ้วมีลักษณะมองดูคร่าว ๆ คล้ายดอกกล้วยไม้ ดอกเสี้ยวขาวมักมีสีขาว แต่ก็มีบางครั้งมีสีแดงปนตรงส่วนกลางของดอกบ้าง เมื่อมองดูระยะไกลๆ อาจจะเป็นสีชมพูอ่อน ต้นเสี้ยวเป็นไม้พวกเดียวกับชงโค โยทะกา มีทั้งเป็นต้นและเป็นเถา ต้นไม้สกุลเสี้ยวมีมากกว่า 40 ชนิดในประเทศไทย (องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้, 2540: 80-81)

ในช่วงประมาณเดือนพฤศจิกายนถึงกุมภาพันธ์ของทุกปี บริเวณปางป่ายาบและหุบเขาดอยพระบาทเป็นพื้นที่ที่มีต้นเสี้ยวป่าขึ้นอย่างมากมาย ดอกเสี้ยวป่าจะบานสะพรั่งสวยงามไปทั่วหุบเขา ทำให้เกิดทัศนียภาพที่สวยงามแปลกตาจนชาวบ้านเรียกดอกเสี้ยวป่านี้ว่า ดอกซากุระเมืองไทย ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ชาวบ้านป่าเหมี้ยงและอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน ร่วมกันจัดกิจกรรมวันดอกเสี้ยวบานเป็นประจำทุกปีและเรียกบริเวณนี้ว่าลานดอกเสี้ยว

สิ่งที่น่าสนใจอีกสิ่งหนึ่งก็คือต้นยวนผึ้ง เป็นต้นไม้ใหญ่ที่มีผึ้งป่ามาเกาะทำรังกันเป็นจำนวนมาก เคยพบนับได้ถึง 30 กว่ารัง สามารถมองเห็นได้จากเส้นทางเข้าหมู่บ้านก่อนถึงบ้านป่าหมากและสามารถเที่ยวชมได้ในช่วงเดือน มกราคม-กุมภาพันธ์

รูปภาพที่ 4.1 ต้นยวนผึ้ง

4.1.2 แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

ชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงตั้งถิ่นฐานมาเป็นเวลายาวนาน เป็นชุมชนที่มีความน่าสนใจมากมาย ไม่ว่าจะเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีและวิถีชีวิตที่สัมผัสถึงภูมิปัญญาที่สั่งสมสืบทอดกันมา รุ่นต่อรุ่น และสิ่งหนึ่งที่สำคัญและแสดงถึงวิถีชีวิตที่ผูกพันกับพื้นที่นี้มาช้านานนั่นก็คือภูมิปัญญาการทำเหมี้ยง ที่เราจะพบเห็นได้ทุกหลังคาเรือน จากการสัมภาษณ์พ่อยอด ต๊ะคำ ทำให้ทราบถึงตำนานเกี่ยวกับต้นเหมี้ยงที่มีว่า

“มีฤาษีตนหนึ่งเดินทางมาบำเพ็ญตบอยู่ที่บริเวณดอยพระบาทและพบต้นไม้ ชนิดหนึ่งที่มีต้นสูง ใบสวยงามกิน จึงนำใบของต้นไม้ชนิดนั้นมาต้มกิน หลังจากกินเข้าไปแล้วก็นอนไม่หลับ จึงลุกขึ้นมาตามไฟเหมี้ยงๆ (จุดไฟทั้งคืน) และเรียกต้นไม้ชนิดนี้ว่า “ต้นเหมี้ยง” (พ่อยอด ต๊ะคำ, 2548: สัมภาษณ์)

รูปภาพที่ 4.2 ต้นเหมี้ยง

จากตำนานที่ได้สัมภาษณ์ พ่อยอด ต๊ะคำ ทำให้เรายิ่งเห็นถึงความผูกพันระหว่างต้นเหมี้ยงและชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงที่มีมายาวนาน ซึ่งภูมิปัญญาการทำเหมี้ยงมีขั้นตอนที่น่าสนใจดังนี้ (นางดวง ฝีมือเหล็ก, 2548: สัมภาษณ์)

1. การเก็บใบเหมี้ยง

เมื่อต้นเหมี้ยงเจริญเติบโตเต็มที่ ได้อายุประมาณ 3 – 4 ปี ก็เริ่มเก็บใบเหมี้ยงได้ และต้นเหมี้ยงจะให้ผลผลิตได้ดีเมื่อต้นเหมี้ยงมีอายุประมาณ 6 ปีขึ้นไป การเก็บเหมี้ยงของชาวบ้านจะเก็บเป็นช่วง ๆ ซึ่งแต่ละช่วงจะได้ใบเหมี้ยงที่มีลักษณะและคุณภาพแตกต่างกันออกไป แบ่งออกเป็น

1). เมี้ยงต้นปีหรือเมี้ยงหัวปี จะเริ่มเก็บในช่วงเดือนเมษายน - ต้นเดือนมิถุนายน ซึ่งเป็นการเริ่มต้นเก็บเหมี้ยงของต้นปีตามปฏิทินเดือนเมือง คือช่วงสงกรานต์ปีใหม่เมืองจึงเรียกว่า “เมี้ยงหัวปี” ในช่วงนี้จะมีลมหลวงพัดผ่านเข้ามา จึงทำให้ฝนตกและทำให้เมี้ยงแตกเร็ว มีจำนวนมากจนเก็บไม่ทัน จึงทำให้มีการจ้างแรงงานจากพื้นราบเป็นจำนวนมากให้ขึ้นมาเก็บเหมี้ยงในช่วงเมี้ยงหัวปี ลักษณะของใบเหมี้ยงในช่วงเมี้ยงหัวปี ใบเหมี้ยงจะแข็งและคล้ำสีไม่สวย ใบจะมีขนาดเล็ก รสชาติจะฝาดกว่าเมี้ยงช่วงอื่น ๆ เพราะใบเหมี้ยงจะแก่เร็ว

2). เมียงกลางปี จะเก็บในช่วงเดือนมิถุนายน - ต้นเดือนสิงหาคม ในช่วงนี้จะเป็นช่วงฤดูฝน ลักษณะใบเมียงในช่วงเมียงกลางปี ใบเมียงจะมีขนาดใหญ่ และใบเมียงจะมีสีเหลือง ใบเมียงช่วงนี้จะแตกน้อยกว่าเมียงหัวปี

3). เมียงซ้อย จะเก็บในช่วงเดือนสิงหาคม - เดือนตุลาคม ซึ่งเป็นผลผลิตในช่วงฤดูฝน ลักษณะใบเมียงมีขนาดใหญ่ มีสีอ่อนสวย ใบเมียงในช่วงนี้จะมีคุณภาพดีที่สุด

4). เมียงเหมย (น้ำค้าง) จะเก็บในช่วงเดือนพฤศจิกายน - ต้นเดือนมกราคม เป็นผลผลิตในช่วงฤดูหนาว ในช่วงนี้จะมีเปลี้ยน้ำเหมยลงใบเมียง ทำให้ใบเมียงไม่ค่อยมีคุณภาพ ลักษณะใบเมียงจะค่อนข้างเล็ก สีเขียวอมเหลือง และจะให้ผลผลิตน้อยกว่าช่วงอื่น ๆ

ในช่วงเดือนมกราคม - เดือนมีนาคม ชาวบ้านจะว่างจากการเก็บเมียงเพราะว่าต้นเมียงในช่วงนี้จะไม่มีการผลิออกมา จะมีแต่ใบแก่ ซึ่งภายหลังประมาณ 3 ปีที่ผ่านมา ชาวบ้านบางส่วนจะเก็บเป็นใบชา โดยใช้วิธีการรูดใบชา เพื่อนำมาทำหมอนใบชา และชาวบ้านส่วนใหญ่จะใช้เวลาว่างจากการเก็บเมียงไปเตรียมหาอุปกรณ์การเก็บเมียงเพื่อใช้ในการผลิตในปีต่อไป (นางมาลี หวานแหลม, 2548: สัมภาษณ์)

2. การนึ่งเมียงและการหมักเมียง

เมื่อชาวบ้านเก็บเมียงมาเรียบร้อยแล้วก็นำเมียงกลับบ้านมานึ่ง โดยจะมีอุปกรณ์ที่ใช้ในการนึ่งเมียงดังนี้

1). ไหน้เมียง ซึ่งไหน้เมียงจะทำมาจากไม้เนื้ออ่อน เช่น ไม้ตอง หรือ ไม้ทองหลาง เพราะเป็นไม้เนื้ออ่อนตัดและเจาะง่ายเหนียวทนทานและแตกร้าวยาก จะมีการตัดไม้ตองมาทำไห เมื่อชาวบ้านพบไม้ตองก็จะดูว่าไม้ตองต้นที่พบจะทำไมเป็น ไ้ได้ก็ให้ก็จะนำกำลังคน ไปช่วยกันตัดเท่ากับจำนวนที่จะทำไห โดยการช่วยกันตัดไม้เป็นท่อน ๆ แล้วเจาะให้เป็นโพรงลงไป แล้วเจาะรูที่ก้นไหน้เมียง ไ้ขนาดเล็กจะบรรจุได้ 100 กำ ไ้ใหญ่จะมีบรรจุได้ 300 กำ (นายนวล ศรีใจ, 2548: สัมภาษณ์)

รูปภาพที่ 4.3 ไหน้เมียง

2). เตาหนึ่งเมียง เรียกว่า “เตาปิ้ง” ในแต่ละบ้านจะมีเตาที่มีลักษณะขุดลงไปเป็นช่องไว้สำหรับใส่หั่ว (ฟืน) แล้วมีปล่องควันทะลุต่อไปอีกด้าน ปากหลุมจะเทปูนให้สูงขึ้นมา และมีช่องใส่ปืบหรือกระทะด้านล่าง บนปากหลุมไว้สำหรับวางไผ่หนึ่งเมียง

รูปภาพที่ 4.4 เตาปิ้งและปืบที่ใช้นึ่งเมียง

3). ปืบหรือกระทะเหล็ก เป็นอุปกรณ์ที่ใช้นึ่งเมียง จะใส่น้ำในปืบประมาณ 3 ส่วน 4 ของปืบ ถ้าชาวบ้านนึ่งเมียงไผ่ใหญ่ ก็จะใช้กระทะเหล็กแทน

4). หั่ว (ฟืน) จะใช้หั่วที่เก็บมาจากสวนส่วนใหญ่เป็นไม้เลื้อย ไม้ที่มีกิ่งและแห้ง นอกจากนี้บางคนไม่มีสวนจะไปเก็บหั่วก็ไปซื้อที่ป่าตรงลานดอกเสี้ยวคอยพระบาทเพื่อจะเก็บหั่ว จากคำสัมภาษณ์แม่ผัดว่า “สมัยก่อนเมื่อลูกยังน้อยก็จ้างคนเก็บหั่วเอาตามสวนเมียง พอลูกใหญ่ก็ซื้อลูกเก็บ ถ้าบ่พอเก็บตามแพะ ตอนหลังไปเก็บทางโคขาวบ้านก่อนว่าเป็นสวนเมียงเขาพอดีอ้ายของลูกอ้าย (ลูกเขย) แม่เป็นเป็นแก่ เป็นก้อเลยจอม่อนที่ลานดอกเสี้ยว ซื้อแม่ไผ่เป็นที่เอาหั่ว แม่จ้างคนมาเพ็ชเวียง 250 ตอนหลังก้อยกที่ซื้อเป็นฟรี ๆ” ในช่วงเดือนมกราคมถึงเดือนมีนาคม ซึ่งเป็นช่วงที่ไม่มีการเก็บเมียงขนาดความยาว 1 ท่อนแขน จะจุดไฟแล้วใส่ในช่องใส่หั่วของเตาปิ้ง จะใช้หลังประมาณ 4-6 ท่อน ในการนึ่งเมียงแต่ละครั้ง ขึ้นอยู่กับการติดไฟของหั่ว ถ้าติดไฟได้ดีก็ใช้หั่วประมาณ 4 ท่อน ถ้าติดไฟได้ไม่ดีก็ใช้หั่วประมาณ 5 – 6 ท่อน (นายนวล ศรีใจ, อ่างแล้ว)

การนึ่งจะนำเมียงที่เก็บมาจากสวนใส่เรียงลงไปในไผ่ ซึ่งจะรองด้วยผ้าฝืนใหญ่ที่สามารถเหลือคลุมเมียงได้ หลังจากนั้นชาวบ้านจะเข้าไปเหยียบให้แน่น เพื่อเวลานึ่งเมียงแล้วเมียงจะไม่แดง แล้วก็คลุมด้วยผ้าส่วนที่เหลือจากนั้นก็ใช้ผ้าขาวบางคลุมอีก 1 ชั้น หลังจากนั้นจึงยกไผ่ไปวางบนเตาแล้วใช้ผ้าพันรอบ ๆ ไผ่ด้านนอก ซึ่งก่อนที่จะนำไผ่หนึ่งเมียงขึ้นเตาปิ้ง จะต้องนำปืบที่ใส่น้ำไว้

ประมาณ 3 ส่วน 4 ของปี ไม้ค้ำล่างของเตาตั้งไฟให้เดือด แล้วค่อย ๆ ใส่หัวไปทีละอัน ต้องคอยดูไฟให้แรงตลอดเวลา ถ้าไฟอ่อนจะทำให้แป้งไม่สุกและแดงได้ จะใช้เวลาหนึ่งประมาณ 1.30 ชั่วโมง และสังเกตว่าแป้งจะมีกลิ่นหอม และเมื่อลอกก้านใบแป้งออกแล้วไม่ติดกับใบ ใบแป้งไม่ขาดแสดงว่าแป้งสุกแล้วก็ยกลงได้ (นายบิน เสียงดี, 2548: สัมภาษณ์)

รูปภาพที่ 4.5 หัว (ฟัน)

การนี้จะมีการ “ฝากแป้ง” ถ้าใครเก็บแป้งมาได้ก็นำมาฝากแป้งตามสายเครือญาติของตนที่แป้งเหมือนกัน โดยจะมีการแบ่งชั้นด้วยผ้าเพื่อไม่ให้แป้งปนกัน ระหว่างรอการนึ่งแป้ง ชาวบ้านก็จะทำกับข้าวและกินข้าวพร้อมหน้ากัน แสดงถึงการใช้ทรัพยากรของชาวบ้านผสมผสานกับความสัมพันธ์ทางเครือญาติ อีกทั้งเป็นการประหยัดพื้นที่ใช้เชื้อเพลิงประหยัดเวลาและยังเป็นการช่วยเหลือเกื้อกูลกันของเครือญาติที่มีความสนิทสนมกัน ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า “หลานพ่อก่อนเอาแป้งมาฝากนี่ถ้าแป้งเฮนน้อย ก่อนเอามาตั้งด้วยกัน แต่ถ้าแป้งเยอะจนเต็มไห ก่อนนึ่งบ้านไผ่บ้านมัน พอหนึ่งเสร็จเฮาก่อนมานั่งกินข้าวกินปลาด้วยกัน” (นายบิน เสียงดี, อ่างแล้ว)

เมื่อนึ่งเสร็จแล้วก็จะปูผ้าใบแล้วยกไหแป้งลงเทบนผ้าใบที่ปูไว้ พักทิ้งไว้ให้เย็นประมาณ 20 นาที แล้วจึงทำแป้งโดยจะเอาดอกเส้นที่มัดแป้งมาจากสวนออก แล้วทำใหม่ เอาใบแป้งมาเรียงให้ใบไปในทางเดียวกัน แล้วมัดด้วยดอกที่ที่ขนาดความกว้าง 1 นิ้ว และยาวประมาณ 30 เซนติเมตร ทำจากไม้ “ไผ่หก” ซึ่งมีลักษณะปล้องยาวใหญ่ และเมื่อทำเป็นดอกจะมีความกว้าง พอนำมามัดแป้งก็จะสวย โดยการมัดให้ได้ขนาดก้า 5 นิ้วพาด ซึ่งในอดีตมีการมัดก้าแป้งหลายขนาดตั้งแต่ ขนาดนิ้วโป้งจรดนิ้วชี้ และพัฒนาให้ก้าใหญ่ขึ้น เป็น 2 นิ้วพาด 3 นิ้วพาด 4 นิ้วพาด และ 5 นิ้วพาด ซึ่งเปลี่ยนแปลงไปตามยุคตามสมัย พอมัดแป้งเสร็จ ก็นำไปหมัก ซึ่งในอดีตแต่ละบ้านจะมีการหมักแป้งเอง แต่ปัจจุบันตั้งแต่ พ.ศ. 2538 เป็นต้นมา ชาวบ้านบางคนก็จะ

ขายให้กับพ่อเลี้ยงเมียงที่คอยรับซื้อเมียงเพื่อนำไปสู่กระบวนการหมักต่อไป เมื่อนึ่งและทำกำเมียงเสร็จแล้ว ก็จะนำมาหมัก โดยจะมีอุปกรณ์การหมัก ดังนี้

1). บ่อหมักเมียงหรือ “กู” ใช้สำหรับหมักเมียง มีลักษณะเป็นบ่อที่สร้างด้วยปูนที่มีขนาดใหญ่ เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 1 เมตร และมีความลึกประมาณ 1-2 เมตร แต่ละกูจะบรรจุเมียงได้ประมาณ 1,000 กำ (ดังรูปภาพที่ 4.6-4.7)

2). พลาสติก ใช้สำหรับรองบ่อหมักเมียง

3). ก้อนอิฐ ใช้สำหรับวางทับบนบ่อเพื่อไม่ให้อากาศเข้า การหมักเมียงในอดีต ชาวบ้านจะหมักเมียงลงในหลุมซึ่งหลุมลึกประมาณ 1-2 เมตร ความกว้างเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 1 เมตร ภายในหลุมรองด้วยใบตองจนทั่วหลุมแล้วนำเมียงลงไปเรียงที่ละชั้น โดยคนหมักเมียงจะลงไปอยู่ภายในหลุมและเหยียบเมียงจนแน่นที่ละชั้นพอเต็มหลุมก็ใส่น้ำลงจนท่วมเมียงจากนั้นใช้ไม้ไผ่ที่สานเป็นตะแกรงตาถี่ (เสวียน) ปิดที่ปากหลุมแล้วนำมูลวัวมากลบเพื่อไม่ให้อากาศเข้าไปได้ เพราะถ้าอากาศเข้าไปจะทำให้เมียงเสีย การหมักในอดีตมีลักษณะเหมือนกับปัจจุบัน แตกต่างกันตรงที่ตรงบ่อหมักเมียง ในอดีตจะขุดหลุมลึกลงไปดิน แต่ปัจจุบันใช้ท่อซีเมนต์แทน

รูปภาพที่ 4.6 บ่อหมักเมียงหรือ “กู” ในอดีต

รูปภาพที่ 4.7 บ่อหมักเมียงในปัจจุบัน

ในปัจจุบันการหมักเมียงนั้นจะมีวิธีการหมัก คือ เมื่อทำกำเสร็จก็นำเมียงมาหมักในบ่อหมักเมียง ซึ่งจะรองด้วยถุงพลาสติกประมาณ 4 - 5 ชั้น นำเมียงลงไปเรียงในบ่อหมักเมียงที่ละชั้น โดยการที่คนจัดเรียงเมียงจะลงไปอยู่ในบ่อด้วยและสวมถุงพลาสติกที่เท้าทั้งสองข้างไว้ เรียงเมียงที่ละชั้นและเหยียบเมียงให้แน่นที่ละชั้นทำไปเรื่อย ๆ จนเต็มบ่อ หลังจากนั้นจึงใส่น้ำจนท่วมเมียงแล้วปิดปากถุงพลาสติกให้แน่นเพื่อไม่ให้อากาศเข้า เพราะถ้าอากาศเข้าจะทำให้เมียงแดงและเสียได้

จากนั้นจึงทับด้วยของหนักบนถังหมักเมียงเช่น การใช้อิฐจำนวนหลายก้อนทับบนถังหมักเมียง ซึ่งจะหมักไว้นานประมาณ 2 เดือนถึง 1 ปีเลยทีเดียว ขึ้นอยู่กับความต้องการของผู้บริโภค และชาวบ้านจะสังเกตได้จากการยุบตัวของก้อนอิฐ ถ้าก้อนอิฐยุบตัวลงไปแสดงว่าเมียงดูดซับน้ำได้ที่แล้ว จึงจะนำไปส่งขายได้ (นางรวย มักได้, 2548: สัมภาษณ์)

การหมักเมียงจะได้เมียง 2 ชนิด คือ

- 1). เมียงส้มฝาด คือ เมียงที่ใช้เวลาหมักประมาณ 1 – 3 เดือน ถ้าเมียงอ่อนก็จะใช้เวลา 1 เดือน ก็สามารถกินได้แล้ว แต่ถ้าเมียงแก่ก็จะใช้เวลาหมักประมาณ 2 – 3 เดือน จึงจะสามารถกินได้ เมียงจะมีรสเปรี้ยวอมฝาดนิดหน่อย
- 2). เมียงส้ม คือ เมียงที่ใช้เวลาการหมักประมาณ 4 เดือน - 1 ปี ถ้าเมียงอ่อนจะใช้เวลาหมักประมาณ 4 – 6 เดือนเมียงก็จะมีรสเปรี้ยวแล้ว เนื่องจากใบเมียงมีเนื้อใบบางจึงทำให้หมักเป็นเมียงส้มได้ง่ายแต่ถ้าเมียงแก่ก็จะใช้เวลา 7 เดือนถึง 1 ปี เลยทีเดียว

การบริโภคเมียงมีรสนิยมนในการกินที่แตกต่างกัน บางกลุ่มนิยมนกินเมียงส้มฝาด บางกลุ่มนิยมนกินเมียงส้ม และการกินเมียงบางครั้งก็จะบริโภคตามฤดู เช่น ฤดูร้อนจะนิยมนกินเมียงส้ม จะกินกันระหว่างทำไร่ทำนา เป็นต้น ฤดูหนาวจะนิยมนกินน้อยลง และฤดูฝนจะไม่ค่อยกินเมียงกันเลย นอกจากนี้ยังมีการนิยมนกินเมียงระหว่างการเดินทาง เพราะเมียงเป็นผลิตภัณฑ์ที่ทำมาจากใบชาซึ่งจะมีสารคาเฟอีนคล้ายกับกาแฟที่ทำให้ไม่่วงนอน จากคำบอกเล่าของพ่อหวั่นกล่าวว่า

“สะลิดสะลัก สะแหล่งหอม ใก่อดสาเดียวไปจนถึงป่าเหมี้ยง

เมียงป่าแจ้ซื่อนอมเมินบ่จ่าง หลอนอมเดียวตาง ปอหายอยากข้าว”

คำกล่าวนี้หมายถึงการอมเมียงของบ้านป่าเหมี้ยง อดได้นานจนหาย่วงเมื่ออมขณะเดินทาง จนไม่อยากทานข้าว

นอกจากการกินเมียงจะกินแบบเมียงส้มฝาดและเมียงส้มแล้ว ยังมีการปรุงแต่งเมียงโดยการใส่น้ำตาล น้ำส้มสายชูและขิงดอง เพื่อเพิ่มรสชาติให้กับเมียง ซึ่งคนทางภาคเหนือนิยมเคี้ยวเมียงหลังรับประทานอาหารหรือเป็นของว่างต้อนรับแขกผู้มาเยือน อีกทั้งใช้เป็นของว่างในการทำงานบุญและงานเลี้ยงฉลองในโอกาสต่างๆ การกินเมียงมักจะกินพร้อมกับเกลือ ถั่วลิสงคั่ว ขิง และบางแห่งยังมีการกินเมียงกับมะพร้าวคั่วใส่น้ำตาลใส่ถั่วที่เรียกว่า ใส่เมียง จะเห็นได้ว่าการกินเมียงมีรสนิยมนการกินที่แตกต่างกันไปแล้วแต่ความชื่นชอบของแต่ละคน

นอกจากชาวบ้านจะนำใบเมียงมาหนึ่งและหมักแล้ว น้ำที่ได้หลังจากการนึ่งเมียงเสร็จแล้วที่เหลืออยู่ในปี๊บเรียกว่า น้ำเมียง เมื่อนำน้ำที่นึ่งเมียงมาต้มให้เดือดต่อไปเรื่อยๆ จนน้ำเมียงขึ้นจึงตักน้ำเมียงที่ได้ใส่กระบอกลงไม้ไผ่แล้วปล่อยให้เย็นจนแห้ง เมื่อจะรับประทานต้องนำมาทุบให้แตกส่วนใหญ่แล้วชาวบ้านจะนำมาใส่แกงต่างๆ ไปแทนน้ำปู ชาวบ้านนิยมนำมาใส่ในอาหารพื้นบ้าน

นอกจากภูมิปัญญาในการทำเมี่ยงที่ได้กล่าวไปแล้วนั้น ชาวบ้านยังได้นำใบเมี่ยงสดมาประกอบอาหารได้แก่ ส้าใบเมี่ยง ลูกอมเมี่ยง ตลอดจนนำใบเมี่ยงที่ตากแห้งนำมาทำเป็นหมอนใบชาเพื่อจำหน่ายสร้างรายได้ให้กับชุมชนอีกทางหนึ่ง และในบ้านป่าเหมี้ยงยังมีแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจ นอกเหนือจากการทำเมี่ยงและนำศึกษาเป็นอย่างยิ่งได้แก่

แหล่งวัดตุโบราณ ที่มีชิ้นส่วนของวัดตุโบราณได้แก่ หม้อและกำไรเป็นต้น ถูกค้นพบมาประมาณ 20 กว่าปี บริเวณทางเหนือของหมู่บ้านซึ่งในอดีตบริเวณพื้นที่แห่งนี้เป็นสถานที่ไว้หลบภัยช่วงที่มีคอมมิวนิสต์ในประเทศไทย แต่วัดตุโบราณเหล่านี้ชาวบ้านยังคงสรุปไม่ได้ว่าสร้างขึ้นในสมัยใด เนื่องจากชาววัดตุโบราณดังกล่าวยังไม่ได้รับการตรวจสอบจากหน่วยงานที่มีความรู้ทางด้านนี้ นอกจากนี้ยังพบซากไดโนเสาร์ จากการสันนิษฐานของชาวบ้านคิดว่าน่าจะเป็นซากฟอสซิลของไดโนเสาร์ ซึ่งมีลักษณะคล้ายฟันของสัตว์ขนาดใหญ่ บางชิ้นมีกลิ่นหอม สามารถบิบและยุบได้ ชุดพบบริเวณดินคอยล้น จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านกล่าวว่า การขุดค้นพบซากเหล่านี้ก็ยังไม่สามารถหาข้อสรุปได้ว่าเป็นชิ้นส่วนของอะไร เคยมีคนมาถ่ายรูปและสอบถามข้อมูล แล้วนำเอาซากไปทำการวิจัยแต่ก็ไม่ได้ส่งข้อมูลกลับมา ทำให้ชาวบ้านต้องการที่จะให้หน่วยงานของรัฐได้เข้ามาดูแลและตรวจสอบหาข้อมูลที่ต้องการ เพื่อจะได้เอาไว้ให้ลูกหลานศึกษาเรียนรู้ต่อไป

4.2 กิจกรรมการท่องเที่ยวในชุมชน

กิจกรรมทางการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงมีหลากหลายตั้งแต่สัมผัสกับธรรมชาติที่สวยงามตลอดจนถึงวิถีชีวิตของชุมชนแห่งนี้ กิจกรรมที่น่าสนใจมีดังนี้

4.2.1 กิจกรรมศึกษาสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ

กิจกรรมศึกษาสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติเหล่านี้เกิดขึ้นจากการสำรวจพื้นที่ของเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อนเพื่อทำการอนุรักษ์ธรรมชาติและได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านในชุมชนบ้านป่าเหมี้ยง ในการจัดทำเส้นทางศึกษาธรรมชาติเพื่อให้ชุมชนเห็นถึงความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ และใช้เป็นแหล่งพักผ่อนหย่อนใจรวมถึงศึกษาระบบนิเวศ ซึ่งเส้นทางศึกษาธรรมชาติที่ได้มีรายละเอียดดังนี้

เส้นทางศึกษาธรรมชาติโดยพระบาท จุดเริ่มต้นอยู่ห่างจากอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อนประมาณ 10 กิโลเมตรและห่างจากหน่วยพิทักษ์อุทยานแจ้ซ้อน ที่ จช. 6 ประมาณ 150 เมตร เป็นเส้นทางการเดินทางเท้าระยะทางประมาณ 2 ก.ม. ใช้เวลาเดินเท้า ประมาณ 1 ชั่วโมง 30 นาที ขึ้นไปบนเขาพระบาท มีจุดชมวิวที่สามารถมองเห็นพระอาทิตย์ตกดินได้อย่างสวยงาม เส้นทางนี้ได้รับการปรับปรุงและสามารถเดินชมธรรมชาติได้สะดวกตลอดเส้นทาง โดยมีจุดพักศึกษา

ธรรมชาติจำนวน 10 สถานี ได้รับการดูแลร่วมกันระหว่างชาวบ้านและหน่วยพิทักษ์อุทยานที่ จช. 6 ซึ่งเส้นทางการศึกษาธรรมชาติโดยพระบาท ประกอบด้วยจุดพักศึกษาธรรมชาติจำนวน 10 สถานี โดยในแต่ละสถานีมีเนื้อหาโดยสรุปดังนี้

1. สถานีที่ 1 “ไลเคนส์ ตำนานแห่งชีวิต”

สิ่งมีชีวิตเริ่มแรกบน โลกก่อกำเนิดมาจากไลเคนส์ที่มองเห็นอยู่เบื้องหน้านี้ แล้วมีวิวัฒนาการเป็นสิ่งมีชีวิตที่อยู่ร่วมกัน ประกอบด้วยราและสาหร่าย โดยราจะเป็นตัวให้ความชุ่มชื้นแก่สาหร่ายขณะเดียวกันสาหร่ายจะเป็นตัวนำพลังงานแสงอาทิตย์มาผลิตอาหารโดยอาศัยความชุ่มชื้นจากรา ไลเคนส์สามารถเจริญเติบโตได้ในทุกสภาพไม่ว่าจะบนก้อนหิน ต้นไม้ นอกจากนี้ไลเคนส์ยังเป็นอาหาร สำหรับสิ่งมีชีวิตขนาดเล็กในระบบนิเวศอีกด้วย

2. สถานีที่ 2 “มอส” สายใยแห่งวิวัฒนาการ

มอสที่เห็นอยู่นี้ จัดเป็นพืชขั้นต่ำ มีวิวัฒนาการมาจากสาหร่ายสีเขียว พวกที่มีการสืบพันธุ์ โดยการสร้างสปอร์ การเจริญเติบโตจะแบ่งเซลล์ไปเรื่อยๆ จนเป็นเส้นยาวซึ่งส่วนหนึ่งเจริญเติบโตลงสู่ดินทำหน้าที่คล้ายราก ทำหน้าที่ยึดเกาะดินน้ำและแร่ธาตุ อีกส่วนหนึ่งเจริญเติบโตขึ้นสู่อากาศ ทำหน้าที่คล้ายใบและลำต้น ส่วนที่คล้ายลำต้นเมื่อเติบโตเต็มที่จะสร้างส่วนสืบพันธุ์คล้ายดอกไม้ผสมพันธุ์โดยอาศัยน้ำที่เรียกว่า “สปอร์” (Spore) สปอร์เมื่อแก่จะแตกออกและแพร่กระจายไปในสิ่งแวดล้อม หากมีสภาพที่เหมาะสมก็จะเจริญเติบโตต่อไป มอสมีคุณสมบัติในการเก็บกักน้ำ รักษาความชุ่มชื้นแก่ต้นไม้ รวมทั้งช่วยดูดซับน้ำฝนที่ตกลงมาเป็นการลดการเกิดภัยการได้อีกทางหนึ่งด้วย

3. สถานีที่ 3 “สนสามใบ” การเข้าสู่สมดุลแห่งสังคมพืช

สนสามใบที่เห็นอยู่นี้เป็นพืชที่มีวิวัฒนาการต่ำกว่าพืชดอกโดยทั่วไปขยายพันธุ์ โดยส่วนที่ทำหน้าที่คล้ายเมล็ด เรียกว่า “โคน” (Cone) สนสามใบมีประโยชน์ ทั้งเนื้อไม้และน้ำมันยางนำมาใช้ในการก่อสร้างและทำเฟอร์นิเจอร์ต่างๆ ลำต้นทำการขุดจะแล้วใช้ไฟเผาเพื่อให้ได้น้ำมันยาง น้ำมันยางที่ได้จะใช้เป็นน้ำมันสน นำไปใช้ประโยชน์ต่อไป

4. สถานีที่ 4 ไฟป่ากับห่วงโซ่ความเสียหายที่เกิดขึ้น

ไฟป่าที่เกิดขึ้นในประเทศไทย ส่วนใหญ่หรือเกือบทั้งหมด เกิดจากการกระทำของมนุษย์ทั้งสิ้น จากร่องรอยที่หลงเหลืออยู่นี้ แสดงให้เห็นว่าป่าบริเวณนี้ เคยเกิดไฟป่ามาก่อน ไฟป่าเกิดจากการจุดไฟเผาป่าเพื่อล่าสัตว์ เผาเพื่อกำจัดวัชพืชหรือเกิดจากความมั่งง่ายของมนุษย์ ในการใช้ประโยชน์จากป่า มีการก่อไฟแล้วดับไม่สนิท ไฟป่าก่อให้เกิดความเสียหาย เช่น ทำให้สัตว์ขาดอาหาร แหล่งที่อยู่อาศัย ป่าไม้ถูกทำลาย แร่ธาตุในดินถูกทำลาย เกิดตะกอนขุ่นขึ้นในแม่น้ำลำธาร เมื่อฝนตกลงมาและยังส่งผลให้แม่น้ำตื้นเขิน นำน้ำมาใช้ในการอุปโภค บริโภคไม่ได้อีกต่อไป

5. สถานีที่ 5 “รักใหญ่” พืชสมุนไพรหรือไม่มีพิษ

ต้นไม้มันี่เรียกว่า ต้นรักใหญ่ จัดเป็นไม้ยืนต้นขนาดกลางถึงขนาดใหญ่พบว่า ขึ้นในบริเวณป่าเบญจพรรณและป่าดิบเขา ยางของต้นไม้มันี่ชนิดนี้เป็นพืชต่อร่างกาย บริเวณผิวหนัง จะทำให้เกิดผื่นคันอย่างรุนแรง แต่สามารถนำส่วนต่างๆของต้นนำมาใช้ประโยชน์ได้ เช่น เปลือกคัมเป็นยา ใช้รักษาโรคเกลื้อน กามโรค บิด ท้องร่วง ยางเป็นยาถ่ายพยาธิ เป็นต้น

6. สถานีที่ 6 ประวัติคอยพระบาทและจุดชมวิ

คอยพระบาทถูกค้นพบโดยนายพรานที่ตามล่าเลี้ยงผาขึ้นไปบนคอยนี้ พบว่าเป็นหน้าผาที่สูงชัน สามารถมองเห็นวิวทิวทัศน์ที่สวยงามอยู่รอบด้านและยอดคอยมีลักษณะเป็นแอ่งยุบลงไปยาวประมาณ 2 ฟุต กว้าง 1 ฟุต จึงลงไปแจ้งให้ผู้ใหญ่บ้านทราบ ซึ่งได้นำคณะขึ้นไปตรวจสอบและสันนิษฐานว่าเป็นรอยเท้าของพระพุทธเจ้า จึงตั้งชื่อว่า “คอยพระบาท”

7. สถานีที่ 7 “กูดตัน”

ชื่อสามัญ Lacy tree fern ชื่อวิทยาศาสตร์ Cyatrea Coopepการกระจายพันธุ์ทั่วไปในเขตออสเตรเลียลักษณะทั่วไปจัดเป็นเฟิร์นต้น เจริญเติบโตบนพื้นดินที่มีความสูง 200 - 500 เมตร มีลำต้นเรียวยาวมีรอยแผล คล้ายเหรียญมีเป็นลายมีรอยตามลำต้น แตกในยอดคล้ายมงกุฎ ใบอ่อนที่ม้วนงอและบริเวณโคนก้านใบปกคลุมด้วยเกล็ดบางๆ (Scale) ขนาดค่อนข้างใหญ่ สีขาวจำนวนมาก ใบประกอบแบบขนนกสองชั้น ขอบใบย่อยเข้าไม่ถึงเส้นกลางใบ

8. สถานีที่ 8 “มหัศจรรย์แห่งปลวก”

ปลวกเป็นแมลงผู้ย่อยสลายรองอันดับสุดท้ายที่สำคัญอีกชนิดหนึ่ง โดยอาศัยซากพืชเป็นอาหารและนำเอาดินมาทำรัง ปลวกแบ่งเป็น 3 วรรณะ คือ ปลวกนางพญา มีหน้าที่ผลิตไข่ ปลวกทหารมีหน้าที่ป้องกันรัง กรรมจะใหญ่ ส่วนปลวกงานมีหน้าที่ในการสร้างรังและหาอาหาร

9. สถานีที่ 9 “เฟิร์น” พัฒนาการของสังคมพืช

พืชที่เห็นนี้เรียกว่า “เฟิร์น” จัดเป็นพืชที่มีวิวัฒนาการต่ำที่มีระบบท่อลำเลียงน้ำ มีการสร้างดอกและเมล็ด เฟิร์นเกิดขึ้นในโลกตั้งแต่เมื่อราว 345 ล้านปีที่ผ่านมหรือก่อนยุคของไดโนเสาร์ เป็นพืชที่สืบพันธุ์โดยการใช้สปอร์ มักขึ้นที่ป่ามีความชื้นสูงเช่นเดียวกับมอสและไลเคนส์ โดยที่พบในธรรมชาติมีมากกว่า 400 ชนิด บางชนิดใช้เป็นอาหารได้ เช่น ผักกูดที่ชาวบ้านรู้จักกัน เป็นต้น

10. สถานีที่ 10 “ไร่เมี่ยง”

เมี่ยง หรือ ชา (Cmellia Sinensis) เป็นไม้ยืนต้นขนาดเล็กมีแหล่งกำเนิดอยู่ในประเทศจีนและอินเดีย สำหรับประเทศไทยเริ่มมีการนำเข้ามาปลูกกันในสมัยสุโขทัย โดยปลูกกันตามเทือกเขาภาคเหนือ กระจายอยู่ตามจังหวัดต่างๆที่สำคัญได้แก่ เชียงราย เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน แพร่ น่าน ลำปาง เมี่ยง (ชา) เป็นพืชทนร่มไม่ต้องการแสงมากในการเจริญเติบโต ประโยชน์ของ

เมียง (ขา)ไบอ่อนนำมาหนึ่งแล้วหมักทำเป็นเมียงส้ม นิยมรับประทานเป็นของว่าง ใช้ต้อนรับแขกของทางภาคเหนือ ยอดอ่อนนำมาอบทำให้แห้งชงกับน้ำร้อนดื่มทำเป็นชา ซึ่งจะมีสารคาเฟอีนออกฤทธิ์เช่นเดียวกับกาแฟ

เส้นทางศึกษาธรรมชาติน้ำตกตาดเหียะ น้ำตกตาดวัด อยู่ห่างจาก หมู่บ้านประมาณ 2 ก.ม. เป็นเส้นทางเดินเท้าลัดเลาะไปตามลำน้ำแม่ปาน เป็นเส้นทางศึกษาธรรมชาติที่เหมาะสมกับนักท่องเที่ยวที่ชอบผจญภัย และต้องการศึกษาความรู้ทางธรรมชาติ เส้นทางนี้ยังไม่ได้รับการบุกเบิกเส้นทางแต่สามารถเดินทางไปกลับได้ โดยไม่ต้องพักค้างแรม

แผนภาพที่ 4.1 แผนผังเส้นทางศึกษาธรรมชาติโดยพระบาท

ที่มา: อุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน

เส้นทางศึกษาธรรมชาติดอยล้าน เป็นเส้นทางศึกษาธรรมชาติที่มีความหลากหลายมีระบบนิเวศที่แตกต่างกันตามความสูงของพื้นที่ การใช้เส้นทางนี้จำเป็นต้องมีความระมัดระวังต่อผลกระทบในระบบนิเวศเพราะเป็นเส้นทางที่มีถิ่นที่อยู่ของสัตว์ป่าอย่างชุกชุม และมีพันธุ์ไม้ขึ้นหลากหลาย จึงเหมาะสมกับนักท่องเที่ยวที่มีความรู้ในระบบนิเวศและต้องการศึกษาธรรมชาติอย่างแท้จริง ประกอบกับไม่มีเส้นทางเดินเท้าอย่างถาวรจึงจำเป็นต้องมีผู้นำทาง พื้นที่สามารถติดต่อกับคนในหมู่บ้านได้ยากจึงต้องระมัดระวังในการเกิดอุบัติเหตุ นักท่องเที่ยวต้องเตรียมตัวอย่างดี เส้นทางนี้จำเป็นต้องมีการพักค้างแรมในป่า จุดที่น่าสนใจคือ “ปูกแผ่นดิน” เป็นจุดที่ชาวบ้านใช้เรียกบริเวณยอดดอยล้านที่มีความสูงถึง 1,697 เมตร และเป็นจุดที่สามารถมองเห็นทิวทัศน์ได้ทั้ง 4

จังหวัด ได้แก่ ลำปาง ลำพูน เชียงใหม่และเชียงราย นอกจากนี้ยังมี “ก๊วต้า” เป็นชื่อเรียกจุดนัดพบของ ผกก. ซึ่งเคยเข้ามาปฏิบัติการในพื้นที่บ้านป่าเหมี้ยงซึ่งก๊วต้าเป็นจุดที่สามารถเดินทางไปยังจังหวัดต่างๆ ได้หลายจังหวัด

4.2.2 กิจกรรมสัมผัสกับวิถีชีวิตชุมชนบ้านป่าเหมี้ยง

วิถีชีวิตของชุมชนป่าเหมี้ยงเป็นจุดเด่นอีกประการที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้นั้นคือวิถีชีวิตที่มีความผูกพันกับการทำเหมียง การนำเสนอถึงภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดผ่านขั้นตอนในการผลิตเหมียง นักท่องเที่ยวที่มาเยือนจะได้สัมผัสกับการต้อนรับที่แสดงถึงวัฒนธรรมอันทรงคุณค่าของชุมชนแห่งนี้ นั่นคือการเลี้ยงต้อนรับบายศรีสู่ขวัญ การแสดงฟ้อนดาบฟ้อนเงี้ยวและฟ้อนเก็บใบเหมียง นอกจากนี้ยังจะได้ยินเสียงดนตรีพื้นเมืองที่จะขับกล่อม โดยวงดนตรีพื้นเมืองของชุมชนบ้านป่าเหมี้ยง ซึ่งการท่องเที่ยวที่โดดเด่นของชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงที่จะนำเสนออีกคือการสัมผัสวิถีชีวิตชาวบ้านอย่างแท้จริงถ่ายทอดให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัส โดยการมาพักอาศัยกับชาวบ้านหรือที่เรียกอีกอย่างหนึ่งว่าโฮมสเตย์ (Home stay) นั่นเอง

การพักแบบโฮมสเตย์ (Home stay) ที่ชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงคือ การสัมผัสกับวิถีชีวิตของชาวบ้านโดยการนอนพักที่บ้านชาวบ้านมีการทำกิจกรรมต่างๆร่วมกับชาวบ้านเช่น การทำอาหารพื้นเมืองและการพูดคุยในเรื่องวัฒนธรรมประเพณี ไปจนถึงการเรียนรู้วิถีการทำเหมียงตั้งแต่การเก็บใบเหมียง การหมักเหมียงและนำใบเหมียงไปทำประโยชน์ในด้านอื่นๆเช่น ส้าใบเหมียง การทำลูกอมใบเหมียงรวมถึงการทำหมอนใบชา นอกจากนี้ยังสามารถให้ชาวบ้านพาไปเที่ยวป่าชมน้ำตกกล้วยไม้ป่า ชมนกนานาพันธุ์และสมุนไพรป่าที่ชาวบ้านมักนำมาใช้ประโยชน์ได้

4.3 สิ่งอำนวยความสะดวกและการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว

จากรายละเอียดในส่วนของบริบทชุมชนบ้านป่าเหมี้ยง ทำให้ทราบได้ว่าชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงมีสิ่งอำนวยความสะดวกในการเข้าถึงยังตัวชุมชนนั้นคือถนนที่สามารถเดินทางเข้าออกได้อย่างสะดวกมี 2 เส้นทางคือเส้นทางที่จะต้องผ่านเขตอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อนและมีการเก็บค่าธรรมเนียม ส่วนอีกเส้นทางหนึ่งคือเส้นทางที่สามารถเชื่อมต่อไปยังจังหวัดเชียงใหม่ได้ แต่ถึงอย่างไรการเดินทางมายังหมู่บ้านป่าเหมี้ยงก็จะต้องอาศัยความชำนาญและความระมัดระวังในการขับขี่เนื่องจากเป็นเส้นทางเลียบภูเขาที่มีความลาดชัน นอกจากนี้เรื่องการเดินทางมายังชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงแล้วในส่วนองระบบสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานด้านต่างๆได้แก่ระบบไฟฟ้า น้ำประปาและโทรศัพท์ รวมถึงการจัดเก็บขยะภายในชุมชนสามารถเอื้ออำนวยให้พื้นที่นี้ใช้ทรัพยากรที่มีมารองรับนักท่องเที่ยวได้ในระดับหนึ่ง แต่ยังคงขาดที่จอดรถสำหรับนักท่องเที่ยว เนื่องจากพื้นที่เป็นที่ลาด

ภูเขาการจอตลอดจึงลำบากและมีพื้นที่น้อย ส่วนใหญ่จะใช้พื้นที่จอตลอดของโรงเรียนบ้านป่าเหมี้ยง ด้านการบริการที่พักสำหรับนักท่องเที่ยวที่ต้องการสัมผัสวิถีชีวิตชุมชนบ้านป่าเหมี้ยง ชาวบ้านจะต้อนรับนักท่องเที่ยวด้วยการให้เข้าพักบ้านพักโฮมสเตย์ที่จัดการโดยชุมชน นอกจากนี้การบริการอาหารสำหรับนักท่องเที่ยว ถ้าท่านมาพักโฮมสเตย์ก็จะได้ทานอาหารร่วมกับชาวบ้าน แต่ถ้ามาท่องเที่ยวเพียงวันเดียว ทางชุมชนมีร้านค้าภายในชุมชนคอยให้บริการ

นอกจากนี้ภายในชุมชนยังมีแหล่งท่องเที่ยวทั้งทางธรรมชาติและวัฒนธรรมอีกมากมายแต่ในจุดนี้การเข้าถึงยังจะต้องอาศัยผู้ชำนาญในพื้นที่นั่นก็คือชาวบ้าน เนื่องจากพื้นที่เหล่านี้อยู่ในเขตป่าอนุรักษ์ พื้นที่ลุ่มน้ำชั้นที่ 1 ของอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน การจัดการต่างๆจะต้องดำเนินการภายใต้ขอบเขตของกฎหมาย ดังนั้นสภาพแหล่งท่องเที่ยวจึงยังคงมีความสมบูรณ์ และด้วยเหตุนี้เองจึงทำให้การเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวต่างๆยังขาดป้ายชี้ที่ชัดเจนเพื่อบอกทิศทางและรายละเอียดเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งในจุดนี้ทางชุมชนกำลังหาวิธีการและขอความร่วมมือมายังอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน เพื่อร่วมกันดำเนินการให้เป็นไปอย่างถูกต้องตามหลักการเที่ยวเชิงนิเวศและไม่ขัดต่อกฎหมายที่คุ้มครองพื้นที่แห่งนี้

จากศักยภาพทางการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านป่าเหมี้ยง อันประกอบไปด้วยแหล่งท่องเที่ยวทั้งทางธรรมชาติและวัฒนธรรม ที่มีการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวในชุมชนขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2543 ทำให้ปัจจุบันมีจำนวนนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวยังชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะในช่วงฤดูหนาวประมาณเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนกุมภาพันธ์และช่วงเทศกาลงานดอกเสี้ยวบานได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก และมีจำนวนนักท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้นเมื่อมีการสร้างถนนคอนกรีตแล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2547 และเริ่มมีการจัดทำป้ายโฆษณาประชาสัมพันธ์งาน เทศกาลดอกเสี้ยวบาน ทำให้นักท่องเที่ยวเริ่มรู้จักชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงเพิ่มมากขึ้น สำหรับจำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้ามายังชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงไม่ได้จดเป็นสถิติที่ชัดเจน จากการสัมภาษณ์ นายบุญธรรม แก้วฟองคำ เจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน ทราบว่าในแต่ละปีจะมีนักท่องเที่ยวเข้ามาประมาณ 300 – 400 คน ส่วนใหญ่จะเป็นนักท่องเที่ยวชาวไทย โดยจะเข้ามาท่องเที่ยวยังชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงจากการติดต่อกับอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน ซึ่งปัจจุบันทางชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงและอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อนได้มีการประสานงานร่วมกันเพื่อวางแผนการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศซึ่งจะได้กล่าวต่อไปในบทที่ 5

บทที่ 5

การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนบ้านป่าเหมี้ยง

5.1 ประวัติความเป็นมาของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศภายในชุมชนบ้านป่าเหมี้ยง

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่จัดขึ้นภายในชุมชนบ้านป่าเหมี้ยง แรกเริ่มเกิดขึ้นจากการให้ความช่วยเหลือจากเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน เนื่องจากจำนวนนักท่องเที่ยวที่ต้องการจะมาพักผ่อนยังอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน ในช่วงฤดูหนาวมีจำนวนมาก จนที่พักของทางอุทยานไม่สามารถรองรับจำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้ามาพักได้ และมีนักท่องเที่ยวบางกลุ่มต้องการแสวงหาธรรมชาติวิถีชีวิตบนยอดเขา รวมถึงชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงกำลังประสบปัญหาหาค่าใช้จ่ายทำให้อุทยานคิดวิธีที่จะหารายได้เสริมให้กับชุมชนโดยการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวและให้ชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงได้เข้าร่วมกิจกรรมเริ่มต้นจากงานเทศกาลวันดอกเสี้ยวบานในปี พ.ศ. 2543 แต่การจัดการที่เกิดขึ้นในช่วงแรกจะต้องกระทำด้วยความระมัดระวังต่อกฎระเบียบในการใช้พื้นที่ป่าอนุรักษ์ จนมาถึงในยุค พตท. ทักษิณ ชินวัตร ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ได้มีนโยบายการแปลงทรัพย์สินให้เป็นทุน ซึ่งการแปลงสินทรัพย์ให้เป็นทุนในที่นี้ไม่ได้หมายถึง การนำที่ดินมาขายเพื่อแลกเปลี่ยนเป็นเงินตรา แต่สำหรับชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงนโยบายนี้กลับกลายมาเป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศกล่าวคือ นโยบายนี้เป็นตัวผลักดันให้อุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อนสามารถนำพื้นที่ในเขตป่าอนุรักษ์ที่อยู่ในความรับผิดชอบของตนมาจัดการการท่องเที่ยว รวมถึงการนำนโยบายของรัฐที่เน้นสนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติ โดยการส่งเสริมให้ประชาชนในท้องถิ่น มีบทบาทในการกำหนดโครงการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของตนเอง ด้วยเหตุนี้จึงทำให้เกิดการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนบ้านป่าเหมี้ยง โดยได้รับความร่วมมือจากอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อนและชาวบ้านในชุมชนบ้านป่าเหมี้ยง

ชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงเป็นชุมชนหนึ่งที่อยู่ในเขตป่าอนุรักษ์ ดังนั้นการอยู่อาศัยจึงต้องอยู่ภายใต้กฎระเบียบตามที่กฎหมายกำหนดและต้องอยู่ในความดูแลของอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน การใช้พื้นที่ที่ไม่สามารถนำที่ดินมาขายคืนทุน แต่จากนโยบายแปลงสินทรัพย์ให้เป็นทุนทำให้ทางอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อนและชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงหาทางออกสำหรับการใช้พื้นที่อันเป็นสินทรัพย์ที่มีอย่างมหาศาลอุดมไปด้วยป่าไม้และทรัพยากรทางธรรมชาติอันทรงคุณค่า สามารถนำมาแลกเปลี่ยนเป็นเงินตราเพิ่มรายได้ให้กับชุมชน ด้วยการนำความงามของพื้นที่มาขายให้กับการท่องเที่ยว โดยการนำการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเข้ามาเป็นทางเลือกที่ทำให้ชุมชนสามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่มีอย่างรู้คุณค่าควบคู่ไปกับการอนุรักษ์ ซึ่งสอดคล้องกับนโยบายของรัฐที่ออกมาใน

รูปแบบของการเน้นสนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติ โดยการส่งเสริมให้ประชาชนในท้องถิ่น มีบทบาทในการกำหนดโครงการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของตนเอง จากเหตุผลที่กล่าวมา ดังนั้นจึงเกิดความร่วมมือระหว่างชาวบ้านป่าเหมี้ยงกับอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อนจัดให้มีการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและเป็นที่มาของการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนป่าเหมี้ยงที่ดำเนินการอยู่ในปัจจุบัน

5.2 การบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชน

การดำเนินงานในช่วงแรกเกิดขึ้นมาได้ ด้วยความร่วมมือจากเจ้าหน้าที่ของอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อนและนักวิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยสาขาภาคเหนือ เข้ามาช่วยเหลือชาวบ้านในชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงโดยการร่วมกันคิด วางแผนเพื่อหาแนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชุมชนบ้านป่าเหมี้ยง ซึ่งผลที่ได้จากการร่วมมือกัน เห็นได้เป็นรูปธรรมก็คือโครงการเทศกาลวันดอกเสี้ยวบาน ถือได้ว่าเป็นจุดกำเนิดที่ทำให้ชุมชนเล็งเห็นถึงคุณค่าของทรัพยากรที่ตนเองมีอยู่ ซึ่งโครงการเทศกาลวันดอกเสี้ยวบานได้เริ่มต้นการจัดงานอย่างไม่เป็นทางการในปี พ.ศ. 2543 การจัดงานเกิดขึ้นเฉพาะภายในหมู่บ้านเท่านั้น โดยมีกลุ่มแม่บ้านเป็นผู้จัดเลี้ยงอาหารและเครื่องดื่ม ในบริเวณงานมีการแสดงของนักเรียนบ้านป่าเหมี้ยง การประกวดร้องเพลง การแสดงการละเล่นดนตรีพื้นเมืองเป็นต้น ซึ่งงานในครั้งนี้อัดเพียง 1 วันเท่านั้น เนื่องมาจากในอดีตเส้นทางคมนาคมยังไม่สะดวก การเตรียมความพร้อมในเรื่องของสถานที่ซึ่งอยู่ห่างจากหมู่บ้าน ประกอบกับยังไม่มีการประชุมสัมพันธที่แพร่หลาย ต่อมาในปี พ.ศ. 2544 หน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อนที่ จช. 6 (บ้านป่าเหมี้ยง) ได้ดำเนินการประชุมปรึกษาหารือร่วมกับผู้นำและชาวบ้านป่าเหมี้ยง เพื่อที่จะวางแผนการดำเนินงาน ซึ่งมีการเตรียมการและกำหนดกิจกรรมที่จะร่วมกันปฏิบัติในวันเทศกาลดอกเสี้ยวบาน มีการปรึกษาหารือร่วมกันก่อนการจัดงานประมาณ 1 เดือน มีการประชาสัมพันธ์เพื่อเชิญชวนนักท่องเที่ยวโดยใช้สื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆและรายการวิทยุท้องถิ่นเช่นคลื่นวิทยุ 97 อ.ส.ม.ท. หนังสือพิมพ์บางกอกโพสต์ เป็นต้น และนอกจากนี้ยังได้รับงบประมาณจากการส่งเสริมของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) รวมทั้งหน่วยงานที่ให้การสนับสนุนการดำเนินการจัดงานครั้งนี้ ได้แก่ อุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง โดยหน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อนที่ จช. 6 (บ้านป่าเหมี้ยง) หน่วยงานของภาครัฐและเอกชนภายในจังหวัดลำปางและยังคงได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ในด้านของแรงงานเกิดจากความร่วมมือจากชาวบ้านป่าเหมี้ยงนั่นเอง

การจัดงานครั้งนี้ได้มีการจัดการประชุมเพื่อเตรียมงานในการกำหนดกิจกรรมและมีการวางแผนการดำเนินงานซึ่งกิจกรรมที่จะจัดขึ้นในงานนี้ได้แก่ การชื่นชมทัศนียภาพ “ลานดอกเสี้ยว”

บริเวณหุบเขาโดยพระบาท มีการจัดนิทรรศการของกลุ่มอาชีพต่างๆรวมถึงการนำเสนอกิจกรรมของทางกลุ่มด้วย ซึ่งกลุ่มอาชีพเหล่านี้ได้อยู่ภายใต้การบริหารงานของนายประสิทธิ์ เจริญชัยประธานกลุ่มการท่องเที่ยวเชิงนิเวศบ้านป่าเหมี้ยงและยังเป็นสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลแจ้ซ้อนนั่นเอง รายละเอียดกิจกรรมที่ทางกลุ่มอาชีพปฏิบัติมีดังนี้

กลุ่มแม่บ้านมีการแสดงการฟ้อนเล็บ ฟ้อนเก็บเมี่ยง ซึ่งชาวบ้านป่าเหมี้ยงมีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับเมี่ยงจึงได้ถ่ายทอดออกมาในรูปของศิลปวัฒนธรรมซึ่งมีความอ่อนช้อยงดงาม การแสดงมีวันละ 1 รอบ เวลา 11.00 น. นอกจากนี้ยังมีการจัดจำหน่ายอาหารแก่ผู้ที่มาเที่ยวชมงาน เช่น ข้าไบเมี่ยง ใ้ส้อ่วเห็ดหอม ข้าดอกเสี้ยวทอด ซึ่งได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก กลุ่มจักสานได้มีการสาธิตจักสานตะกร้า ไม้กวาด และจำหน่ายเครื่องจักสานที่สมาชิกในกลุ่มผลิตได้ ส่วนทางกลุ่มนวดแผนไทยได้มีการบริการนวดตัวและนวดเท้าให้กับนักท่องเที่ยว นอกจากนี้ทางกลุ่มศิลปวัฒนธรรมก็มีการแสดง ฟ้อนดาบและฟ้อนเงิง ประกอบกับการแสดงดนตรีพื้นเมือง มีการจัดการประกวดการร้องเพลงและการประกวดการละเล่นดนตรีพื้นเมืองจำพวกชะลื้อซอ ซึ่งเป็นต้น ส่วนกลุ่มสมุนไพรพื้นบ้าน ได้มีการจำหน่ายเห็ดหอมสดและเห็ดหอมย่าง แล้วทางกลุ่มการทำเมี่ยงก็ได้ มีการทำเมี่ยงเป็นอมจำหน่ายและจำหน่ายใบชาตากแห้ง รวมถึงหมอนใบชาเพื่อเป็นของที่ระลึกสำหรับการมาเยือนชุมชนการป่าเหมี้ยง และในงานกลุ่มเยาวชน ก็ยังมีการแข่งขัน เพื่อเชื่อมความสัมพันธ์และความสัมพันธ์ของคนในชุมชน

สำหรับนักท่องเที่ยวที่มาในงานเทศกาลดอกเสี้ยวบาน ถ้าต้องการชมทัศนียภาพบริเวณน้ำตกตาดเสี้ยวและน้ำตกตาดวัด ชาวบ้านก็มีรถโดยสารที่คอยให้บริการโดยจัดขึ้นเฉพาะช่วงงานเทศกาลดอกเสี้ยวบานเท่านั้น โดยค่าบริการชาวบ้านเป็นผู้กำหนดขึ้นเอง นั่นคือจากอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อนไปถึงลานดอกเสี้ยวคิดอัตราขาขึ้นและขาลงเพียงเที่ยวละ 25 บาท และจากบริเวณลานดอกเสี้ยวไปถึงยังน้ำตกตาดเสี้ยวและน้ำตกตาดวัดเที่ยวละ 15 บาท

นอกจากการจัดงานเทศกาลวันดอกเสี้ยวบานซึ่งถือเป็นจุดเริ่มในการเปิดหมู่บ้านเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวแล้วยังทำให้ชาวบ้านได้มีการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศขึ้นภายในชุมชนและมีการท่องเที่ยวในรูปแบบของโฮมสเตย์ (Home stay) มีการใช้ชีวิตของชาวบ้านที่มีความผูกพันกับเมี่ยงเป็นสิ่งดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาสัมผัสชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงที่มีความน่าสนใจทั้งทรัพยากรทางธรรมชาติและวัฒนธรรมโดยทางชุมชนได้ร่วมกันจัดตั้งกลุ่มการท่องเที่ยวเชิงนิเวศบ้านป่าเหมี้ยงขึ้นซึ่งมีกรรมการของกลุ่มทั้งหมด 9 คน กรรมการทุกคนได้มาจากประธานกลุ่มอาชีพต่างๆภายในชุมชนมีหน้าที่ดูแลนักท่องเที่ยวในด้านที่ตนเป็นประธานกลุ่มนั้นๆ และโครงสร้างกลุ่มการท่องเที่ยวเชิงนิเวศบ้านป่าเหมี้ยงมีดังนี้

โครงสร้างกลุ่มการท่องเที่ยวเชิงนิเวศบ้านป่าเหมี้ยง

นายประสิทธิ์ เจริญทอง เป็นประธานกลุ่มการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และยังเป็นสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลแจ้ซ้อนมีหน้าที่ในการดูแลความเรียบร้อยในการดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนและคอยประสานงานภายในซึ่งประกอบด้วยคณะกรรมการดังนี้

1. นางจันทร์ดี เทพสิงห์ ประธานกลุ่มแม่บ้านสตรีพัฒนาและอาหารพื้นบ้านมีหน้าที่ดูแลการต้อนรับนักท่องเที่ยวและจัดการเรื่องอาหารในงานเลี้ยงรับนักท่องเที่ยวกลุ่มใหญ่
2. นายสะอาด กำลิ่งว่อง ประธานกลุ่มดนตรีพื้นเมือง มีหน้าที่ทำการแสดงในการต้อนรับนักท่องเที่ยวและการแสดงฟ้อนดาบฟ้อนเจิง รวมทั้งสอนนักท่องเที่ยวที่มีความสนใจกิจกรรมการแสดงพื้นบ้าน
3. นายยอด ต๊ะคำ ประธานกลุ่มสมุนไพรพื้นบ้านมีหน้าที่ในการพานักท่องเที่ยวชมสวนสมุนไพรพื้นบ้านและจำหน่ายสมุนไพรแปรรูป
4. นายเต็ม พวงสายใจ ประธานกลุ่มจักสานมีหน้าที่ดูแลนักท่องเที่ยวพาเที่ยวชมการจักสานในหมู่บ้านและชักชวนนักท่องเที่ยวซื้อผลิตภัณฑ์ของทางกลุ่ม
5. นางแสงดาว คุชฎีโรจน์ ประธานกลุ่มนวดแผนไทย กลุ่มนี้ยังไม่มีบทบาทชัดเจนเนื่องจากยังไม่มีการจัดเตรียมสถานที่บริการนักท่องเที่ยวและสมาชิกของกลุ่มมักจะไปหารายได้ที่ตัวอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน
6. นายสวาท เทพสิงห์ ประธานกลุ่มมัคคุเทศก์ มีหน้าที่พานักท่องเที่ยวชมเส้นทางศึกษาธรรมชาติ ชมกล้วยไม้ป่าและคูนก
7. นายศุภชัย รักรวงส์ ประธานกลุ่มบ้านพักนักท่องเที่ยว Home Stay มีหน้าที่ดูแลและจัดการระบบการเข้าพักของนักท่องเที่ยว
8. นายอุเทน จาคูมา ประธานกลุ่มชาไบเมี่ยง มีหน้าที่ในการดูแลผลิตภัณฑ์ของกลุ่มเพื่อจำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยวและพานักท่องเที่ยวที่สนใจชมขั้นตอนการผลิต
9. นายสมบัติ ยะสุรินทร์ ประธานกลุ่มเยาวชน มีหน้าที่ในการดูแลนักท่องเที่ยวในขณะอยู่ในชุมชนเยาวชนและร่วมทำกิจกรรมในกลุ่มต่างๆ

กลุ่มการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงมีการจัดการประชุมกันเดือนละ 1 ครั้ง และนำผลการประชุมไปเข้าร่วมประชุมหมู่บ้านด้วย ในแต่ละครั้งประธานกลุ่มจะปรึกษาหารือถึงสภาพการท่องเที่ยว มีการวางแผนเพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยวที่จะเข้ามาในแต่ละครั้ง ส่วนใหญ่นักท่องเที่ยวจะติดต่อผ่านมายังอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อนเนื่องจากโทรศัพท์ที่ใช้ติดต่อในชุมชนมีเพียงเครื่องเดียวและมักจะติดต่อเข้ามาไม่สะดวก ทั้งนี้ในการประชุมแต่ละครั้งจะมีเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อนเข้าร่วมประชุมทุกครั้ง โดยทั้งกลุ่มการท่องเที่ยวเชิงนิเวศบ้านป่าเหมี้ยงและ

เจ้าหน้าที่อุทยานจะมีการสร้างแผนในการปฏิบัติงานร่วมกัน และสร้างบทเรียนเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน

5.2.1 การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงมีการจัดความรับผิดชอบแบ่งตามหน้าที่ของคณะกรรมการกลุ่มการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในการให้บริการที่พักโฮมสเตย์ซึ่งนักท่องเที่ยวจะได้สัมผัสกับวิถีชีวิตของชุมชนนี้อย่างแท้จริงเช่นกลุ่มนี้จะเป็นหน้าที่ของกลุ่มบ้านพักนักท่องเที่ยวซึ่งมีนายศุภชัย รักรวงศ์เป็นผู้ดูแล นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมการท่องเที่ยวที่จัดขึ้นตามกลุ่มอาชีพต่างๆ ซึ่งทุกกิจกรรมล้วนทำให้นักท่องเที่ยวหลงใหลไปกับบรรยากาศสภาพแวดล้อมที่มีธรรมชาติอันสวยงาม ประเพณีวิถีชีวิตที่คนพื้นราบไม่เคยได้สัมผัส ในส่วนของอัตราค่าบริการได้มีการกำหนดไว้อย่างชัดเจน คือการพักบ้านพักโฮมสเตย์คิดราคานักท่องเที่ยวคนละ 100 บาทต่อคืน ค่าอาหารคนละ 50 บาทต่อมื้อและค่าน้ำเที่ยวป่าคนละ 100 บาทต่อวัน ส่วนกิจกรรมอื่นอธิบายไว้ในตารางที่ 5.2 รายได้จากการท่องเที่ยวชาวบ้านจะต้องแบ่งเข้าสหกรณ์ไฟฟ้าของชุมชนเป็นจำนวน ร้อยละ 20 ของรายได้จากการท่องเที่ยว

ตารางที่ 5.1 อัตราค่าบริการเกี่ยวกับค่าบริการและกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศบ้านป่าเหมี้ยง

ลำดับ	รายการ	ราคา(บาท)	หมายเหตุ
1.	บ้านพัก	100/คน/คืน	
2.	อาหาร	50/คน/มื้อ	
3.	นำเที่ยวและศึกษาวิถีชีวิตชุมชน	200/กลุ่ม	กลุ่มละ
	- ภูมิปัญญาการทำเหมี้ยง	100/คน	ประมาณ 10 คน
	- ชมทิวทัศน์ธรรมชาติในชุมชน		ขึ้นอยู่กับระยะเวลา
	- เส้นทางศึกษาธรรมชาติ		ที่ท่านมาพัก
	- เที่ยวหน้าตก ชมนกและกล้วยไม้		
	- ศึกษาสมุนไพร		
4.	กิจกรรมเลี้ยงต้อนรับ		ขึ้นอยู่กับความต้องการ
	- พิธีบายศรีสู่ขวัญ	1,000	ของนักท่องเที่ยวที่มาเป็น
	- การแสดงฟ้อนเก็บใบเหมี้ยง	500	กลุ่ม
	- การแสดงฟ้อนเจิง	200	กลุ่มละประมาณ 10คน
	- การแสดงฟ้อนดาบ	200	

	- การแสดงดนตรีพื้นเมือง	300	
5.	บริการรถรับส่ง จากอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน ไปยังหมู่บ้าน (ไป-กลับ) ในกรณีที่ไม่ได้นำรถส่วนตัวมา	400/เที่ยว/ กลุ่ม	(คนละ 40 บาท/เที่ยว)

ที่มา: อัตราค่าให้บริการนักท่องเที่ยวของชุมชนบ้านป่าเหมี้ยง (ข้อมูล ณ เดือนเมษายน 2548)

นอกจากนี้ทางชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงยังมีสินค้าของที่ระลึกในชุมชนมาจำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยว อาทิเช่น หมอนใบชา ใบชาแห้งสำหรับชงดื่ม เมี่ยง เครื่องจักสาน สมุนไพรป่ารวมถึงเห็ดหอมและน้ำผึ้งป่าที่เกิดขึ้นตามฤดูกาล

กิจกรรมต่างๆที่จัดขึ้นเพื่อการท่องเที่ยวนั้นมีการบริหารจัดการโดยประธานกลุ่มต่างๆที่มีหน้าที่รับผิดชอบตามกลุ่มที่ตนอยู่และเมื่อมีปัญหาการท่องเที่ยวเกิดขึ้นก็จะมีการประชุมกลุ่มที่เป็นสมาชิกทั้งหมดเพื่อวางแผนวิธีการปฏิบัติและแนวทางแก้ไข

5.2.2 การจัดการบ้านพักโฮมสเตย์ (Home stay)

การเกิดขึ้นของบ้านพักรับนักท่องเที่ยวโฮมสเตย์เกิดขึ้นพร้อมกับโครงการเทศกาลดอกเสี้ยวบาน โดยได้รับการสนับสนุนจากอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อนร่วมกับชาวบ้านป่าเหมี้ยงดำเนินการโดยผู้นำหมู่บ้านในสมัยนั้นคือ นายศุภชัย รักวงศ์ เนื่องจากบ้านป่าเหมี้ยงเป็นหมู่บ้านที่มีความอุดมสมบูรณ์ทางทรัพยากรธรรมชาติเอื้อต่อการที่นักท่องเที่ยวจะเดินทางเข้ามาสัมผัสด้วยตนเอง นอกจากนี้บ้านป่าเหมี้ยงยังมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่น่าสนใจและอยู่ใกล้อุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน โดยเริ่มในปี พ.ศ.2543 ในระยะแรกมีจำนวนเพียง 8 หลัง และในระยะเวลาต่อมาจึงมีจำนวนเพิ่มขึ้น จนปัจจุบันมีผู้เข้าร่วมโครงการบ้านพักโฮมสเตย์จำนวน 14 หลัง (ตารางที่ 5.1) การจัดการเกี่ยวกับบ้านพักโฮมสเตย์มีการจัดตั้งคณะกรรมการขึ้นมาในช่วงแรกแต่ปัจจุบันพบว่ามีเพียงนายศุภชัย รักวงศ์หรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่าพ่อหลวงศุภชัยเป็นผู้ดูแลในด้านนี้ ร่วมกับเจ้าของบ้านที่เข้าร่วมโครงการบ้านพักโฮมสเตย์เท่านั้น จากการสัมภาษณ์พ่อหลวงศุภชัย รักวงศ์ ประธานกลุ่มบ้านพักโฮมสเตย์ (Home Stay) ของหมู่บ้านป่าเหมี้ยง ทราบว่าชาวบ้านมีความต้องการจะเข้าร่วมโครงการบ้านพักรับรองมากยิ่งขึ้น ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ตนมีความต้องการที่จะให้โฮมสเตย์บ้านป่าเหมี้ยงได้รับมาตรฐานโฮมสเตย์ ซึ่งรับรองโดยสำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา และในขณะนี้การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ก็ได้ให้ความสนใจและพร้อมที่จะช่วยเหลือในด้านการประชาสัมพันธ์ การท่องเที่ยวของหมู่บ้านป่าเหมี้ยง พร้อมกันนั้นชาวบ้านป่า

เหมียงได้พยายามดำเนินการในด้านการจัดระบบบ้านพักของตนให้ได้ตามมาตรฐานของกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา

การจัดการบ้านพักโฮมสเตย์บ้านป่าเหมียงได้ตั้งหลักเกณฑ์และกฎระเบียบไว้สำหรับผู้ที่มาบ้านตนเข้าร่วมเป็นบ้านพักนักท่องเที่ยวโฮมสเตย์ และสำหรับการปฏิบัติตัวของนักท่องเที่ยว ซึ่งหลักเกณฑ์และกฎระเบียบนี้ได้ถูกกำหนดขึ้นจากการประชุมหมู่บ้าน ประกอบด้วยชาวบ้านทั้งหมดที่เป็นหัวหน้าครอบครัว ทั้งผู้เข้าร่วมบ้านพักและชาวบ้านทั่วไปในชุมชน

หลักเกณฑ์ของผู้เข้าร่วม โครงการบ้านพักนักท่องเที่ยวโฮมสเตย์

1. เจ้าของบ้านต้องมีความสมัครใจเพื่อที่จะเข้าร่วมโครงการ
2. ต้องเป็นผู้ที่มีมนุษยสัมพันธ์ต่อกับนักท่องเที่ยวที่มาเยือนพร้อมที่จะถ่ายทอดวัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่น
3. บ้านพักมีความพร้อมถูกสุขลักษณะมีอากาศถ่ายเทได้สะดวก
4. ด้านอาหารต้องถูกหลักสุขอนามัย

นอกจากนี้สิ่งที่ชาวบ้านให้ความสำคัญในการเปิดชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวและไม่ให้เกิดปัญหารบกวนชาวบ้านที่ไม่เปิดบ้านเป็นบ้านพักโฮมสเตย์ก็คือการวางกฎระเบียบปฏิบัติของนักท่องเที่ยวที่เข้ามาพักในหมู่บ้านซึ่งมีรายละเอียดดังนี้(ข้อมูลพื้นฐานบ้านพักนักท่องเที่ยวบ้านป่าเหมียง, ม.ป.ป.)

1. ต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบข้อระเบียบข้อบังคับของหมู่บ้านอย่างเคร่งครัด
2. ก่อนเข้าพักให้แสดงหลักฐานกับเจ้าของบ้านเช่นบัตรประจำตัวประชาชน
3. ไม่ละเมิดสิทธิความเป็นส่วนตัวซึ่งกันและกันระหว่างนักท่องเที่ยวกับเจ้าของบ้าน
4. ร่วมกันอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

การจัดระบบเข้าพักบ้านพักโฮมสเตย์บ้านป่าเหมียง

การจัดนักท่องเที่ยวที่จะมาพักบ้านพักโฮมสเตย์นั้น จะมีการแบ่งจำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้ามาในชุมชนเพื่อที่จะเข้าพักในบ้านแต่ละหลังก่อน โดยการเรียงบ้านพักโฮมสเตย์ตามลำดับเช่น ถ้ามีผู้มาติดต่อขอพัก ทางกลุ่มก็จะแบ่งจำนวนนักท่องเที่ยวให้ไปเข้าพักตามที่บ้านพักแต่ละหลังจะรับได้ โดยจะเรียงรายชื่อของบ้านพักตามลำดับเช่นลำดับที่ 1-3 รับนักท่องเที่ยวในครั้งนี้ แล้วครั้งต่อไปลำดับที่ 4 ก็จะได้รับนักท่องเที่ยว หมุนเวียนเช่นนี้ไปเรื่อยๆจนครบทุกหลังแล้วก็จะกลับมาเริ่มต้นพักที่บ้านลำดับที่ 1 อีก ทั้งนี้ในการรับนักท่องเที่ยวจะต้องดูถึงความสามารถในการรองรับของบ้านแต่ละหลังด้วย

ตารางที่ 5.2 รายชื่อผู้ที่เข้าร่วมโครงการบ้านพักโฮมสเตย์

ลำดับ ที่	รายชื่อ	จำนวน บ้านพัก(หลัง)	จำนวนนักท่องเที่ยว ที่พักได้(คน)	หมายเหตุ (ที่ตั้งบ้านพัก)
1.	นาย ศุภชัย รักรวงศ์	1	4-6	ป๊อกเหนือ
2.	นาย คำรณ เสวี	1	4-6	ป๊อกเหนือ
3.	นาง พองแก้ว กิตติไชยวุฒิ	1	2-4	ป๊อกเหนือ
4.	นาง แดง เทพสิงห์	1	4-6	ป๊อกเหนือ
5.	นาย ครองทรัพย์ เทพสิงห์	1	2-4	ป๊อกเหนือ
6.	นาง แสงดาว ดุษฎีโรจน์	1	4-6	ป๊อกเหนือ
7.	นาง สายชล ผิวงาม	1	4-6	ป๊อกสายลมจอย
8.	นาง จันวัน คุโน	1	2-4	ป๊อกเหนือ
9.	นาง สุรินทร์ มัดทุ	1	5	ป๊อกใต้
10.	นาง จันทร์คำ รักรวงศ์	1	4-6	ป๊อกใต้
11.	นาง นงคราญ ธรรมวงษ์	1	4-6	ป๊อกใต้
12.	นาง ทองรัตน์ แพทย์รักษา	1	4-6	ป๊อกใต้
13.	นาย ธวัช คำมุงเมือง	1	4-6	ป๊อกเหนือ
14.	นาย ประสิทธิ์ เจริญทอง	1	4-6	ป๊อกเหนือ

ที่มา: ดัดแปลงจากการสัมภาษณ์นายศุภชัย รักรวงศ์ (ข้อมูล ณ เดือนเมษายน 2548)

5.3 บทบาทและความคิดเห็นของชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

5.3.1 ชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงกับการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงมีความเข้าใจในเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในระดับหนึ่งซึ่งชาวบ้านกล่าวว่าเป็นการพานักท่องเที่ยวไปชมวิถีชีวิตที่ตนปฏิบัติประจำวันและพานักท่องเที่ยวไปเที่ยวชมธรรมชาติรวมถึงการจัดบ้านเรือนเพื่อต้อนรับแขกผู้มาเยือน จากการสัมภาษณ์ที่แสงดาว ดุษฎีโรจน์ หนึ่งในสมาชิกกลุ่มบ้านพักโฮมสเตย์กล่าวว่า “เราต้อนรับนักท่องเที่ยวเหมือนเป็นญาติคนหนึ่ง” นอกจากนี้ชาวบ้านที่เข้าร่วมกลุ่มบ้านพักโฮมสเตย์ส่วนใหญ่มีความพึงพอใจที่มีรายได้เสริมจากอาชีพหลักและอยากให้หน่วยงานทางภาครัฐที่เกี่ยวข้องเข้ามาสนับสนุนความรู้งบประมาณในการจัดการท่องเที่ยวเพื่อจะได้ให้ชุมชนของตนมีปริมาณนักท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากที่ผ่านมาชาวบ้านต้องใช้งบประมาณของตนในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวภายในชุมชน

นอกจากนี้พื้นที่ส่วนใหญ่ก็ไม่สามารถพัฒนาได้มากนัก เนื่องจากเป็นพื้นที่ในเขตอุทยานแห่งชาติ แจ้ซ้อน ในส่วนของชาวบ้านที่ไม่ได้รวมกลุ่มบ้านพักโฮมสเตย์กล่าวว่าตนเองมีรายได้จากการทำเหมืองเพียงพอและไม่มีเวลาดูแลต้อนรับนักท่องเที่ยวอีกทั้งชอบความเป็นอยู่แบบเดิม

ด้านศักยภาพและความพร้อมในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ชาวบ้านส่วนใหญ่มีความเห็นว่าชุมชนของตนเองมีความพร้อมและสามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้ เนื่องจากบ้านป่าเหมี้ยงมีทรัพยากรทางธรรมชาติสิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิตวัฒนธรรมที่น่าสนใจ รวมถึงการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนได้ผ่านการวางแผนร่วมกันในชุมชนและมีการจัดตั้งอำนวยการความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยวอีกทั้งภายในชุมชนก็มีความปลอดภัย แต่ควรจะได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานอื่นๆให้มากขึ้น เพราะที่ผ่านมามีเพียงอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อนเท่านั้นที่เข้ามาช่วยเหลือในด้านการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง

5.3.2 อุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อนกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนป่าเหมี้ยงเกิดขึ้นได้ด้วยความร่วมมือจากหลายฝ่าย เช่น องค์การบริหารส่วนตำบลแจ้ซ้อน เจ้าหน้าที่งานป่าไม้และหน่วยงานส่วนราชการของจังหวัดลำปาง แต่ในการศึกษาครั้งนี้พบว่าหน่วยงานที่มีความสำคัญและมีส่วนช่วยเหลือชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงมากที่สุดก็คือ อุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อนที่มีหน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อนที่ จช. 6 (บ้านป่าเหมี้ยง) เป็นผู้ดูแลและให้ความช่วยเหลือชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวมาเป็นอย่างดี จากการสัมภาษณ์นายบุญธรรม แก้วฟองทา เจ้าหน้าที่อุทยานพบว่าทางอุทยานได้เข้ามาช่วยเหลือตั้งแต่เริ่มต้น โดยคนเป็นผู้เข้ามาปรึกษากับชาวบ้านตั้งแต่ต้น ในช่วงแรกได้เข้าร่วมวางแผนการจัดการท่องเที่ยวและหลังจากนั้นก็ให้ความช่วยเหลือในส่วนในพื้นที่ทางธรรมชาติ นั่นคือให้ชาวบ้านได้เข้าไปใช้พื้นที่ป่าสงวนบางส่วนเพื่อการท่องเที่ยว นายบุญธรรมกล่าวว่า ทางอุทยานได้อนุญาตให้ชาวบ้านใช้พื้นที่เขตป่าสงวนบางส่วนของอุทยานเป็นจุดให้ชาวบ้านพานักท่องเที่ยวเดินชมธรรมชาติ ทั้งนี้เป็นการยืดหยุ่นให้ชาวบ้านได้ใช้สอยประโยชน์จากป่า เปลี่ยนจากการนำไปใช้ประโยชน์นอกพื้นที่มาเป็นการเข้าไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่โดยการชื่นชมธรรมชาติไม่ใช่ทำลายสิ่งที่อยู่คู่กับป่า ซึ่งสิ่งเหล่านี้ถือเป็นศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณค่าของชุมชน แต่ทางชุมชนยังขาดความพร้อมในด้านการบริหารจัดการท่องเที่ยว ซึ่งทางอุทยานได้มีการส่งเสริมความรู้ด้านกรนวดแผนไทยและมีการจัดฝึกอบรมภาษาอังกฤษให้กับชาวบ้าน อีกทั้งให้ชาวบ้านได้ลองฝึกทดลองดูในการรับนักท่องเที่ยวเข้ามายังชุมชน ทางอุทยานอยากจะทำให้ชาวบ้านได้มีการจัดการท่องเที่ยวภายในชุมชนเอง ทั้งนี้เพื่อให้ชาวบ้านเกิดความเข้มแข็งในชุมชนมีกระบวนการคิดเอง ดำเนินงานเอง และเมื่อพบปัญหาก็จะสามารถแก้ไขได้ ดังนั้นจึงทำให้ชาวบ้านบางส่วนกล่าวว่า อุทยานไม่

ช่วยชาวบ้านอย่างจริงจัง แต่ถึงอย่างไรทางอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อนก็ได้พยายามปรับแนวคิดในทางลบของชาวบ้านที่มีต่ออุทยานและได้อธิบายให้เข้าใจถึงวิธีการที่ทางอุทยานต้องการให้ชุมชนสามารถพัฒนาตนเองได้โดยเกิดจากความคิดและทำร่วมกันในชุมชนเพื่อให้เกิดความยั่งยืนทางการท่องเที่ยว และภายหลังทั้งสองฝ่ายก็สามารถใช้การท่องเที่ยวเป็นตัวผสานความสัมพันธ์ในการอยู่ร่วมกันรวมถึงการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าอนุรักษ์เพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

5.4 ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

จากการดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวของชุมชนป่าเหมี้ยง ชาวบ้านพบว่าปัญหาที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่จะเป็นปัญหาในการจัดการการท่องเที่ยว เนื่องจากชุมชนขาดบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถในการจัดการท่องเที่ยว ชาวบ้านส่วนใหญ่มีความเข้าใจคำว่าการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ แต่ขาดความรู้ด้านการจัดการการท่องเที่ยว ตั้งแต่การจัดการด้านพื้นที่ที่ตั้งอยู่ในเขตป่าอนุรักษ์ด้านบุคลากรที่ความรู้ในการจัดการท่องเที่ยว และด้านการทำงบประมาณแสดงรายได้และค่าใช้จ่ายในการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน รวมถึงความร่วมมือในการจัดกิจกรรมเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว และสิ่งสำคัญที่เป็นปัญหาในการจัดการการท่องเที่ยวในชุมชนป่าเหมี้ยงก็คือการขาดรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จากการศึกษาพบว่ากิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชนยังขาดความหลากหลายและขาดคุณภาพในการนำเที่ยวเนื่องจากชาวบ้านยังขาดความรู้ในการอธิบายและสร้างความเข้าใจให้กับนักท่องเที่ยว รวมถึงปัญหาด้านการตลาด ชุมชนยังขาดการโฆษณาและประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวของชุมชนที่จัดขึ้นและไม่มีการทำเอกสารเพื่อแนะนำนักท่องเที่ยว โปรแกรมการท่องเที่ยวและการสื่อความหมายของสถานที่ในด้านอุปสรรคในการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนก็คือการประสานงานกับองค์กรภายนอกท้องถิ่นเนื่องจากชุมชนตั้งอยู่บนภูเขาการเดินทางไปมายังถือว่าลำบากเมื่อเทียบกับคนที่อาศัยบนพื้นที่ราบ

5.5 ผลที่ได้รับจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

สถานที่ใดที่เปิดเป็นแหล่งท่องเที่ยวมีนักท่องเที่ยวเข้ามา สถานที่นั้นย่อมมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น ชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงเป็นแหล่งท่องเที่ยวหนึ่งที่ย่อมได้รับผลของความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับจัดการท่องเที่ยวของชุมชนว่ามีกรรองรับในสิ่งที่จะเกิดขึ้นอย่างไร

5.5.1 ผลประโยชน์ที่ชุมชนได้รับจากการท่องเที่ยว

คือผลประโยชน์ที่กลุ่มชาวบ้านในชุมชนบางกลุ่มได้รับประโยชน์และบางกลุ่มที่ไม่ได้รับประโยชน์กล่าวคือ

กลุ่มชาวบ้านภายในชุมชนที่ได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว

กลุ่มที่ได้รับผลประโยชน์โดยตรงจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงเห็นได้ชัดเจนคือการมีรายได้เพิ่มขึ้นเมื่อมีการท่องเที่ยวเข้ามา ดังนั้นสมาชิกที่อยู่ในกลุ่มการ ท่องเที่ยวเชิงนิเวศจึงเป็นกลุ่มที่มีความพึงพอใจการบริหารจัดการการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้น ซึ่งกลุ่มชาวบ้านเหล่านั้นได้แก่ สมาชิกกลุ่มที่มีกิจกรรมสำหรับต้อนรับท่องเที่ยวเช่นกลุ่มแม่บ้านและอาหารพื้นเมือง กลุ่มดนตรีพื้นเมืองและกลุ่มมัคคุเทศก์ที่มีรายได้จากการนำเที่ยวรวมทั้งกลุ่มอาชีพต่างๆที่ ได้รายได้เพิ่มจากผลผลิตที่ตนนำมาจำหน่ายเป็นสินค้าที่ระลึกให้กับนักท่องเที่ยว และสมาชิกกลุ่มที่มีรายได้ค่อนข้างชัดเจนได้แก่ สมาชิกกลุ่มบ้านพักโฮมสเตย์ที่รายได้จากการมานอนพักของ นักท่องเที่ยว ค่าอาหารในการบริการต่อมื่อรวมทั้งการนำนักท่องเที่ยวชมภายในหมู่บ้าน และกลุ่ม บ้านพักโฮมสเตย์ก็เป็นกลุ่มที่มีความเสี่ยงในเวลาเดียวกันนั่นก็คือในการรับนักท่องเที่ยวเข้ามาพัก ในบ้านของตน มักทำให้เกิดความระแวงในตัวนักท่องเที่ยวเนื่องจากกลัวว่าจะเป็นพวกมิฉฉาชีพที่ แฝงตัวเข้ามาทำให้ชาวบ้านต้องเพิ่มความระมัดระวังถึงแม้ในชุมชนจะมีการจัดเวรยามตรวจตรา ภายในหมู่บ้านก็ตาม และสำหรับบ้านที่มีลูกสาวก็ต้องระวังเมื่อมีนักท่องเที่ยวที่เป็นผู้ชายเข้ามาพัก ในบ้านของตน

นอกจากนี้ร้านค้าภายในชุมชนยังได้รายได้เพิ่ม เมื่อมีนักท่องเที่ยวเข้ามาความต้องการ บริโภคย่อมเพิ่มขึ้นเป็นไปตามกลไกของตลาด และเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว ร้านค้าภายในชุมชนจึงได้นำสินค้าอุปโภคและบริโภคเข้ามาจำหน่ายมากขึ้น และมีความเป็นอยู่ที่ เป็นไปตามสมัยรวมทั้งสินค้าที่มีโฆษณาทางโทรทัศน์ซึ่งจุดนี้อาจทำให้เกิดค่านิยมที่เปลี่ยนไป ตามมาในภายหลัง

กลุ่มชาวบ้านที่ไม่ได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว

จากการศึกษาพบว่ายังมีชาวบ้านบางกลุ่มที่ไม่ได้รับผลประโยชน์โดยตรงจากการ ท่องเที่ยวนั้นคือกลุ่มชาวบ้านที่ไม่มีรายได้จากการท่องเที่ยว เนื่องจากชาวบ้านกลุ่มนี้กลัวว่า นักท่องเที่ยวจะเข้ามารบกวนตนเองซึ่งโดยปกติแล้ว ชีวิตส่วนใหญ่จะอยู่ในสวนเมี่ยงชอบความ เป็นอยู่ที่เรียบง่าย ทำตัวตามสบายไม่ต้องกังวลอะไร แต่เมื่อมีนักท่องเที่ยวเข้ามาซึ่งถือเป็นบุคคล แปลกหน้า การวางตัวภายในหมู่บ้านจากที่เคยอยู่กันเฉพาะเครือญาติและคนรู้จัก จึงต้องปรับตัว เพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยว เนื่องจากชุมชนตนเปิดสำหรับการท่องเที่ยวจึงเข้าใจในจุดนี้ได้ และเห็น ใจกับเพื่อนบ้านที่ต้องการรายได้เสริมจากการท่องเที่ยว

ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวมีทั้งกลุ่มผู้ที่ได้รับประโยชน์และกลุ่มผู้ไม่ได้รับ ผลประโยชน์ดังที่ได้กล่าวไปในข้างต้น แสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่เรียบง่ายของชุมชนที่ มีการพึงพิงพิงธรรมชาติการเปิดรับให้การท่องเที่ยวเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งในชุมชน มีทั้งผลประโยชน์

และสิ่งที่ชาวบ้านมีความยินดี แต่ในขณะที่เดียวกันก็พบว่า มีบางกลุ่มที่ไม่ได้รับผลประโยชน์และเสียความเป็นส่วนตัวแต่ก็สามารถอยู่รวมกันได้ ในชุมชนเดียวกัน ซึ่งสิ่งที่สามารถทำให้ชุมชนที่ได้รับผลจากการท่องเที่ยวในแง่ของผลประโยชน์เช่นนี้ยังคงอยู่รวมกันได้ก็เนื่องมาจากความสัมพันธ์ของเครือญาติ กล่าวคือ ชาวบ้านในชุมชนแห่งนี้มีความผูกพันกัน เพราะมีความเป็นญาติพี่น้องสายเลือดเดียวกัน การกระทบกระทั่งกันจึงพบได้น้อย และอีกสิ่งหนึ่งที่สำคัญก็คือ การมีส่วนร่วมของชุมชน ในการแสดงความคิดเห็นในเรื่องการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นภายในชุมชนของตน เพื่อลดความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้นตามมา สิ่งหนึ่งที่ทำให้การท่องเที่ยวเป็นส่วนหนึ่งในชุมชนนี้ได้ก็คือ การประชุมเพื่อหา ภาวะเบียดและมีการวางแผนร่วมกันของคนในชุมชนบ้านป่าเหมี้ยง ถึงแม้ชาวบ้านบางกลุ่มจะไม่ สนใจการรับนักท่องเที่ยว แต่ก็มีความห่วงหาในทรัพยากรสิ่งแวดล้อมในชุมชนซึ่งสิ่งนี้ถือเป็น ภาระงานที่สำคัญในการจัดการการท่องเที่ยวที่จะต้องผ่านการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ดังที่ชู เกียรติ สิววรรณ (2534:77) ได้ให้ความเห็นไว้ว่ามนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่มีปัญญา ตระหนักรู้ และ ควบคุมสิ่งแวดล้อมได้ ดังนั้นมนุษย์ไม่ว่าจะอยู่ห่างไกลเพียงใดจึงควรมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่มี ผลกระทบต่อชีวิตเขาเอง นอกจากนั้นแล้วการมีส่วนร่วมยังช่วยลดปัญหาความแตกแยก เนื่อง จากการนำเข้าสู่สิ่งต่างๆจากภายนอกชุมชนนั้นด้วย

5.5.2 ผลจากการท่องเที่ยวที่มีต่อชุมชนบ้านป่าเหมี้ยง

ผลจากการท่องเที่ยวที่มีต่อเศรษฐกิจของชุมชน

จากการศึกษาพบว่าการท่องเที่ยวมีผลดีต่อเศรษฐกิจของชุมชน กล่าวคือ ชาวบ้านที่เข้ามา มีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยว มีรายได้เพิ่มขึ้นอันเกิดจากการท่องเที่ยว และชุมชนยังมีการ กระจายรายได้ให้กับท้องถิ่น โดยการแบ่งปันผลประโยชน์ที่ได้จากการท่องเที่ยวทุกกิจกรรมใน อัตราส่วนร้อยละ 20 ของรายได้ นำเข้าสู่สหกรณ์ไฟฟ้าของชุมชนซึ่งมีชาวบ้านทุกหลังคาเรือนเป็น สมาชิกอยู่ การท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นช่วยเพิ่มรายได้และสร้างแรงงานในท้องถิ่นให้มีอาชีพในชุมชน เพิ่มขึ้น ช่วยลดอัตราการออกไปทำงานยังนอกท้องถิ่นของเยาวชน เนื่องจากเยาวชนเริ่มหันมา ให้ ความสนใจกับการท่องเที่ยวในท้องถิ่นและได้รับค่าตอบแทนเช่นเดียวกับการไปทำงานที่อื่น แต่ใน ขณะเดียวกันนั้นการท่องเที่ยวได้ส่งผลเสียให้กับชุมชนได้เช่นกัน นั่นคือ ในขณะที่ชาวบ้านใน ชุมชนหันมาให้ความสนใจกับรายได้ที่เกิดจากการท่องเที่ยวมากขึ้น แต่หากเมื่อใดที่นักท่องเที่ยว ไม่มีเข้ามายังชุมชนก็จะทำให้ชาวบ้านที่พึ่งพิงรายได้จากการท่องเที่ยวต้องขาดรายได้ รวมถึงชุมชน ต้องเกิดค่าใช้จ่ายในการดูแลสุขภาพแวดล้อมเพิ่มขึ้นเช่นระบบสาธารณสุขปโภค การกำจัดสิ่ง ปรักฎูลที่มีมากขึ้นเมื่อมีนักท่องเที่ยวเข้ามาและค่าซ่อมแซมความเสื่อมโทรมภายในชุมชนที่อาจ เกิดขึ้นเมื่อมีการเดินทางมายังชุมชนมากขึ้น

ผลจากการท่องเที่ยวที่มีต่อสังคมของชุมชน

การท่องเที่ยวมีผลดีต่อสังคมของชุมชนบ้านป่าเหมี้ยง สังเกตได้จากในการจัดการท่องเที่ยว มีความจำเป็นที่จะต้องมียุทธศาสตร์ด้านความสะอาดขั้นพื้นฐาน จึงทำให้ชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงมีการพัฒนาระบบสาธารณสุข โภคและสิ่งอำนวยความสะดวกภายในชุมชนให้ดีขึ้น นอกจากนี้ภายในชุมชนยังเกิดความสามัคคีกันมากขึ้น เมื่อมีนักท่องเที่ยวเข้ามาทำให้ชาวบ้านช่วยกันดูแลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตระหนักถึงคุณค่าของทรัพยากร มีการสร้างความรู้ความเข้าใจในชุมชนเพิ่มมากขึ้น ส่งผลให้การดำเนินชีวิตของคนในชุมชนดีขึ้นตามไปด้วย แต่ในขณะที่เดียวกันการท่องเที่ยวก็ได้ส่งผลเสียให้กับสังคมของชุมชนแห่งนี้กล่าวคือ การท่องเที่ยวที่จัดขึ้นได้ส่งผลเสียต่อวิถีชีวิตและค่านิยมของคนในชุมชนบ้านป่าเหมี้ยง จากการดำเนินชีวิตแบบพึ่งพา ธรรมชาติกลับต้องมาต้อนรับนักท่องเที่ยว การใช้ชีวิตปกติประจำวันกลายเป็นสิ่งที่สามารถตีมูลค่าเป็นราคาเพื่อหารายได้ เปลี่ยนจากการทำเหมืองแล้วนำผลผลิตที่ได้แลกเปลี่ยนเป็นเงินตรา กลับกลายเป็นการนำกระบวนการผลิตเหมืองมาแสดงเพื่อขายให้นักท่องเที่ยวชม ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นคุณค่าทางวัฒนธรรม แต่ปัจจุบันกลับตีค่าเป็นราคาความผูกพันในวิถีชีวิตดั้งเดิม อาจถูกแทนที่ด้วยการท่องเที่ยว ความจริงใจที่หาไม่ได้ในชุมชนเมือง การเอาัดเอาเปรียบและกอบโกยผลประโยชน์ อาจจะเข้ามาครอบงำชุมชนแห่งนี้ รวมถึงการเลียนแบบนักท่องเที่ยวที่เข้ามายังหมู่บ้าน กล่าวคือ การเข้ามาของนักท่องเที่ยวย่อมนำมาความเปลี่ยนแปลงมาสู่ชุมชน ไม่ว่าจะเป็นของใช้ต่าง การวางตัว รวมถึงการพูดจาของนักท่องเที่ยว อาจทำให้ชุมชนเกิดการเลียนแบบหันมาปฏิบัติตามก็เป็นได้ และสิ่งสำคัญที่กระทบชาวบ้านโดยตรงก็คือการขาดความเป็นส่วนตัว เพราะพื้นที่ในชุมชนต้องนำมาใช้เพื่อการท่องเที่ยว อีกทั้งวิถีชีวิตประจำวันทำให้การปฏิบัติตัวต้องอยู่ในกรอบกฎเกณฑ์ตลอดเวลา ขาดอิสระในการใช้พื้นที่ในชุมชน

ผลจากการท่องเที่ยวที่มีต่อวัฒนธรรมของชุมชน

การท่องเที่ยวส่งผลดีต่อวัฒนธรรมของชุมชนก็คือ ทำให้ชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงเกิดความรัก ห่วงแหนและภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของตน เกิดความร่วมมือร่วมใจอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี และฟื้นฟูวัฒนธรรมอันดีงามให้อยู่คู่ชุมชนต่อไป ทั้งนี้ชาวบ้านยังได้นำคุณค่าของวัฒนธรรมมาอธิบายให้เกิดความเข้าใจกับนักท่องเที่ยว รวมทั้งมีการแลกเปลี่ยนพูดคุยกับนักท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดความรู้และเข้าใจร่วมกัน วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มีความสำคัญของชุมชนแต่เมื่อใดถ้าวัฒนธรรมนั้นถูกนำมาแสดงเพื่อแลกเปลี่ยนเป็นเงินตรา ผลเสียก็ย่อมเกิดขึ้นได้กล่าวคือ ถึงแม้ชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงจะยอมรับนักท่องเที่ยวให้มาเที่ยวชมวิถีชีวิตของตน แต่ถึงอย่างไรการไม่เข้าใจในวัฒนธรรมของแต่ละฝ่ายย่อมเกิดขึ้น เนื่องจากการปฏิบัติตัวที่มีพื้นฐานต่างกัน วิถีชีวิตที่แตกต่างย่อมอาจทำให้นักท่องเที่ยวทำผิดจารีตประเพณีของชุมชนและสร้างความไม่พอใจกับชาวบ้าน รวมถึงความเจริญ

ด้านวัตถุประสงค์ตัวนักท่องเที่ยวอาจทำให้ชาวบ้านเห็นถึงคุณค่าของสิ่งนั้นและลืมมองคุณค่าวัฒนธรรมดั้งเดิมที่ตนมี

ผลจากการท่องเที่ยวที่มีต่อสิ่งแวดล้อมของชุมชน

การท่องเที่ยวได้ส่งผลดีให้กับสิ่งแวดล้อมของชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงโดยพื้นที่ในชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การเปิดให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวชม ส่งผลให้ชาวบ้านช่วยกันรักษาธรรมชาติระบบนิเวศในชุมชนรวมถึงพื้นที่ป่าที่เป็นเขตป่าอนุรักษ์ ให้มีความอุดมสมบูรณ์มากที่สุด เพื่อจะได้นำความน่าสนใจนี้มาดึงดูดนักท่องเที่ยว การตัดไม้ทำลายป่าและการล่าสัตว์ลดลง เนื่องจากชาวบ้านเล็งเห็นถึงคุณค่าของการรักษาป่าไม้ให้สวยงามมากกว่าที่จะทำลายเพื่อผลประโยชน์ส่วนตนเพียงเล็กน้อย เปลี่ยนจากการทำลายมาเป็นการอนุรักษ์และใช้พื้นที่เพื่อทำกิจกรรมหารายได้จากการท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น นอกจากนี้ชาวบ้านยังร่วมมือกันในการปรับปรุงพัฒนาสิ่งแวดล้อมในชุมชนให้น่าอยู่และตระหนักถึงคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติที่เอื้อประโยชน์ต่อตนเองอย่างมหาศาล แต่ถึงอย่างไรการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นยังสามารถส่งผลเสียให้กับสิ่งแวดล้อมของชุมชนแห่งนี้ได้เช่นกัน ถึงแม้ว่าชาวบ้านจะเล็งเห็นถึงคุณค่าของสิ่งแวดล้อมในชุมชนที่ตนอาศัยอยู่ แต่เมื่อมีนักท่องเที่ยวเข้ามา ก็คงจะปฏิเสธผลเสียที่จะเกิดขึ้นตามมา จากปริมาณนักท่องเที่ยวที่เพิ่มขึ้นทำให้ทรัพยากรธรรมชาติเริ่มเสื่อมโทรม เช่น ขยะ และสิ่งปฏิกูลต่างๆ ที่เกิดจากนักท่องเที่ยวที่ยังขาดความรู้ความเข้าใจในการมาท่องเที่ยวในเขตพื้นที่ที่เป็นป่าอนุรักษ์ ปัญหาการทำลายสภาพแวดล้อมจึงเกิดขึ้นตามมา จากอดีตชุมชนอาศัยอยู่กับธรรมชาติเพียงเพื่อดำเนินชีวิต แต่ปัจจุบันต้องมีการสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกเพิ่มขึ้นในชุมชน เช่น ป้ายบอกทางและที่พักนักท่องเที่ยว รวมถึงสิ่งต่างๆที่กำลังก่อสร้างเพื่อรองรับการท่องเที่ยว สิ่งสำคัญที่กำลังจะเกิดขึ้นเป็นผลเสียร้ายแรงต่อสิ่งแวดล้อมของชุมชนก็คือ การเข้ามาของนายทุนที่ต้องการจะมากว้านซื้อที่ดินเพื่อประกอบธุรกิจท่องเที่ยว ชาวบ้านกำลังให้ความสนใจกับการขายที่ดินพื้นที่ในสวนเหมี้ยง เพราะเห็นว่าได้เงินมากและเร็วกว่าการทำเหมือง อีกทั้งเมื่อมีผู้ประกอบการธุรกิจเข้ามาจะทำให้ตนมีรายได้จากการท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้นอีกด้วย ซึ่งในจุดนี้ทางอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อนได้พยายามชี้แจงถึงผลเสียที่จะเกิดขึ้นตามมา ซึ่งจากการสัมภาษณ์ชาวบ้านพบว่า มีชาวบ้านบางกลุ่มได้ขายที่ดินให้กับบุคคลภายนอกไปบ้างแล้ว และมีชาวบ้านบางรายให้ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวเข้ามาใช้พื้นที่ของตนในการสร้างที่พักสำหรับนักท่องเที่ยว แต่ยังไม่มีการดำเนินการให้เห็นเด่นชัดเนื่องพื้นที่นี้ตั้งอยู่ในเขตความรับผิดชอบของอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน

บทที่ 6

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในเขตป่าอนุรักษ์: กรณีศึกษาชุมชนบ้านป่าเหมี้ยง อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง ผู้ศึกษาได้ทำการรวบรวมเอกสารข้อมูล ทบทวนแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งเก็บข้อมูลจากชุมชนโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ มีการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลและสังเกตการณ์อย่างไม่เป็นทางการภายในชุมชน จากการศึกษาสามารถสรุปผลการศึกษาดังนี้

6.1 สรุปผลการศึกษา

1. บริบทชุมชนบ้านป่าเหมี้ยง

ชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงเป็นชุมชนที่มีประวัติความเป็นมายาวนานกว่า 200 ปี มีสภาพที่ตั้งอยู่บริเวณช่องเขาบนพื้นที่สูง ซึ่งมีลักษณะพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นเทือกเขาสูงสลับซับซ้อน ส่งผลให้มีสภาพอากาศเย็นสบายตลอดทั้งปี มีพื้นที่โดยรวมทั้งหมดประมาณ 1,369 ไร่ ซึ่งพื้นที่ทั้งหมดของชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงได้ถูกประกาศให้เป็นพื้นที่เขตป่าอนุรักษ์ ซึ่งอยู่ในความดูแลของอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อนตั้งแต่ปี พ.ศ. 2531 เป็นต้นมา ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงเกิดความขัดแย้งกับอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อนในกรณีการใช้ประโยชน์จากพื้นที่เขตป่าอนุรักษ์ จนกระทั่งมีการนำการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเข้ามาประสานความสัมพันธ์ของทั้งสองฝ่าย โดยช่วยให้ชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงมีช่องทางการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ของตนซึ่งตั้งในเขตป่าอนุรักษ์และช่วยให้ชุมชนเล็งเห็นถึงคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติส่งผลดีต่อการอนุรักษ์ ซึ่งเป็นหน้าที่โดยตรงของอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน ก่อให้เกิดความสัมพันธ์อันดีของทั้งสองฝ่าย

โครงสร้างพื้นฐานของชุมชนถือว่ามีความพร้อมในระดับหนึ่ง เนื่องจากชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงตั้งอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน การเดินทางเข้าออกจึงต้องผ่านพื้นที่ของอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อนและสามารถเชื่อมผ่านไปยังกับเขตตำบลห้วยแก้ว กิ่งอำเภอแม่ื่อน จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งสภาพถนนที่ใช้เป็นคอนกรีตคดเคี้ยวไปตามสันเขาจำเป็นต้องใช้ความระมัดระวังในการเดินทาง ระบบสาธารณูปโภคภายในชุมชนมีไฟฟ้า น้ำประปาที่ใช้ได้ตลอดทั้งปี ส่วนการติดต่อสื่อสารค่อนข้างไม่สะดวกมีเพียงโทรศัพท์แบบใช้บัตร ซึ่งสภาพการใช้งานขึ้นอยู่กับสภาพอากาศและการติดต่ออีกทางก็คือการส่งจดหมายทางไปรษณีย์ซึ่งมีการรับส่งที่ล่าช้า เนื่องจากชุมชนตั้งอยู่ไกลจากที่ทำการไปรษณีย์ ในด้านสุขภาพอนามัยชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงมีศูนย์สาธารณสุข

มูลนิธิประจำหมู่บ้าน 1 แห่ง ห้องน้ำที่ใช้ส่วนใหญ่เป็นส่วนร่วมและเริ่มมีการใช้ชักโครกมากขึ้น รวมทั้งมีระบบการกำจัดขยะที่ดี ภายในชุมชนยังมีโรงเรียนตามพระราชบัญญัติประถมศึกษา 1 แห่ง คือ โรงเรียนบ้านป่าเหมี้ยง

ชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงอยู่ในเขตการปกครองของตำบลแจ้ซ้อนซึ่งเป็นหน่วยการปกครองย่อยของอำเภอเมืองปานจังหวัดลำปาง ภายในชุมชนมีผู้ใหญ่บ้านและสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลแจ้ซ้อนเป็นผู้ดูแลความเรียบร้อยและรักษากฎข้อบังคับภายในชุมชนเพื่อควบคุมให้ ชาวบ้านจำนวน 133 ครัวเรือน สามารถอยู่ร่วมกันภายใต้กฎหมายและกรอบที่ชุมชนตั้งไว้ร่วมกัน

โครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงมีความผูกพันกับการทำสวนเมี่ยงซึ่งถือเป็นรายได้หลักของชุมชนแห่งนี้ และยังได้สะท้อนให้เป็นถึงภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดผ่านกระบวนการทำเมี่ยง ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนเป็นแบบเครือญาติ มีความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย ตามวิถีของชาวพุทธซึ่งมีส่วนร่วมจิตใจคือ วัดป่าเหมี้ยง และใช้เป็นที่ประกอบ พิธีกรรมทางพุทธศาสนา นอกจากนี้วัฒนธรรมส่วนใหญ่ของชุมชนที่ถือปฏิบัติเป็นไปตามประเพณีไทย

2. สักยภาพด้านการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านป่าเหมี้ยง

ชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงเป็นชุมชนหนึ่งที่มีจุดเด่นทางด้านของพื้นที่ที่มีความสวยงาม ทั้งสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ขนบธรรมเนียมประเพณี วิถีชีวิตที่มีความความน่าสนใจ รวมถึงกิจกรรมทางการท่องเที่ยวที่ได้ผสมผสานไว้ซึ่งความหลากหลายทางธรรมชาติและวิถีชีวิตของชุมชนได้อย่างลงตัว ซึ่งสิ่งต่างๆเหล่านี้เกิดขึ้นจากการจัดการร่วมกันระหว่างชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงและอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน แหล่งท่องเที่ยวภายในชุมชนประกอบไปด้วยแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ มีทรัพยากรทางธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ อีกทั้งความหลากหลายของพันธุ์ไม้นานาชนิดรวมถึงสัตว์ป่าที่หายากแสดงถึงระบบนิเวศของพื้นที่แห่งนี้ได้อย่างชัดเจน แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่สวยงามยังมีให้ชมอีกมากมาย ทักษะนิภาพของยอดเขาที่สามารถชมวิวทิวทัศน์และเส้นทางในการศึกษาธรรมชาติคดอพระบาทและคดอถ่าน รวมไปถึงน้ำตกตาดเหี้ยและน้ำตกตาดวัดซึ่งเป็นแหล่งต้นน้ำของลำน้ำแม่ปาน และสิ่งที่น่าสนใจของแหล่งท่องเที่ยวนี้ที่สามารถดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวชมก็คือต้นดอกเสี้ยวป่า ที่จะบานสวยงามไปทั่วทั้งภูเขาจนชาวบ้านเรียกจุดชมดอกเสี้ยวว่าลานดอกเสี้ยวบานและมีการจัดงานเทศกาลวันดอกเสี้ยวบานในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ของทุกปี

นอกจากนี้ชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงยังมีแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่ถ่ายทอดถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชนได้เป็นอย่างดีนั่นคือภูมิปัญญาการทำเมี่ยงที่มีกระบวนการผลิตที่

นำเสนอใจและสะท้อนถึงความมีน้ำใจของคนในท้องถิ่นที่อาศัยอยู่ร่วมกัน วิถีชีวิตที่มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวและความโดดเด่นของชุมชนที่ดำเนินมายาวนานผ่านกาลเวลาจนทำให้ชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงมีความเรื่องราวของอดีตให้เห็นในรูปของวัตถุโบราณที่ค้นพบในชุมชน เช่น หม้อและกำไร รวมถึงซากฟอสซิลที่ชาวบ้านสันนิษฐานว่าเป็นซากไดโนเสาร์

จากแหล่งท่องเที่ยวที่มีความหลากหลายทั้งทางธรรมชาติและวัฒนธรรม ทำให้ชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงนำศักยภาพของชุมชนที่มี นำมาจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานทรัพยากรของชุมชนเพื่อหารายได้เสริมให้กับชุมชน อีกทั้งยังสามารถใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าอนุรักษ์นำมาจัดการเพื่อการท่องเที่ยวโดยชุมชน และได้ถ่ายทอดให้นักท่องเที่ยวเกิดการเรียนรู้ในรูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งกิจกรรมการท่องเที่ยวในชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงประกอบด้วยกิจกรรมศึกษาสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติได้แก่เส้นทางศึกษาธรรมชาติคอยพระบาท เส้นทางศึกษาธรรมชาติคอยล้านและเส้นทางศึกษาธรรมชาติน้ำตกตาดเหิยะและน้ำตกตาดวัด นอกจากนี้กิจกรรมศึกษาสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติแล้ว กิจกรรมการท่องเที่ยวที่กำลังได้รับความนิยมในกระแสการท่องเที่ยวเชิงนิเวศปัจจุบันและได้สัมผัสกับวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น ก็คือ การพักกับชาวบ้านหรือที่เรียกว่าการพักแบบโฮมสเตย์ นักท่องเที่ยวจะได้เรียนรู้ภูมิปัญญาการทำเหมี้ยง สัมผัสกับวิถีชีวิตของชาวบ้านป่าเหมี้ยงที่อาศัยอยู่ร่วมกันแบบเครือญาติมีประเพณีอันดีงามควรแก่การอนุรักษ์และฟื้นฟู

แหล่งท่องเที่ยวและกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ได้กล่าวมาในข้างต้นนั้น จะสามารถดึงดูดความสนใจจากนักท่องเที่ยวได้ จำเป็นจะต้องมีสิ่งอำนวยความสะดวกและการเข้าถึงยังแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ จากการศึกษาพบว่าชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงมีเส้นทางการเดินทางที่สะดวกกว่าในอดีตถนนในชุมชนลาดคอนกรีต มีระบบการรักษาความปลอดภัยภายในชุมชนและมีระบบสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานที่สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้ สำหรับการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวภายในชุมชนจำเป็นต้องมีมัคคุเทศก์เพื่อให้ความรู้และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ในแหล่งท่องเที่ยวและเกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวร่วมกันระหว่างนักท่องเที่ยวและชุมชนบ้านป่าเหมี้ยง

3. การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนบ้านป่าเหมี้ยง

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนบ้านป่าเหมี้ยง เกิดขึ้นเนื่องทางอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อนมีนักท่องเที่ยวมาพักเป็นจำนวนมาก ทำให้อุทยานมีที่พักไม่เพียงพอ รวมทั้งปัญหาผลผลิตเหมี้ยงที่มีราคาตกต่ำ ทางอุทยานจึงคิดหาวิธีที่จะช่วยหารายได้เสริมให้กับชุมชน และเพื่อสนองตอบนโยบายของรัฐบาลที่เน้นส่งเสริมให้ชุมชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมและอนุรักษ์ธรรมชาติและเพื่อสานความสัมพันธ์อันดีระหว่างอุทยานกับชุมชน สาเหตุทั้งหมดจึงส่งผลให้มี

การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศขึ้นในชุมชน โดยใช้ศักยภาพของความหลากหลายทางทรัพยากรการท่องเที่ยวเป็นตัวดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามายังชุมชนและสามารถสร้างรายได้เสริมให้กับชุมชนบ้านป่าเหมี้ยง

การบริหารจัดการที่เกิดขึ้นช่วงแรกเป็นรูปแบบของการจัดงานเทศกาลวันดอกเสี้ยวบาน เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน ได้รับความร่วมมือจากฝ่ายต่างๆและการมีส่วนร่วมของคนภายในชุมชน กลุ่มต่างๆแสดงศักยภาพในการทำงานของตนเพื่องานเทศกาลวันดอกเสี้ยวบานประสบความสำเร็จ ซึ่งงานนี้ถือเป็นจุดเริ่มในการเปิดชุมชนเพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยว เปรียบเสมือนแบบฝึกหัดที่ฝึกให้ชุมชนได้เรียนรู้ถึงกระบวนการที่ตนเองสามารถควบคุมดูแลได้ โดยมีการตั้งกลุ่มการท่องเที่ยวเชิงนิเวศชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงมีโครงสร้างกลุ่มประกอบด้วยประธานและคณะกรรมการ การทำงานของกลุ่มมีการจัดประชุมเดือนละ 1 ครั้งเพื่อปรึกษาปัญหาและวิธีการแก้ไข โดยทางเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อนจะเข้าร่วมด้วยทุกครั้ง ผลการประชุมจะแจ้งให้ที่ประชุมหมู่บ้านทราบทุกครั้งเพื่อให้ชาวบ้านทุกคนมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็น

การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมีการกำหนดอัตราค่าบริการไว้ชัดเจน การดูแลในแต่ละกิจกรรมอยู่ในความรับผิดชอบของกรรมการกลุ่มการท่องเที่ยว รายได้จากการท่องเที่ยวมีการแบ่งให้สหกรณ์ไฟฟ้าบ้านป่าเหมี้ยงในอัตราร้อยละ 20 ของรายได้จากการท่องเที่ยวในแต่ละกิจกรรมตามอัตราที่กำหนด

การจัดบ้านพักโฮมสเตย์เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวเกิดขึ้นภายหลังเทศกาลงานดอกเสี้ยวบาน เป็นกิจกรรมที่นักท่องเที่ยวจะได้สัมผัสกับวิถีชีวิต วัฒนธรรมและประเพณีของชุมชนได้โดยตรง มีการวางกฎเกณฑ์ ระเบียบข้อบังคับที่เป็นตัวควบคุมทั้งชุมชนและนักท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ตรงกัน และช่วยลดปัญหาที่จะตามมาให้น้อยลง ระบบการเข้าพักของนักท่องเที่ยวใช้วิธีเรียงลำดับตามสมาชิกในกลุ่ม สมาชิกทุกคนจะได้รับนักท่องเที่ยวตามความสามารถของพื้นที่ตนจะรับได้

การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ผ่านมาพบว่าชาวบ้านมีความเข้าใจเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแต่ยังขาดความรู้ในด้านการจัดการและในขณะเดียวกันพบว่าอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อนได้เข้ามาช่วยเหลืออย่างต่อเนื่องและมองศักยภาพของชุมชนว่ามีเพียงพอที่จะเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศและพยายามฝึกให้ชุมชนเกิดกระบวนการเรียนรู้เองเพื่อให้เกิดความเข้าใจมากขึ้น และยังมีแนวคิดที่ใช้การท่องเที่ยวเข้ามาเป็นตัวเชื่อมผลประโยชน์ให้ชุมชนรักและหวงแหนทรัพยากรสิ่งแวดล้อม

จากการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงที่ผ่านมา พบว่ามีทั้งกลุ่มผู้ที่ได้รับประโยชน์และไม่ได้รับประโยชน์ โดยวัดจากรายได้ตอบแทนจากการต้อนรับนักท่องเที่ยว นอกจากนี้การท่องเที่ยวเชิงนิเวศยังส่งผลดีและผลเสียต่อเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและ

สิ่งแวดล้อมของชุมชนบ้านป่าเหมี้ยง กล่าวคือการท่องเที่ยวส่งผลดีทำให้ชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้น ภายในชุมชนมีการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานรวมถึงทำให้ชุมชนตระหนักถึงคุณค่าของทรัพยากรที่ตนเองมีอยู่และเกิดความรักและหวงแหนในวัฒนธรรมตลอดจนทรัพยากรทางธรรมชาติสิ่งแวดล้อมภายในชุมชน แต่ถึงอย่างไรการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นก็ได้ส่งผลเสียให้กับชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงเช่นกัน ผลเสียที่เกิดขึ้นส่งผลให้ชุมชนเกิดค่าใช้จ่ายในการดูแลและซ่อมแซมสภาพแวดล้อมที่ทรุดโทรมเนื่องจากนักท่องเที่ยว สภาพสังคมที่เป็นอยู่อย่างเรียบง่ายกำลังถูกขายเป็น สินค้าทางการท่องเที่ยว รวมทั้งสิ่งแวดล้อมภายในชุมชนที่มีการก่อสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกสบายให้แก่นักท่องเที่ยวแต่กลับทิ้งความเสื่อมโทรมไว้ให้ชาวบ้านได้ชมพร้อมกับการจากไปของนักท่องเที่ยว

6.2 อภิปรายผล

จากผลการศึกษาข้างต้น ผู้ศึกษาเห็นว่าชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงมีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศตามหลักการที่มีหน่วยงานและนักวิชาการกล่าวไว้ อย่างไรก็ตามชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงซึ่งตั้งอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาตินั้น จะไม่สามารถจัดการการท่องเที่ยวได้เลย ถ้าปราศจากเงื่อนไขที่สำคัญคือการได้รับการสนับสนุนจากอุทยานแห่งชาติ แต่กระนั้นก็ตาม การที่จะทำให้การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของบ้านป่าเหมี้ยงเป็นไปอย่างยั่งยืนนั้น มีปัจจัยหลายประการ ดังจะได้อภิปรายรายละเอียดดังนี้

1. ศักยภาพในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนบ้านป่าเหมี้ยง

ชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ในเขตป่าอนุรักษ์ มีสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์และมีวิถีชีวิต วัฒนธรรมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน จากการประกอบอาชีพการทำเหมืองทุกหลังคาเรือนและสภาพที่ตั้งของชุมชน ส่งผลให้ชุมชนแห่งนี้มีศักยภาพทางด้านการท่องเที่ยว จากการศึกษาพบว่าชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงมีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่สวยงามและมีความโดดเด่นในวัฒนธรรม รวมถึงการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้กับระบบนิเวศและความหลากหลายทางธรรมชาติ มีการจัดการบ้านพักแบบโฮมสเตย์ให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสกับวิถีชีวิตของชุมชน ถือได้ว่าชุมชนแห่งนี้มีความเหมาะสมเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศดังปรากฏในกองอนุรักษ์การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2536) ซึ่งสิ่งที่เกิดขึ้นแสดงให้เห็นถึงศักยภาพของชุมชนในการจัดการทรัพยากร ทั้งทางธรรมชาติที่มีความหลากหลาย รวมไปถึงประเพณีที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา เป็นการส่งเสริมภูมิปัญญาที่มีความเกี่ยวข้องกับทรัพยากรทางธรรมชาติเป็นการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่ดีประยุกต์กับวัฒนธรรมของชุมชนได้อย่างลงตัว สอดคล้องกับ ยุติ นีรัตน์ตระกูล (2538: 50)

การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนบ้านป่าเหมี้ยง มีจุดเริ่มต้นมาจากปัจจัยในความต้องการใช้พื้นที่ของชุมชนซึ่งตั้งอยู่ในเขตป่าอนุรักษ์ ผสานกับพื้นที่ของชุมชนมีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวที่ประกอบด้วยแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรม รวมถึงกิจกรรมการท่องเที่ยวที่จัดขึ้นให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสกับธรรมชาติและเรียนรู้วิถีชีวิตชุมชน เช่น การพักบ้านพักแบบโฮมสเตย์ ซึ่งเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นโดยชุมชนสอดคล้องกับพจนานุกรม (2546: 68) ชุมชนใช้การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพื่อหารายได้โดยการนำจุดเด่นของชุมชนมาสร้างรายได้เสริมให้แต่ละครัวเรือน ก่อให้เกิดเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่มีการนำเอาเอกลักษณ์ เฉพาะถิ่นของชุมชนบ้านป่าเหมี้ยง ที่มีรูปแบบการจัดการที่มีการใช้องค์กรในระบบเศรษฐกิจและความสัมพันธ์แบบพี่น้องเข้ามาผสานกับการจัดการธุรกิจท่องเที่ยวของชุมชน การกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบรวมถึงการจัดสรรผลประโยชน์ในการจัดตั้งกลุ่มการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงจึงเป็นการเปิดโอกาสให้ชาวบ้านในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการ การท่องเที่ยว อีกทั้งยังมีการแบ่งปันผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวให้กับชุมชนเพื่อนำมาพัฒนาท้องถิ่น ถือได้ว่าเป็นการคืนกำไรให้กับชุมชนดังปรากฏในแนวคิดของยูดี นิรัตน์ ตระกูล (2538: 50)

นอกจากศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของชุมชนยังเอื้อให้เกิดการสร้างรายได้ และสิ่งที่จะช่วยให้ชุมชนแห่งนี้ดำรงอยู่ได้ร่วมกับอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อนในเขตป่าอนุรักษ์ ก็คือการตระหนักถึงคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนสอดคล้องกับชูเกียรติ ลีสุวรรณ (2544: 77) และการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นยังสามารถกระตุ้นให้ชุมชนรู้สึกรักและหวงแหนวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่งผลให้เกิดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของตนดังปรากฏในยศ สันตสมบัติ (2544: 8-9) ความพยายามในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนบ้านป่าเหมี้ยง แต่ถึงอย่างไรการจัดการการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นก่อให้เกิดการปรับตัวของชุมชนเพื่อให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงของสังคมรอบด้าน โดยเฉพาะด้านรายได้ ความเอื้อเพื่อเกื้อกูลที่เป็นเอกลักษณ์ของสังคมชนบทได้เปลี่ยนแปลงไป เมื่อวิถีชีวิตของชุมชนสามารถนำมาหารายได้เพื่อรองรับนักท่องเที่ยว กิจกรรมการท่องเที่ยวที่มีถือเป็นการดึงเอาผู้ที่ไม่มีรายได้จากการท่องเที่ยว จำเป็นต้องเข้าร่วมกิจกรรมเพื่อเป็นการต้อนรับนักท่องเที่ยวและเป็นเจ้าบ้านที่ดีเมื่อแขกเข้ามาพักในชุมชน ซึ่งสิ่งที่เกิดขึ้นทำให้ชาวบ้านใน ชุมชนจะต้องมีการปรับตัวเพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกันได้ รวมถึงจะต้องช่วยกันดูแลอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของท้องถิ่นให้คงอยู่แสดงให้เห็นถึงวิวัฒนาการความสัมพันธ์ระหว่างคนกับป่าในการปรับตัวให้เข้ากับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปควบคู่ไปกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเป็นการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างชาญฉลาดดังปรากฏในสุทธิ ชูชาติ (2544)

2. ความสัมพันธ์ของชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงและอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อนอันเป็นทั้งเงื่อนไขและผลจากการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

อย่างไรก็ตาม ชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงจะไม่สามารถนำเอาทรัพยากรทางธรรมชาติมาใช้ประโยชน์ในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้ ถ้าหากไม่ได้รับความเห็นชอบและความร่วมมือจากอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน เพราะการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในเขตป่าอนุรักษ์ถือเป็นสิ่งผิดกฎหมายในความเป็นจริงแล้ว ชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงอาศัยในพื้นที่แห่งนี้ก่อนที่จะถูกประกาศเป็นเขตป่าอนุรักษ์ ดังนั้นในช่วงแรกชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงจึงเกิดความขัดแย้งในการใช้พื้นที่กับอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน จากการศึกษาพบว่าทางออกที่ดีในการอยู่ร่วมกันระหว่างชุมชนกับอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน คือการใช้การท่องเที่ยวเข้าไปเป็นตัวเชื่อมความสัมพันธ์ที่ดีเพื่อให้เกิดการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าอนุรักษ์ร่วมกัน ซึ่งทางอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อนได้เปิดโอกาสให้ชุมชนสร้างรายได้เสริมจากการนำการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเข้าไปใช้ประโยชน์จากพื้นที่ จากการสนับสนุนการท่องเที่ยวและส่งผลประโยชน์ให้กับชุมชนสอดคล้องกับกรณี เอ็มพันธ์และสุรเชษฐ์ เศรษฐมาต (2540) และเพื่อตอบสนองนโยบายของรัฐที่ให้ชุมชนท้องถิ่นเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของตน เน้นให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรในท้องถิ่น ดังที่สอดคล้องกับไพรัตน์ เดชะรินทร์ (2527: 6-7) ชุมชนสามารถหารายได้จากการท่องเที่ยว รวมทั้งเห็นถึงคุณค่าความสวยงามของพื้นที่เป็นประโยชน์ของเขตป่าอนุรักษ์ที่มีความอุดมสมบูรณ์สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ เปลี่ยนจากการทำลายสิ่งแวดล้อมมาเป็นความรับผิดชอบพื้นที่ โดยการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ชาวบ้านได้ร่วมกันเรียนรู้กระบวนการจัดการและร่วมกันอนุรักษ์ธรรมชาติ อีกทั้งสามารถหารายได้เสริมให้กับครอบครัวเอื้อประโยชน์ซึ่งกันและกันระหว่างอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อนกับชุมชนบ้านป่าเหมี้ยง

ดังนั้นการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงจึงเกิดจากการร่วมกันคิดและหาแนวทางร่วมกันระหว่างอุทยานกับชุมชนในการพัฒนาพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยว การมีส่วนร่วมระหว่างภาครัฐและชุมชนที่เกิดขึ้นในการจัดการท่องเที่ยวจึงสอดคล้องกับภักดี รัตนผล (2544: 4-6) จากความพยายามหาทางออกให้กับพื้นที่ของชุมชนที่ตั้งอยู่ในเขตป่าอนุรักษ์ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจึงเป็นเครื่องมือหนึ่งที่ช่วยสร้างรายได้ให้กับชุมชนและประสานความสัมพันธ์ที่ดีของทั้งสองฝ่าย กล่าวคือทางอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อนสามารถดูแลรักษาพื้นที่ในเขตป่าอนุรักษ์ควบคู่ไปกับการจัดการเพื่อใช้ประโยชน์จากพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพดังปรากฏในสำนักคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (2525) อีกทั้งยังให้ประชาชนได้เข้าศึกษาและชื่นชมพื้นที่เขตป่าอนุรักษ์จากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนบ้านป่าเหมี้ยง ซึ่งสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งอุทยานของสำนักวนสาร กรมป่าไม้ (2544: 95)

3. ความยั่งยืนของการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนบ้านป่าเหมี้ยง

ชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงมีศักยภาพทั้งทางธรรมชาติและวัฒนธรรม ตลอดจนความรู้ความเข้าใจในวิถีชีวิตของตน ซึ่งถือเป็นภูมิปัญญาหนึ่งที่สามารถนำไปสู่การเรียนรู้ร่วมกันภายในชุมชนในการที่จะอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวิถีชีวิตให้มีความยั่งยืน ดังนั้นกิจกรรมทั้งหมดที่เกิดขึ้นเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชน ต้องเป็นการเปิดพื้นที่ในเขตป่าอนุรักษ์เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เข้ามาศึกษาเรียนรู้สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกับชาวบ้าน ก่อให้เกิดการสร้างอาชีพเสริมให้กับชุมชน และส่งเสริมให้ชุมชนมีความรักและหวงแหน ในวิถีชีวิตวัฒนธรรมของตน อีกทั้งเป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรอันมีค่าของชุมชนให้คงอยู่ สร้างความภาคภูมิใจให้ชุมชนตระหนักถึงคุณค่าภูมิปัญญาของท้องถิ่น เกิดการรื้อฟื้นประเพณีวัฒนธรรมไม่ให้สูญหายเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้และสานต่อ ทั้งการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เกิดขึ้นจะต้องเกิดจากการมีส่วนร่วมของชุมชนในการวางกฎระเบียบให้นักท่องเที่ยวได้ปฏิบัติเพื่อให้สอดคล้องกับการดำรงชีวิตของชุมชนให้เป็นไปตามวัฒนธรรมอันดีงาม และเพื่อควบคุมไม่ให้เกิดการทำลายวัฒนธรรมชุมชน รวมไปถึงทรัพยากรสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่สวยงาม ซึ่งการจัดการที่เกิดขึ้นจำเป็นต้องอย่างยิ่งที่จะต้องได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง นอกเหนือจากอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อนที่ดำเนินการอยู่ให้เข้ามาสนับสนุนการจัดการที่ถูกต้องเพื่อให้เกิดการวางแผนในการรองรับนักท่องเที่ยวเพื่อไม่ให้เกิดผลกระทบทางลบกับชุมชนและพื้นที่ในเขตป่าอนุรักษ์ ซึ่งการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวจะต้องนำมาซึ่งประโยชน์ให้กับชุมชนท้องถิ่น สอดคล้องกับ พลอยศรี โปราณานนท์ (2544) ทั้งนี้รูปแบบการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นจะต้องอยู่บนหลักเกณฑ์ของ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศร่วมกับองค์ประกอบหลัก 4 ด้าน ที่สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2540:2-17) ได้กล่าวไว้และสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ดังนี้

1. องค์ประกอบด้านพื้นที่ จะต้องมีการเลือกพื้นที่เพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มีการแบ่งเขตอย่างชัดเจนในส่วนของกรท่องเที่ยวและการอนุรักษ์โดยพื้นที่ท่องเที่ยวจะต้องคำนึงถึงความสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมรอบกับวัฒนธรรมวิถีชีวิตของชุมชน

2. องค์ประกอบด้านการจัดการ การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะต้องมีการแบ่งกลุ่มหน้าที่การรับผิดชอบภายในชุมชนอย่างชัดเจนมีการจัดทำเอกสารให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว มีการวางกฎระเบียบในการปฏิบัติงานในหมู่บ้านและดูแลสภาพแวดล้อมในชุมชนให้มีความปลอดภัยรวมถึงการจัดคณะกรรมการเพื่อตรวจสอบรายได้จากการจัดการท่องเที่ยวและมีการแบ่งผลประโยชน์ที่ได้รับเข้าสู่ชุมชนเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยว และเนื่องจากในหมู่บ้านยังมีคนบางกลุ่มที่ดำเนินชีวิตของตนโดยไม่พึ่งพารายได้จากการท่องเที่ยวดังนั้นการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นจะต้องให้ความเคารพในกลุ่มคนเหล่านี้ด้วยการดูแลนักท่องเที่ยวและดูแลพื้นที่ภายในชุมชนให้

เกิดปัญหาผลกระทบที่ตามมาให้น้อยที่สุดซึ่งปัญหาดังกล่าว เช่น ปัญหาขยะ ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เป็นต้น นอกจากนี้ยังต้องยอมรับฟังความคิดเห็นของชาวบ้านทุกคนที่อาศัยอยู่ร่วมกัน

3. องค์ประกอบด้านกิจกรรมและกระบวนการ ชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงยังคงต้องพัฒนาด้านกิจกรรมการท่องเที่ยวให้มากขึ้นเนื่องจากยังขาดทักษะในด้านนี้ เช่น การทำป้ายสื่อความหมาย กิจกรรมที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่น วิธีชีวิตตามฤดูกาลทางธรรมชาติ และวิธีดึงดูดนักท่องเที่ยวให้กลับเข้ามาเที่ยวซ้ำ ดังนั้นจำเป็นที่จะต้องมีการให้ความรู้ในการนำเสนอเรื่องราวต่าง ๆ แก่นักท่องเที่ยวและที่สำคัญจะต้องมีการประสานความร่วมมือโดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันซึ่งทางอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อนน่าจะให้ร่วมมือในด้านนี้เป็นอย่างดี

4. องค์ประกอบการมีส่วนร่วมของชุมชน ชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงยังขาดการพิจารณาถึงส่วนได้ส่วนเสียร่วมกันภายในชุมชนนั่นคือการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นมีทั้งผู้ที่ได้รับผลประโยชน์และผู้ที่ไม่ได้รับผลประโยชน์แต่เมื่อเกิดผลกระทบขึ้นทุกฝ่ายจะได้รับร่วมกัน ดังนั้นทุกฝ่ายต้องคำนึงถึงผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นในชุมชนเนื่องจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการท่องเที่ยวที่ใช้ทรัพยากรทางธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมเป็นพื้นฐาน ฉะนั้นการท่องเที่ยวจะต้องเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายได้รับผลประโยชน์รวมทั้งความคิดเห็นที่เกิดขึ้นมาจะต้องได้รับการยอมรับจากทุกฝ่ายไม่ว่าจะเป็นชาวบ้านกลุ่มที่ได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยวรวมถึงอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน

6.3 ข้อเสนอแนะ

ผู้ศึกษาได้จัดทำข้อเสนอแนะเพื่อเสนอรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้กับชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงและมีข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติพร้อมทั้งข้อเสนอแนะในการทำวิจัยในอนาคต เพื่อให้ชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงและอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อนมีทางเลือกในการนำไปประยุกต์ใช้สำหรับการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ชุมชนป่าเหมี้ยงเป็นชุมชนแบบพึ่งพาอาศัยอยู่ในเขตป่าอนุรักษ์อยู่ภายใต้การดูแลของอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน ดังนั้นการดำเนินงานต่าง ๆ จึงต้องอยู่ภายใต้กฎหมายคุ้มครองอุทยานแห่งชาติ ถึงแม้ทางอุทยานแห่งชาติจะมีนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวให้เกิดขึ้นในชุมชน แต่ในการปฏิบัติจริงการดำเนินงานบริหารจัดการที่พบเห็นยังคงอยู่ในการควบคุมของอุทยาน จากการศึกษาพบว่าการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของบ้านป่าเหมี้ยงจะดำเนินการให้ได้ผลและเกิดความพึงพอใจของทั้งทางฝายนั้นคืออุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อนและชุมชนป่าเหมี้ยง อีกทั้งจะต้องให้ทั้งสอง

ฝ่ายได้ร่วมกันคิดนโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในเขตอนุรักษ์ โดยนโยบายนี้เป็นนโยบายที่ทำให้ทั้งสองฝ่ายต้องหันหน้าหารือกัน โดยทางอุทยานต้องให้ความรู้แก่ชาวบ้านในแง่ของกฎหมายที่ถูกต้อง อีกทั้งต้องเคารพกฎหมายของชาวบ้านที่ถ่ายทอดกันมาช้านานผ่านขนบธรรมเนียมประเพณี การให้ความช่วยเหลือต้องมีความจริงใจกับชาวบ้าน ถึงแม้พื้นฐานความต้องการผลประโยชน์จะแตกต่างกัน แต่สุดท้ายผลลัพธ์ที่ได้ก็คือ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ถูกต้องตามหลักการและอยู่ภายใต้กฎหมายของพื้นที่นั้น โดยความร่วมมือของชุมชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่มาเป็นเวลายาวนานและเป็นผู้ที่มีความรู้ด้านพื้นที่ที่แต่ยังคงความรู้ด้านการจัดการที่ถูกต้อง ดังนั้นการให้ความรู้ความเข้าใจแก่ชุมชนจึงเป็นสิ่งที่สำคัญและเป็นหน้าที่ของอุทยานแห่งชาติแฉะซอนโดยตรง

2. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนป่าเหมี้ยงจะต้องมีการปฏิบัติตามนโยบายที่ได้ถูกกำหนดขึ้นภายใต้กฎหมายและขอบเขตที่วางไว้โดยอุทยานแห่งชาติแฉะซอนและชุมชนป่าเหมี้ยง ซึ่งแนวทางปฏิบัติผู้ศึกษาเสนอแนะให้อุทยานแห่งชาติแฉะซอนและชุมชนป่าเหมี้ยงปฏิบัติคือ สร้างแนวทางปฏิบัติให้เกิดขึ้นอย่างชัดเจนสำหรับพื้นที่โดย

อุทยานแห่งชาติแฉะซอน

เนื่องจากอุทยานแห่งชาติแฉะซอนมีส่วนในการดูแลรับผิดชอบบ้านป่าเหมี้ยงโดยตรง ดังนั้นทางอุทยานควรให้ความรู้กับชาวบ้านในเรื่องของกฎหมายที่คุ้มครองเขตป่าอนุรักษ์ให้ชุมชนได้ทราบอย่างชัดเจน เพื่อให้เข้าใจและปฏิบัติร่วมกันได้ถูกต้อง รวมทั้งเป็นการลดปัญหาการใช้พื้นที่ที่มักเกิดขึ้นระหว่างชุมชนที่อาศัยในเขตพื้นที่ของอุทยานแห่งชาติ อีกทั้งจะต้องรับฟังความคิดเห็นของชุมชนโดยการปรึกษาหารือร่วมกันและมีนโยบายชี้แจงการปฏิบัติงานให้เห็นเป็นรูปธรรม

ชุมชนบ้านป่าเหมี้ยง

ชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงจะต้องยอมรับในกฎหมายคุ้มครองเขตป่าอนุรักษ์และจะต้องเปิดโอกาสให้อุทยานเข้ามาชี้แจงถึงเขตพื้นที่ที่ต้องดูแล อีกทั้งชุมชนจะต้องมีการประชุมภายในหมู่บ้านของตนเองเพื่อวางหลักเกณฑ์ในการปฏิบัติร่วมกันเพื่อให้เกิดความเข้าใจในชุมชนและแสดงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนเอง

สิ่งสำคัญประการสุดท้ายสำหรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศบ้านป่าเหมี้ยงคือ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยควรเข้ามาให้ความช่วยเหลือในเรื่องการจัดการภายในชุมชน ส่งเสริมงบประมาณให้มีการจัดการการท่องเที่ยวภายในชุมชนอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดการเรียนรู้และสามารถดูแล

แหล่งท่องเที่ยวของชุมชนให้เกิดความยั่งยืนทางการท่องเที่ยวและทรัพยากรทางธรรมชาติของชุมชนต่อไป

3. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยต่อไป

จากการศึกษาการจัดการการท่องเที่ยวในเขตป่าอนุรักษ์ กรณีศึกษาชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงในครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้ศึกษาถึงบริบทของชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงและอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน รวมถึงศึกษาภาพด้านการท่องเที่ยวและการจัดการการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้น พบว่าชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงมีความพร้อมในด้านของพื้นที่แต่ควรจะมีการศึกษาในด้านต่างๆดังต่อไปนี้

1. การเปิดชุมชนเพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยวให้มีปริมาณนักท่องเที่ยวที่เพิ่มขึ้น ส่งผลให้สถานที่ท่องเที่ยวต่างๆเสื่อมโทรมได้ง่าย ดังนั้นการวางแผนรองรับนักท่องเที่ยวจึงเป็นสิ่งสำคัญ ต้องดูถึงขีดความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยวของพื้นที่นั้นให้เหมาะสม เพื่อป้องกันผลกระทบที่จะเกิดขึ้นตามมา

2. การจัดการการท่องเที่ยวจำเป็นต้องดำเนินการศึกษาควบคู่กัน 2 ประการ คือ ศึกษาการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและศึกษาการดำเนินงานด้านการตลาด ดังนั้น หน่วยงานภาครัฐควรเร่งดำเนินการเชิงรุกในการประสานความร่วมมือระหว่างภาคเอกชนและประชาชนในชุมชน ในการพัฒนาบริการด้านการท่องเที่ยวของชุมชน รวมทั้งร่วมระดมความคิดและหาแนวทางในการกำหนดรูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่น่าสนใจ และเหมาะสมกับสภาพของชุมชน นอกจากนี้ควรคำนึงถึงผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นต่อชุมชนด้วย

3. ศึกษาความต้องการของนักท่องเที่ยวและมุ่งเน้นนักท่องเที่ยวที่ต้องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพื่อพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับความต้องการและเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวที่มีคุณภาพให้กลับเข้ามาท่องเที่ยวและเพื่อหาแนวทางในการส่งเสริมและพัฒนาได้ตรงกับความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย

4. ศึกษาความเป็นไปได้ในการส่งเสริมการทำผลิตภัณฑ์เพื่อเป็นสินค้าของที่ระลึกของชุมชน เป็นการสร้างเอกลักษณ์ของสินค้าประจำท้องถิ่นเพื่อเป็นสัญลักษณ์สำหรับโฆษณาประชาสัมพันธ์ชุมชนอีกทางหนึ่ง เนื่องจากปัจจุบันชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงยังขาดสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) การศึกษาการจัดทำของที่ระลึกให้ชุมชนจึงเป็นสิ่งสำคัญ เพื่อเป็นการยกระดับชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้รับความสนใจทั้งสถานที่และของที่ระลึกที่ได้มาตรฐานเพื่อเป็นการเพิ่มช่องทางหารายได้ให้กับชุมชน

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. 2541. โครงการศึกษาแนวทางการบริหารและการจัดการการท่องเที่ยวในพื้นที่รับผิดชอบขององค์กรบริหารส่วนตำบล และสภาตำบล. กรุงเทพฯ:

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. 2543. เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่องมาตรฐานการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ วันศุกร์ที่ 24 พฤศจิกายน พ.ศ. 2543 ณ ห้องประชุม 1 ชั้น 2 อาคาร IC ศูนย์ประชุมสินค้านานาชาติอิมแพ็ค เมืองทองธานี จังหวัดนนทบุรี จัดโดยกองอนุรักษ์.

กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาและคณะ. 2547. เอกสารประกอบการสัมมนา“อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวไทยยุคใหม่ในเวทีโลก”

กองจัดการที่ดินป่าสงวนแห่งชาติ. 2535. การจำแนกเขตการใช้ทรัพยากรที่ดินป่าไม้ในเขตพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ. กรมป่าไม้ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์การเกษตร.

กองสถิติและวิจัย. 2544. รายงานสถิติประจำปี 2544. การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.

กองอนุรักษ์ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. 2536. สรุปปัญหาและการป้องกันแก้ไขผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ.

คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. 2533. Australian National Park and Wildlife Service. กรุงเทพฯ.

คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. 2547. รายงานความก้าวหน้าครั้งที่ 2 ของโครงการกำหนดเขตพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงนิเวศในแหล่งท่องเที่ยว. การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.

เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง. 2528. การระดมประชาชนเพื่อการพัฒนาชนบท. วารสารเศรษฐศาสตร์ปริทัศน์. กรุงเทพฯ: คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ชูเกียรติ ลีสุวรรณ. 2544. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน. ลำปาง: ชมรมคนรักสิ่งแวดล้อม.

ชูสิทธิ์ ชูชาติและคณะ. 2544. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในเขตลุ่มน้ำแม่วางโปรแกรมอุตสาหกรรมท่องเที่ยว. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏเชียงใหม่.

ดร.ชนันท์ เอ็มพันธ์ และสุรเชษฐ์ เชษฐมาศ. 2540. แผนการจัดการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติ

บริเวณสะพานหิน อำเภอภูหินร่องกล้า จังหวัดกาฬสินธุ์. กรุงเทพฯ: ศูนย์วิจัยป่าไม้
คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เดชา ไต้สูงเนิน. 2543. การบริหารการจัดการการท่องเที่ยวเกษตร: กรณีศึกษาบ้านม่วงดำ

ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่. การค้นคว้าอิสระ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

พจนาน ศวนศรี. 2546. คู่มือการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: กองทุน
แคนาดา ประจำประเทศไทย.

พลอยศรี โปราณานนท์. 2544. การวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยว. เชียงใหม่: คณะมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ไพรัตน์ เคะรินทร์. 2527. นโยบายและกลวิธีการมีส่วนร่วมของชุมชนในยุทธศาสตร์การ
พัฒนา. กรุงเทพฯ: ศูนย์พัฒนานโยบายสาธารณสุข มหาวิทยาลัยมหิดล.

ภราเดช พัทม์วิเชียร. 2539. พัฒนาการท่องเที่ยวไทยในทิศทางยั่งยืน. อุตสาหกรรม
ท่องเที่ยว. (เดือนเมษายน-เดือนมิถุนายน 2539): 4-7.

ภักดี รัตนผล. 2544. การบริหารการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน. เอกสารประกอบการ
บรรยายหลักสูตรการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โครงการลงทุนเพื่อสังคม
โดยสถาบันราชภัฏเชียงราย. (อค์สำเนา)

มนัส สุวรรณและคณะ. 2541. รายงานฉบับสมบูรณ์โครงการเพื่อจัดทำแผนปฏิบัติการเพื่อ
ฟื้นฟูทรัพยากรการท่องเที่ยวในพื้นที่อนุรักษ์ (เชียงใหม่). บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ยุวดี นีรัตน์ตระกูล. 2538. ECO - TOURISM การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์. ศูนย์การศึกษาต่อเนื่อง
มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

ยศ สันตสมบัติและคณะ. 2544. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ความหลากหลายทางวัฒนธรรมและการ
จัดการทรัพยากร. กรุงเทพฯ: โครงการพัฒนาองค์ความรู้และศึกษานโยบายการจัดการ
ทรัพยากรชีวภาพในประเทศไทย (โครงการ BRT) สำนักงานสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

รุ่งทิพย์ ว่องปฏิบัติการ. 2544. การท่องเที่ยวกับการจัดการด้านสิ่งแวดล้อม. จุลสารการ
ท่องเที่ยว. 20, 1(มกราคม-มีนาคม): 23.

วิไลพร ลี้เกษมศาสตร์. 2545. สรุปประเด็นการประชุมเชิงปฏิบัติการด้านการท่องเที่ยวเชิง
นิเวศ. จดหมายข่าวการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (เมษายน 2545): 6.

วิไลลักษณ์ น้อยพยัคฆ์. 2542. แนวโน้มและพยากรณ์การท่องเที่ยวโลก. จุลสารการท่องเที่ยว.
ฉบับที่ 18 และ 3 (กรกฎาคม - กันยายน).

- ศมา ฌ ระนอง. 2545. การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนท้องถิ่น: กรณีศึกษาชุมชนคีรีรัง
ตำบลกำโลน อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช. คณะสังคมสงเคราะห์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ศรีพร สมบุญธรรม. 2536. การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน. จุลสารการท่องเที่ยว.
(เดือนเมษายน-เดือนมิถุนายน 2535): 25-30.
- สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาแห่งประเทศไทย. 2544. รายงานฉบับสมบูรณ์โครงการศึกษาเพื่อ
จัดทำแผนปฏิบัติการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวแห่งชาติในช่วงแผนพัฒนา
เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549). กรุงเทพฯ: ม.ป.ม.
- สร้อยศรี อาสาสมัครพิทักษ์. 2543. เกณฑ์ความพร้อมในการประกอบธุรกิจนำเที่ยวเชิงนิเวศ.
เอกสารประกอบการอบรมระยะสั้นโดยการลงทุนเพื่อสังคม หลักสูตรการท่องเที่ยวเชิง
นิเวศจัดโดยสถาบันราชภัฏเชียงราย, 16 พฤษภาคม 2543.
- สุจิตราภา พันธุ์วิไล. 2545. รูปแบบการจัดการหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยชุมชนมีส่วนร่วม:
กรณีศึกษา บ้านหล่อชา (อาป่า) ตำบลแม่ยาว อำเภอเมือง วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตร
บัณฑิต สาขาการจัดการอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย. 2540. รายงานขั้นสุดท้ายการ
ดำเนินการเพื่อกำหนดนโยบายการท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศ. กรุงเทพฯ: กองบริการ
ที่ปรึกษาศูนย์บริการวิชาการ สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย.
- สมชาย เดชะพรหมพันธ์และคณะ. 2547. รวมบทความวิจัยการท่องเที่ยว ชุดโครงการนโยบาย
และแผนอุตสาหกรรมท่องเที่ยว 2547. พิมพ์ครั้งที่ 1. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
พี เอส พรินท์ พิมพ์.
- สินธุ์ สโรบล. 2546. การท่องเที่ยวโดยชุมชน แนวคิดและประสบการณ์ภาคเหนือ. กรุงเทพฯ:
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- สิริวัฒนา ไจมาและคณะ. 2544. โครงการการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศชุมชนบ้าน
แม่กลางหลวง ดอยอินทนนท์ จังหวัดเชียงใหม่. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุน
การวิจัย.
- สำนักงานสาร กรมป่าไม้. 2544. รวมแหล่งท่องเที่ยวอุทยานแห่งชาติ. กรุงเทพฯ: ส่วนวิจัยและ
พัฒนาผลิตภัณฑ์ป่าไม้ กรมป่าไม้.
- สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ. 2525. การวิเคราะห์และรวบรวมสรุปรายงานผลการ
สำรวจและวางแผนการใช้ที่ดินพื้นที่ภาคเหนือของประเทศไทย 2523-2525 / โครงการ
สำรวจลุ่มน้ำทางภาคเหนือของประเทศไทยว่าด้วยภาพถ่ายทางอากาศ สำนักงาน

คณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ. กรุงเทพฯ : โครงการสำรวจลุ่มน้ำทางภาคเหนือของประเทศไทยด้วยภาพถ่ายทางอากาศ.

อนงค์ทิพย์ พงษ์สุวิเศษศักดิ์. 2531. การสำรวจการใช้ที่ดินและผลผลิตป่าไม้เพื่อการวางแผนอุทยานแห่งชาติ ดอยสุเทพ - ปุย จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ สาขาการจัดการป่าไม้ มหาวิทยาลัย เกษตรศาสตร์.

องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้. 2540. **ป่าไม้กับสิ่งแวดล้อม**. กรุงเทพฯ: กระทรวงเกษตรและสหกรณ์การเกษตร.

ภาษาอังกฤษ

Eco tourism Association of Australia. 1992. **The Ecotourism Society New Letter Number1.**

Eco tourism Strategy of Australia. 1994. **The Encyclopedia of Ecotourism.** P.85-103.

Paul F.J. Eagles and Stephen F. McCool. 2004. **Tourism in National Parks and protected Area Planning and Management.** CABI, UK.

Tickell. 1994. Forward in Carter, E. and Lowman G. **Ecotourism: A sustainable Option?** Brisbane .

Wendy Brewer Lama. 1996. **Community-based Tourism for Conservation and Women's Development.** Tourism and Less Development world: Issues and Case studies CABI publishing P. 221-237.

รายการสัมภาษณ์

ลำดับ ที่	ชื่อ - สกุล	อายุ (ปี)	ที่อยู่	อาชีพ	วันเดือนปี สัมภาษณ์
1	นางคำหล้า ต๊ะคำ	34	บ้านป่าเหมี้ยง	ทำสวนเหมี้ยง	7 พ.ค. 48
2	นางด้วง ข้อมือเหล็ก	54	บ้านป่าเหมี้ยง	ทำสวนเหมี้ยง	26 เม.ย. 48
3	นางมาลี หวานแหลม	47	บ้านป่าเหมี้ยง	ทำสวนเหมี้ยง	18 เม.ย. 48
4	นางรวย มักได้	87	บ้านป่าเหมี้ยง	-	23 เม.ย. 48
5	นายนवल ศรีใจ	57	บ้านป่าเหมี้ยง	ทำสวนเหมี้ยง	19 เม.ย. 48
6	นายบิน เสียงดี	67	บ้านป่าเหมี้ยง	ทำสวนเหมี้ยง	21 เม.ย. 48
7	นายบุญธรรม แก้วฟองคำ	40	อ.ท.แจ้ซ้อน	จนท.อ.ท.แจ้ซ้อน	2 เม.ย. 48
8	นายยอด ต๊ะคำ	82	บ้านป่าเหมี้ยง	-	1 และ 10 เม.ย. 48

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

ภาคผนวก

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Copyright © by Chiang Mai University

All rights reserved

ภาคผนวก ก

ประเด็นคำถามสำหรับสัมภาษณ์เจ้าของบ้านพักโฮมสเตย์

1. ข้อมูลทั่วไป
 - ชื่อ-สกุล
 - อายุ.....ภูมิลำเนา
 - ระดับการศึกษา
 - อาชีพหลัก,อาชีพเสริม
 - รายได้ต่อเดือน
2. ลักษณะบ้านที่ให้พักเป็นโฮมสเตย์
 - 2.1 บ้านที่ขึ้นสร้างจากไม้หรืออิฐ
 - 2.2 จำนวนห้องใช้สอย อะไรบ้าง
 - 2.3 เป็นบ้านที่อาศัยเดิมหรือปลูกสร้างใหม่
3. ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและบ้านพักโฮมสเตย์
4. การรับนักท่องเที่ยว
 - 4.1 ท่านอยากให้นักท่องเที่ยวเพศใด อายุเท่าไรมาพัก เหตุผล
 - 4.2 ท่านเตรียมกิจกรรมใดบ้างให้กับนักท่องเที่ยว
 - 4.3 สาเหตุที่เปิดบ้านพักเพื่อให้บริการแก่นักท่องเที่ยว
 - 4.4 ระยะเวลาที่อยากให้นักท่องเที่ยวพัก ช่วงไหน เป็นเวลายาวนานเท่าไร
 - 4.5 จำนวนนักท่องเที่ยวที่บ้านพักสามารถรองรับได้แต่ละครั้ง
 - 4.6 ปัญหาที่พบในการให้บริการนักท่องเที่ยว มีวิธีแก้ไขอย่างไร
 - 4.7 อัตราค่าบริการ
5. ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรต่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนของท่าน
6. มีข้อเสนอแนะอย่างไรต่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนของท่าน

ประเด็นคำถามสำหรับสัมภาษณ์ชาวบ้าน

1. ข้อมูลทั่วไป

ชื่อ-สกุล

อายุ.....ภูมิลำเนา

ระดับการศึกษา

อาชีพหลัก,อาชีพเสริม

รายได้ต่อเดือน

2. บริบทพื้นฐานของหมู่บ้านป่าเหมี้ยง

2.1 ประวัติหมู่บ้านป่าเหมี้ยง

2.2 สภาพทางภูมิศาสตร์ (ที่ตั้ง อาณาเขต ลักษณะภูมิประเทศและลักษณะอากาศ)

2.3 การคมนาคม (เส้นทางหลักและเส้นทางรอง)

2.4 โครงสร้างประชากร (จำนวนครัวเรือนและความสัมพันธ์เครือญาติ)

2.5 การศึกษาและศาสนา

2.6 ระบบการปกครอง

2.7 ระบบสาธารณสุขมูลฐานและสาธารณสุข

2.8 ระบบเศรษฐกิจ (อาชีพและการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจ)

2.9 วิถีชีวิต (การรวมกลุ่มทางสังคม)

2.10 วัฒนธรรมและประเพณี

3. ศักยภาพของชุมชนในการเป็นแหล่งท่องเที่ยว

3.1 จุดเด่นของพื้นที่และสิ่งดึงดูดใจ

- สภาพความสวยงามของพื้นที่

- สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ

- วิถีชีวิต

- ความหลากหลายของทรัพยากรและกิจกรรมทางการท่องเที่ยว

3.2 ความสะดวกสบายในการเข้าถึงตัวชุมชนและแหล่งท่องเที่ยว

- สภาพการเดินทาง(เส้นทางและยานพาหนะที่เข้าถึง)

- ความชัดเจนของป้ายบอกทาง

- บริการข้อมูลในการเดินทาง

3.3 ความพร้อมในด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว

- สถานที่จอดรถ
- บริการที่พัก
- บริการอาหาร
- บริการห้องน้ำ
- ระบบสื่อความหมาย(ศูนย์บริการนักท่องเที่ยวและผู้ให้ข้อมูล)

3.4 ระบบการจัดการ

- การรักษาความปลอดภัย
- ระบบกำจัดขยะ

3.5 สาธารณูปโภค (โทรศัพท์ แหล่งน้ำและไฟฟ้า)

3.6 จำนวนนักท่องเที่ยวและกิจกรรมทางการท่องเที่ยว

- จำนวนของนักท่องเที่ยวที่เข้ามาในแต่ละช่วงปี
- ขนาดของพื้นที่ที่สามารถรองรับนักท่องเที่ยว
- กิจกรรมทางการท่องเที่ยวที่จัดขึ้นช่วงใดบ้างในแต่ละรอบปี

3.7 การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการการท่องเที่ยว

- ชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในขั้นตอนใดบ้าง ตั้งแต่การวางแผน การดำเนินการท่องเที่ยว การตัดสินใจรวมถึงเจรจาเรื่องผลประโยชน์
- มีหน่วยงานใดบ้างที่เข้ามาเกี่ยวข้องในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

4. ความพร้อมของชุมชนในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

- 4.1 ลักษณะของพื้นที่และทรัพยากรสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ
- 4.2 วิถีชีวิต วัฒนธรรมและประเพณี
- 4.3 บุคลากรและการจัดการ
- 4.4 งบประมาณ

5. การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในปัจจุบันเป็นอย่างไรและรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ดำเนินการอยู่

- 5.1 องค์ประกอบด้านพื้นที่

- เป็นกิจกรรมทางการท่องเที่ยววางอยู่บนพื้นฐานธรรมชาติ วิถีชีวิตและวัฒนธรรม
- มีการจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยวเข้าไปในพื้นที่เท่าที่ความสามารถของพื้นที่จะรับได้
- มีการจัดแบ่งพื้นที่สำหรับการท่องเที่ยวและการอนุรักษ์อย่างชัดเจน
- พื้นที่ที่ใช้ทำกิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นพื้นที่ที่ถูกต้องตามกฎหมายเนื่องจากเป็นเขตที่อยู่ในความรับผิดชอบของอุทยานแห่งชาติเข็ซ้อน
- มีการเลือกใช้พื้นที่เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวโดยไม่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน
- มีการจัดแบ่งพื้นที่สำหรับกำจัดสิ่งปฏิกูลอย่างถูกสุขลักษณะ
- ได้รับความร่วมมือจากเจ้าหน้าที่จากภาครัฐและเอกชนในการดูแล อนุรักษ์ และฟื้นฟูพื้นที่ท่องเที่ยว

5.2 องค์ประกอบด้านการจัดการมีการบริหารจัดการที่ยั่งยืน

- มีรายการนำเที่ยวที่สามารถนำเสนอแก่นักท่องเที่ยวได้อย่างชัดเจนมีการโฆษณา ประชาสัมพันธ์เพื่อนำเสนอขายได้ทันทีและสามารถปฏิบัติได้จริง
- มีผู้มีความรู้ในเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและสามารถเสนอขายรายการนำเที่ยวได้
- มีคู่มือแนะนำเที่ยวเพื่อศึกษาธรรมชาติ ระบบนิเวศและสังคมวัฒนธรรมในพื้นที่ให้แก่นักท่องเที่ยว
- มีมัคคุเทศก์ท้องถิ่นเพื่อดูแลและให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว
- มีการจัดแบ่งหน้าที่ในการต้อนรับนักท่องเที่ยวและติดต่อประสานงานที่รวดเร็วรวมถึงการติดต่อกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
- มีอาหารและน้ำดื่มที่สะอาดถูกสุขอนามัยและเครื่องใช้ต่างๆที่พร้อมใช้งานสำหรับรองรับนักท่องเที่ยว
- มีระบบรักษาความปลอดภัยเป็นอย่างดีในการดูแลนักท่องเที่ยวรวมถึงกิจกรรมที่ให้บริการนักท่องเที่ยว
- มีอุปกรณ์ปฐมพยาบาลและบุคลากรที่ผ่านการอบรมจากสาธารณสุข
- มีการกำหนดจำนวนนักท่องเที่ยวในแต่ละครั้งโดยคำนึงถึงความสามารถในการรับได้ของพื้นที่
- มีการกำหนดเส้นทางให้นักท่องเที่ยวเพื่อรักษาสภาพแวดล้อม

- มีระบบการกำจัดของเสียต่างๆในพื้นที่
- 5.3 องค์ประกอบด้านกิจกรรม การให้ความรู้และการสื่อความหมายแก่นักท่องเที่ยว รวมถึงคนในท้องถิ่น
- มีกิจกรรมการท่องเที่ยวอะไรบางอย่างที่รวมถึงอัตราค่าบริการ
 - เป็นกิจกรรมที่ให้ความรู้เรื่องธรรมชาติ ระบบนิเวศและวัฒนธรรมแก่นักท่องเที่ยว
 - เป็นกิจกรรมที่เอื้อต่อการศึกษาเข้าใจในระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อม
 - มีมัคคุเทศก์ที่มีความรู้ความสามารถในการให้ความรู้เรื่องธรรมชาติ ระบบนิเวศ สังคมและวัฒนธรรมของชุมชนรวมถึงรายการนำเที่ยวได้อย่างถูกต้อง ชัดเจนและสนุกสนาน
 - มีมัคคุเทศก์ที่มีทักษะทางด้านภาษาต่างประเทศและมีความสามารถในการสื่อความหมายได้เป็นอย่างดี
 - ชาวบ้านมีความเข้าใจในเรื่องการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและรูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยว
 - กิจกรรมการท่องเที่ยวที่จัดขึ้นเป็นกิจกรรมที่เอื้อให้นักท่องเที่ยวได้รับความรู้ และประสบการณ์ที่ดีอันจะก่อให้เกิดจิตสำนึกที่ดีต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม
 - ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวและหน่วยงานรัฐมีส่วนร่วมในการทำระบบสื่อความหมายธรรมชาติ
 - ทุกๆฝ่ายมีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิดเห็นร่วมกันอย่างเท่าเทียม

5.4 องค์ประกอบด้านองค์กร คนในท้องถิ่นมีส่วนร่วม

- แผนงานและโครงการที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวได้มีการแจ้งรายละเอียด และพิจารณาความเห็นชอบร่วมกันระหว่างชุมชนท้องถิ่นและหน่วยงานราชการ
- กิจกรรมการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นเป็นการทำงานของคนในชุมชนท้องถิ่นเป็นสำคัญ
- มีการกำหนดค่าตอบแทนที่เป็นธรรมรวมถึงผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว
- มีการสนับสนุนชุมชนและองค์กรท้องถิ่นให้เป็นผู้ประกอบการในกิจกรรมที่ตนสามารถดำเนินการได้ในท้องถิ่นเช่น ที่พัก อาหารและของที่ระลึก เป็นต้น
- ผลิตภัณฑ์ต่างๆที่มาจากในชุมชนท้องถิ่น

- มีการกระจายรายได้อย่างเป็นธรรมต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
 - มีการสนับสนุนกิจกรรมสาธารณะเพื่อประโยชน์ต่อชุมชน
 - มีการสร้างกระบวนการการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างชุมชนกับผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวเพื่อความเข้าใจอันดี
 - มีกระบวนการที่เปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการวางแผนจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่ของตน
6. การบริหารจัดการมีโครงสร้างอย่างไรในการแบ่งงานบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบ วิธีการจัดการ การแบ่งสรรผลประโยชน์
7. ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับชุมชนหลังจากที่มีการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
- 7.1 ผลกระทบต่างๆที่เกิดขึ้น
- ด้านสภาพแวดล้อมทางกายภาพ
 - ด้านเศรษฐกิจ
 - ด้านสังคมวัฒนธรรม
- 7.2 ปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นในชุมชน
- ทำให้เกิดเสียงดังรบกวน
 - ความสกปรกและขยะมูลฝอย
 - ความเสื่อมโทรมของพื้นที่ทั้งสภาพแวดล้อมและทัศนียภาพ
 - ผลประโยชน์
8. ท่านคิดว่าการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศบ้านป่าเหมี้ยงที่ดำเนินการอยู่ประสบความสำเร็จหรือไม่อย่างไร
9. ปัญหาที่พบในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชน
10. ท่านมีความพึงพอใจกับรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ดำเนินการอยู่หรือไม่อย่างไร

ประเด็นคำถามสำหรับสัมภาษณ์หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง

1. ข้อมูลผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ-สกุล

สังกัดหน่วยงาน/ตำแหน่ง

2. การเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในบ้านป่าเหมี้ยง

2.1 บทบาทที่มีต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

- นโยบายและโครงการต่างๆ
- การให้ความช่วยเหลือด้านต่างๆเช่น ด้านงบประมาณและด้านประชาสัมพันธ์
- มีส่วนอย่างไรในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศทั้งด้านพื้นที่ กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและผลประโยชน์

2.2 ความเข้าใจด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

2.3 ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

3. ความคิดเห็นที่มีต่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศบ้านป่าเหมี้ยงในปัจจุบัน

3.1 ศักยภาพของชุมชน

- สิ่งดึงดูดลักษณะเด่นของพื้นที่
- การเข้าถึงตัวชุมชนและแหล่งท่องเที่ยว
- สิ่งอำนวยความสะดวก
- ระบบการจัดการ

3.2 ความพร้อมในการเป็นแหล่งท่องเที่ยว

- ลักษณะของพื้นที่และทรัพยากรสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ
- วิถีชีวิต วัฒนธรรมและประเพณี
- บุคลากรและการจัดการ
- งบประมาณ

3.3 การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยว

4. ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับชุมชนหลังจากที่มีการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

4.1 ผลกระทบต่างๆที่เกิดขึ้น

- ด้านสภาพแวดล้อมทางกายภาพ
- ด้านเศรษฐกิจ

- ด้านสังคมวัฒนธรรม
- 4.2 ปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นในชุมชน
- ทำให้เกิดเสียงดังรบกวน
 - ความสกปรกและขยะมูลฝอย
 - ความเสื่อมโทรมของพื้นที่ทั้งสภาพแวดล้อมและทัศนียภาพ
 - ผลประโยชน์
5. ท่านคิดว่าการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศบ้านป่าเหมี้ยงที่ดำเนินการอยู่ประสบความสำเร็จหรือไม่ อย่างไร
6. หน่วยงานท่านเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงหรือไม่ อย่างไร
7. ข้อเสนอแนะต่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในบ้านป่าเหมี้ยง
- 7.1 การบริหารจัดการ
 - 7.2 การมีส่วนร่วม
 - 7.3 การดูแลทรัพยากรสิ่งแวดล้อม
 - 7.4 การศึกษาและวัฒนธรรม
 - 7.5 การต้อนรับ
 - 7.6 อัตราค่าบริการ
8. มีการจัดการด้านพื้นที่อย่างไรเนื่องจากบ้านป่าเหมี้ยงตั้งอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อนและมีการสร้างความเข้าใจอย่างไรในการใช้พื้นที่ของชุมชน

* คำถามข้อ8. สำหรับเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน

ภาคผนวก ข

นโยบายการป่าไม้แห่งชาติ

เพื่อให้การจัดการและการพัฒนาทรัพยากรป่าไม้ สามารถกระทำโดยต่อเนื่องในระยะยาว และประสานสอดคล้องกับการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติชนิดอื่น จึงสมควรกำหนดนโยบายการป่าไม้แห่งชาติไว้ให้เป็นการแน่นอน เพื่อให้ส่วนราชการและภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องได้มีความเข้าใจ ร่วมกันและถือเป็นแนวทางปฏิบัติ อันจะทำให้การพัฒนาป่าไม้เป็นไปอย่างราบรื่น และบรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ ดังนี้

1. ให้มีการกำหนดแนวทางการจัดการและการพัฒนาทรัพยากรป่าไม้ ในระยะยาวอันจะทำให้ประเทศได้รับประโยชน์อย่างคุ้มค่าทางสังคม เศรษฐกิจ ความมั่นคงและสิ่งแวดล้อมมากที่สุด โดยเน้นให้มีการประสานกันระหว่างทรัพยากรป่าไม้ และทรัพยากรธรรมชาติอื่น
2. ส่งเสริมบทบาทและหน้าที่ของส่วนราชการต่างๆ และภาคเอกชนให้มีส่วนร่วมรับผิดชอบ ในการจัดการและการพัฒนาทรัพยากรป่าไม้ร่วมกัน
3. ปรับปรุงระบบการบริหารงานป่าไม้ของชาติให้สอดคล้องกับปริมาณคุณภาพและสภาพ ทรัพยากรป่าไม้และสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป
4. กำหนดให้มีพื้นที่ป่าไม้ทั่วประเทศอย่างน้อยในอัตราร้อยละ 40 ของพื้นที่ประเทศ เพื่อประโยชน์ 2 ประการ ดังนี้
 - 4.1 ป่าเพื่อการอนุรักษ์ กำหนดไว้เพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ดิน น้ำ พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ที่หายากและป้องกันภัยธรรมชาติอันเกิดจากน้ำท่วม และการพังทลายของดินตลอดทั้ง เพื่อประโยชน์ในการศึกษาการวิจัย และนันทนาการของประชาชนในอัตราร้อยละ 15 ของพื้นที่ ประเทศ
 - 4.2 ป่าเพื่อเศรษฐกิจ กำหนดไว้เพื่อการผลิตไม้และของป่าเพื่อประโยชน์ทาง เศรษฐกิจในอัตราร้อยละ 25 ของพื้นที่ประเทศ
5. รัฐและภาคเอกชนจะพัฒนาพื้นที่ป่าไม้ไปสู่เป้าหมายที่กำหนดไว้และจะจัดการพัฒนา ให้อำนวยประโยชน์ ทั้งในทางตรงและทางอ้อมโดยสม่ำเสมอตลอดไป
6. ให้เพิ่มการใช้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในการเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตทาง การเกษตรเพื่อลดการทำลายพื้นที่ป่าไม้

7. เพื่อก่อให้เกิดการประสานการใช้ประโยชน์ร่วมกับ ระหว่างป่าไม้และทรัพยากรธรรมชาติชนิดอื่นๆ เช่นที่ดิน แหล่งน้ำ และทรัพยากรธรณี รวมทั้งเพื่อก่อให้เกิดการประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงานของรัฐและระหว่างหน่วยงานของรัฐกับภาคเอกชนและประชาชนในท้องถิ่นรัฐจะจัดให้มีแผนพัฒนาป่าไม้ไว้เป็นส่วนหนึ่งของแผนพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติโดยจะบรรจุไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

8. เพิ่มประสิทธิภาพการผลิตไม้ด้วยการจัดการป่าไม้ ทั้งในระบบวิธีแบบเลือกตัดและระบบวิธีแบบ ตัดหมด ตามหลักวิชาการ โดยเฉพาะในระบบตัดหมดนี้ เมื่อตัดแล้วให้ปลูกทดแทนในพื้นที่ที่ถูกตัดทันที

9. เพื่อประโยชน์ในการอนุรักษ์ และการป้องกันภัยอันเกิดจากสิ่งแวดล้อม รัฐจะต้องเร่งรัด ปรับปรุงการวางผัง เมือง และกำหนดพื้นที่ป่าไม้ให้แน่นอนเพื่อกำหนดเขตการใช้ประโยชน์ที่ดิน สำหรับเป็นพื้นที่ที่อยู่อาศัย พื้นที่ประเภท ชนบท และพื้นที่เกษตรกรรมในแต่ละจังหวัดที่แน่นอน เพื่อป้องกันการบุกรุกพื้นที่ป่าไม้

10. ให้มีคณะกรรมการนโยบายป่าไม้ระดับชาติ โดยมีกฎหมายจัดตั้งคณะกรรมการดังกล่าวเป็นการถาวร ให้มีหน้าที่วางนโยบายกำกับดูแล การบริหารทรัพยากรป่าไม้ของชาติตามที่กำหนดไว้ในกฎหมายหนึ่งกฎหมายใดโดยเฉพาะ

11. เพื่อเป็นการปลูกฝังให้ประชาชนมีความรู้สึกรักและหวงแหนรู้จักใช้ทรัพยากรป่าไม้อย่างประหยัดรัฐจะต้องให้ความรู้ ทักษะ ความสำนึก ความรู้สึกและทักษะแก่ประชาชนเกี่ยวกับผลประโยชน์ที่จะได้รับจากทรัพยากรป่าไม้และผลเสียจากการตัดไม้ทำลายป่า การใช้สอยไม้อย่างฟุ่มเฟือย จัดให้มีการเผยแพร่ความรู้และความเข้าใจแก่ประชาชนเกี่ยวกับความสำคัญของทรัพยากรป่าไม้ที่มีต่อส่วนรวม

12. ให้มีการพัฒนาด้านป่าไม้โดยส่งเสริมการปลูกป่าภาคเอกชนและภาครัฐบาลเพื่อใช้ภายในประเทศเพื่อประโยชน์ในการอุตสาหกรรมและสนับสนุนให้มีการส่งออกไปจำหน่ายต่างประเทศ ส่งเสริมการปลูกป่าชุมชน ส่งเสริมการปลูกป่าในที่ดินของรัฐ และการปลูกป่าตามหัวไร่ปลายนา หรือปลูกป่ารายย่อยเพื่อประโยชน์ใช้สอยในครัวเรือน

13. สนับสนุนให้มีโรงงานอุตสาหกรรมแบบต่อเนื่อง และโรงงานเชื้อกระดาษเพื่อนำทุกส่วนของไม้มาใช้ประโยชน์และส่งเสริมให้มีการใช้วัสดุอื่นทดแทนไม้

14. ให้มีการปรับปรุงแก้ไขกฎหมาย เพื่ออำนวยความสะดวกให้การรักษาและเพิ่มทรัพยากรป่าไม้และการตัดฟันไม้ป่า ใช้ประโยชน์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

15. ให้มีตั้งสถาบันวิจัยป่าไม้ระดับชาติ เพื่อดำเนินการวิจัยด้านป่าไม้ แล้วนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

16. เพื่อลดการนำเข้าน้ำมันเชื้อเพลิง จึงให้มีการใช้ไม้เพื่อพลังงาน โดยให้มีการปลูกป่าเพื่อเป็นแหล่งพลังงาน
17. กำหนดพื้นที่ที่มีความลาดชันโดยเฉลี่ย 35 เปอร์เซ็นต์ขึ้นไปไว้เป็นพื้นที่ป่าไม้โดยไม่อนุญาตให้มีการออกโฉนดหรือหนังสือรับรองการทำประโยชน์ตามประมวลกฎหมายที่ดิน
18. กำหนดแนวปฏิบัติงานที่แน่นอนชัดเจนเกี่ยวกับการแก้ปัญหาการทำลายป่าในรูปแบบต่างๆ เช่นการทำไร่เลื่อนลอย ภัยจากไฟป่า การทำลายป่าจากชนกลุ่มน้อย การรุกป่าพื้นที่ป่าจากเชิงเขา โดยให้มีการกำหนดมาตรการและขั้นตอนที่แน่นอนชัดเจนเกี่ยวกับการปราบปรามและลงโทษผู้กระทำผิด รวมทั้งการจัดตั้งศูนย์รวมการปราบปรามในแต่ละภาค และให้มีมาตรการลงโทษเจ้าหน้าที่ของรัฐ ผู้มีอิทธิพลและผู้กระทำผิดไว้เป็นหลักในการปฏิบัติงานของหน่วยราชการและภาคเอกชน
19. กำหนดให้มีสิ่งจูงใจในการส่งเสริมการปลูกป่าภาคเอกชน
20. กำหนดให้มีการวางแผนทรัพยากรมนุษย์ และการตั้งถิ่นฐานในท้องถิ่น ให้สอดคล้องกับการใช้ทรัพยากรและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของประเทศ

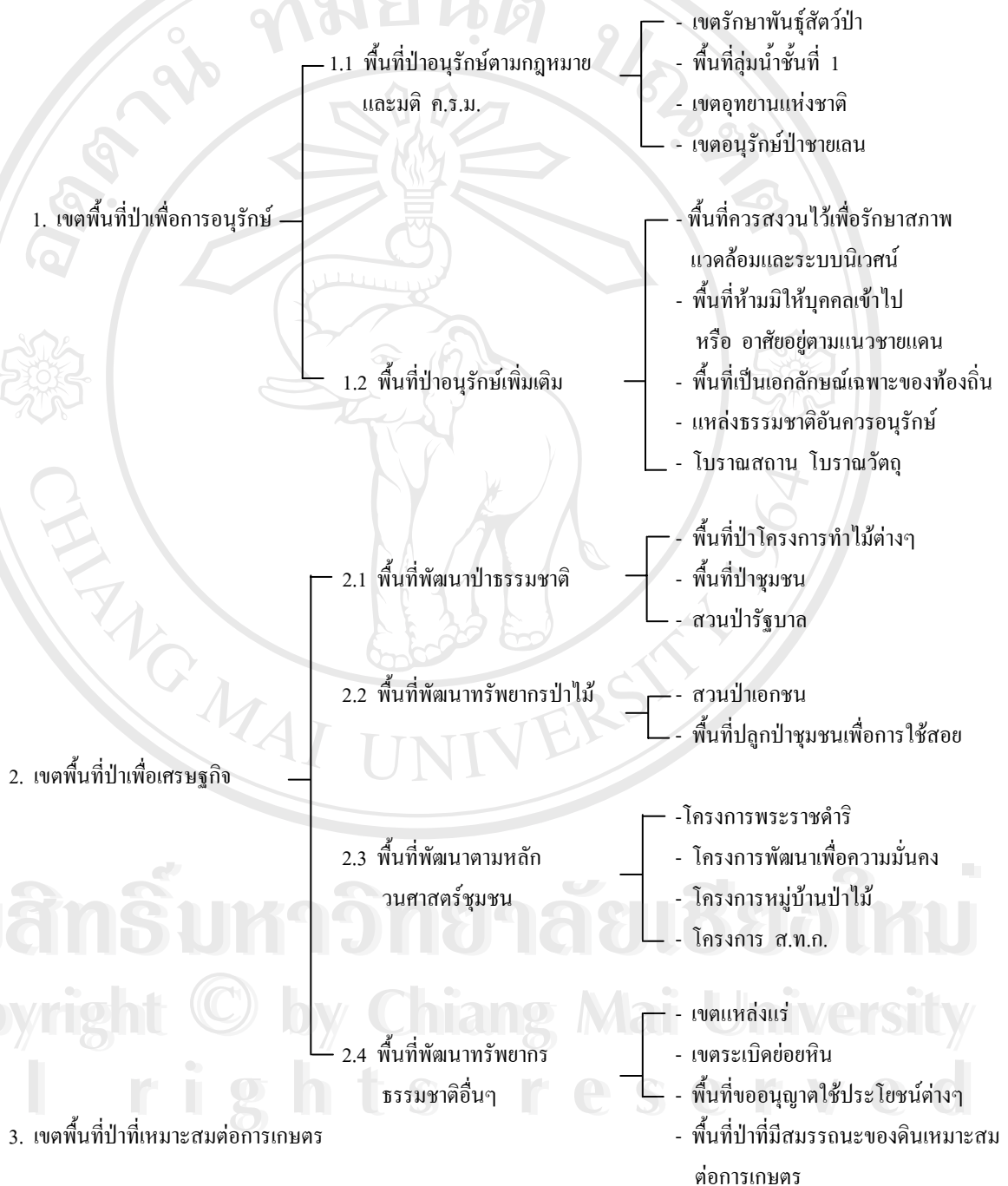
หลักเกณฑ์และมาตรการการจำแนกเขตการใช้ประโยชน์ทรัพยากรและที่ดินป่าไม้

พื้นที่ป่าเพื่อการอนุรักษ์		พื้นที่ป่าเพื่อเศรษฐกิจ	พื้นที่ป่าที่เหมาะสมต่อการเกษตร
พื้นที่อนุรักษ์ตามกฎหมาย	พื้นที่อนุรักษ์เพิ่มเติม		
<p>เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า</p> <p>เขตอุทยานแห่งชาติ</p> <p>พื้นที่ลุ่มน้ำชั้น ๑.</p> <p>พื้นที่อนุรักษ์ป่าชายเลน</p>	<p>พื้นที่ที่มิใช่สภาพป่า</p> <p>พื้นที่ศึกษาวิจัย</p> <p>พื้นที่เพื่อความมั่นคง</p> <p>พื้นที่ที่เป็นเอกลักษณ์</p> <p>พื้นที่ที่ควรอนุรักษ์</p> <p>พื้นที่ที่เป็นโบราณสถานฯ</p>	<p>พื้นที่พัฒนาป่าธรรมชาติ(ป่าชุมชน)</p> <p>พื้นที่พัฒนาทรัพยากรป่าไม้(สวนป่า)</p> <p>พื้นที่พัฒนาทางวนศาสตร์สังคม(โครงการพระราชดำริ)</p> <p>พื้นที่พัฒนาทรัพยากรอื่นๆ แหล่งหิน - แร่</p>	<p>พื้นที่เหมาะสมต่อการเกษตร</p>

โครงสร้างสังเขป

การจำแนกเขตการใช้ประโยชน์ทรัพยากรและที่ดินป่าไม้

ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ

ข้อเสนอแนะมาตรการใช้ที่ดินในเขตลุ่มน้ำปิง – วัง

1. มาตรการการใช้ที่ดินในพื้นที่ลุ่มน้ำชั้นที่ 1 เอ

ในพื้นที่ลุ่มน้ำชั้นนี้สมควรให้มีมาตรฐานการใช้ที่ดินดังนี้

1.1 ห้ามให้มีการเปลี่ยนแปลงลักษณะพื้นที่ป่าไม้เป็นรูปแบบอื่นอย่างเด็ดขาดทั้งนี้เพื่อรักษาไว้เป็นพื้นที่น้ำลำธารอย่างแท้จริง

1.2 ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องบำรุงรักษาป่าธรรมชาติที่มีอยู่ และระงับการอนุญาตทำไม้โดยเด็ดขาดและให้ดำเนินการป้องกันลักลอบตัดไม้ทำลายป่าอย่างเข้มงวดควดขัน

การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินใดๆ ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ลุ่มน้ำ 1 เอ ภายหลังปี พ.ศ. 2525 กำหนดให้ใช้มาตรการดังนี้

1.3 บริเวณพื้นที่ใดที่ได้กำหนดเป็นลุ่มน้ำชั้นที่ 1 เอ ไว้แล้ว หากภายหลังสำรวจพบว่าเป็นที่รกร้างว่างเปล่าหรือป่าเสื่อมโทรม ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการปลูกป่าทดแทนต่อไป

1.4 บริเวณใดที่มีราษฎรอาศัยอยู่ดั้งเดิมอย่างเป็นการถาวรแล้วให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการจัดที่ทำกินให้เป็นการถาวร เพื่อมิให้มีการโยกย้ายและทำลายป่าให้ขยายขอบเขตต่อไปอีก

หมายเหตุ มาตรการใช้ที่ดินในพื้นที่ลุ่มน้ำชั้นที่ 1 เอ นี้ ได้รับการแก้ไขโดยมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 23 พฤษภาคม 2528

2. มาตรการการใช้ที่ดินในพื้นที่ลุ่มน้ำชั้นที่ 1 บี

ในพื้นที่ลุ่มน้ำชั้นนี้เห็นสมควรให้มีมาตรการการใช้ที่ดินดังนี้

2.1 พื้นที่ใดที่มีการเปลี่ยนแปลงสภาพ เพื่อประกอบการกิจกรรมรูปแบบต่างๆ ไปแล้ว ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องร่วมกันพิจารณาดำเนินการกำหนดการใช้ที่ดินให้สอดคล้องกับนโยบายของรัฐทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม

2.2 บริเวณใดที่ได้รับการพัฒนาเพื่อทำแหล่งพักผ่อนหย่อนใจรูปแบบต่างๆ ไปแล้วหากจะมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงใดจะต้องดำเนินการวางแผนการใช้ที่ดินให้สอดคล้องกับสภาพธรรมชาติในลักษณะที่เอื้ออำนวยต่อการรักษาคุณภาพของลักษณะทางนิเวศน์วิทยาและการอนุรักษ์ธรรมชาติ

2.3 บริเวณพื้นที่ใดที่ไม่เหมาะสมต่อการเกษตรหรือการพัฒนาในรูปแบบอื่นให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการปลูกป่าฟื้นฟูสภาพต้นน้ำลำธารอย่างรีบด่วน

2.4 ในกรณีที่ต้องมีการก่อสร้างถนนผ่านเข้าไปในพื้นที่ลุ่มน้ำชั้นนี้ หรือการทำเหมืองแร่ หน่วยงานที่รับผิดชอบในโครงการจะต้องดำเนินการควบคุมการชะล้างพังทลายของดินที่เกิดขึ้นใน

บริเวณโครงการ เนื่องจากการปฏิบัติการในระหว่างดำเนินการและภายหลังเสร็จสิ้นโครงการมิให้
ลงสู่แหล่งน้ำ จนทำให้เกิดอันตรายแก่สัตว์น้ำและไม่สามารถนำมาอุปโภคและบริโภคได้

2.5 ในกรณีที่ส่วนราชการใดมีความจำเป็นต้องใช้ที่ดินอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ในโครงการที่
มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจและความมั่นคงของชาติ แล้วให้ส่วนราชการเจ้าของโครงการดังกล่าวนำ
โครงการนั้น เสนอต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม
ของโครงการเสนอต่อคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติเพื่อพิจารณาต่อไป
หมายเหตุ มาตรการการใช้ที่ดินในพื้นที่ลุ่มน้ำชั้นที่ 1 บี ได้รับการเพิ่มเติมตามมติคณะรัฐมนตรี
เมื่อวันที่ 28 พฤษภาคม 2528

3. มาตรการการใช้ที่ดินในพื้นที่ลุ่มน้ำชั้นที่ 2

ในการใช้ที่ดินในเขตลุ่มน้ำชั้นคุณภาพนี้ เห็นสมควรให้มีมาตรการดังนี้

3.1 การใช้พื้นที่ทำกิจการป่าไม้และเหมืองแร่ ควรอนุญาตให้ได้แต่จะต้องมีการควบคุม
วิธีการปฏิบัติในการใช้ที่ดินเพื่อกำหนดฯ อย่างเข้มงวดกวดขัน และเป็นไปตามระเบียบปฏิบัติของ
ทางราชการ เพื่อมิให้เกิดความเสียหายแก่พื้นที่ต้นน้ำลำธารและพื้นที่ตอนล่างอย่างเด็ดขาด

3.2 การใช้ที่ดินเพื่อกิจกรรมทางด้านเกษตรกรรมควรหลีกเลี่ยงอย่างเด็ดขาด

3.3 ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ดำเนินการปลูกป่าในบริเวณที่ถูกทำลายโดยรีบด่วน

4. มาตรการการใช้ที่ดินในพื้นที่ลุ่มน้ำชั้นที่ 3

ในการใช้ที่ดินในเขตคุณภาพลุ่มน้ำชั้นนี้ สมควรให้มีมาตรการดังนี้

4.1 การใช้พื้นที่ทำกิจกรรมป่าไม้ เหมืองแร่ กสิกรรมหรือกิจกรรมอื่นๆ อนุญาตให้ได้แต่
ต้องมีการควบคุมวิธีการปฏิบัติอย่างเข้มงวดให้เป็นไปตามหลักอนุรักษ์ดินและน้ำ

4.2 การใช้ที่ดินเพื่อการกสิกรรมในชั้นคุณภาพนี้ ควรต้องปฏิบัติดังนี้

(ก) บริเวณที่ดินลึกมากกว่า 50 ซม. ให้ใช้เป็นบริเวณที่ปลูกไม้ผล ไม้เศรษฐกิจ
แลพืชเศรษฐกิจยืนต้นอื่นๆ ได้ตามความเหมาะสม แต่ต้องใช้มาตรการอนุรักษ์ดินและน้ำที่ถูกต้อง

(ข) บริเวณที่มีดินลึกน้อยกว่า 50 ซม. ที่ไม่เหมาะสมกับกิจกรรมทางการกสิกรรม
สมควรใช้เป็นพื้นที่ป่าไม้หรือทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์

5. มาตรการการใช้ที่ดินในพื้นที่ลุ่มน้ำชั้นที่ 4

การใช้ที่ดินเพื่อกิจกรรมใดๆ ในชั้นคุณภาพของลุ่มน้ำชั้นนี้ สมควรมีมาตรการดังนี้

5.1 การใช้พื้นที่ทำเหมืองแร่ ป่าไม้ และกิจกรรมอื่นๆ ให้อนุญาตได้ตามปกติโดยให้ถือ
ปฏิบัติตามระเบียบของทางราชการโดยเคร่งครัด

5.2 การใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรกรรมในชั้นคุณภาพลุ่มน้ำนี้จะต้องปฏิบัติดังนี้

(ก) บริเวณที่มีความลาดชัน 18 – 25 เปอร์เซ็นต์ และดินลึกน้อยกว่า 50 ซม. สมควรใช้เป็นพื้นที่ป่าไม้และไม้ผล โดยมีการวางแผนการใช้ที่ดินตามมาตรการการอนุรักษ์ดินและน้ำ

(ข) บริเวณที่มีความลาดชันระหว่าง 6 - 18 เปอร์เซ็นต์ ควรจะใช้ปลูกพืชไร่ นา โดยมีมาตรการอนุรักษ์ดินและน้ำ

6. มาตรการการใช้ที่ดินในพื้นที่ลุ่มชั้นที่ 5

การใช้ที่ดินเพื่อกิจการใด ๆ ในชั้นคุณภาพลุ่มน้ำนี้ควรมีมาตรการดังนี้

6.1 การใช้ที่ดินทำกิจการเหมืองแร่ การเกษตร ป่าไม้ และกิจการอื่น ๆ ให้อนุญาตได้ตามปกติ

6.2 การใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรกรรมในชั้นคุณภาพลุ่มน้ำนี้จะต้องปฏิบัติดังนี้

(ก) บริเวณที่ดินลึกน้อยกว่า 50 ซม. ควรใช้เป็นพื้นที่ในการปลูกพืชไร่ ป่าเอกชน ไม้ผล และทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์ หรือไม้ก็เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ

(ข) บริเวณที่ดินลึกมากกว่า 50 ซม. ควรใช้เป็นพื้นที่ปลูกข้าวและพืชไร่ และต้องระมัดระวังดูแลรักษาอย่างสม่ำเสมอ

6.3 ในกรณีที่ใช้ดินในชั้นคุณภาพนี้ เพื่อการอุตสาหกรรม ควรหลีกเลี่ยงพื้นที่ที่มีศักยภาพทางการเกษตรสูงหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในที่นี้หมายถึง กรมป่าไม้ กรมทรัพยากรธรณี กรมประชาสัมพันธ์ กรมพัฒนาที่ดิน กรมชลประทาน กรมทางหลวง สำนักงานเร่งพัฒนาชนบท สำนักคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ กรมที่ดิน กรมวิชาการเกษตร กรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงกลาโหม กรมการปกครอง สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด โครงการหลวง สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ

การใช้ที่ดินในอุทยานแห่งชาติ

อุทยานแห่งชาติเป็นกิจกรรมการใช้ที่ดินลักษณะหนึ่งซึ่งประชาชนสามารถชื่นชมหรือซาบซึ้งในคุณค่า และความสวยงามของธรรมชาติที่จำเป็นต้องปกป้องเอาไว้ได้ คุณค่าและความสวยงามของธรรมชาติ หมายถึงคุณค่าและคุณภาพของพืชพรรณ ของสัตว์และของภูมิทัศน์เป็นสำคัญ (มนัส, 2532)

นอกจากการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ที่เป็นป่าไม้โดยการจัดให้เป็นอุทยานแห่งชาตินั้นยังเป็นการจัด ตั้งเพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในพื้นที่นั้นให้คงอยู่ในสภาพเดิมโดยไม่มีเปลี่ยนแปลงเพื่อที่จะรักษาถิ่นกำเนิดของทรัพยากรต่างๆ ซึ่งจะอำนวยประโยชน์ในการศึกษาและเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจของคนทั่วไป (อนงค์ทิพย์, 2529)

ด้วยลักษณะการใช้ที่ดินเพื่อการดังกล่าวข้างต้น ภายในเขตอุทยานแห่งชาติจึงมักห้ามมิให้ทำกิจกรรมใดๆ ที่จะทำให้มีการเปลี่ยนแปลงและ/หรือ การเสื่อมโทรมสภาพของทรัพยากรธรรมชาติและคุณค่าทางธรรมชาติ (มนัส, 2532) เช่น ห้ามยึดถือหรือครอบครองที่ดินห้ามทำให้ดิน หิน กรวด หรือทรายเสื่อมสภาพ ห้ามเปลี่ยนแปลงทางน้ำ ห้ามนำหรือปล่อยสัตว์เข้าไปในเขตอุทยานแห่งชาติ เป็นต้น แต่ก็มีข้อยกเว้นสำหรับการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกบางอย่างที่สามารถสนับสนุนการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่อุทยานและสนับสนุนกิจกรรมนันทนาการกลางแจ้งของผู้มาท่องเที่ยว แต่ทั้งนี้สิ่งอำนวยความสะดวกดังกล่าวต้องมีเท่าที่จำเป็นจริงๆ เท่านั้น

สิ่งจำเป็นอย่างหนึ่งในการใช้ที่ดินในอุทยานแห่งชาติก็คือ การแบ่งเขตการใช้พื้นที่ป่าไม้ (FAO, 1988 และ MacEwen, 1982) อันเป็นการดำเนินการที่มุ่งแบ่งพื้นที่ขนาดใหญ่ออกเป็นหน่วยย่อยที่ง่ายต่อการจัดการและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์เฉพาะเรื่องหรือกิจกรรมเฉพาะอย่าง (นภวรรณ, 2535)

การแบ่งเขตการใช้พื้นที่ป่าไม้ในอุทยานชาตินี้มีอยู่จัดแบ่งเขตแตกต่างกันออกไป ยกตัวอย่าง เช่น

นภวรรณ (2535) แบ่งเขตออกเป็น 7 เขตคือ

- (1) เขตการศึกษาวิจัย (Scientific Zone)
- (2) เขตอนุรักษ์ (Primitive Zone)
- (3) เขตกึ่งพัฒนา (Extensive Zone)
- (4) เขตพัฒนา (Intensive Use Zone)
- (5) เขตประวัติศาสตร์ - วัฒนธรรม (Historical/Cultural Zone)
- (6) เขตฟื้นฟูธรรมชาติ (Natural Recovery Zone)

(7) เขตกิจกรรมพิเศษ (Special Use Zone)

Crabtree (1991) แบ่งเขตออกเป็น 3 เขต คือ

- (1) เขตภูเขา (Mountain Core)
- (2) เขตจัดการชนบท (Countryside Management Zone)
- (3) เขตชุมชน (Community Zone)

ช่อและพิชา (ม.ป.ป.) แบ่งเขตออกเป็น 7 เขตคือ

- (1) เขตธรรมชาติ (Natural Zone)
- (2) เขตบริการ (Intensive Use Zone)
- (3) เขตพื้นที่ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม (Historic/Cultural Zone)
- (4) เขตฟื้นฟูธรรมชาติ (Recovery Zone)
- (5) เขตกิจกรรมพิเศษ (Special – Use Zone)
- (6) เขตจัดการทรัพยากร (Resource Management, Zone)
- (7) เขตบริหาร (Administrative Zone)

อนงค์ทิพย์ (2529) แบ่งเขตออกเป็น 5 เขตคือ

- (1) เขตที่ทำการบริหารและจัดการควบคุมรวมทั้งการให้บริการ
- (2) เขตที่จะต้องอำนวยความสะดวกแก่การท่องเที่ยวพักผ่อน
- (3) อาจเป็นเขตพลุกพล่านหรือไม่ก็ตาม
- (4) เป็นเขตที่ได้มีการพลุกพล่านมาก่อนและกำลังพลุกพล่านอยู่
- (5) เขตที่มุ่งหมายให้อยู่ตามสภาพเดิม

สมพล (2514) แบ่งออกเป็น 6 เขต คือ

- (1) ย่านการค้า (Commercial Site)
- (2) ศูนย์ราชการ (Public Service Center)
- (3) ย่านที่อยู่อาศัย (Residence Site)
- (4) ย่านปรับปรุงคนแต่ง (Recreation Zone)
- (5) ย่านป่าธรรมชาติ (Wilderness & Wild Area)
- (6) ย่านป่ากร้าง (Vergin Area)

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Copyright © by Chiang Mai University

All rights reserved

การแบ่งเขตต่างๆ นี้อุทยานแห่งชาติแต่ละแห่งจะแบ่งเขตมากกว่าหรือน้อยกว่านี้ก็ได้อยู่กับสภาพธรรมชาติและเงื่อนไขการใช้ประโยชน์ที่เป็นอยู่

ในความเป็นจริงแล้ว การแบ่งเขตดังกล่าวข้างต้นยังไม่สามารถทำได้กับอุทยานแห่งชาติทุกแห่งและยังไม่สามารถดำเนินการได้อย่างสมบูรณ์แบบ ทั้งนี้เพราะปัญหาการเพิ่มขึ้นของประชากรกับการพัฒนาในด้านต่างๆ ก่อให้เกิดการใช้ที่ดินที่มีรูปแบบและวิวัฒนาการที่เป็นไปตามใจชอบของเกษตรกรหรือผู้ใช้มากกว่าจะเป็นไปตามแผนที่กำหนดไว้ หรือที่ควรจะเป็นไปตามหลักวิชาการหรือสอดคล้องกับสมรรถนะของที่ดิน (คณะวนศาสตร์, 2533) อย่างเช่นลักษณะการใช้ที่ดินในอุทยานแห่งชาติ 2 แห่งในประเทศนั้นจากการศึกษาของสุเทพและสถิตย์ (2520) พบว่าในอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่มีการใช้ที่ดิน 7 ประเภท คือ (1) ตัวเมือง และสิ่งปลูกสร้าง Curban and Built-up Land (2) นาข้าว (Paddy Field) (3) พื้นที่สวน (Horticulture Areas) (4) สวนผลไม้ (orchards) (5) พุ่มหญ้า (Range Land) (6) ป่าไม้ (Rorest Land) และ (7) แหล่งน้ำ (Water Resouces) ในขณะที่ในอุทยานแห่งชาติคอนสุเทพ-ปุย คณะวนศาสตร์ (2533) ได้ศึกษาแบ่งรูปแบบการใช้ที่ดินออกเป็น 5 ประเภท คือ (1) ป่าธรรมชาติ (2) สวนป่า (3) พื้นที่เกษตรกรรม (4) พื้นที่ไร่ร้าง และ (5) พื้นที่อยู่อาศัย ชุมชนและพื้นที่ใช้ประโยชน์ของหน่วยราชการ และองค์กรพิภย์ (2531) ได้จำแนกประเภทการใช้ที่ดินในอุทยานแห่งชาติดอยสุเทพ-ปุยออกเป็น 11 ประเภท คือ (1) ป่าดงดิบ (2) ป่าสนเขา (3) ป่าเบญจพรรณ (4) ป่าเต็งรัง (5) สวนป่าไม้สน (6) สวนป่าไม้สัก (7) สวนป่าไม้กระยาเลย (8) ไร่ร้าง (9) พื้นที่ปลูกพืชไร่ (10) ที่นา และ (11) ที่พักอาศัย

เป็นที่เห็นได้ว่าการใช้ที่ดินในอุทยานแห่งชาติในปัจจุบันยังมีการใช้ที่ดินอันหลากหลายที่ไม่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการจัดการอุทยานแห่งชาติ การใช้ที่ดินในลักษณะดังกล่าวนี้ควรจะถูกจัดการมิให้มีอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติ หรือหากไม่สามารถจัดการได้ก็ควรที่จะจำกัดขอบเขตหรือพื้นที่ และไม่ควรที่จะพัฒนาสิ่งใดๆ ในพื้นที่อนุรักษ์เช่นอุทยานแห่งชาติอีกถ้าไม่จำเป็น แต่หากหลีกเลี่ยงไม่ได้ก็ควรมีการศึกษาผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อมและสังคมโดยให้ประชาชนท้องถิ่นรับรู้และมีส่วนร่วมอีกทั้งก่อนที่คณะรัฐมนตรีจะมีการพิจารณาต้องให้มีการได้สวนสาธารณะก่อนเสมอ (องค์การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและองค์การพัฒนาชนบท, 2534)

กล่าวโดยสรุป คือ การใช้ที่ดินในอุทยานแห่งชาติมีความแตกต่างไปจากการใช้ที่ดินในลักษณะอื่น ๆ กล่าวคือ การใช้ที่ดินในลักษณะอื่นโดยปกติจะคำนึงถึงวัตถุประสงค์เชิงเศรษฐกิจและพยายามใช้ที่ดินเพื่อวัตถุประสงค์นั้นแต่ละการใช้ที่ดินในอุทยานแห่งชาติต้องคำนึงถึงความปกป้องและการฟื้นฟูระบบนิเวศที่ถูกทำลายโดยมนุษย์เพื่อให้คงสภาพหรือฟื้นฟูสภาพเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาและนันทนาการต่อไป (มนัส, 2532)

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ – สกุล

นางสาวอภิรดี ไชยเทพ

วัน เดือน ปี เกิด

22 มีนาคม 2524

ประวัติการศึกษา

2541

สำเร็จการศึกษามัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนบุญวาทย์วิทยาลัย

2545

สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาสหวิทยาการ
สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved